

Engels

Literatuur voor de tweede fase

Eldorado

Teksten en Opdrachten

VWO

Jos Schilleman
Carel Burghout
Henriëtte Engel
Koen Hertbeek
Frits Schulte
Edger van Tilborg

Methodeoverzicht

Basisboek havo	90-06-10221-0
Teksten en Opdrachten Duits havo	90-06-10227-x
Uitwerkingenboekje Duits havo	90-06-10235-0
Teksten en Opdrachten Engels havo	90-06-10225-3
Uitwerkingenboekje Engels havo	90-06-10233-4
Teksten en Opdrachten Frans havo	90-06-10229-6
Uitwerkingenboekje Frans havo	90-06-10237-7
Teksten en Opdrachten Nederlands havo	90-06-10223-7
Uitwerkingenboekje Nederlands havo	90-06-10231-8
Docentenhandleiding havo	90-06-10239-3
 Basisboek vwo	 90-06-10222-9
Teksten en Opdrachten Duits vwo	90-06-10228-8
Uitwerkingenboekje Duits vwo	90-06-10236-9
Teksten en Opdrachten Engels vwo	90-06-10226-1
Uitwerkingenboekje Engels vwo	90-06-10234-2
Teksten en Opdrachten Frans vwo	90-06-10230-x
Uitwerkingenboekje Frans vwo	90-06-10238-5
Teksten en Opdrachten Nederlands vwo	90-06-10224-5
Uitwerkingenboekje Nederlands vwo	90-06-10232-6
Docentenhandleiding vwo	90-06-10240-7

ThiemeMeulenhoff ontwikkelt leermiddelen voor: Primair Onderwijs, Algemeen Voortgezet Onderwijs, Beroepsonderwijs en Volwasseneneducatie en Hoger Beroepsonderwijs.

Voor meer informatie over ThiemeMeulenhoff en een overzicht van onze leermiddelen:

www.thiememeulenhoff.nl

ISBN 90-06-10226-1

Tweede druk, vierde oplage

© ThiemeMeulenhoff, Baarn/Utrecht/Zutphen, 2004

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voorzover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Eldorado

- 7 Here it comes, another lonely day, playing the game,
I'll sail away on a voyage of no return to see
if eternal life is meant to be
and if I find the key to the eternal dream.
- 5 The painted ladies of the Avalon play in the sun,
take to the road, to the North there lie the chills of cold,
to the South there lie the tales untold.
But in between there lies the place to close your eyes.

And I will stay, I'll not be back, Eldorado.

- 10 I will be free of the world, Eldorado.

Say goodbye, the city's heroes sing, bird on the wing
feel, feel so free through the life upon the rooftop haze,
all the cheating and the broken days.
So through it all I see there's nothing left for me.

- 15 So I will stay, I'll not be back, Eldorado.
I will be free of the world, Eldorado.

Sitting here on top of everywhere, what do I care.
Days never end, I know the voyage's end will soon be here,
no eternal life is here for me.

- 20 And now I found the key to the eternal dream.

Then I will stay, I'll not be back, Eldorado.
I will be free of the world, Eldorado.
Then I will stay.

Jeff Lynne, *Eldorado*. Finale in: *Eldorado: A Symphony*. The Electric Light Orchestra.

Inhoud

	Werken met Eldorado	7
1	Voorgeschiedenis (tot circa 1100)	8
1	The Battle of Maldon en de Angelsaksische erecode van de krijger	8
2	Caedmon en het bewaard blijven van de Angelsaksische dichtkunst	10
3	Beowulf	13
2	De late Middeleeuwen (circa 1100–1500)	15
1	Catherine, Called Birdy, Karen Cushman	15
2	The Peterborough Chronicle	17
3	The Canterbury Tales, Geoffrey Chaucer	19
4	A Gest of Robyn Hode	23
5	Morte d'Arthur, Thomas Malory	24
3	Renaissance en Barok (circa 1500–1700)	27
1	Sir Thomas Wyatt	27
2	Engelse sonnetten	28
3	Het theater	29
4	Blank Verse	31
5	William Shakespeare	34
6	Christopher Marlowe	38
7	John Donne en de Metaphysicals	41
8	Andrew Marvell	42
9	John Milton	44
4	De 18e eeuw	47
1	Alexander Pope	47
2	Samuel Pepys	49
3	Daniel Defoe	51
4	Jonathan Swift	54
5	Robert Burns	55
6	William Blake	56
5	De 19e eeuw	58
	Brits proza	
1	Jane Austen	58
2	Mary Shelley	61
3	Charles Dickens	63
4	Charlotte en Emily Brontë	66
5	Thomas Hardy	69
6	Sir Arthur Conan Doyle	71
	Amerikaans proza	
7	Nathaniel Hawthorne	73
8	Herman Melville	75
9	Frederick Douglass	77
10	Harriet Beecher Stowe	78
11	Mark Twain	79

	Britse poëzie	
12	William Wordsworth	81
13	Samuel Taylor Coleridge	82
14	John Keats	84
15	Alfred Lord Tennyson	86
16	Robert Browning	88
	Amerikaanse poëzie	
17	Edgar Allan Poe	90
18	Walt Whitman	92
19	Emily Dickinson	94
6	1900–1940	96
	Brits proza	
1	Joseph Conrad	96
2	James Joyce	99
3	David Herbert Lawrence	101
4	Edward Morgan Forster	102
5	Virginia Woolf	104
	Amerikaans proza	
6	Ernest Hemingway	105
7	Francis Scott Fitzgerald	107
8	John Steinbeck	108
9	Raymond Chandler	110
10	Richard Wright	112
	Britse poëzie	
11	Wilfred Owen	113
12	Thomas Stearns Eliot	115
13	William Butler Yeats	116
14	Wystan Hugh Auden	117
	Amerikaanse poëzie	
15	Robert Frost	119
16	Edward Estlin Cummings	120
17	Langston Hughes	121
7	1940–1960	123
	Brits proza	
1	George Orwell	123
2	William Golding	125
3	J.R.R. Tolkien	126
	Amerikaans proza	
4	J.D. Salinger	129
5	Ralph Ellison	130
6	Vladimir Nabokov	132
	Britse poëzie	
7	Dylan Thomas	134
8	Philip Larkin	135
	Amerikaanse poëzie	
9	Theodore Roethke	136
10	Allen Ginsberg	137
	Brits toneel	
11	Samuel Beckett	138
	Amerikaans toneel	
12	Arthur Miller	140

8	1960–1980	142
	Brits proza	
1	John Fowles	142
2	Angela Carter	145
	Amerikaans proza	
3	Michael Herr	146
4	Ken Kesey	150
	Britse poëzie	
5	Ted Hughes	151
6	Seamus Heaney	153
	Amerikaanse poëzie	
7	Sylvia Plath	154
8	Bob Dylan (Robert Allen Zimmerman)	156
9	Gwendolyn Brooks	159
	Brits toneel	
10	Peter Shaffer	159
	Amerikaans toneel	
11	Edward Albee	162
9	Sinds 1980	164
	Brits proza	
1	Martin Amis en Craig Raine	164
2	Jeanette Winterson	166
3	Salman Rushdie	168
4	Zadie Smith	170
	Amerikaans proza	
5	Cormac McCarthy	172
6	Donna Tartt	173
7	Jonathan Safran Foer	175
8	Amy Tan	177
9	Alice Walker	178
	Britse poëzie	
10	Carol Ann Duffy	180
11	Wendy Cope	181
12	Sting (Gordon Sumner)	183
13	Benjamin Zephaniah	185
	Amerikaanse poëzie	
14	Sandra Cisneros	186
15	Simon Ortiz	187
16	Rap (Kool G Rap/Nathaniel Wilson)	188
	Brits toneel	
17	Dennis Potter	190
	Amerikaans toneel	
18	Sam Shepard	192
	Bronvermelding	195
	Illustratieverantwoording	198

Werken met *Eldorado*

De methode

Eldorado bestaat uit een Basisboek dat gebruikt kan worden voor alle talen. Per taal is er een apart boek met teksten en opdrachten en een daarbijbehorend uitwerkingenboekje.

Basisboek voor alle talen

Het Basisboek is bedoeld voor het literatuuronderwijs Nederlands, Engels, Duits en Frans. In het Basisboek vind je informatie over literaire begrippen en een kort overzicht van de literatuurgeschiedenis. Bovendien vind je er modellen voor verschillende leesverslagen.

Voor elke taal een boek met teksten en opdrachten

Eldorado heeft voor Nederlands, Engels, Duits en Frans een apart boek met teksten en opdrachten. Vanuit de opdrachten bestudeer je van tijd tot tijd het Basisboek. De teksten en opdrachten in elk opdrachtenboek vormen dus steeds het uitgangspunt; het Basisboek dient als achtergrondinformatie.

Voor elke taal een uitwerkingenboekje

Bij elk boek met teksten en opdrachten is een uitwerkingenboekje verkrijgbaar. Daarin vind je de antwoorden op de opdrachten en voorbeelden van uitwerkingen. Dat maakt het makkelijker om zelfstandig te studeren.

Opdracht voordat je verder leest in dit boek

Kijk dit teksten- en opdrachtenboek en het Basisboek aandachtig door. Probeer het systeem ervan te doorgronden.

Richt daarom je aandacht in het teksten- en opdrachtenboek vooral op:

- de inhoudsopgave;
- de opbouw van de hoofdstukken;
- de manier waarop de opdrachten zijn vormgegeven.

Kijk in het Basisboek in het bijzonder naar:

- de inhoudsopgave;
- de drie afdelingen in het boek;
- de inhoud van de derde afdeling.

Soorten opdrachten

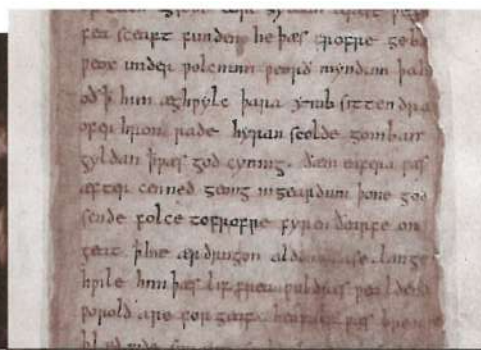
Je komt drie soorten opdrachten tegen: basisopdrachten, verdiepingsopdrachten en extra opdrachten.

- **Basisopdrachten:** in deze opdrachten lees en bestudeer je teksten. Het zijn opdrachten voor tekstbestudering. Daarbij komt de theorie uit het Basisboek over literaire begrippen en literatuurgeschiedenis regelmatig ter sprake.
- **Verdiepingsopdrachten:** in deze opdrachten werk je met teksten op een manier die je beleving van de tekst verdiept. Bij verschillende opdrachten geef je een persoonlijk leesoordeel. Het zijn opdrachten voor tekstervaring.
- **Extra opdrachten:** deze opdrachten zijn gevarieerd van inhoud. Vaak gaat het om wat creatievere opdrachten of zoekopdrachten, waarin je leert informatie over literaire onderwerpen te vinden, zowel schriftelijk als digitaal.

In dit teksten- en opdrachtenboek staan veel meer opdrachten dan je kunt maken in de beschikbare uren voor Engelse literatuur. Overleg daarom altijd met je leraar of lerares welke opdrachten je per hoofdstuk maakt.

Verwijzingen naar het Basisboek

Alle literaire begrippen die in dit boek zijn vermeld, worden in het Basisboek uitgelegd. Je kunt ze daar snel vinden door het *Trefwoordenregister* te gebruiken.

Hoofdstuk

1

Voorgeschiedenis

(tot circa 1100)

1 The Battle of Maldon en de Angelsaksische erecode van de krijger

Ook na de bekering tot het christendom (vanaf 597) bleef de Angelsaksische cultuur bepaald door de verering van de *fellowship*, het genootschap van krijgers dat op zoek gaat naar eeuwige roem en zich daarbij laat leiden door een even eenvoudige als strikte, oergermaanse erecode.

Germania

- 1 'On the field of battle it is a disgrace to the chief to be surpassed in valour by his companions, a disgrace to the companions not to come up to the valour of their chief. As for leaving a battle alive after your chief has fallen, that means lifelong infamy and shame. To defend and protect him, to put
- 5 down one's acts of heroism to his credit (...) that is really what they mean by allegiance. The chiefs fight for victory, the companions for their chief'.

Tacitus. In: H. Mattingly (vert.), *The Agricola and the Germania*.

Hoe lang deze erecode stand hield blijkt wel uit het laat-Angelsaksische gedicht *The Battle of Maldon* over een gevecht tussen Angelsaksen en plunderende Vikingen. In 991 stonden in de buurt van het plaatsje Maldon twee troepen krijgers in een patstelling tegenover elkaar. Op het strand stond een groep Angelsaksen, onder leiding van Byrhtnoth, een boomlange, maar stokoude vechtjas. De groep

bestond uit Byrhtnoth's *fellowship* en verder uit ongetrainde vrijwilligers. Op een eilandje in zee bevond zich een groep geduchte Vikingen. Het strand en het eilandje waren verbonden door een landbrug, die bij vloed onder water stond maar bij eb droogviel. Het probleem voor de Vikingen was dat ze de brug alleen maar een voor een konden oversteken en dus gemakkelijk door de Angelsaksen konden worden tegengehouden. Het klinkt ongelooflijk, maar Byrhtnoth verleende de Vikingen vrije doorgang.

Het incident, Byrhtnoth's *ofermode* en de daarop volgende afslachting van zijn ongetrainde mannen door de Vikingen worden beschreven in *The Battle of Maldon* (ca. 995), waarvan hierna een fragment.

The Battle of Maldon

1 When the pirates perceived ¹ and clearly saw	1 in de gaten kregen
That they had been met by bitter bridge-wardens ² ,	2 bewakers van de
The Viking shipmen began to dissemble ³ ,	landbrug
Asked for permission to make approach ⁴ ,	3 huichelen
5 To fare over ford and take their troops.	4 te mogen naderen
It was then the eorl disdainfully ⁵ granted	5 (Byrhtnoth), vol
too much ground to the hostile ⁶ host.	minachting
Across cold water Byrthelm's son ⁷	6 vijandig
Shouted reply, and the shipmen hearkened ⁸ :	7 Byrhtnoth
10 'Now way is made open, come quickly to us,	8 luisterden aandachtig
Warriors to the onset; God only knows	
Who shall hold sway ⁹ on the field of slaughter.'	9 de sterkste blijken

(Byrhtnoth wordt vrijwel onmiddellijk gedood en zijn ongetrainde krijgsmacht is niet bestand tegen het geweld van de Vikingen. Alleen Byrhtnoth's *fellowship*, zijn getrainde metgezellen, houdt stand tot de laatste man. Een oude christelijke krijger spreekt zijn metgezellen toe in woorden die een heidense, Germaanse held zo'n 600 jaar daarvoor ook had kunnen gebruiken.)

'Heart must be braver, courage the bolder,	
Mood the stouter ¹⁰ as our strength grows less!	10 onverzettelijker
15 Here on the ground my good lord lies	
Gory ¹¹ with wounds. Always will he regret it	11 bebloed
Who now from this battle thinks to turn back.	
I am old in years; I will never yield ¹² ,	12 wijken
But here at the last beside my lord,	
20 By the leader I love I think to lie.'	

Anoniem. In: J. Hollander and F. Kermode (ed.), *The Oxford Anthology of English Literature*.

De landbrug bij Maldon.

1 Basisopdracht

- a Welk aspect van de Germaanse/Angelsaksische erecode wordt benadrukt in de toespraak van de oude krijger?
- b Wat vind je van Byrhtnoth's beslissing om de Vikingen vrije doorgang te verlenen?
- c Bedenk een andere reden voor deze beslissing dan domme overmoed en een blinde drang naar roem en glorie.
- d Wat vind je van het doorvechten tot de laatste man? Zie je dit als een ultieme heldendaad of als een zinloos verspillen van mensenlevens ter wille van het handhaven van een eervolle reputatie? Met andere woorden: *Is it really better to die on your feet, than to live on your knees?*
- e Bedenk twee voorbeelden van heroïeke *last stands*.

2 Extra opdracht

Tallose romans en films zijn gebaseerd op de erecode van de krijger en het ideaal van de *fellowship*. Denk aan films als: *The Seven Samurai* (1954), *The Magnificent Seven* (1960), *When the Raven Flies* (1984), *Braveheart* (1995), *Rob Roy* (1995), *Beowulf* (1998), *The 13th Warrior* (1999), *Gladiator* (2000), de *Star Wars* serie (1977-2002). Informatie over al deze films is te vinden op: www.imdb.com. Het meest succesvolle film-epos tot nu toe rond een *fellowship* is Peter Jackson's trilogie *Lord of the Rings* (2001-2003), gebaseerd op de gelijknamige roman-trilogie van J.R. Tolkien, zelf kenner bij uitstek van de Angelsaksische heldencultuur.

Tolkien liet zich duidelijk inspireren door zijn kennis van de Angelsaksische krijgercultuur en zijn dichtkunst. Hij maakt zijn eigen versie van de wereld van onverschrokken helden die ten strijde trekken tegen het archetypische kwaad. Maar daarbij wijkt hij in een aantal opzichten af van de 'germaanse' standaard-epiek. Hetzelfde geldt in nog sterkere mate voor de verfilming.

Bespreek in maximaal 250 woorden een of twee van die afwijkingen (in de roman en/of in de verfilming). Illustreer je bespreking met verwijzingen naar een of meerdere delen van de trilogie (boek of film).

2 Caedmon en het bewaard blijven van de Angelsaksische dichtkunst

Het was de taak van de dichter, *scop* genaamd, om de roemruchte daden van de *fellowship* te bezingen. Door het van generatie op generatie overdragen van deze alleen in mondelinge vorm circulerende gedichten werden de helden verzekerd van eeuwige roem. In het Angelsaksische Engeland moesten de dichters heel wat in hun mars hebben en jarenlang trainen om te kunnen werken in de alleen in mondelinge vorm bestaande, oeroude Germaanse dichtstijl. Elke versregel kende vier beklemtoonde lettergrepen, die met elkaar verbonden werden door alliteratie: een aantal van die beklemtoonde lettergrepen begon met dezelfde medeklinker of klinker. Na twee beklemtoonde lettergrepen volgde een pauze, waarin de *scop* akkoorden aansloeg op een kleine harp: 'wod winter-caerig/-/ ofer wapema ge-bind (I wandered, wretched with the cold/-/ over the frozen waves).

In tegenstelling tot vele andere mondelinge dichtculturen, is de Angelsaksische traditie gedeeltelijk bewaard gebleven, omdat de van oorsprong heidense dichtvorm gebruikt kon en mocht worden voor religieuze doeleinden. Al bij hun eerste poging-

gen de Angelsaksen te bekeren, merkten de kerkautoriteiten dat bijbelverhalen veel meer indruk maakten in Angelsaksische vertalingen en in bewerkingen die meer krijgshaftig waren dan het origineel. Het gevolg was dat de kerk ook de niet-religieuze, heidense Angelsaksische gedichten met respect ging behandelen. In de 11e eeuw kregen monniken toestemming om in vier manuscripten een aantal van de alleen nog maar in mondelinge vorm circulerende gedichten vast te leggen. Zo is de Angelsaksische poëzie, zowel de religieuze als de niet-religieuze, bewaard gebleven.

Volgens de overlevering was een zekere Caedmon de eerste die de heidense dichtvorm gebruikte voor een religieus gedicht en zodoende acceptatie afdwong van de Angelsaksische dichtkunst. Hieronder volgt het 'wonder' van Caedmon, zoals opgetekend (in het Latijn) door de geleerde monnik Bede.

Caedmon's Miracle

- 7 Caedmon went out to the stable, where it was his duty to look after the beasts that night. He lay down there and fell asleep, and in a dream he saw a man standing behind him who called him by name. 'Caedmon', he said, 'sing me a song.'¹ 'I don't know how to sing', he replied. 'It is because I cannot sing that I left the feast and came here.' The man who addressed him then said: 'But you shall sing to me.' 'What would I sing about?' he replied. 'Sing about the Creation of all things', the other answered. And Caedmon immediately began to sing verses in praise of God the Creator that he had never heard before, and their theme ran thus:

10	Nu sculon herigean / heofonrices Weard Meotodes meahte / and his modgeþanc, weorc Wuldorfæder, /	Let us praise the Maker of the kingdom of heaven, The power and purpose of our Creator, And the acts of the Father of Glory.
15	swa he wundra gehwæs, ece Drihten, / or onstealde he ærest sceop / ielda bamum heofon to hrofe, / halig scyppend. þa middangeard /	Let us sing how the eternal God, The Author of all marvels, First created the heavens for the sons of men, As a roof to cover them,
20	mouncynnes Weard, ece Drihten, / æfter teode firum foldan, / Frea ælmihtig.	And how their almighty Protector, Gave them the earth for their dwelling place.

- When Caedmon awoke, he remembered everything that he had sung in his dream, and soon added more verses in the same style to the glory of God. Early in the morning he went to his superior, the reeve², and told him about the gift he had received. The reeve took him before the abess, who ordered him to give an account of his dream and repeat the verses in the presence of many learned men, so that they might decide their quality and origin. All of them agreed that Caedmon's gift had been given him by our Lord. The abess was delighted that God had given such grace to the man, and advised him to abandon secular life³ and adopt the monastic state. She ordered him to be instructed in the events of sacred history. So Caedmon stored up in his memory all that he learned, and after meditating on it, turned it into such melodious

- › 35 verse that his delightful renderings⁴ turned his instructors into his audience. He sang of the creation of the world, the origin of the human race, and the whole story of Genesis.

Bede. In: Kevin Crossley-Holland, *The Anglo-Saxon World*.

1 gedicht in de Angelsaksische stijl	3 het wereldse leven opgeven	4 weergave van het bijbelse materiaal
2 de opzichter		

3 Basisopdracht

Bestudeer in het Basisboek afdeling 2, hoofdstuk 1 de gedeelten over Engelse (en Keltische) literatuur. Bestudeer tevens hoofdstuk 5, paragraaf 4 van afdeling 1 in het Basisboek.

- Onderstreep de allitererende klanken in Caedmons gedicht.
- Geef aan welke Oudengelse woorden jou uit het Nederlands, Duits of Engels bekend voorkomen.
- Hoe wordt God in Caedmons gedicht afgeschilderd?
- Is er sprake van beeldspraak in dit gedicht? Zo ja, waar bestaat die beeldspraak dan uit?
- Als je bedenkt dat het dichters jaren training kostte om te kunnen dichten op de Angelsaksische wijze, wat is dan het 'wonder' van Caedmon?
- Wat doet Caedmon vervolgens met die wonderlijke gave?
- Hoe staat de kerk hier tegenover?

4 Verdiepingsopdracht

- Denk je dat het 'wonder' van Caedmon echt gebeurd is? Verklaar je antwoord.
- Geef aan in welk gedeelte van het fragment je kunt ervaren hoe in een mondelinge cultuur het proces verliep van overdacht van religieuze en culturele kennis door middel van gedichten.
- Geef ook aan hoe er in dat proces sprake is van de *fusion* (vermenging) van de Christelijke en de heidense cultuur.

5 Extra opdracht

Alle bewaard gebleven Angelsaksische poëzie staat vol met raadseltjes en beknopte metaforen, zogenaamde *kennings*. In een *kenning* wordt een object beschreven door een vergelijking met een ander object. Zo wordt de zee de *walvis-weg* en een dichter de *woord-smid*. Hier volgt een aantal *kennings*:

- sea-garment
- peace-weaver
- battle-light
- battle-serpent
- head-jewel
- sea-horse

- Geef aan welk woord bij welke *kenning* hoort. Kies uit: vrouw, zwaard, schip, oog, zeil, pijl.
- Bedenk zelf een *kenning*.

David en Goliath, Psalm 101 in een psalmboek, geproduceerd in Christ Church, Canterbury.

3 Beowulf

De *Beowulf*, over een held met bovenmenselijke kracht, is het pronkstuk van de Angelsaksische poëzie. Het gedicht ontstond in de achtste eeuw in het koninkrijk Mercia, gelegen in het midden van Engeland. Dit koninkrijk werd bewoond door Angelsaksen die oorspronkelijk afkomstig waren uit de gebieden rond de Baltische zee. Waarschijnlijk wilde de dichter het Baltische erfgoed voor de vergetelheid behoeden.

Het eerste deel van het gedicht gaat over Beowulfs opkomst als held. Het tweede deel speelt zo'n vijftig jaar later en gaat over Beowulf als koning. Als held blijft Beowulf weergaloos, maar als koning is hij minder succesvol. Omdat hij altijd al het heldenwerk zelf heeft opgeknapt blijft zijn volk na zijn dood weerloos achter en gaat het dan ook de totale ondergang tegemoet.

In het eerste deel moet Beowulf als jonge, aankomende held zijn reputatie nog vestigen met een serie tot de verbeelding sprekende heldendaden. Van zijn Zweedse koning krijgt hij toestemming om Hrothgar, de koning van Denemarken, te helpen bij het uitschakelen van het monster, Grendel. Dit monster teistert al tijden Heorot, de *meadhall* (een soort feesthal) van Hrothgar en zijn krijgers. Hrothgar is oud en versleten en zijn *fellowship* heeft de moed verloren. Hrothgar neemt Beowulfs aanbod om hem te helpen aan en geeft Beowulf onderdak in zijn *meadhall*.

Beowulf

*(Grendel is de meadhall binnengedrongen
maar weet niet dat Beowulf op hem wacht.)*

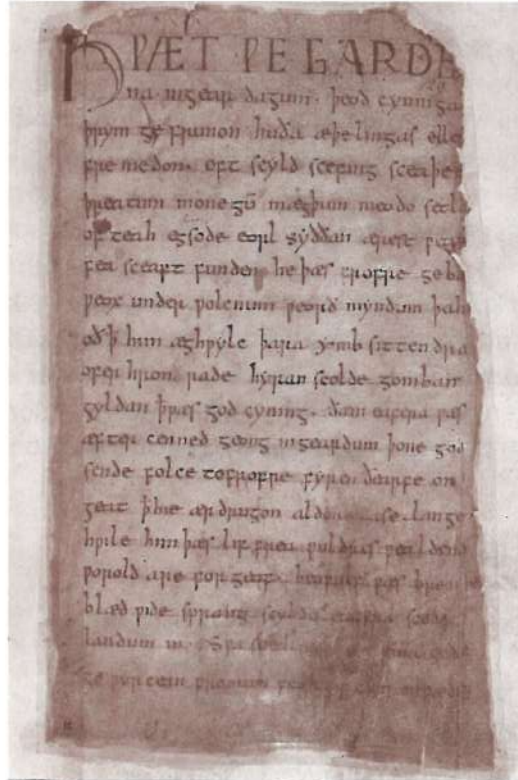
1	Then he ¹ who had harrowed ² the hearts of men	1	grendel
	with pain and affliction in former times	2	geteisterd
	and had given offence also to God		
	found that his bodily powers failed him.		
5	Hygelac's kinsman ³ kept him helplessly	3	Beowulf
	locked in a handgrip. As long as either lived,		
	he was hateful to the other. The monster's whole		
	body was in pain, a tremendous wound		
	appeared on his shoulder. Sinews split		
10	and the bone-lappings ⁴ burst. Beowulf was granted	4	gewrichten
	the glory of winning; Grendel was driven		
	under the fen-banks ⁵ , fatally hurt,	5	het moerasgebied
	to his desolate lair ⁶ . His days were numbered,	6	trieste hol
	the end of his life was coming over him,		
15	he knew it for certain; and one bloody clash		
	had fulfilled the dearest wishes of the Danes.		
	The man ⁷ who had lately landed among them,	7	Beowulf
	proud and sure, had purged the hall,		
	kept it from harm; he was happy with his night-work		
20	and the courage he had shown. The Geat captain ⁸	8	Beowulf
	had boldly fulfilled his boast to the Danes:		
	he had healed and relieved a huge distress,		
	unremitting humiliations ⁹ ,	9	constante vernederingen
	the hard fate they'd been forced to undergo,		
25	no small affliction. Clear proof of this		

- › could be seen in the hand the hero displayed
high up near the roof: the whole of Grendel's
shoulder and arm, his awesome ¹⁰ grasp. 10 afschrikwekkend

Anoniem, *Beowulf*. Vertaling Seamus Heany.

6 Basisopdracht

- a Bestudeer de eerste tien regels van het fragment van *Beowulf*. Slaagt Heaney erin de allitererende versvorm van het origineel in zijn vertaling te behouden? Verklaar je antwoord.
- b Welke kenmerken kun je herkennen van de zogenaamde 'epische' stijl?
- c Wat voor een gevecht leveren Beowulf en Grendel met elkaar? In welk lichamelijk opzicht is Beowulf de meerdere van Grendel?
- d Met welke gevoelens beschrijft de dichter de nederlaag van het monster?
- e Met welk effect doet hij dat?
- f Vind je deze krijgers-epiek meeslepend of weerzinwekkend? Licht je mening toe.

De eerste pagina van het *Beowulf*manuscript.

7 Verdiepingsopdracht

In het voorwoord tot zijn vertaling van de *Beowulf* schrijft Heaney het volgende:

'English we now recognize as a confabulation of Englishes ¹, and in current post-colonial conditions, in a devolving Britain, in an evolving Europe, the more people realise that their language and culture are historically amassed possessions the better. Even a slight knowledge of Anglo-Saxon enforces a true, historically based, multi-cultural understanding.'

Leg uit waarom je het wel of niet eens bent met de stelling van Heaney dat bestudering van oudere en vaak moeilijk te begrijpen vormen van de landstaal (zoals bijvoorbeeld de *Beowulf* dat is voor de Britten) kan bijdragen tot een beter, multicultureel bewustzijn.

¹ samenstelsel van verschillende varianten van het Engels

8 Extra opdracht

Geef in 250 woorden jouw mening over de verheerlijking van dit soort zwart-wit, 'oer' heldendom in films, (historische) romans en beeldverhalen. Besteed in je antwoord ook aandacht aan mogelijk kwalijke kanten van heldenverering (bewondering van fysiek, 'machó' geweld, hooliganisme, oorlogszuchtig patriottisme, verering van 'martelaren' voor de goede zaak enzovoort).

Hoofdstuk

2

De late Middeleeuwen

(circa 1100–1500)

1 Basisopdracht

Lees in het Basisboek afdeling 2, hoofdstuk 2 *De late Middeleeuwen* en de aanvulling voor Engelse literatuur in paragraaf 3. Probeer je een voorstelling te maken van het dagelijks leven van de middeleeuwse mens. Geef een beschrijving van 200 woorden van wat volgens jou vier van de grootste verschillen zijn met het dagelijks leven in onze tijd. Bedenk daarbij dat vanwege een epidemie als de pest, oorlogen, gebrekkige hygiëne, de primitieve geneeskunde enzovoort de gemiddelde levensduur in Groot-Brittannië zevenentwintig jaar was.

1 Catherine, Called Birdy Karen Cushman

Vanaf de verovering door de Normandiërs (1066) kende Groot-Brittannië het feodale stelsel. Iedereen had zijn vaste plaats in een hiërarchisch geordend en onveranderbaar geheel. In ruil voor belasting kreeg iedere bevolkingslaag land (in bruikleen) en bescherming van een hogere laag. De hogere adel was direct schatplichtig aan de koning, de lagere adel aan de hogere adel, de plaatselijke landheren (*knights*) aan de lagere adel, de dorpelingen (pachters, landarbeiders, ambachtslieden) aan de plaatselijke landheer enzovoort.

Catherine, Called Birdy (1994) van de schrijfster Karen Cushman is het gefingeerde dagboek van Birdy, de veertienjarige dochter van zo'n middeleeuwse landheer. Birdy leeft in onmin met haar vader vanwege diens pogingen haar uit te huwelijken aan volgens haar totaal ongeschikte en weerzinwekkende kandidaten. Het dagboek is een vermakelijk relaas van Birdy's pogingen haar vaders plannen te dwars-

bomen en geeft en passant een boeiend beeld van het leven van gewone mensen in de Middeleeuwen. Hierna een fragment.

Catherine, Called Birdy

1 29th day of September, *Michaelmas, Feast of the Archangel Michael.*

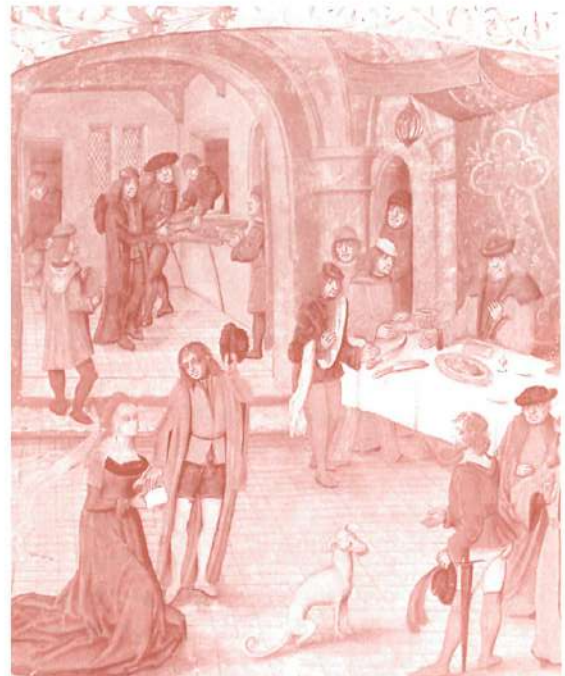
Last night the villagers lit the Michaelmas bonfires and set two cottages and a haystack ¹ afire. Cob the Smith and Beryl, John At-Wood's daughter, were in the haystack. They are scorched and sheepish but unhurt. They
5 are also now betrothed ².

Today is quarter-rent day. My greedy father is near muzzle-witted with glee ³ from the geese, silver pennies, and wagonloads of manure ⁴ our tenants ⁵ pay him. He guzzles ale and slaps his belly, laughing as he gathers in the rents.

10 I like to sit near the table where William the Steward keeps the record and listen to the villagers complain about my father as they pay. I have got all my good insults ⁶ and best swear words that way.

15 Henry Newhouse always pays first, for at thirty acres his is the largest holding. Then come Thomas Baker, John Swann from the alehouse, Cob the Smith, Walter Mustard, and all the eighteen tenants down to
20 Thomas Cotter and the widow Joan Proud, who hold no land but pay for their leaky cottages in turnips ⁷, onions and goose grease.

Perkin the goat boy holds no land either,
25 but pays a goat each year as rent for his grandmother's cottage. For weeks before Michaelmas, Perkin tells everyone in the village, 'I will pay him any goat, but not the black one' or 'not the grey one'. William
30 Steward of course hears and tells my father, and come rent day my father insists ⁸ on the black one or the grey one that Perkin did not wish to part with. My father gloats ⁹ and thinks he is getting the best of Perkin, but Perkin always winks at me as he leaves. And each year the goat my father demands is the weakest or the meanest
35 or the one that eats the laundry off the line or the rushes ¹⁰ off the floor. Perkin is the cleverest person I know.

Het dagelijks reilen en zeilen in
het huis van een edelman.

Karen Cushman.

1 hooimijt

2 verloofd

3 enorm met zichzelf
ingenomen

4 mest

5 pachters

6 beledigingen

7 penen

8 eist

9 verkneukelt zich

10 rieten tegels

2 Extra opdracht

- a Kun je een verband aantonen tussen deze passage en Karen Cushman's eigen woorden: 'I grew up tired of hearing about kings, princes, generals, presidents. I wanted to know what life was like for ordinary people in other times.'? Licht je antwoord toe.
- b Hoe kijkt Birdy tegen haar vader aan? Verklaar je antwoord met verwijzing naar de tekst.
- c De dorpelingen zijn volledig afhankelijk van Birdy's vader. Zijn ze ook volledig machteloos? Verklaar je antwoord.
- d Welke aspecten van Birdy's gedrag en reacties zou je kunnen omschrijven als 'van alle tijden'?
- e Zou je meer van Birdy's belevenissen willen lezen? Waarom wel of waarom niet?

3 Verdiepingsopdracht

- a Lees je graag historische romans (romans die zich in het verleden afspelen, maar die door moderne schrijvers geschreven zijn) of kijk je graag naar historische films, de zogenaamde 'kostuumdrama's'? Heb je daarbij een voorkeur voor bepaalde periodes? Verklaar je antwoord, zo mogelijk met verwijzing naar boeken die je gelezen hebt of films die je bekeken hebt.
- b Vind je het lezen van historische romans of het bekijken van historische films een waardevolle manier om je een beeld te vormen van mensen en gebeurtenissen uit het verleden? Zo ja, wat voor soort historische romans of films hebben dan jouw voorkeur? Zo nee, welke manier vind jij dan waardevol om kennis te nemen van het verleden?

4 Extra opdracht

Zoek en verwerk informatie over een van de volgende historische gebeurtenissen uit deze periode: de *Norman Conquest* (1066), de *Magna Carta* (1215), de *Hundred Years War* (1337 – 1453), de *Black Death* (1349 – 1351), de *Peasants' Revolt* (1381) of de *War of the Roses* (1455 – 1485).

Maak in 300 woorden een beschrijving van de gebeurtenis, waarin je aangeeft wat de gebeurtenis behelsde en wat het effect was van die gebeurtenis op met name het gewone en/of culturele leven in Groot-Brittannië in de Middeleeuwen. Vermeld in je beschrijving tenminste één roman of film waarin de gebeurtenis een rol speelt.

2 The Peterborough Chronicle

Veel informatie over het leven in de Middeleeuwen komt uit de kronieken die door monniken werden bijgehouden. *The Peterborough Chronicle* van Benedictijner monniken van Peterborough is van bijzondere waarde omdat de kroniek de periode van de *Norman Conquest* bestrijkt en een goed inzicht geeft in de houding van de oorspronkelijke bevolking tegenover de Normandische veroveraars. Een van de meest welsprekende passages is het 'portret' van *William the Conqueror*, onderdeel van de beschrijving van het jaar 1087, het sterfjaar van William.

Portrait of William

(Middle English version)

- 7 Witodlice on his timan heafdon men mycel geswinc and swithe manige teonan. Castelas het let wyrcean and earne men swithe swencean.¹

(Modern English version)

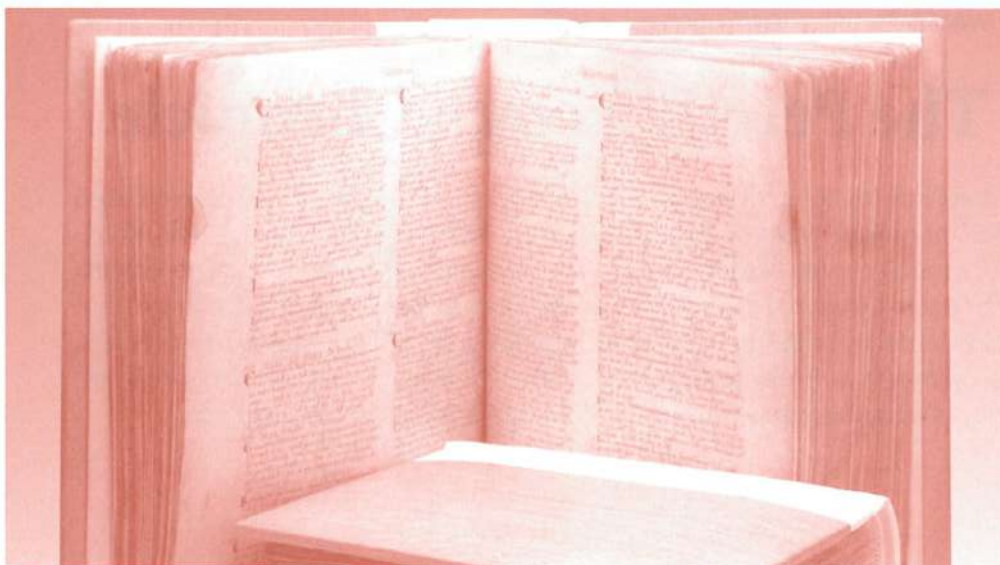
- The king was indeed most severe and seized from his subjects many a mark of gold and many more hundreds of pounds of silver. This he took
5 by weight and with great injustice from the people of his land, with little need. He had fallen into avarice², and he was completely devoted to greed.

- He established a great game preserve³, and he laid down laws at the same time that, if anyone should slay a hart or a hind, he should be blinded. He
10 closed the hunting of harts and also of boars⁴. He loved the stags⁵ as much as if he were their father. As for the hares, also, he decreed that they were to travel free. His magnates⁶ complained about it, and the poor men grumbled about it. But he was so stubborn that he thought nothing of their unanimous hostility⁷. They, however, had to follow the king's will
15 completely if they wanted to survive or to have land- land, or possessions, or, indeed his favors.

Alas that any man should be so proud, should exalt himself so high, and count himself above all men! May the Almighty God show mercy to his soul and grant him forgiveness for his sins!

Anoniem, *The Peterborough Chronicle*. In: C. Dunn and E. Byrnes (ed.), *Middle English literature*.

1 Truly in his time	and poor men to toil	4 wilde zwijnen
men had much toil	exceedingly.	5 mannelijke herten
and many, many	2 hebzucht	6 baronnen
troubles. He ordered	3 beschermd jacht-	7 vijandschap
castles to be built	gebied	

De *Domesday* boeken (1085), de inventaris van al het land, goederen en vee in Engeland, die William gebruikte om de rijkdommen onder zijn Normandische volgelingen te verdelen.

5 Basisopdracht

- a Wat zijn volgens de kroniekschrijver Williams meest opvallende daden? Welke daad vindt hij bijzonder verwerpelijk? Waarom?
- b Voor welke bevolkingsgroep neemt de monnik het op in zijn beschrijving van de heerschappij van William?
- c Hoe zou je de toon van dit portret karakteriseren? Afstandelijk? Betrokken? Emotioneel? Bewonderend tegenover William? Afwijzend? Verklaar je antwoord met verwijzing naar woorden of passages uit de tekst.
- d Wat is het samenvattend eindoordeel van de monnik over William?

6 Verdiepingsopdracht

- a Stel dat je een historische roman aan het schrijven bent waarin William een rol speelt. Welke persoonskenmerken zou je William dan geven op grond van deze passage?
- b Zoek op hoe William aan zijn einde is gekomen en welk gruwelijk incident zich tijdens zijn begrafenis afspeelde.

3 The Canterbury Tales

Geoffrey Chaucer

Een populaire mogelijkheid om iets aan het eigen zielenheil of dat van de mensheid te doen, was het ondernemen van een bedevaart naar heilige oorden als Canterbury, Rome, Santiago de Compostela en Jeruzalem. Omdat iedereen op bedevaart mocht en men vanwege de gevaren onderweg vaak in groepen reisde, vormden de bedevaarten een van de weinige gelegenheden waarbij alle rangen en standen met elkaar optrokken. Bedevaarten hadden daarom ook iets bevrijdends en avontuurlijks.

The Canterbury Tales (1387–1400) van Geoffrey Chaucer (ca.1345–1400) is een op een bedevaart gebaseerde raamvertelling. Negenentwintig pelgrims komen bij elkaar in Londen voor een bedevaart naar Canterbury, naar het graf van de heilige Thomas Becket. Om de tijd onderweg aangenaam door te komen, besluiten ze elkaar verhalen te vertellen, per pelgrim een op de heenweg en een op de terugweg. Een van de pelgrims, de herbergier, zal als jury optreden. Hij zal het beste verhaal uitkiezen en de winnaar bij terugkeer in Londen belonen met een gratis maaltijd in zijn herberg, The Tabard. Chaucer stierf voor hij het geheel kon voltooien; we hebben alleen de verhalen van tweeëntwintig pelgrims op de heenweg.

De ik-verteller van *The Canterbury Tales*, zelf dichter en pelgrim, vertelt het verhaal van de pelgrimstocht in zijn eigen woorden en reproduceert de verhalen van de pelgrims in de woorden van de pelgrims zelf. Voor hij daarmee begint, geeft hij in de *General Prologue* een portret van elke pelgrim. De *General Prologue* beschrijft een bont gezelschap van mensen van verschillende rangen, standen en beroepen en is een dwarsdoorsnede van de bevolking van Engeland in het midden van de veertiende eeuw.

In veel gevallen leiden de pelgrims hun verhaal in met een *Prologue*, waarin ze reageren op het voorafgaande verhaal, hun achtergrond schetsen en hun eigen ideeën uiteenzetten. Het verhaal dat ze vervolgens vertellen past bij de verhaaltraditie van de klasse of het beroep van de pelgrim, maar ook bij het karakter van de pelgrim. Dit geeft *The Canterbury Tales* een ongeëvenaarde levendigheid.

Een van de meest markante pelgrims is de *Pardoner* (aflatenverkoper). Door het kopen van een aflat kon de koper zich verzekeren van strafvermindering in het

vagevuur, de plek waar volgens het rooms-katholieke geloof de meeste mensen na hun dood terecht komen om letterlijk en figuurlijk schoongebrand te worden voor de hemel. De echte aflaten werden verkocht door rondreizende afgezanten van de paus en de opbrengsten gingen naar de schatkisten van het pauselijk hof in Rome. Al snel doken er overal in Europa bedriegers op die zich voordeden als officiële aflatenverkopers en hun vervalste aflaten aan de eenvoudige en ongeletterde bevolking presenteerden als rechtstreekse toegangsbewijzen tot de hemel. Uiteraard staken de bedriegers de opbrengst van de verkoop van die vervalste aflaten in eigen zak.

Hier volgt *The Portrait of the Pardoner* uit de *General Prologue*.

De Aflatenverkoper.

The Portrait of the Pardoner

(Middle English version)

- 7 With hym ther rood a gentil pardoner
Of Rouncivale, his freend and his compeer ¹,
That streight was comen fro the court of Rome.
Ful loude he soong 'com hider, love, to me!'

1 companion

(Modern English version)

- 5 This Pardoner had hair as yellow as wax,
Hanging down smoothly like a hank of flax.
In driblets ² fell his locks behind his head
Down to his shoulders which they overspread;
Thinly they fell, like rat-tails, one by one.
10 He wore no hood ³ upon his head for fun;
The hood inside his wallet ⁴ had been stowed ⁵.
He aimed at riding in the latest mode;
But for a little cap his head was bare
And he had bulging ⁶ eye-balls, like a hare.
15 He'd sewed a holy relic on his cap;
His wallet lay before him on his lap,
Brimful ⁷ of pardons come from Rome al hot.
He had the same small voice a goat has got.
His chin no beard had harboured ⁸, nor would harbour,
20 Smoother than ever chin was left by barber.
I judge he was a gelding ⁹, or a mare.
As to his trade ¹⁰, from Berwick down to Ware
There was no Pardoner of equal grace. (...)

2 pieken

3 hoofddeksel

4 buidel

5 opgeborgen

6 uitpuilend

7 tot de rand toe
gevuld

8 plaats gegeven
aan

9 gecastreerde
hengst

10 beroep

Geoffrey Chaucer, *The Canterbury Tales*.

7 Basisopdracht

- Hoe weet je meteen dat het hier gaat om een onechte aflatenverkoper?
- Noem een drietal opvallende fysieke kenmerken van de aflatenverkoper.
- Leg uit hoe die kenmerken hem goed van pas (kunnen) komen bij de uitoefening van zijn praktijken als aflatenverkoper/bedrieger.

- d Wat bedoelt de verteller met zijn opmerking 'I judge he was a gelding or a mare'?
- e Kun je een verband leggen tussen het uiterlijk van de aflatenverkoper en zijn beroepskeuze? Bedenk daarbij dat de middeleeuwen doorgaans niet al te zachtzinnig omgingen met mensen met een afwijkend uiterlijk.
- f Wat is de houding van de pelgrim-dichter tegenover de aflatenverkoper?

In de proloog tot zijn verhaal legt de aflatenverkoper met onverholen trots uit aan zijn medepelgrims dat hij zelf alleen maar in geld is geïnteresseerd, van zijn verdiensten er lustig op los zondigt en dat het hem niets kan schelen of zijn slachtoffers in de hemel of de hel terechtkomen. Hij legt ook uit met welke trucs hij de eenvoudige dorpelingen belazert, wanneer hij ze vanaf de preekstoel toespreekt.

The Prologue of the Pardoner

(Middle English version)

- 1 'Lordynges', quod he, 'in chirches whan I preche,
I peyne me to han an hauteyn speche,
And ryng it out as round as gooth a belle,
For I kan al by rote ¹ that I telle.
- 5 My theme is alwey oon, and evere was –
Radix malorum est cupiditas ².

1 van buiten kennen

2 hebzucht is de wortel
van al het kwaad

(Modern English version)

- First I tell the country folks I come from Rome
And then I drive this message home:
'Good men and women, here's a word of warning;
10 If there is anyone in church this morning
Guilty of sin, so far beyond expression
Horrible, that he dare not make confession,
Or any woman, whether young or old,
That's cuckolded ³ her husband, be she told
- 15 That such as she shall have no power or grace
To offer to my relics ⁴ in this place.
But those who can acquit themselves of blame ⁵
Can all come up and offer in God's name,
And I will shrive ⁶ them by the authority
- 20 Committed in this papal bull to me.'
That trick's been worth a hundred marks a year
Since I became a Pardoner, never fear.
Then, priestlike, in my pulpit, with a frown,
I stand, and when the yokels ⁷ have sat down,
- 25 I preach, as you have heard me say before,
And tell a hundred lying mockeries ⁸ more.
I take great pains, and stretching out my neck
To east and west I crane about and peck
Just like a pigeon sitting on a barn.
- 30 My hands and tongue together spin the yarn ⁹
And all my antics ¹⁰ are a joy to see.
The curse of avarice and cupidity
Is all my sermon, for it frees the pelf ¹¹.
Out come the pence, and specially for myself,

3 bedrogen

4 relikwieën

5 die deze schanddaden
niet hebben begaan

6 van zonden zuiveren

7 domme boerenkinkels

8 verzinsels

9 het verhaal vertellen

10 fratsen

11 de beurs

- 35 For my exclusive purpose is to win
 And not at all to castigate their sin.
 Once dead what matter how their soul may fare?
 They can go blackberrying, for all I care! (...)
- But listen, gentlemen; to bring things down
 40 To a conclusion, would you like a tale?
 Now as I've drunk a draught of corn-ripe ale,
 By God it stands to reason I can strike
 On some good story that you all will like.
 For though I am a wholly vicious ¹² man
- 45 Don't think I can't tell moral tales ¹³. I can!
 Here's one I often preach when out for winning;
 Now, please be quiet. Here is the beginning'.
- 'In Flanders once there was a company (...)

12 boosaardig

13 stichtelijke verhalen

Geoffrey Chaucer, *The Canterbury Tales*.

8 Basisopdracht

- Tot wie richt de aflatenverkoper zich met 'Lordynges' en tot wie met 'Good men and women'? Wat is het verschil in de manier waarop hij deze twee verschillende groepen toehoorders benadert?
- Probeer te verklaren waarom de aflatenverkoper zo openhartig is over zijn onfrisse praktijken.
- Waaruit bestaat de truc van de aflatenverkoper?
- Waarom is het bijna onmogelijk om je als lid van een middeleeuwse dorps-gemeenschap aan die truc te onttrekken?

9 Verdiepingsopdracht

- Beschrijf de preektechniek van de aflatenverkoper. Is die techniek uniek voor de (middeleeuwse) aflatenverkoper of wordt die door meer oplichters, kwakzalvers, valse profeten, 'populisten' (van alle tijden gebruikt)? Verklaar je antwoord.
- De aflatenverkoper is een gewiekste bedrieger. Kun je voor zo'n figuur waardering opbrengen? Vind je het boeiend of leerzaam om over bedriegers te lezen? Verklaar je antwoord.

10 Extra opdracht

Lees het eigenlijke verhaal (dat begint met 'In Flanders once there was a company ...') in het Engels of in een vertaling. Wanneer de aflatenverkoper zijn verhaal beëindigt en zich weer tot zijn medepelgrims richt, gebeurt er iets merkwaardigs. De aflatenverkoper vraagt nu de pelgrims zijn aflaten te kopen, ondanks het feit dat hij de pelgrims in zijn proloog nadrukkelijk verteld heeft dat hij een bedrieger is en dat zijn aflaten volkomen waardeloos zijn. Welke van de twee verklaringen vind jij het meest aannemelijk? Leg uit waarom, ook met verwijzing naar de tekst. (En met name naar wat er gebeurt als de aflatenverkoper de herbergier vraagt om als eerste naar voren te komen en een aflat te kopen.)

- De aflatenverkoper is zo gewend om na zijn preek zijn gehoor uit te nodigen zijn aflaten te kopen, dat hij dat nu ook doet en vergeet dat hij deze keer zijn gehoor eerst verteld heeft dat zijn aflaten eigenlijk niets waard zijn.

- 2 Het verhaal van de aflatenverkoper is zo effectief dat de pelgrims (en juist niet de aflatenverkoper) vergeten wat de aflatenverkoper hun vooraf verteld heeft. Zij staan daar min of meer met stomheid geslagen en de aflatenverkoper kan de verleiding niet weerstaan om de ultieme triomf te scoren, namelijk zijn aflaten te verkopen aan mensen die hij vooraf gewaarschuwd heeft dat juist niet te doen.

4 A Gest of Robyn Hode

In het algemeen werd er neergekeken op de volkse cultuur. Daar is dan ook bijna niets van opgeschreven. De ballade is het enige volksgenre dat via mondelinge overlevering bewaard is gebleven, tot de boekdrukkunst goedkope vastlegging mogelijk maakte. Engelse ballades zijn bijna allemaal gebaseerd op de vierregelige strofe waarin regels van acht en zes lettergrepen elkaar afwisselen in het rijmschema abcb of abab.

Ballades hebben vaak een refrein dat bedoeld was om te worden meegezongen. Ballades zijn kort, eenvoudig van stijl en ontdaan van elk overbodig detail. De onderwerpen van de ballades zijn uit het leven gegrepen en gaan over emotionele zaken als verraad, liefdesproblemen, noodlottige voorvallen en het bovennatuurlijke. In de *Robin Hood*-ballades (13e eeuw) vinden we zelfs een element van maatschappijkritiek. De avonturen van de in het groen geklede populaire volksheld en zijn volgelingen in het woud van Sherwood vormen een volks antwoord op de onrealistische en hoogdravende avonturen van Arthur en de ridders van de Ronde Tafel. Hierna een fragment van *Robyn Hode*.

A Gest of Robyn Hode

- 1 Robyn was a proude outlaw
Whyles he walked on ground;
So curteyse an outlawe as he was one
Was neuer non founde.

- 5 Robyn stode in Bernesdale
And lenyd hym to a tre;
And bi hym stode Litell Johnn,
A gode yeman was he.

- Robyn loued Our dere Lady;
10 For dout of dydly synne
Wolde he neuer do compani harme
That any woman was in.

- Maistar, than sayde Litell Johnn,
And we our borde shal sprede,
15 Tell us wheder that we shal go
And what life that we shall lede.

- Where we shall take, where we shall leue,
Where we shall abide behynde,
Where we shall robbe, where we shal reue,
20 Where we shal bete and bynde.

Robin was een fiere bandiet
Zijn hele leven lang;
Zo'n hoffelijke en beschaafde bandiet
als hij
Was eenmalig.
Robin bevond zich in Bernesdale
En leunde tegen een boom;
En naast hem stond Little John.
Een goede vrijboer.

Robin vereerde de heilige Maria;
Uit vrees voor het begaan van een
doodzonde
Overviel hij nooit een gezelschap
Waarin zich een vrouw bevond.
Heer, zei Little John,
Voordat we gaan eten,
Zeg ons waar we heen moeten gaan
En wat voor leven we moeten leiden.

Wat we moeten nemen en
Waar we vanaf moeten blijven,
Wat we moeten roven en stelen,
En wie we gevangen moeten nemen. >

- Therof no force, than sayde Robyn,
We shall do well inowe;
But loke ye do no husbonde harme
That tilleth with his ploughe.
- 25 No more ye shall no gode yeman
That walketh by grene wode shawe,
Ne no knyght ne no squyer
That wol be a gode felawe.
- These bisshoppes and these archebischoppes,
30 Ye shall them bete and bynde;
The hye sherif of Notynggham,
Hym holde ye in your mynde.
- Geen probleem, zei Robin,
Het zal ons goed gaan;
Maar zorg ervoor dat je geen boer
kwaad doet
Die met zijn ploeg aan het werk is.
En evenmin een goede vrijboer
Die door het groene bos wandelt,
En evenmin een ridder of
schildknaap
Die niemand kwaad wil doen.
Maar de bisschoppen en
aartsbisschoppen,
Die moet je gevangennemen;
De machtige sheriff van Nottingham,
Die moet je hard aanpakken.

Anoniem. In: James Kinley (ed.), *The Oxford Book of Ballads*.

11 Basisopdracht

- In welke opzichten voldoet deze tekst aan de vormeisen van de ballade?
- In hoeverre komt de inhoud van de tekst overeen met de algemene inhoudelijke kenmerken van de ballade?
- Welke strofe zou jij als het refrein kunnen aanmerken? Waarom?
- Waaruit blijkt dat Robin Hood een echte *gentleman* is?
- Tegen welke klasse en welke personen richt Robin zijn activiteiten?

12 Extra opdracht

Het verhaal van Robin Hood, de in het groen geklede en in het bos wonende *outlaw*, wordt vaak in verband gebracht met de Keltische mythe van de *Green Man*. Zoek op waar die mythe over gaat en geef aan wat de overeenkomsten en verschillen zijn met het verhaal van Robin Hood.

5 Morte d'Arthur Thomas Malory

Tegen het einde van de Middeleeuwen stelt Thomas Malory (? –1471) *Morte d'Arthur* samen, 'een kathedraal in proza' van allerlei verhalen en romans in proza en poëzie over koning Arthur en zijn ridders van de Ronde Tafel. Malory maakte een selectie uit allerlei verhalen die in de loop der eeuwen waren ontstaan in het Latijn, het Frans, het Engels en de mondelinge tradities van de Kelten, het volk van de oorspronkelijke, historische Arthur.

Malory beschreef de avonturen van Arthur en zijn ridders met een realistisch besef van het menselijk, dus ook het ridderlijk onvermogen blijvend te voldoen aan hooggestemde idealen. Met dit realisme slaagde hij erin het alsmaar uitdijende en onsamenhangende Arthurmateriaal te bewerken tot een samenhangend geheel met een duidelijke verhaallijn en thematiek.

Het verhaal is de opkomst en neergang van Arthurs kasteel Camelot en de Ronde Tafel; de thematiek is die neergang als het tragische gevolg van menselijke tekortkomingen. De noodlottige, lichamelijke liefde van Lancelot voor Guinevere, Arthurs vrouw en koningin, veroorzaakt het mislukken van de zoektocht naar de Heilige Graal en zorgt voor tweespalt tussen de ridders van de Ronde Tafel. De onenigheid

mondt uit in een bloedige strijd om de macht, waarbij Arthur dodelijk gewond raakt.

Door de nadruk te leggen op de tragische en vérstrekkende gevolgen van menselijk handelen markeert *Morte d'Arthur* de overgang van de Middeleeuwen, waarin God centraal stond, naar de Renaissance, waarin de mens centraal kwam te staan. Het is dan ook heel toepasselijk dat *Morte d'Arthur* een van de eerste werken was die de drukker William Caxton in 1485 van zijn drukpers liet rollen, de uitvinding die de Renaissance mogelijk maakte en voor een groot deel bepaalde.

Hierna een fragment uit *Morte d'Arthur*.

Een hooggeplaatste dame beloont een dichter met een lauwerkroon.

The Parting of Launcelot and Guenever

- 1 Launcelot departed and he sought a seven or eight days; and at the last he came to a nunnery ¹ and when Queen Guenever was ware ² of Sir Launcelot, she swooned ³ thrice, that all the ladies and gentlewomen had work enough to hold the queen up.
- 5 When Sir Launcelot was brought to her, then she said to all the ladies: 'Through this man and me all this war has been wrought ⁴, and the death of the most noblest knights of the world; for through our love that we have loved together is my most noble lord slain ⁵. Therefore, Sir Launcelot, I require thee and beseech thee ⁶ heartily, for all the love that
- 10 ever was betwixt us, that thou never see me more in the visage; and I command thee, on God's behalf, that thou forsake my company, and to thy kingdom thou turn again, and keep well thy realm ⁷ from war and wrack ⁸, for as well as I have loved thee, mine heart will not serve me to see thee, for through thee and me is the flower of kings and knights
- 15 destroyed; therefore, Sir Launcelot, go to thy realm, and there take thee a wife, and live with her with joy and bliss; and I pray thee heartily, pray for me to our Lord that I may amend my misliving ⁹.
- 'Now sweet madam,' said Sir Launcelot, 'would ye that I should now return again to my country, and there to wed ¹⁰ a lady? Nay, madam, wit
- 20 you well that shall I never do, for I shall never be so false to you of that I promised; but the same destiny ¹¹ that ye have taken you to, I will take me unto, for to please Jesu, and ever for you I cast me ¹² specially, to pray. And therefore, lady, sithen ye have taken to perfection, I must needs take me to perfection, of right. For I take record of God, in you I have had mine
- 25 earthly joy; and if I had found you now so disposed ¹³, I had cast to have had you into mine own realm. But since I find you thus disposed, I ensure you faithfully, I will ever take me to penance ¹⁴, and pray while my life lasteth, if I may find any hermit ¹⁵, either gray or white, that will receive me. Wherefore, madam, I pray you kiss me and never no more.'
- 30 'Nay,' said the queen, 'that shall I never do, but abstain you from such

- › works.⁷ And they departed. But there was never so hard an hearted man but he would have wept to see the dolour¹⁶ that they made; for there was lamentation¹⁷ as they had been stung with spears; and many times they swooned, and the ladies bare the queen to her chamber.

Thomas Malory.

1 nonnenklooster	8 verwoesting	13 als u dat gewild zou
2 zag	9 mijn zondig leven	hebben
3 viel flauw	kan verbeteren	14 boetedoening
4 gevoerd	10 huwen	15 kluizenaar
5 gedood	11 lot	16 verdriet
6 smeeek u	12 neem ik mij voor	17 geweeeklaag
7 koninkrijk		

13 Basisopdracht

- Wie voelt zich het meest schuldig over hun liefde en de noodlottige gevolgen van die liefde, Guinevere of Lancelot? Licht je antwoord toe.
- Guinevere en Lancelot besluiten ieder om hun eigen redenen hun leven in afzondering en gebed voort te zetten. Wat zijn de redenen van Guinevere? En die van Lancelot? Wat is het verschil?
- Breng het verschil in verband met de overgang van de Middeleeuwen naar de Renaissance.

14 Verdiepingsopdracht

Wij zijn niet meer gewend aan het hoogdravende en hoofse taalgebruik waarmee Guinevere en Lancelot hun gevoelens uiten. Die gevoelens zijn echter van alle tijden. Herschrijf de dialoog van Guinevere en Lancelot in zo eenvoudig en natuurlijk mogelijk hedendaags Engels en probeer daarbij de essentie van de gevoelens van Lancelot en Guinevere te handhaven.

15 Extra opdracht

De verhalen en legendes rond Koning Arthur en zijn ridders van de Ronde Tafel zijn tijdloos populair en worden nog steeds herschreven of in films / muziekcomposities verwerkt. Kies een moderne Arthurroman of -vertelling (Marion Bradley, *Mists of Avalon*; Bernard Cornwell, *The Winter King*; Robert Nye, *Merlin*) of een Arthurfilm (*First Knight*, *Monty Python and the Holy Grail*, *Excalibur*, *Merlin*) en leg uit in 500 woorden:

- wat voor jou de aantrekkingskracht is van de Arthurlegendes;
- waarom je dit verhaal of deze verfilming gekozen hebt en wat de specifieke bijdrage daarvan is aan de steeds maar groeiende hoeveelheid Arthur-materialen.

Hoofdstuk

3

Renaissance en Barok

(circa 1500–1700)

1 Sir Thomas Wyatt

In de eerste helft van de 16e eeuw worstelden schrijvers en dichters met de gevolgen van de informatierevolutie die de boekdrukkunst teweeg had gebracht. Allerlei soorten teksten kwamen beschikbaar, in allerlei talen en allerlei vormen, deels ontleend aan de oudheid, deels volledig nieuw, zoals bijvoorbeeld het sonnet. Sir Thomas Wyatt (1503–1542), een vooraanstaand hoveling aan het hof van Henry VIII, probeerde als eerste Engelse dichter de sonnetten van Petrarca in het Engels te vertalen of te bewerken, en daarbij te voldoen aan de strakke formele en inhoudelijke eisen van het petrarkistische sonnet. Een petrarkistisch sonnet bestaat uit twee strofen van elk vier regels (twee kwatrijnen die een octaaf vormen) en twee strofen van elk drie regels (twee terzetten die een sextet vormen). Het totaal van veertien regels kent maximaal vijf rijmwoorden in een rijmschema van abba abba cdd cdd of cdd cee. De inhoud gaat doorgaans over de onmogelijke, hopeloze en louterende liefde van de minnaar voor een onbereikbare geliefde van een bijna hemelse schoonheid.

Whoso List to Hunt

- 1 Whoso list to hunt, I know where is an hind,
But as for me alas, I may no more –
The vain travail ¹ hath wearied me so sore,
I am of them that farthest cometh behind.

1 vergeefse inspanning

- > 5 Yet may I, by no means, my wearied ² mind 2 vermoeide
 Draw from the deer, but as she fleeth afore,
 Fainting I follow. I leave off therefore,
 Since in a net I seek to hold the wind.
 Who list her hunt, I put him out of doubt,
 10 As well as I, may spend his time in vain.
 And graven with diamonds in letters plain
 There is written her fair neck round about:
 'Noli me tangere' ³, for Caesar's ⁴ I am, 3 'raak me niet aan'
 And wild for to hold, though I seem tame'. 4 des konings

Sir Thomas Wyatt.

1 Basisopdracht

Bestudeer in het Basisboek afdeling 2, hoofdstuk 3, paragraaf 1, 2 en 3 (over Engelse literatuur) en in afdeling 1, hoofdstuk 6, paragraaf 1 over het sonnet.

- Geef het rijmschema weer van dit sonnet (abba ... enzovoort).
- Het hele sonnet is gebaseerd op de vergelijking van de jacht op de hinde met de 'jacht' op de geliefde. Hoe werkt Wyatt die vergelijking uit?
- Hoe past die uitwerking in de standaard thematiek van het petrarkistische sonnet?
- Waarom is de geliefde onbereikbaar voor de dichter?
- Is Wyatt erin geslaagd zowel in vorm als in inhoud een perfect petrarkistisch sonnet in het Engels te produceren? Verklaar je antwoord.
- Volgens biografen van Wyatt zou de 'hinde' staan voor Anna Boleyn en 'Caesar' voor Hendrik VIII en behandelt het sonnet Wyatts hopeloze liefde voor Anna Boleyn. Acht je deze informatie essentieel voor het begrijpen en waarderen van dit sonnet? Licht je antwoord toe.

2 Engelse sonnetten

Latere beroepsdichters als William Shakespeare (zie paragraaf 5 van dit hoofdstuk) lieten zich door Wyatt inspireren, maar ontwikkelden het veel vrijere Engelse sonnet of Shakespearesonnet. Dat bestaat uit de combinatie van drie strofen van vier regels (drie kwatrijnen) en een strofe van twee regels (het afsluitende couplet). Het Shakespearesonnet gebruikt zeven rijmklanken. Met de vrijheid in vorm kwam er ook vrijheid en vernieuwing in de keuze van het onderwerp. De geliefde kwam van haar hoofse voetstuk van ongenaakbaarheid af en stelde zich toegankelijker op door bijvoorbeeld in gesprek te gaan met de wanhopige minnaar. Hoofse liefde werd vervangen door minder verheven en natuurlijkere vormen van liefde en relaties.

Shakespeares sonnetten verschenen in gebundelde vorm in 1609. De sonnetten vormen een samenhangende reeks die opgebouwd is rond drie personages: een jonge, blonde aristocraat, een rijpere, donkere vrouw en een rivaliserende dichter. Voor elk van de drie ontwikkelt de 'ik' uit de sonnetten gaandeweg allerlei, steeds wisselende gevoelens. Het doet er weinig toe of dit raamwerk wel of niet autobiografisch is. Wat telt is het feit dat het raamwerk Shakespeare in staat stelde alle aspecten van intermenselijk contact te behandelen, van verliefdheid, vriendschap en wellust tot huwelijksrouw, jaloezie en het effect van de tijd en het ouder worden op menselijke relaties.

Sonnet 130: My mistress' eyes are nothing like the sun

- 1 My mistress' eyes are nothing like the sun;
 Coral is far more red than her lips' red;
 If snow be white, why then her breasts are dun ¹,
 If hairs be wires ², black wires grow on her head;
 5 I have seen roses damasked, red and white,
 But no such roses see I in her cheeks;
 And in some perfumes is there more delight ³
 Than in the breath that from my mistress reeks ⁴,
 I love to hear her speak, yet well I know
 10 That music hath a far more pleasing sound;
 I grant ⁵, I never saw a goddess go
 (My mistress, when she walks, treads on the ground).
 And yet by Heaven I think my love as rare ⁶
 As any she belied with false compare ⁷.

William Shakespeare.

1 muisgrijs	5 ik geef toe	7 ook die ze logen-
2 draden	6 en toch vind ik haar	straft door er totaal
3 genot	even uniek als welke	niet op te lijken
4 riekt	geliefde dan	

2 Basisopdracht

- Waarin wijkt de vorm van dit sonnet af van de vorm van het petrarkistische sonnet?
- Welke inhoudelijke kenmerken van het petrarkistische sonnet maakt Shakespeare in dit sonnet belachelijk?
- Maakt Shakespeare in dit sonnet ook zijn geliefde belachelijk? Verdedig je mening met verwijzing naar de tekst van dit sonnet.
- Welk van de twee in dit hoofdstuk behandelde sonnetten heeft jouw persoonlijke voorkeur, dat van Shakespeare of dat van Wyatt? Leg uit waarom.
- Zou je meer van dit soort sonnetten willen lezen? Verklaar je antwoord.

3 Extra opdracht

Tot op heden maken dichters sonnetten en er is geen onderwerp te bedenken dat niet in de strakke en puntige sonnetvorm behandeld kan worden. Zoek zelf een voorbeeld, in het Nederlands of in het Engels, van een eigentijds (20e of 21e-eeuws) sonnet dat jou, om wat voor reden dan ook, aanspreekt. Motiveer je keuze.

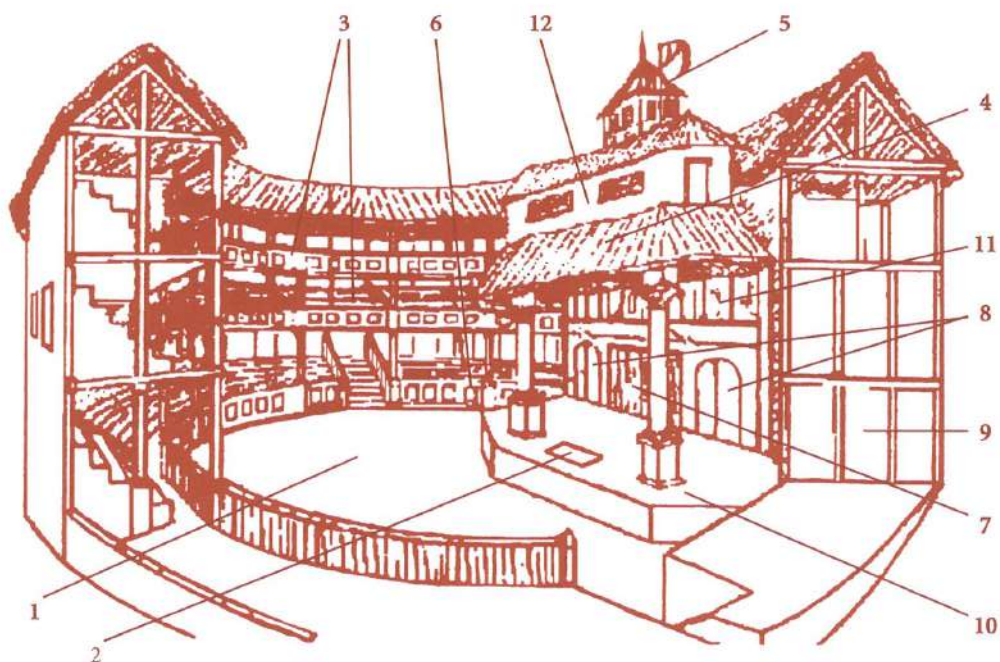
3 Het theater

De vaste standplaats van de theaters werd Londen, de enige stad met genoeg inwoners om voldoende toeschouwers te garanderen. Na verloop van tijd werden er theaters gebouwd op de zuidoever van de Theems, in Southwark, dat buiten de oorspronkelijke stadswallen lag. Vanwege de hygiëne en veiligheid wilde het gemeentebestuur geen massale samenscholingen binnen de stadswallen en maakte het van Southwark het centrum voor al het massa-amusement: gokken, prostitutie, sport en theater.

Het theater in die tijd had zijn beperkingen. Er was geen kunstlicht en dus vonden de voorstellingen plaats in de open lucht. Het theater kon in de winter dan ook niet gebruikt worden. Een theater kon zo'n 2500 toeschouwers bevatten. Een deel van het publiek zat op de galerijen onder een afdak. De spelers bevonden zich op een planken verhoging, half overdekt en half uitstekend boven de open binnenplaats. Daar, in de open lucht, en dus vaak in de regen, bevonden zich de *groundlings*, de armoedzaaiers die zich geen overdekte plaats konden veroorloven. De grond was bezaaid met hazelnotendoppen om het regenwater en andere smurrie op te vangen. Toeschouwers hielden sinaasappelschillen voor hun neus omdat de stank in het theater niet te harden was. Er waren geen lichteffecten en het podium was steeds zichtbaar, dus er waren geen uitgebreide decors en weinig decorwisselingen. Er was bijna geen afstand tussen het publiek en de spelers en derhalve een intense betrokkenheid bij wat zich op het toneel afspeelde. Het publiek had slechts een paar symbolisch gebruikte voorwerpen, schitterende kostuums en suggestieve taal nodig om zich een bijna filmische weergave van de actie te kunnen voorstellen.

4 Basisopdracht

- a Op slechts een paar honderd meter van de oorspronkelijke locatie werd in 1987 begonnen met de bouw van een zo getrouw mogelijke replica van Shakespeares theater The Globe. De replica werd op 21 augustus 1996 geopend en meteen een van Londen's grootste attracties. Bestudeer deze doorsnede van The Globe.

Doorsnede van de Globe.

- b Plaats de juiste termen bij de met pijlen en cijfers aangeduide onderdelen van het theater. Kies uit: *galleries, yard or pit, doors, tower, musicians' gallery, orchestra, main stage, roof over stage, upper stage, dressing rooms, inner stage, trapdoor*. (Dus: 8 = *doors*, enzovoort.)
- c Wie was de drijvende kracht achter het Globe-project?
- d Noem vijf kenmerkende verschillen tussen het theater van Shakespeare en het theater in onze tijd.

4 Blank Verse

Elizabethaanse toneelstukken werden geschreven in *blank verse*, een versvorm ontwikkeld door Henry Howard (ca. 1517–1547) voor zijn vertaling van de *Aeneas* van Vergilius. *Blank verse* bestaat uit niet-rijmende, tienlettergrepige versregels in een jambisch metrum. Hierna volgen twee befaamde *blank verse*-fragmenten, een van Christopher Marlowe en een van William Shakespeare.

Doctor Faustus

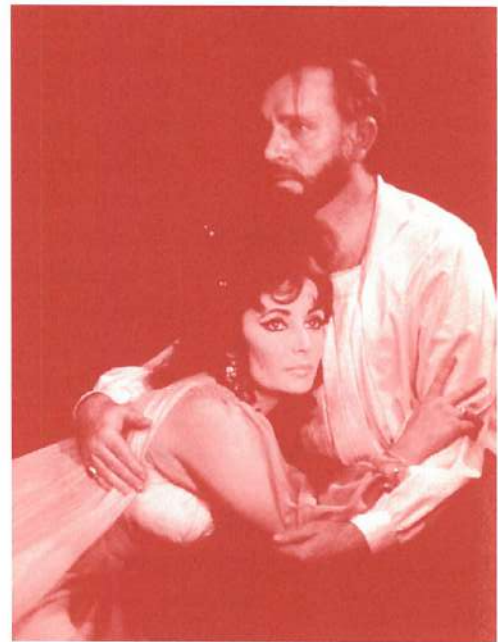
(Doctor Faustus heeft zijn ziel aan de duivel verkocht in ruil voor magische krachten. Hij heeft Helena van Troje, de mooiste vrouw uit de geschiedenis, te voorschijn getoverd en betuigt haar in het openbaar en op meeslepende wijze zijn liefde, waarvoor hij – op dat moment – bereid is alles, dus ook zijn zielenheil, op te offeren.)

- 1 Was this the face that launched ¹ a thousand ships,
And burnt the topless towers of Ilium?
Sweet Helen, make me immortal with a kiss:
Her lips suck forth my soul, see where it flies.
5 Come, Helen, come, give me my soul again.
Here will I dwell, for heaven is in these lips,
And all is dross ² that is not Helena.

Christopher Marlowe.

1 te water liet gaan

2 waardeloos

Richard Burton en Elizabeth Taylor als Doctor Faustus en Helena, film uit 1967.

Macbeth

(Macbeth en Lady Macbeth beramen in het geheim en in de intimiteit van hun slaapkamer de moord op koning Duncan. Lady Macbeth gooit al haar overtuigingskracht in de strijd om een weifelende Macbeth over te halen de moord te plegen.)

- 1 Lady M. (...) I have given suck, and know
How tender 'tis to love the babe that milks me:
I would, while it was smiling in my face,
Have pluck'd my nipple from his boneless gums,
5 And dash'd the brains out, had I so sworn
As you have done to this.
Macb. If we should fail?
Lady M. We fail?
But screw your courage to the sticking-place,
10 And we'll not fail. When Duncan is asleep
(Where to the rather shall his day's hard journey
Soundly invite him), his two chamberlains ¹

- › Will I with wine and wassail ² so convince,
That memory, the warder of the brain,
15 Shall be a fume, and the receipt of reason
A limbeck only: when in swinish sleep
Their drenched ³ natures lie, as in a death.
What cannot you and I perform upon
Th'unguarded Duncan? what not put upon
20 His spongy ⁴ officers, who shall bear the guilt
Of our great quell ⁵?
- Macb.** Bring forth men-children only!
For thy undaunted mettle ⁶ should compose
Nothing but males. Will it not be receiv'd ⁷,
25 When we have mark'd with blood those sleepy two
Of his own chamber, and us'd their very daggers,
That they have done't?
- Lady M.** Who dares receive it other,
As we shall make our griefs and clamour roar
30 Upon his death?
- Macb.** I am settled ⁸, and bend up
Each corporal agent to this terrible feat.

William Shakespeare.

1 kamerdienaren
2 bedwelmende
middelen
3 met alcohol
doordrenkte

4 stomdronken
5 moord
6 onverschrokken
geest
7 geconcludeerd

8 mijn besluit is
genomen

5 Basisopdracht

- Geef aan waar in de versregels van deze fragmenten de klemtonen vallen.
- Geef aan welke regels voldoen aan de kenmerken van *blank verse*.
- Lees de regels hardop en probeer eerst wat overdreven de beklemtoonde lettergrepen te benadrukken. Lees vervolgens de regels nog een paar keer hardop, nu op een 'natuurlijkere' wijze, maar probeer het ritme, als het ware stiekem, te handhaven.
- Vergelijk de twee fragmenten. Wat zijn de meest opvallende verschillen in situatie, toon en intensiteit?
- Als je regisseur zou zijn, hoe zou je je acteurs dan instrueren om deze fragmenten voor te dragen?
- Leg na bestudering en vergelijking van deze fragmenten uit waarom *blank verse* zo'n geschikt medium was voor het toneel in de 'woordgekke' Elizabethaanse periode, waarin men zo bewust met taal bezig was.

6 Verdiepingsopdracht

In de roman *The Third Witch* (2001) hervertelt Rebecca Reiser het Macbeth-verhaal vanuit het gezichtspunt van Gillyflower, de derde heks en de heldin van het verhaal. Reiser's versie is een spannende, oorspronkelijke en in veel opzichten verhelderende, 'moderne' interpretatie van Shakespeares *Macbeth*. Gillyflower heeft zich verstoep in de slaapkamer van de Macbeths en luistert hun gesprek over de moord op koning Duncan af. Lees het fragment van *The Third Witch* en beantwoord dan de vragen.

The Third Witch

- 1 Again there is a little silence before He speaks. When He does, His voice is slow and reluctant like the steps of a beaten ox being dragged to harness. 'What would you have of me, lady? I have sworn fealty¹ to my king.' 'Aye, lord, that you have. And even now you fail to understand how
- 5 ill you have used me. I give up everything for you, but you love your fighting and your king and I know not how much else more than you do me. You give them the high hall of your heart, and you cast me in some dark chamber, better fitted for.' 'No!' His voice thunders. I wonder if it can be heard down in the Great Hall. ' 'Tis not the king I love, although he is
- 10 a good man – for all his weakness – who has borne himself both meek and mild². But I love that I have never forsworn my oath nor word³. I love that the strength of my word is as strong as the strength of my arm.' I expect her to thunder back at Him, but when she speaks, her voice is the coo of a well-fed dove. 'Oaths, kings, but you say nothing of your love for your
- 15 wife. Where do I rank, lord, in the heraldry⁴ of your loves?' His answer comes quick and strong. 'Wife, there is nothing in this world or the next that I love so much as you.' She laughs in her throat, low and soft and secret. So would a serpent laugh if it could laugh. 'Then, lord, do I still sit in the seat of honour in your heart?' His voice is so tender that my
- 20 stomach twists. 'Lady, you do not have the seat of honour because you are no guest but the very ruler of my heart itself. 'Twould give you a moment of pleasure, I would tear my heart from my chest and offer it to you on a golden platter.' She laughs again.

Rebecca Reisert.

1 trouw

3 nooit mijn erewoord heb gebroken

2 die zich zowel slap als mild heeft gedragen

4 rangorde

Vergelijk de twee versies van de manier waarop Lady Macbeth haar man probeert over te halen de moord te plegen.

- a Wat is het meest opvallende verschil in de aanpak van Lady Macbeth in Shakespeares en in Reiserts versie?
- b Welke aanpak vind jij de meest effectieve? Verklaar je antwoord.
- c Wat zou je 'modern' kunnen noemen in de argumentatie van Lady Macbeth in Reiserts versie?

7 Extra opdracht

De met veel Oscars bekroonde en ook bij een groot publiek zeer succesvolle film *Shakespeare in Love* (1999) behandelt op speelse wijze de (amoreuze) perikelen rond de productie van *Romeo and Juliet* in Shakespeares tijd. In de film worden allerlei parallellen getrokken tussen de wereld van het theater ten tijde van Shakespeare en de hedendaagse film- en amusementsindustrie. Noem minimaal drie van de overeenkomsten en licht ze toe. Geef tevens jouw mening over de vraag of deze vorm van 'actualisering' van Shakespeares leven en werk bijdraagt tot een beter begrip van het genie Shakespeare en van de omstandigheden waaronder hij leefde, werkte en zijn toneelstukken schreef.

Gwyneth Paltrow en John Fiennes in *Shakespeare in Love*.

5 William Shakespeare

De toneelschrijver Shakespeare (1564–1616) schreef zijn toneelstukken onder andere om kassuccessen af te leveren. Dat is hem ook gelukt. Hij stierf als een gefortuneerde man van stand met zijn eigen wapen, en onroerend goed in Londen en in zijn geboorteplaats Stratford, waar hij was gaan rentenieren. Shakespeare werkte in alle bestaande toneelgenres (komedies, tragedies, geschiedeniskronieken) en gaf het publiek wat het wilde. Hij deed dat echter op zodanige wijze dat elke volgende generatie, elke natie en elk tijdperk tot op de dag van vandaag een geheel eigen interpretatie aan de tekst heeft kunnen geven. Shakespeare bewijst dat het in feite de lezer / toeschouwer is die betekenis toekent aan een tekst, mits de schrijver hem daartoe uitnodigt en in staat stelt.

Richard III (1597), Shakespeares meest gespeelde toneelstuk, is een goed voorbeeld van een stuk dat aan de ene kant sterk bepaald is door de tijd waarin Shakespeare leefde, en aan de andere kant nog steeds uitnodigt de hoofdfiguur opnieuw in te vullen en te herontdekken.

Toen Henry Tudor Richard III op het slagveld van Bosworth (1485) doodde en diens kroon overnam, overtrad hij een taboe; hij had een wettig gekroonde en gezalfde koning gedood en zijn hand tegen Gods vertegenwoordiger op aarde opgeheven. Volgens het gedachtegoed van de Renaissance was een koningsmoord alleen geoorloofd indien de vermoorde koning gediend had als 'gesel Gods', als een duivelse tiran die door God gezonden was om de mens te straffen voor zijn zonden. De Tudors hadden er dus alle belang bij het nieuwe medium van de boekdrukkunst te gebruiken om Richard III af te schilderen als een duivelse bultenaar en het Engeland van zijn tijd als een Sodom en Gomorra, dus verderfelijk en zedeloos. Thomas More legde het fundament voor deze officiële Tudor-lezing van de geschiedenis in *History of King Richard III* (1518). Tot op heden woeden er felle debatten over de vraag of Richard inderdaad een misvormde, monsterlijke tiran was, of dat hij het eerste slachtoffer was van een in een massamedium gevoerde lastercampagne. Mores *History* was Shakespeares voornaamste bron voor zijn toneelversie van de gebeurtenissen in *Richard III*. Of hij nu in de Tudor-versie geloofde of niet, Shakespeare moest wel binnen het raamwerk van deze versie blijven, want de Tudors traden hard en meedogenloos op tegen afwijkingen van die versie. Shakespeares Richard is inderdaad een duivelse schurk. In zijn eerste alleenspraak laat hij daar geen twijfel over bestaan:

Richard III (1)

<p>1 <i>Richard</i>: Why, I, in this weak piping time of peace,
Have no delight to pass away the time,
Unless to spy my shadow in the sun
And descant on ¹ mine own deformity:</p> <p>5 And therefore, since I cannot prove a lover, ²
To entertain these fair well-spoken days,
I am determined to prove a villain,
And hate the idle ³ pleasures of these days.</p>	¹ uitweiden over ² omdat ik mij niet als minnaar kan manifesteren ³ lege, ijdele

William Shakespeare.

8 Basisopdracht

- a Wat zijn de redenen die Richard aanvoert om zich zo schurkachtig mogelijk te gedragen?
- b Had Richard in deze situatie nog iets anders kunnen bedenken, of is dit echt het enige wat hij kan doen? Verklaar je antwoord.

Propaganda en toneel gaan niet goed samen. Shakespeare gaf de censors van de Tudors de duivelse Richard die ze op het toneel wensten te zien. Echter, op eigen gezag als geniaal toneelschrijver, maakte hij van Richard wel een veelzijdige, immer boeiende en verrassende schurk: begenadigd acteur, humorist, intrigant, geducht krijgsheer, charmeur en verleider. Door zijn vele gedaante- en rolwisselingen is Richard alle anderen steeds een stap voor en weet hij ze voortdurend op het verkeerde been te zetten. Alleen het publiek, dat door Richard in zijn alleenspraken in vertrouwen wordt genomen, weet wie de 'echte' Richard is. Dat maakt het publiek eigenlijk een handlanger van Richard en schept een speciale band tussen Richard en de toeschouwers. In de volgende scène maakt Richard Lady Anne het hof. Hij heeft haar man en haar schoonvader gedood, hij is lichamelijk misvormd maar probeert haar desondanks ertoe te verleiden met hem te trouwen omdat hij haar nodig heeft voor zijn politieke intriges. De scène speelt zich af rond de geopende lijkkist van Annes vermoorde schoonvader, Henry VI. In het bijzijn van de moordenaar zijn de wonden van de overledene weer gaan bloeden.

Richard III (2)

- 1 Anne Didst thou not kill this king?
 Richard I grant ye ¹.
 Anne Dost grant me, hedgehog ²? Then, God grant me too
 Thou mayst be damned for that wicked deed!
 5 O! he was gentle, mild, and virtuous.
 Richard The fitter for the King of Heaven, that hath him.
 Anne He is in heaven, where thou shalt never come.
 Richard Let him thank me, that helped to send him thither,
 For he was fitter ³ for that place than earth.
 10 Anne And thou unfit for any place but hell.
 Richard Yes, one place else, if you will hear me name it.
 Anne Some dungeon ⁴.
 Richard Your bed-chamber.
 Anne I'll rest beside the chamber where thou liest!
 15 Richard So will it, madam, till I lie with you.
 Anne I hope so.
 (...)
 Richard It is a quarrel most unnatural,
 To be reveng'd on him that loveth thee.
 20 Anne It is a quarrel just and reasonable,
 To be reveng'd on him that killd my husband.
 Richard He that bereft thee, lady, of thy husband ⁵
 Did it to help thee to a better husband.
 Anne His better doth not breathe upon the earth.
 25 Richard He lives that loves thee better than he could.
 Anne Name him.
 Richard Plantagenet.
 Anne Why, that was he.

- > **Richard** The self-same name, but one of better nature.
 30 **Anne** Where is he?
Richard Here.
(She spits at him.)
 Why dost thou spit at me?
Anne Would it were mortal poison, for thy sake!
 35 **Richard** Never came poison from so sweet a place.
Anne Never hung poison on a fouler toad ⁶.
 Out of my sight! Thou dost infect mine eyes.
Richard Thine eyes, sweet lady, have infected mine.
Anne Would they were basilisks ⁷, to strike thee dead!
 40 **Richard** I would they were, that I might die at once;
 For now they kill me with a living death. (...) *(She looks scornfully ⁸ at him.)*
 Teach not thy lip such scorn, for it was made
 For kissing, lady, not for such contempt.
 45 If thy revengeful heart cannot forgive,
 Lo! here I lend thee ⁹ this sharp-pointed sword;
 Which if thou please to hide in this true breast
 And let the soul forth that adareth ¹⁰ thee,
 I lay it open to the deadly stroke ¹¹,
 50 And humbly beg the death upon my knee.
(He lays his breast open: she offers at it with his sword.) ¹².
 Nay, do not pause; for I did kill King Henry;
 But 'twas thy beauty that provoked me ¹³.
 Nay, now dispatch ¹⁴; 'twas I that stabb'd young Edward;
 55 But 'twas thy heavenly face that set me on.
(She lets fall the sword.)
 Take up the sword again, or take up me.
Anne Arise, dissembler ¹⁵: though I wish thy death,
 I will not be thy executioner.
 60 **Richard** Then bid me kill myself, and I will do it.
Anne I have already. (...) *I would I knew thy heart.*
Richard 'Tis figur'd in my tongue.
Anne I fear me both are false.
 65 **Richard** Then never was man true.
Anne Well, well, put up your sword.
Richard Say, then, my peace is made.
Anne That shalt thou know hereafter.
Richard But shall I live in hope?
 70 **Anne** All men, I hope, live so.
Richard Vouchsafe ¹⁶ to wear this ring.
Anne To take is not to give.
(Puts on the ring.)
Richard Look how my ring encompasseth thy finger,
 75 Even so thy breast encloseth my poor heart;
 Wear both of them, for both of them are thine. (...) *Bid me farewell.*
Anne 'Tis more than you deserve ¹⁷;
 But since you teach me how to flatter ¹⁸ you,
 80 Imagine I have said farewell already.

>

(Exeunt two Gentlemen with Lady Anne.)

Richard Was ever woman in this humour woo'd¹⁹?
 Was ever woman in this humour won²⁰?
 I'll have her; but I will not keep her long.
 85 What! I, that kill'd her husband, and his father –
 To take her in her heart's extremest hate;
 With curses in her mouth, tears in her eyes,
 The bleeding witness²¹ of her hatred by;
 Having God, her conscience, and these bars against me,
 90 And I nothing to back my suit²² withal
 But the plain devil and dissembling²³ looks,
 And yet to win her, all the world to nothing!
 Ha!

William Shakespeare.

1 dat geef ik toe	10 aanbidt	16 beloof
2 egel	11 dan ontbloot ik mijn	17 verdient
3 geschikter	borst voor de	18 vleien
4 kerker	dodelijke slag	19 in zo'n stemming het
5 van uw man beroofde	12 zij richt het zwaard	hof gemaakt
6 pad	op zijn borst	20 veroverd
7 fabeldieren,	13 die mij daartoe	21 bloedende getuige
slangdraken	aanzette	22 om mijn hofmakerij
8 met minachting	14 stoot toe	te steunen
9 dan geef ik u	15 huichelaar	23 huichelende

9 Basisopdracht

- Welke verleidingstechnieken gebruikt Richard?
- Denk je dat Richard een truc gebruikt als hij Anne aanmoedigt hem neer te steken, of loopt hij echt gevaar? Licht je antwoord toe.
- Wat is het geniepige van Richards 'take up the sword or take up me'?
- Hoe komt Richards 'was ever woman in this humour woo'd, was ever woman in this humour won' op jou over?
- Is het voorstelbaar dat Anne, onder de omstandigheden, valt voor iemand die toegeeft haar man en schoonvader vermoord te hebben? Hoe komt Richard in deze scène op jou over?
- Vind je het vreemd of begrijpelijk dat in allerlei boeken, films en soaps de schurken, hoe afschrikwekkend ook, vaak als seksueel aantrekkelijk worden gepresenteerd? Verklaar je mening.

10 Extra opdracht

Geef in maximaal 500 woorden je mening over een verfilming of opvoering van een toneelstuk van Shakespeare die je ooit gezien hebt.

Boeiende verfilmingen zijn: *Hamlet* met Laurence Olivier (L.Olivier, 1948), *Macbeth* met Orson Welles (O. Welles, 1948), *Richard III* met Laurence Olivier (L. Olivier, 1955), *Romeo and Juliet* met Leonard Whiting en Olivia Hussey (F.Zeffirelli, 1968), *Macbeth* met Jon Finch (R. Polanski, 1971), *Hamlet* met Mel Gibson (F. Zeffirelli, 1990), *Richard III* met Ian McKellen (R. Loncraine, 1995), *Othello* met Lawrence Fishburne (O. Parker, 1995), *Hamlet* met Kenneth Branagh (K. Branagh, 1996), *Looking for Richard* met Al Pacino (A. Pacino,

1996), *Romeo and Juliet* met Leonardo di Caprio en Claire Danes (B. Luhrmann, 1996), *Twelfth Night* met Mel Smith en Helena Bonham Carter (T. Nunn, 1996).

- a Laat in ieder geval aan de orde komen waarom je de film of opvoering wel of niet boeiend vond.
- b Licht ook toe waarom je het wel of niet eens bent met een zwerver die in een interview met Al Pacino in diens *Looking for Richard* (A. Pacino, 1996) zegt: 'A knowledge of Shakespeare teaches people to communicate with words instead of guns.'

6 Christopher Marlowe

Dichter en toneelschrijver Christopher (Kit) Marlowe (1564–1593) was een heetgebakerde figuur, met contacten in de wereld van de spionage en geheime genootschappen, zoals Sir Walter Raleighs *School of Night*. In zijn eigen leven probeerde Marlowe uit hoe ver een intellectueel en professioneel schrijver kon gaan. Zijn mysterieuze en gewelddadige dood – bij een ruzie over de drankrekening werd zijn oog door de dolk van een andere cafébezoeker doorboord – is onder geleerden nog steeds aanleiding voor debatten over de ware toedracht; was het een ordinair dronkemansgevecht, of werd hier op koele wijze een geheim agent uit de weg geruimd die te veel wist? Zeker is dat het theater een jong genie verloor, zodat het incident in het dranklokaal inderdaad, in de woorden van tijdgenoot Shakespeare, neerkwam op 'a great reckoning in a small room'.

Christopher Marlowes beroemdste toneelstuk, *Doctor Faustus* (1604), gaat over een typische renaissancegeleerde. Faustus beheerst alle (toegestane) kennis, maar wil voor het welzijn van de mensheid nog verder gaan en eigenlijk goddelijke kennis en macht vergaren. Met behulp van zwarte magie tovert hij de duivel, Mephistophilis, tevoorschijn, met wie hij een contract sluit. In ruil voor zijn ziel krijgt hij gedurende vierentwintig jaar alwetendheid, almacht en eeuwige jeugd. Al snel blijkt dat Faustus met zijn kennis iets anders doet dan hij oorspronkelijk van plan was. Zijn menselijke natuur (en derhalve zijn zwakte) brengt hem ertoe dat hij afwijkt van zijn grootse en nobele plannen ten faveure van baden in luxe, toeristische trips, mallotige *practical jokes* en seksuele uitpattingen. In de laatste akte wijst een diepgelovige, oude man Faustus erop dat het nog niet te laat is en dat Faustus nog steeds Gods vergiffenis kan krijgen en zijn ziel kan redden, mits hij ophoudt met zijn duivelse praktijken. Faustus slaat de waarschuwingen in de wind, tot het te laat is. Hier volgt de slotscène van *Doctor Faustus*.

Doctor Faustus

(De klok slaat elf uur. Faustus heeft nog een uur te leven, want om middernacht komen de duivels om hem en zijn ziel naar de hel af te voeren. Let op de manier waarop Marlowe de klok gebruikt om de spanning op te voeren. Bedenk dat tijdens de eerste opvoering de voorstelling moest worden stopgezet om het publiek gerust te stellen met de mededeling dat het allemaal maar toneelspel was en dat de duivels niet echt waren.)

- 1 (The clock strikes eleven.)
Faustus:
Ah, Faustus
Now hast thou but one bare hour to live,
5 And then thou must be damned perpetually¹.

- > Stand still, you ever-moving spheres of heaven,
 That time may cease² and midnight never come.
 Fair nature's eye, rise again, and make
 Perpetual day; or let this hour be but
 10 A year, a month, a week, a natural day,
 That Faustus may repent³ and save his soul.
 O lente, lente, currite noctis equi⁴!
 The stars move still, time runs, the clock will strike.
 The devil will come, and Faustus must be damned.
 15 O I'll leap up to my God! Who pulls me down?
 See, see where Christ's blood streams in the firmament!
 One drop would save my soul, half a drop. Ah, my Christ!
 Rend not my heart⁵ for naming of my Christ!
 Yet will I call on him. O spare me, Lucifer!
 20 Where is it now? 'Tis gone:
 And see where God stretcheth out his arm,
 And bends his ireful brows⁶.
 Mountain and hills, come, come, and fall on me,
 And hide me from the heavy wrath⁷ of God.
 25 No! no!
 Then will I headlong run into the earth.
 Earth gape! O no, it will not harbour me.
 You stars that reign'd at my nativity⁸,
 Whose influence hath allotted⁹ death and hell,
 30 Now draw up Faustus like a foggy mist
 Into the entrails¹⁰ of yon labouring clouds,
 That when they vomit¹¹ forth into the air,
 My limbs¹² may issue from their smoky mouths,
 So that my soul may but ascend¹³ to heaven.
 35 (*The watch strikes*¹⁴.)
 Ah, half the hour is passed: 'twill all be passed anon.
 O God,
 If thou wilt not have mercy on my soul,
 Yet for Christ's sake whose blood hath ransomed¹⁵ me,
 40 Impose some end to¹⁶ my incessant pain;
 Let Faustus live in hell a thousand years,
 A hundred thousand, and at last be saved!
 O, no end is limited to damned souls.
 Why wert thou not a creature wanting¹⁷ soul?
 45 Or why is this immortal that thou hast?
 Ah, Pythagoras' metempsychosis¹⁸, were that true,
 This soul should fly from me and I be changed
 Unto some brutish beast: all beasts are happy,
 For when they die
 50 Their souls are soon dissolved¹⁹ in elements;
 But mine must live still²⁰ to be plagued in hell.
 Cursed be the parents that engendered me!²¹
 No, Faustus, curse thyself, curse Lucifer
 That hath deprived thee²² of the joys of heaven.
 55 (*The clock striketh twelve.*)
 It strikes, it strikes! Now body, turn to air,
 Or Lucifer will bear thee quick to hell!

- > (Thunder and lightning.)
 O soul, be changed into little water-drops
 60 And fall into the ocean, ne'er be found.
 (Enter Devils.)
 My God, my God! look not so fierce²³ on me!
 Adders and serpents, let me breathe awhile!
 Ugly hell, gape not! Come not, Lucifer;
 65 I'll burn my books! – Ah Mephistophilis!
 (Exeunt Devils with Faustus.)

Christopher Marlowe.

1 eeuwig	8 die in de hemel	16 Leg een einde vast
2 stilstaan	stonden toen ik	voor
3 berouw tonen	geboren werd	17 zonder
4 Langzaam,	9 toegekend	18 zielsverhuizing
langzaam, ren,	10 ingewanden	19 opgelost
gij paarden van	11 uitspuwen	20 voor altijd
de nacht.	12 ledematen	21 die mij verwekt
5 Verscheur mijn hart	13 opstijgen	hebben
niet	14 De klok slaat (het	22 die jou beroofd heeft
6 toornig voorhoofd	halve uur).	23 woedend
7 gramschap, woede	15 vrijgekocht	

11 Basisopdracht

- Tel het aantal regels van Faustus' laatste speech. Wat valt je op?
- Hoe slaagt Marlowe erin de spanning op te voeren en de indruk te wekken dat de tijd voor Faustus steeds sneller loopt?
- Faustus' conclusie – 'No, Faustus, curse thyself' – is typisch voor de Renaissance. Leg dit uit.
- Het gegeven van de kunstenaar-geleerde die te ver gaat in zijn overtuiging dat het hogere doel (kunst, wetenschap) alle middelen heiligt, en die op andere terreinen dan de wetenschap ook maar een gewoon en feilbaar mens blijkt, is tijdloos en universeel. Bedenk zelf twee recente voorbeelden van sciencefictionverhalen, cartoons, griezelverhalen en/of films die gebaseerd zijn op het Faustusthema.

12 Extra opdracht

Marlowe was ook een befaamd liefdesdichter. Een van zijn beroemdste gedichten is het pastorale liefdesgedicht *The Passionate Shepherd to His Love*. De pastorale was een klassiek genre, gebaseerd op de oeroude maar nog steeds wijdverbreide mythe van het platteland als paradijs van vreedzame harmonie en eerlijke eenvoud. In het pastorale liefdesgedicht flirten en ravotten eeuwig jonge herders met herderinnetjes in een geïdealiseerd landelijk pretpark. Het is er altijd zomer en de tijd staat stil. Maar er werd ook de spot gedreven met dit soort poëzie, bijvoorbeeld door Sir Walter Raleigh (1557–1618). Zijn gedicht *The Nymph's Reply* is het antipastorale antwoord op het gedicht van Marlowe.

- Zoek in een bloemlezing of op internet beide gedichten. Zoek bij elk gedicht een passende afbeelding en druk op die manier het verschil uit tussen beide gedichten.

- b Licht in maximaal honderd woorden toe hoe Marlowes herder en Raleghs herderin tegen de liefde aankijken. Welke visie heeft jouw voorkeur?
- c Tot op heden zijn er sporen van de pastorale traditie te vinden in allerlei 'terug-naar-de natuurbewegingen' en in de door velen gekoesterde droom van een paradijselijk bestaan op een onbewoond eiland. Schrijf een pastorale uitnodiging aan je geliefde om met je mee te gaan naar zo'n eiland of schrijf een antipastoraal antwoord op een dergelijke uitnodiging.

Titiaan, *Nimf en herder*.

7 John Donne en de Metaphysicals

In de periode van de Barok werd het middeleeuwse *memento mori* vervangen door *carpe diem*, en een aantal dichters begon die gedachte in hun werk uit te dragen. Dichters als John Donne en Andrew Marvell probeerden de (quasi-)preutse geliefden te verleiden met variaties op het argument: geniet nu, morgen kan het te laat zijn. Het bijzondere van de barokdichters is dat ze deze op zich weinig verrassende gedachte zo spectaculair en schokkend mogelijk proberen te verwoorden. Hun voornaamste middel was het *conceit*: een beeld, een vergelijking of een gedachtegang waarin ogenschijnlijk onverenigbare zaken met geweld bij elkaar worden gebracht ('the forcible yoking together of heterogeneous objects'). Vanwege hun gebruik van logica, paradoxen en filosofische, 'metafysische' argumenten worden deze barokdichters ook wel de *metaphysical poets* genoemd.

De meest flamboyante van deze dichters was John Donne (1572–1631). Een beroemd voorbeeld van een *conceit* is te vinden in zijn gedicht *A Valediction: Forbidding Mourning* (1633). Om zijn geliefde te troosten vanwege zijn naderend vertrek naar het buitenland, vergelijkt Donne hun relatie met een passer in het volgende fragment:

A Valediction: Forbidden Mourning

1 If they ¹ be two, they are two so	1 our two souls
As stiff twin compasses are two,	
Thy soul the fixed ² foot, makes no show	2 vaste
To move, but doth, if th'other do.	
5 And though it in the centre sit,	
Yet when the other far doth roam ³ ,	3 ver weg zwerft
It leans, and hearkens after it ⁴ ,	4 luistert ernaar, gehoorzaamt de
And grows erect, as that comes home.	andere voet
Such wilt thou be to me, who must	
10 Like the other foot, obliquely ⁵ run;	5 schuin
Thy firmness makes my circle just,	
And makes me end, where I begun.	

John Donne.

13 Basisopdracht

- a Welke twee tegengestelde werelden brengt Donne in deze ongebruikelijke, maar logische vergelijking bij elkaar?
- b Leg uit hoe Donne de vergelijking gebruikt om zijn vrouw ervan te overtuigen dat zij niet hoeft te treuren over zijn afwezigheid.
- c Vind je deze vergelijking gepast in een gedicht dat gaat over de liefde en de emotionele verbondenheid tussen twee echtelieden? Licht je antwoord toe.

14 Verdiepingsopdracht

Na een mislukte carrière aan het hof koos Donne voor een carrière in de Kerk. Als deken van de kathedraal van St. Paul in Londen werd hij beroemd om zijn vurige preken en overpeinzingen (*meditations*). In zijn religieuze proza gebruikt Donne dezelfde technieken als in zijn jeugdige liefdesgedichten. In zijn overpeinzing over het gebruik om de klok te luiden wanneer iemand op sterven ligt (*Meditation XVII*, 1624), draait Donne op schokkende wijze de rollen om.

Lees het volgende fragment van *Meditation XVII*.

Meditation XVII

No man is an island, entire of itself; every man is a piece of the continent, a part of the main; if a clod¹ be washed away by the sea, Europe is the less. (...) Any man's death diminishes me, because I am involved in mankind; and therefore never send to know for whom the bell tolls; it tolls for thee.

John Donne.

¹ stukje strand

- a Welke houding valt Donne aan in dit fragment?
- b De Amerikaanse schrijver Ernest Hemingway gebruikte de zinsnede 'for whom the bell tolls' als titel voor zijn antifascistische roman over de Spaanse Burgeroorlog. Amerika hield zich op dat moment nog afzijdig van de gebeurtenissen in Europa. Wat wilde hij met deze titel duidelijk maken?
- c Hoe denk je zelf over Donnes en Hemingways stellingname?

8 Andrew Marvell

Op latere leeftijd werd Andrew Marvell (1621–1678) een vooraanstaand ambtenaar in het Puriteinse regime van Oliver Cromwell. In zijn jeugd had hij, geïnspireerd door de *Metaphysicals*, allesbehalve Puriteinse liefdesgedichten geschreven, die pas na zijn dood gepubliceerd werden. Zijn gedicht *To His Coy Mistress* geldt als een hoogtepunt van verleidingspoëzie en van het gebruik van de *metaphysical conceit* om de 'pluk-de-dag' filosofie uit te dragen.

Portret van Andrew Marvell.

To His Coy¹ Mistress

1 (quasi-)preuts

1 Had we but world enough, and time,
 This coyness, Lady, were no cime.
 We would sit down, and think which way
 To walk, and pass our long love's day.
 5 Thou by the Indian Ganges' side
 Shouldst rubies find. I by the tide
 Of Humber², would complain. I would
 Love you ten years before the Flood³.
 And you should, if you please, refuse
 10 Till the conversion of the Jews⁴.
 My vegetable love should grow
 Vaster than empires and more slow;
 An hundred years should go to praise
 Thine eyes, and on thy forehead gaze;
 15 Two hundred to adore each breast,
 But thirty thousand to the rest;
 An age at least to every part,
 And the last age should show your heart.
 For, Lady, you deserve this state⁵,
 20 Nor would I love at lower rate.
 But at my back I always hear
 Time's winged chariot hurrying near;
 And yonder all before us lie
 Deserts of vast eternity.
 25 Thy beauty shall no more be found,
 Nor, in thy marble vault⁶ shall sound,
 My echoing song; then worms shall try
 That long-preserved virginity,
 And your quaint⁷ honour turn to dust,
 30 And into ashes all my lust:
 The grave's a fine and private place,
 But none, I think, do there embrace.
 Now, therefore, while the youthful hue
 Sits on thy skin like morning dew,
 35 And while thy willing soul transpires
 At every pore with instant fires,
 Now let us sport us while we may,
 And now, like amorous birds of prey,
 Rather at once our time devour⁸
 40 Than languish⁹ in his slow-chapt¹⁰ power.
 Let us roll all our strength and all
 Our sweetness up into one ball,
 And tear our pleasures with rough strife
 Thorough the iron gates of life;
 45 Thus, though we cannot make our sun
 Stand still, yet we will make him run.

2 rivier bij Hull, de woonplaats van Marvell

3 de zondvloed, begin van de wereldgeschiedenis

4 bekering van de joden, einde der tijden

5 dit eerbetoon

6 marmeren graftombe

7 raar (tevens woordspeling: 'quaint' kan ook vagina betekenen)

8 verslinden

9 wegwijnen

10 langzaam, maar gestaag malende kaken

Andrew Marvell.

15 Basisopdracht

- a Vat de argumentatie van Marvell kort samen (50 woorden). Volg daarbij de logische structuur van het gedicht: indien ..., dan..., maar ..., daarom ...
- b In welk gedeelte van het gedicht doorbreekt Marvell de hoffelijke toon van de beginregels met schokkende en cynische verwijzingen naar het feit dat het leven te kort is om (liefdes)zaken onnodig uit te stellen?
- c Wat zijn in die passage de meest schokkende versregels?
- d Geef jouw interpretatie van de laatste twee regels ('Thus, though we cannot make our sun / Stand still, yet we will make him run.')
- e Vind je Marvells argumentatie overtuigend, schokkend, effectief, beledigend voor de 'mistress'? Verklaar je antwoord.
- f In welk(e) opzicht(en) wijkt dit gedicht af van meer standaard liefdesgedichten over het 'pluk-de-dag' thema?

9 John Milton

Met *Paradise Lost* (1667) schreef John Milton (1608–1674) een epos dat alle voorgaande epiek zou overtreffen met als doel 'to justify the ways of God to men'. Milton schreef *Paradise Lost* in *blank verse*. Het gedicht moet hardop gelezen worden om gevoel te krijgen voor de orgelachtige en statige muzikaliteit. Vanwege zijn op het Latijn geïnspireerde zinsconstructies is Miltons poëzie niet eenvoudig, maar het lezen ervan is zeer de moeite waard.

De hoofdfiguur in *Paradise Lost* is Satan, de engel die zich uit trots tegen God keert en verbannen wordt uit de hemel. Hij gebruikt vervolgens zijn niet geringe gaven om op allerlei manieren God en de mens te dwarsbomen. De climax van zijn pogingen is de scène waarin Satan, in de gedaante van een slang, Eva verleidt om een appel van de 'boom van de kennis van goed en kwaad' te eten, wat God uitdrukkelijk verboden heeft.

Eva is, tegen de zin van Adam, in haar eentje een stuk land gaan bewerken om zo te bewijzen dat ze Adams gelijke is. Satan, die weet dat Eva zonder Adam kwetsbaar is, heeft op dit moment gewacht, neemt de gedaante van een slang aan en spreekt Eva aan in vleiende bewoordingen. Op Eva's vraag hoe het komt dat een slang kan praten, liegt Satan en zegt dat dit komt door het eten van de appel. Daardoor is de slang van beest tot mens gepromoveerd. Betoverd door het geveel van de slang eet Eva van de appel. Zij staat dan voor de keuze Adam al dan niet deelgenoot te maken van haar daad en de gevolgen ervan. Zij bedenkt dan het volgende:

Paradise Lost

- 1 'But to Adam in what sort
Shall I appear? Shall I to him make known
As yet my change, and give him to partake
Full happiness with me, or rather not,
- 5 But keep the odds of knowledge in my power
Without copartner? so to add what wants
In female sex, the more to draw his love,
And render me more equal, and perhaps –
A thing not undesirable – sometime
- 10 Superior; for inferior who is free?
This may be well. But what if God have seen,

- › And death ensue? then I shall be no more,
And Adam wedded to another Eve
Shall live with her enjoying, I extinct;
15 A death to think. Confirmed then I resolve,
Adam shall share with me in bliss or woe.
So dear I love him, that with him all deaths
I could endure, without him live no life.
So saying, from the tree her step she turned,
20 But first low reverence done, as to the power
That dwelt within.

John Milton.

- 1 'Maar in wat voor gedaante zal ik mij aan Adam
Vertonen? Zal ik hem alvast bekend maken
Met mijn verandering en hem laten delen
In mijn geluk? Of is het beter
5 Het voordeel van mijn kennis voor mij te houden
En niet met mijn partner te delen? Zo kan ik compenseren
Wat de vrouw tekortkomt, zijn liefde versterken
En meer zijn gelijke worden. Wellicht kan ik zo,
Ook niet te versmaden, in sommige opzichten wel
10 Zijn meerdere worden: als mindere ben je immers niet vrij.
Dit kan wel zo zijn: maar stel dat God alles gezien heeft
En mij met de dood straft? Dan zal ik er niet meer zijn
En zal Adam trouwen met een andere Eva
En met haar in vreugde verder leven, terwijl ik dood ben;
15 Ik sterf al bij de gedachte. Vastberaden besluit ik derhalve
Dat Adam mijn lot met mij zal delen, in voor- en tegenspoed:
Zoveel houd ik van hem, dat ik met hem alle doden
Zou kunnen verdragen; zonder hem kan ik niet leven.
Met deze woorden draaide zij zich van de boom weg,
20 Maar eerst boog ze diep het hoofd, om haar
Respect te tonen voor de macht in de boom.

16 Basisopdracht

- a Schrijf op wat Eva denkt. Wat is uiteindelijk haar reden om Adam ertoe te brengen van de appel te eten?
- b Is het van belang dat ze dit denkt na het eten van de appel?
- c Eva overtuigt zichzelf ervan dat ze haar besluit neemt omdat zij zoveel van Adam houdt. Vind je dat ze dat met haar besluit inderdaad bewijst? Licht je antwoord toe.

17 Verdiepingsopdracht

Bestudeer Adams reactie in het volgende fragment en beantwoord dan de vragen.

Paradise Lost

- 1 She gave him of that fair enticing fruit
With liberal hand. He scrupl'd not to eat
Against his better knowledge, not deceived,
But fondly overcome with female charm.
- 5 Earth trembled from her entrails, as again
In pangs, and Nature gave a second groan;
Sky lowered, and, muttering thunder, some sad drops
Wept at completing of the mortal sin.

John Milton.

- 1 Zij liet hem proeven van die mooie, betoverende vrucht
Met genereuze hand: hij aarzelde geen moment te eten
Tegen beter weten in, niet misleid
Maar verleid door vrouwelijke charme.
- 5 De aarde trilde in haar binnenste, als in een
Pijnscheut, en de Natuur kreunde nogmaals,
De lucht trok dreigend dicht en weende, al donderend,
Droevige druppels bij de voltooiing van de zondeval.

- a** Is Adam overtuigd door Eva's argumenten?
- b** Waarom eet hij alsnog van de appel 'against his better knowledge'?
- c** Kun je begrip opbrengen voor Adams handelswijze? Licht je antwoord toe.
- d** Vergelijk de bijbelversie van de zondeval met Miltons versie. Welke van de twee is vrouwvriendelijker? Waarom?

Hoofdstuk

4

De 18e eeuw

1 Alexander Pope

Alexander Pope (1688–1744) had alles tegen. Hij was een gebochelde dwerg en als katholiek ook nog eens uitgesloten van overheidsfuncties. Toch slaagde hij erin om de toonaangevende *Augustan* dichter te worden en financiële onafhankelijkheid te bereiken. Met zijn vlijmscherpe pen maakte Pope vele vijanden maar slaagde hij er ook in de levenslange vriendschap te winnen van een select gezelschap gelijkgestemde geesten, onder wie Jonathan Swift.

Een van Popes meest toegankelijke gedichten is *The Rape of the Lock* (1711). Het gedicht is gebaseerd op een waar gebeurd voorval. Een jonge baron had onverhoeds een haarlok afgeknipt van een jonge vrouw om haar te kunnen claimen als zijn geliefde. De families raakten over deze *rape of the lock* in een conflict verwikkeld. Een vriend van beide families vroeg Pope een speels gedicht over het incident te schrijven om zo het conflict op humoristische wijze op te lossen, hetgeen overigens niet zou lukken. Op geestige wijze bekritiseert Pope de neiging van beide families van een mug een olifant te maken door zelf min of meer hetzelfde te doen en het incident te behandelen als een episch gevecht tussen de seksen. In het fragment hierna krijgen we Popes variant op het klassieke, epische gegeven van de held(in) die zich opmaakt voor de beslissende strijd. Belinda, de heldin van *The Rape of the Lock*, begeeft zich naar haar toilettafel om zich op te maken voor de verovering van de mannenwereld.

The Rape of the Lock

- 1 And now, unveiled¹, the toilet stands displayed²,
 Each silver vase in mystic order laid.
 First, robed in white, the nymph intent adores³,
 With head uncovered, the cosmetic powers.
 5 A heavenly image in the glass appears⁴,
 To that she bends, to that her eyes she rears;
 The inferior priestess, at her altar's side,
 Trembling, begins the sacred rites of pride.
 Unnumbered treasures ope at once, and here
 10 The various offerings of the world appear⁵,
 From each she nicely culls with curious toil⁶,
 And decks the goddess with the glittering spoil⁷.
 This casket India's glowing gems unlocks,
 And all Arabia breathes from yonder box.
 15 The tortoise⁸ here and elephant unite,
 Transformed to combs, the speckled⁹ and the white.
 Here files of pins¹⁰ extend their shining rows,
 Puffs¹¹, powder, patches¹², bibles, billet-doux¹³.
 Now awful¹⁴ beauty puts on all its arms¹⁵,
 20 The fair each moment rises in her charms,
 Repairs her smiles, awakens every grace,
 And calls forth all the wonders of her face;

Battle of the Beaux and Belles,
 illustratie van Aubrey
 Beardsley bij *The Rape of the*
Lock.

Alexander Pope.

1 ontsluit	6 Hieruit maakt ze	11 poederdonsjes
2 uitgesteld	een weloverwogen	12 namaakmoeder-
3 aanbidt	keuze,	vlekken
geconcentreerd	7 En versiert de godin	13 liefdesbriefjes
4 Een hemels beeld ver-	met de glanzende	14 ontzagwekkend
schijnt in de spiegel,	buit.	15 wapenen
5 Alles wat de wereld	8 reuzenschildpad	
te bieden heeft komt	9 gespikkeld	
tevoorschijn,	10 rijen van spelden	

1 Basisopdracht

- Lees de eerste twee versregels hardop. Tel vervolgens de lettergrepen. Geef aan welke lettergrepen onbeklemtoond en welke beklemtoond zijn. Vol-doen deze twee versregels aan de regels voor het *heroic couplet*? (= Rijmen de regels van tien lettergrepen met vijf klemtonen in een jambisch pa-troon?) Leg uit waarom wel of waarom niet.
- Met welke woorden en uitdrukkingen presenteert Pope Belinda's ochtend-toilet als een gewijd, religieus en bijna mystiek ritueel?
- Wat gebeurt er tijdens dat ritueel met Belinda?
- De passage heeft een serieus subthema. Hoe geeft Pope aan dat de weelde en rijkdom van de hele wereld gebruikt (of misbruikt) wordt om Belinda mooier te maken? Wat gebeurt er bijvoorbeeld met prachtige en grote die-ren als de reuzenschildpad en de olifant?
- Puffs*, *powder* en *patches* zijn toiletartikelen. De drie woorden hebben echter ook nog een andere betekenis (*puffs* = rookpluimen van kanonnen, *powder*

= buskruit en *pitches* = ooglappen). Is het toeval dat Pope op deze manier de toilettafel met de grimmige wereld van de oorlog verbindt? Licht je mening toe.

- f Wat vind jij van de enorme (financiële) offers die worden gebracht voor het produceren en kopen van toiletartikelen en voor de cultus van het uiterlijk?

2 Verdiepingsopdracht

Voltooi dit couplet: 'Sees by degrees a purer blush arise, / And keener lightnings quicken (...)' Je weet dat volgens de regels voor het *heroic couplet* het laatste woord moet rijmen met *arise* en dat er in de tweede versregel nog drie lettergrepen ontbreken. Denk ook na over de betekenis van *keener lightnings*. Waar komen deze bliksemstralen vandaan?

2 Samuel Pepys

Met de opkomst van het rationalisme kwam er belangstelling voor de beleving van de alledaagse, concrete werkelijkheid door gewone mensen. De tijdgeest manifesteerde zich in de opkomst van de realistische roman (waarin de normale burger de hoofdpersoon werd), in het verschijnen van kranten en nieuwsmagazines en in het bijhouden van dagboeken waarin verslag werd gedaan van het leven van alledag.

Het gemakkelijkste dagboek uit deze periode is dat van Samuel Pepys (1633–1703). Pepys was van burgerlijke komaf en maakte carrière in de ambtenarij van de Britse vloot. Uiteindelijk bracht hij het tot secretaris van het opperbevel. Uit hoofde van zijn functie had hij bijna dagelijks contact met het hof, de adellijke bevelhebbers van de vloot, de middenstand die de vloot bevoorradde, de scheepsbouwers en de zeelieden.

Van 1660 tot 1669 hield Pepys zijn dagboek bij, dat hij in geheimschrift en alleen voor zijn eigen ogen schreef. Het dagboek werd pas in 1825 ontcijferd en gepubliceerd. Pepys was rechtstreeks getuige van de restauratie van de monarchie, van de uitbraak van de pest in Londen, van de Grote Brand van Londen en van de zeeoorlogen met de Nederlanders. Hij beschrijft die gebeurtenissen vanuit de optiek van de ooggetuige en van de man die er beroepshalve bij betrokken is, maar tegelijkertijd zijn huiselijke besognes moet regelen, zijn financiën op orde moet zien te krijgen en zijn seksuele avontuurtjes voor zijn vrouw verborgen moet houden. In een levendige mengelmoes worden de publieke en privé-aspecten van zijn leven in detail beschreven tot Pepys in 1669 vergenoegd kan concluderen: 'I am the right hand of the Navy, master of an elegant household, owner of a coach and a pair of black horses, a man rich enough to retire and live with comfort, if not in abundance.' Hierna volgen enkele fragmenten van *The Diary of Samuel Pepys* uit het jaar 1667, waarin Pepys verslag doet van de vernedering van de Britse vloot toen Admiraal de Ruyter de ketting bij Chatham doorbrak en bijna de gehele Britse vloot vernietigde.

The Diary of Samuel Pepys

- 1 12 June. Powell doth tell me that ill news is come to Court of the Dutch breaking the chain at Chatham, which struck me to the heart, and to Whitehall to hear the truth of it; and there, going up the park stairs, I did hear some lackeys speaking of sad news come to Court, saying that
5 hardly anybody in the court but doth look as if they cried. For the news is true, that the Dutch have broke the chain and burned our ships, and

› particularly the *Royall Charles*; other particulars ¹ I know not, but most sad to be sure. And the truth is, I do fear so much that the whole kingdom is undone, that I do this night resolve to study with my father and
 10 wife what to do with the little that I have in money by me. The manner of my advising this night with my father was: I took him and my wife up to her chamber, and shut the door and there told them the sad state of the times; how we are like to be all undone that I do fear some violence will be offered to this office, where all I have in the world is. And resolved
 15 upon ² sending it away and with that resolution went to bed full of fear and fright; hardly slept all night.

13 June. No sooner up but hear the sad news confirmed, of the *Royall Charles* being taken, and that another fleet is come up into the Hope; which put me into such a fear that I presently resolved of my father's and
 20 wife's going into the country; and at two hours warning they did go by the coach this day with about 1,300 pounds in gold in their night bag; pray God give them good passage and good care to hide it when they come home, but my heart is full of fear. They gone, I continued in frights and fear what to do with the rest. I must keep the silver by me, which
 25 sometimes I think to fling into the house of office ³ and then again, know not how I shall come by it if we be made to leave the office. In the evening I did send my two silver flagons to Kate Joyce's: that so, being scattered what I have, something might be saved. I have also made a girdle, by which with some trouble I do carry about me 300 pounds in gold about
 30 my body, that I may not be without something in case I should be surprised; for I think, in any nation but ours, people that appear (for we are not indeed so) so faulty as we would have their throats cut. I made my will also this day, and did give all I had equally between my father and wife and left copies of it in each of Mr. Hater's and W. Hewer's hands, who
 35 both witnessed the will; and so to supper and then to bed; and slept pretty well, but yet often waking.

19 June. Hearing by Yorke the carrier that my wife was coming to town, I did make haste home to see her, that she might not find me abroad. (She) did give me so bad an account of her and my father's method in burying
 40 of our gold, that made me mad and she herself is not pleased with it, she believing that my sister knows of it. My father and she did it on Sunday when they were gone to church, in open daylight in the midst of the garden, where for aught they knew, many eyes might see them; which put me into such trouble, that I was almost mad about it.

45 21 June. Sir H. Cholmly came to me this day, and tells me the Court is as mad as ever and that the night the Dutch burned our ships, the King did sup with my Lady Castlemayne at the Duchess of Monmouth, and they were all mad in hunting of a poor moth. All the Court afear'd of a Parliament; but he thinks nothing can save us but the King's giving up all
 50 to a Parliament.

Samuel Pepys.

1 details

2 besloot tot

3 ergens op kantoor te
verbergen

3 Basisopdracht

- a Bestudeer in het Basisboek afdeling 2, hoofdstuk 4, paragraaf 1 en 2 en van paragraaf 3 het gedeelte over Engelse literatuur. In welk(e) opzicht(en) is dit dagboek een uitdrukking van de (rationalistische) tijdgeest?
- b In deze fragmenten zien wij een zeer bezorgde Pepys. Over welke drie zaken maakt hij zich zorgen? Wat zijn zijn oplossingen?
- c Waar maakt hij zich de meeste zorgen over? Wat zegt dit over de mens Pepys?
- d Waaruit blijkt dat Pepys het dagboek alleen voor zichzelf schreef? Geef twee voorbeelden uit de tekst.
- e Hoe staat Pepys tegenover het hof?
- f Wat vindt hij van de reactie van het hof op de rampspoed?
- g Zou je meer van Pepys willen lezen? Waarom wel of waarom niet?

4 Verdiepingsopdracht

Zoek op internet naar meer fragmenten uit het dagboek van Pepys. Concentreer je daarbij op het uitbreken van de pest (1665) of op de Grote Brand (1666). Selecteer een volgens jou opvallende passage die gaat over een van beide gebeurtenissen. Leg uit waarom je de passage gekozen hebt.

5 Extra opdracht

Een boeiende roman over de periode is *Restoration* (1995) van Rose Tremain. Lees in het boek of bekijk in de verfilming (M. Hoffman, 1995) de passages die gaan over de pest of de Grote Brand.

Vergelijk die passages met de beschrijvingen van Pepys in zijn dagboek. Leg uit welke versie van de gebeurtenissen (ooggetuige, reconstructie in romanvorm of verfilming) op jou de meeste indruk maakt en/of het meest indringende beeld van de gebeurtenissen geeft. Baseer je uitleg tevens op hoofdstuk 1, paragraaf 2 van afdeling 1 in het Basisboek, over de eerste, tweede en derde werkelijkheid.

3 Daniel Defoe

Na een mislukt zakenavontuur was Daniel Defoe (1660–1731) gedwongen van zijn pen te leven als journalist en pamfletschrijver. Vanwege zijn journalistieke werkzaamheden wist hij als geen ander wat er in de Engelse middenklasse omging en waar het groeiende lezerspubliek behoefte aan had: waargebeurde, nuttige maar ook spannende verhalen over gewone mensen.

Robinson Crusoe (1719) is het nog steeds tot de verbeelding sprekende verhaal over Crusoe, een vindingrijke, blanke Engelsman uit de middenklasse, die erin slaagt te overleven op een onbewoond eiland, eerst alleen en vervolgens met de hulp van Friday, een trouwe, donkere inboorling.

6 Basisopdracht

- a Bestudeer op de pagina hierna de titelpagina en let op inhoud en vormgeving. (Zie ook de afdruk van de originele titelpagina aan het begin van dit hoofdstuk.) Met welke woorden, uitdrukkingen en gegevens probeert Defoe in te spelen op de leesvoorkeuren en smaak van zijn protestantse publiek uit de middenklasse?
- b Welke truc, zo niet leugen, gebruikt Defoe op de titelpagina om zijn in de ik-vorm geschreven, verzonnen verhaal acceptabel te maken voor een publiek dat religieuze bezwaren had tegen fictie?

- c Selecteer drie advertenties voor recent verschenen boeken, films of toneelstukken. Geef aan welke ingrediënten vermeld worden om het publiek te lokken. Welke verschillen of overeenkomsten met de ingrediënten die Defoe vermeldt zie je?

THE
LIFE
AND
STRANGE SURPRIZING
ADVENTURES
of
ROBINSON CRUSOE,
OF YORK. MARINER:
Who lived Eight and Twenty Years,
all alone in an un-inhabited Island on the
Coast of AMERICA, near the Mouth of
the Great River of OROONOQUE;
Having been cast on Shore by Shipwreck, wherein
all the Men perished but himself.
WITH
An Account how he was at last as strangely deliver'd
by PYRATES.
Written by Himself.
1719

Daniel Defoe, *Robinson Crusoe* (titelpagina van de eerste editie).

7 Verdiepingsopdracht

Defoe beschrijft Crusoe als een typisch product van de opkomende middenklasse: vindingrijk, ijverig, en vertrouwend op gezond verstand. Dit zijn ook de kwaliteiten die hem in staat stellen te overleven op het onbewoonde eiland. Defoe geeft zijn middenklasselezers daarmee de boodschap dat ook zij, mits ze vertrouwen op die burgerlijke deugden, elke uitdaging aankunnen en zich een weg omhoog kunnen banen. Er zijn echter ook momenten waarop Defoe laat zien dat Crusoe die deugden vergeet en zich laat leiden door emoties en onredelijk enthousiasme met alle (kwelijke) gevolgen van dien. Lees het fragment dat gaat over Crusoe's pogingen een kano te bouwen om van het eiland af te komen. Beantwoord vervolgens de vragen.

Robinson Crusoe

- 1 I went to work upon this boat the most like a fool that ever man did, who had any of his senses awake. I pleased myself with the design, without determining whether I was ever able to undertake it; not but that the difficulty of launching my boat came often into my head; but I put a stop
- 5 to my own enquiries into it, by this foolish answer which I gave myself, 'Let's first make it, I'll warrant I'll find some way or other to get it along, when 'tis done.' This was a most preposterous method; but the eagerness of my fancy prevailed, and to work I went. I felled a cedar tree. By the dint of hard labour, I brought it to be a very handsome canoe, and big enough

- 10 to have carry'd six and twenty men, and consequently big enough to have carry'd me and all my cargo. When I had gone through this work, I was extremely delighted with it. The boat was really much bigger than I ever saw a canoe that was made of one tree, in my life. Many a weary stroke it had cost, you may be sure; and there remained nothing but to get it into
- 15 the water. But all my devices to get it into the water failed me; tho' they cost me infinite labour. It lay about one hundred yards from the water, and not more, but it was up hill towards the creek. I measured the distance of ground, and resolved to cut a dock or canal, to bring the water up to the canoe, seeing I could not bring the canoe to the water.
- 20 Well, I began this work, and when I began to enter into it, and calculate how deep it was to be dug, how broad, how the stuff to be thrown out, I found that by the number of hands I had, being none but my own, it must have been ten or twelve years before I should have gone through with it; so at length, tho' with great reluctance, I gave this attempt over also. This
- 25 grieved me heartily, and now I saw, tho' too late, the folly of beginning a work before we count the cost, and before we judge rightly of our own strength to go through with it.

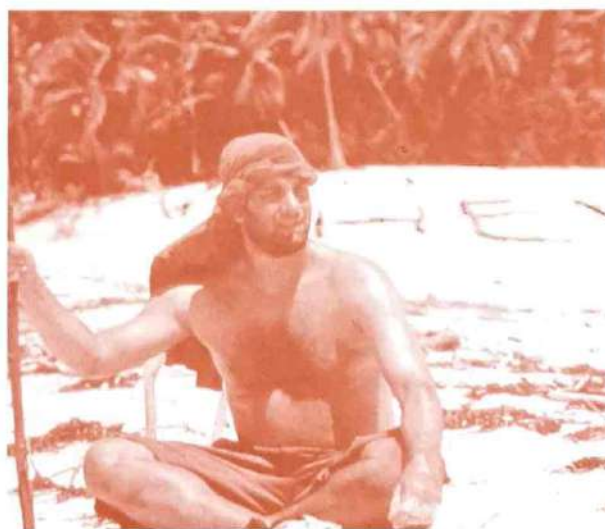
Daniel Defoe.

- a Wat zijn de fouten die Crusoe maakt bij het uitvoeren van zijn plan?
- b Wat is de zinsnede die aangeeft waarom Crusoe die fouten maakt?
- c Hoe reageert Crusoe op de tegenslag?
- d Welke les trekt Crusoe uit het gebeurde?
- e Wat is de boodschap voor de middenklasse die Defoe overbrengt door middel van dit incident?

8 Extra opdracht

Het gegeven van de mens die met vindingrijkheid en doorzettingsvermogen weet te overleven op een onbewoond eiland of onder soortgelijke omstandigheden blijft nog steeds boeien. Een recente (filmische) versie van dit tijdloze gegeven is de film *Cast Away* (2000, R. Zemeckis) met Tom Hanks.

- a Maak een lijst van tenminste drie overeenkomsten en drie verschillen tussen Defoe's *Robinson Crusoe* en *Cast Away*. Geef in maximaal 200 woorden uitleg bij de overeenkomsten en verschillen.
- b Het grote probleem bij de uitwerking van het verhaal van het onbewoonde eiland is het feit dat de held niemand heeft om mee te praten en het dus moeilijk is de lezer of kijker op een natuurlijke wijze deelgenoot te maken van de gedachten en gevoelens van de held. Defoe lost het probleem op door Crusoe een dagboek te laten bijhouden. Welke verrassende oplossing(en) heeft de regisseur van *Cast Away* bedacht? Wat vind je van die oplossing(en)?
- c Noem nog drie voorbeelden van recente versies van 'Crusoe-achtige' verhalen.

Tom Hanks in *Cast Away* (2000).

4 Jonathan Swift

In *Gulliver's Travels* (1726) gebruikt Jonathan Swift (1667–1745) de pas ontwikkelde technieken van de romanvorm om zo realistisch en levendig mogelijk een fantastische werkelijkheid te schetsen, die indirect een afspiegeling is van de echte werkelijkheid. *Gulliver's Travels* is het scheepsjournaal van Lemuel Gulliver, een scheepsarts, die verslag doet van vier reizen naar tot dan toe onbekende en fantastische eilanden. De tweede reis voert Gulliver naar Brobdignag, het eiland van de reuzen. Gulliver wordt het favoriete 'speeltje' van de koning, die niet alleen groot van lichaam is, maar ook groot(moedig) van geest blijkt te zijn. In een serie gesprekken met de koning beschrijft Gulliver de instellingen, gewoontes en prestaties van het Engeland van zijn tijd. In het volgende fragment stuit hij tot zijn verbazing op onbegrip bij de koning wanneer hij enthousiast uitweidt over de grote voordelen van buskruit en kanonnen.

Gulliver's Travels

To confirm¹ what I have now said, and further to show the miserable effects of a confined education², I shall here insert a passage which will hardly obtain belief. In hopes to ingratiate³ myself farther into his Majesty's favour, I told him of an invention discovered between three and
 5 four hundred years ago, to make a certain powder, into an heap of which the smallest spark of fire falling, would kindle⁴ the whole in a moment, and make it all fly up in the air together, with a noise and agitation⁵ greater than thunder. That, a proper quantity of this powder rammed into an hollow tube of brass or iron, according to its bigness, would drive a ball of
 10 iron or lead with such violence and speed as nothing was able to sustain its force. That the largest balls thus discharged⁶, would not only destroy whole ranks of an army at once, but batter the strongest walls to the ground⁷, sink down ships with a thousand men in each, to the bottom of the sea; and when linked together by a chain, would cut through masts and rigging,
 15 divide hundreds of bodies in the middle, and lay waste⁸ all before them. That I knew the ingredients well, which were cheap, and common; I understood the manner of compounding them, and could direct his workmen how to make those tubes⁹, of a size proportionable to all other things in his Majesty's kingdom; and the largest need not be above two hundred
 20 foot long. This I humbly offered to his Majesty. The King was struck with horror at the description I had given of those terrible engines, and the proposal I had made. He was amazed how so impotent and grovelling¹⁰ an insect as I (these were his expressions) could entertain such inhuman ideas, and in so familiar a manner as to appear wholly unmoved at all the
 25 scenes of blood and desolation, which I had painted as the common effects of those destructive machines, whereof he said, some evil genius, enemy to mankind, must have been the first contriver¹¹. As for himself, he protested, that although few things delighted him so much as new discoveries in art or in nature, yet he would rather lose half his kingdom than to be privy to¹²
 30 such a secret, which he commanded me, as I valued my life, never to mention any more. The king then concluded the bulk of my natives¹³, to be the most pernicious¹⁴ race of little odious vermin¹⁵ that Nature ever suffered to crawl upon the surface of the earth.

Jonathan Swift.

1 bevestigen	7 de sterkste muren	12 deelgenoot te zijn
2 beperkte opvoeding	met de grond gelijk	van
3 meer in de gunst	maken	13 landgenoten
komen	8 vernietigen	14 verderfelijk
4 aansteken	9 buizen	15 ongedierte
5 lawaai	10 kruiperig	
6 afgevuurd	11 maker	

9 Basisopdracht

- Waarom denkt Gulliver dat de lezer dit gesprek niet zal kunnen geloven?
- Wat is volgens Gulliver de oorzaak van de weigering van de koning in te gaan op zijn aanbod hem van buskruit en kanonnen te voorzien? Wat kun je hieruit over Gulliver zelf afleiden?
- Swifts grafschrift luidt: 'No more shall savage indignation lacerate ¹ his heart'. Wie in deze passage verwoordt Swifts verontwaardiging en wat is het doelwit van die verontwaardiging?
- Gulliver lijkt een normaal en redelijk persoon. Welke stukjes in deze passage doen je echter twijfelen aan Gullivers redelijkheid en geven je het gevoel dat de man wellicht niet zo redelijk en menslievend is als hij zich voordoet?

¹ verscheuren

10 Verdiepingsopdracht

Swift werd beschuldigd van cynisme en mensenhaat. Vind je die beschuldiging, op basis van wat je nu weet uit het fragment, terecht? Licht je mening toe in minimaal 150 woorden.

11 Extra opdracht

Geef een korte beschrijving van de eerste, derde en vierde reis van Gulliver. Welke van deze reizen heeft bijgedragen tot de populariteit van het boek als kinderboek en waarom?

5 Robert Burns

Robert Burns (1759–1796) was een Schotse dichter die als boer in zijn levensonderhoud moest proberen te voorzien en die dicht bij de natuur en het gewone volk stond. Hoewel Burns goed onderwijs had genoten en zeer belezen was, cultiveerde hij bewust het imago van de natuurlijke en spontane man van het volk, die zich door zijn hart en niet door zijn verstand laat leiden. In zijn gedichten gebruikt Burns het Schots, een dialectvariant van het Engels, in combinatie met Standaardengels. Ook voor zijn vormen en materialen put hij uit de rijke, Schotse traditie van volkse liederen, ballades en heldenverhalen. Ook zijn beroemde liefdesgedicht, *A Red, Red Rose*, is volgens Burns zelf 'a simple old Scots song which I had picked up.'

A Red, Red Rose

- 1 O, my luve's like a red, red rose,
That's newly sprung in June;
O, my luve's like a melodie
That's sweetly play'd in tune.
- 5 As fair art thou, my bonie lass,
So deep in luve am I;
And I will luve thee still, my dear,
Till a' the seas gang ¹ dry. I go, run
- Till a' the seas gang dry, my dear,
10 And the rocks melt wi' the sun;
And I will luve thee still, my dear,
While the sands o' life shall run.
- And fare thee weel, my only luve!
And fare thee weel, a while!
15 And I will come again, my luve,
Tho' it were ten thousand mile!

Robert Burns.

12 Basisopdracht

- Maak een lijstje van de 'Schotse' woorden/spellingen die Burns gebruikt. Heeft het gebruik van die woorden een toegevoegde waarde? Verklaar je antwoord.
- Welk element in het gedicht verradt dat de oorsprong van het gedicht een liedtekst is?
- Burns zelf zei over het gedicht: 'What to me appears the simple and the wild ... will be looked on as the ludicrous and the absurd by others.' Ben je het met Burns eens of met de 'others'? Licht je antwoord toe.
- Leg uit waarom dit, ogenschijnlijk zo simpele gedicht, in de toptien staat van populairste Britse liefdesgedichten aller tijden.

6 William Blake

De dichter-graficus William Blake (1757–1827) ging in alle opzichten zijn eigen weg. In zijn tekeningen en gedichten viel Blake het rationalisme van wetenschappers als Sir Isaac Newton aan, die de wereld hadden gereduceerd tot een stelsel van dorre, natuurkundige wetten. Volgens Blake had de mensheid daardoor het vermogen verloren zich te laten inspireren door het onderbewuste en door spontane, zintuiglijke waarnemingen. Het gevolg was een gevoelloze, huichelachtige en onmenselijke maatschappij, waarin de rijken steeds rijker en de armen steeds armer werden. Blake gaf uitdrukking aan zijn tegendraadse visie in een geheel eigen en moeilijk te doorgronden stelsel van mythen, symbolen en beelden.

Blakes meest toegankelijke gedichten zijn *The Songs of Innocence* (1789) en *The Songs of Experience* (1794). In *The Songs of Innocence* geeft Blake het woord aan onschuldige wezens, meestal kinderen, die nog niet zijn verpest door het kwaad van het rationalisme. Hun onschuld maakt hen echter ook tot makkelijke slacht-

offers van rationele volwassenen, zoals blijkt uit het pijnlijk naïeve *The Chimneysweeper*. In *The Songs of Experience* spreekt Blake zelf als een man met ervaring, die zich het lot van de onschuldigen aantrekt en in de gaten heeft hoe harteloos de onschuldigen worden uitgebuit. Blake voorzag zijn tweeluik zelf van illustraties. Hierna het gedicht *London* uit *The Songs of Experience*.

Blakes illustratie bij *London*.

London

1 I wander thro' each charter'd ¹ street,
Near where the charter'd Thames does flow.
And mark ² in every face I meet
Marks ³ of weakness, marks of woe.	1 in kaart gebrachte,
vergunninghoudende
2 zie
3 tekenen
5 In every cry of every Man,
In every Infants cry of fear,
In every voice, in every ban ⁴ ,
The mind-forg'd manacles ⁵ I hear
How the Chimney-sweepers cry	4 openbare aankondiging
5 de door de geest gesmede
boeien
10 Every blackning ⁶ Church appalls ⁷ ,
And the hapless ⁸ Soldiers sigh,
Runs in blood down Palace walls
But most thro' midnight streets I hear
How the youthful Harlots curse ⁹	6 zwartmakend, lasterend
7 met ontzetting vervuld
8 ongelukkige
9 de vloek van de jonge
hoer
15 Blasts ¹⁰ the new-born Infants tear
And blights ¹¹ with plagues the Marriage hearse	10 verwenst
11 aantasten (door ziekte)

William Blake.

13 Basisopdracht

- Wat wil Blake zeggen met de 'charter'd' straten en de 'charter'd' Theems van Londen, als je let op de verschillende betekenissen van *charter'd* (van 'in de grondwet verankerd' tot 'vergunninghoudend' en 'in kaart gebracht')?
- Wat bedoelt Blake met de 'mind-forg'd' manacles?
- Wat is de betekenis van *hearse*? Wat is dan de bittere ironie van de 'Marriage hearse'?
- Kun je in dit bittere gedicht toch nog iets positiefs ontdekken? Denk bijvoorbeeld aan de 'mind-forg'd manacles'.
- Blakes ziet de grote stad als een liefdeloze verzamelplaats van uitbuiters en slachtoffers. Is zijn visie nog steeds van belang voor onze tijd? Licht je mening toe.

14 Extra opdracht

Geef een tweetal voorbeelden van gedichten, songteksten of afbeeldingen die uitdrukking geven aan de eenzaamheid en de harteloosheid van het leven in de grote stad. Voorzie je keuze van persoonlijk commentaar.

15 Extra opdracht

Een beroemd gedicht van Blake is *The Tiger*. Zoek het gedicht op het internet en de bij het gedicht horende, door Blake zelf vervaardigde illustratie. Wat valt je op? Wat is de relatie tussen de tekst en de illustratie?

Hoofdstuk

5

De 19e eeuw

1 Basisopdracht

- Lees in het Basisboek afdeling 2, hoofdstuk 5 en de aanvulling voor Engelse literatuur in paragraaf 3. Maak aantekeningen van wat jou opvalt en wat volgens jou typisch is voor de situatie en de ontwikkelingen in Groot-Brittannië en de Verenigde Staten.
- Welk gedeelte heeft je voorkeur, het Britse of Amerikaanse? Leg uit waarom.

Brits proza

1 Jane Austen

Ten tijde van de turbulente romantiek leidde Jane Austen (1775–1817) een ogenschijnlijk geïsoleerd en eentonig bestaan. Ze bleef ongetrouwd en bracht haar hele leven door in het gezelschap van haar naaste familie en intieme kennissenkring, die beperkt was tot enkele gegoede families in het landelijke en dorpse zuiden van Engeland. Het blijft een kwestie van gissen of Jane Austen ongehuwd bleef om te kunnen blijven schrijven, of bleef schrijven omdat ze maar niet de juiste man kon vinden. Heel bewust beperkte ze haar materiaal tot 'two or three families in a remote country village.' In die beperking lag echter haar kracht. Haar grote thema's zijn romantisch: volwassen worden, verliefdheid en het vinden van de juiste partner. In haar subtiële analyse van dit thema laat ze echter zien dat pseudo-romantiek het vinden van de juiste partner onmogelijk maakt. Het uiteindelijke, echt romantische ideaal is het bij elkaar brengen van gelijkgestemde geesten die in harmonie en met wederzijds respect verder samen door het leven gaan.

Met een uitgekiende dosering van eigen, objectief en ironisch commentaar slaagt Jane Austen erin de lezer te laten ervaren wat haar personages zeggen, denken en voelen. Haar scherpe oor voor levensechte dialogen en een oog voor wat de buitenkant kan onthullen of verhullen over de binnenkant, maken haar romans bijzonder geschikt voor verfilming.

In *Pride and Prejudice* (1813) hebben Mr. en Mrs. Bennet vijf dochters, maar geen zoon. In het testament van Mr. Bennet is bepaald dat het familiebezit moet overgaan in handen van een mannelijke erfgenaam, in dit geval William Collins, een gewichtigdoende geestelijke en een neef van Mr. Bennet. Het gevolg is dat de dochters geen bruidsschat van enige betekenis meebrengen en weinig kans maken een goede (= welgestelde) partner aan de haak te slaan. Dit drijft Mrs. Bennet tot wanhopige pogingen haar dochters aan de man te brengen. Mr. Collins komt op bezoek om zijn toekomstig bezit te inspecteren, maar ook om en passant een van de dochters te huwen. Hij doet Elizabeth, de aantrekkelijkste van hen, een aanzoek in de stellige overtuiging dat zij dit niet kan of wil afslaan, gezien de armzalige financiële vooruitzichten en de druk van haar moeder. Hierna het fragment waarin Collins zijn aanzoek doet.

Pride and Prejudice

- 1 'My reasons for marrying are, first, that I think it a right thing for every clergyman in easy circumstances ¹ (like myself) to set the example of matrimony ² in his parish; secondly, that I am convinced it will add very greatly to my happiness; and thirdly – which perhaps I ought to have
- 5 mentioned earlier, that it is the particular advice and recommendation ³ of the very noble lady whom I have the honor of calling patroness. Thus much for my general intention in favor of matrimony; it remains to be told why my views were directed to Longbourn instead of my own neighbourhood, where I assure you there are many amiable ⁴ young women.
- 10 But the fact is, that being, as I am, to inherit this estate after the death of your honored father (who, however, may live many years longer), I could not satisfy myself without resolving to choose a wife from among his daughters, that the loss to them might be as little as possible, when the melancholy event takes place – which, however, as I have already said,
- 15 may not be for several years. This has been my motive, my fair cousin, and I flatter myself it will not sink me in your esteem. And now nothing remains for me but to assure you in the most animated ⁵ language of the violence of my affection. To fortune I am perfectly indifferent ⁶, and shall make no demand of that nature on your father, since I am well aware that
- 20 it could not be complied with; and that one thousand pounds in the 4 per cents, which will not be yours till after your mother's decease ⁷, is all that you may ever be entitled to ⁸. On that head, therefore, I shall be uniformly silent; and you may assure yourself that no ungenerous reproach ⁹ shall ever pass my lips when we are married.' It was absolutely necessary to
- 25 interrupt him now. 'You are too hasty, sir,' she cried. 'You forget that I have made no answer. Let me do it without further loss of time. Accept my thanks for the compliment you are paying me. I am very sensible of the honor of your proposals, but it is impossible for me to do otherwise than decline ¹⁰ them.' 'You must give me leave to flatter myself, my dear cousin,
- 30 that your refusal of my addresses is merely words of course. My reasons for believing it are briefly these: It does not appear to me that my hand is

- › unworthy of your acceptance, or that the establishment I can offer would be any other than highly desirable. My situation in life, my connections with the family of De Bourgh, and my relationship to your own, are
 35 circumstances highly in my favor; and you should take it into further consideration, that in spite of your manifold ¹¹ attractions, it is by no means certain that another offer of marriage may ever be made you. Your portion ¹² is unhappily so small, that it will in all likelihood ¹³ undo the effects of your loveliness and amiable qualifications. As I must therefore
 40 conclude that you are not serious in your rejection of me, I shall choose to attribute it to your wish of increasing my love by suspense ¹⁴, according to the usual practice of elegant females.' 'I do assure you, sir, that I have no pretensions whatever to that kind of elegance which consists in tormenting ¹⁵ a respectable man. I would rather be paid the compliment of
 45 being believed sincere. I thank you again and again for the honor you have done me in your proposals, but to accept them is absolutely impossible. My feelings in every respect forbid it. Can I speak plainer? Do not consider me now as an elegant female, intending to plague you, but as a rational creature, speaking the truth from her heart.' 'You are uniformly charming!'
 50 cried he, with an air of awkward gallantry ¹⁶; 'and I am persuaded that when sanctioned ¹⁷ by the express authority of both your excellent parents, my proposals will not fail of being acceptable.' To such perseverance in wilful self-deception ¹⁸ Elizabeth would make no reply, and immediately and in silence withdrew.

Jane Austen.

1 financieel comfortabele positie	8 waar je recht op zult hebben	15 kwellen
2 huwelijk	9 verwijt	16 onhandige hoffelijkheid
3 aanbeveling	10 afwijzen	17 bekrachtigd
4 aardige	11 vele	18 volharding in zichzelf bewust voor de gek houden
5 levendig	12 bruidsschat	
6 ik geef helemaal niets om	13 waarschijnlijkheid	
7 overlijden	14 door me in onzekerheid te laten	

2 Basisopdracht

- Wat voor iemand is Collins? Licht je mening toe aan de hand van passages in het fragment.
- Waarom slaat Elizabeth het aanbod af?
- Wat zegt dat over haar eigen houding ten opzichte van het huwelijk en over de pogingen van haar moeder om haar te laten weten wat het kost aan de man te brengen?
- In welke passage(s) laat Collins zijn ware, verachtelijke en hypocriete aard blijken?
- Vind je het de moeite waard je te verdiepen in de keuzes waarvoor een jonge vrouw zich aan het begin van de negentiende eeuw geplaatst zag? Licht je mening toe.

3 Verdiepingssopdracht

Stel je bent scenarioschrijver en je bent gevraagd deze scène te bewerken voor verfilming. Herschrijf de scène als een dialoog tussen Mr. Collins en Elizabeth en geef tussen de regels door aanwijzingen over de locatie waar zich de scène afspeelt, en de gelaatsuitdrukkingen (Welke emoties zijn zichtbaar?) en bewegingen van de personages.

4 Extra opdracht

Een van de thema's van *Pride and Prejudice* is het gegeven dat afgaan op een eerste indruk van iemands uiterlijk en gedrag kan leiden tot allerlei misverstanden, die meestal pas met veel moeite kunnen worden rechtgezet. Voor Jane Austen was dit thema zo belangrijk dat ze in eerste instantie de roman *First Impressions* wilde noemen. Het thema van het gevaar van afgaan op eerste indrukken is ook de basis van Helen Fielding's *Bridget Jones's Diary* (2001), dat losjes gebaseerd is op *Pride and Prejudice*.

- a Lees in *Pride and Prejudice* het hoofdstuk over 'the Netherfield Ball' (Hoofdstuk 18 van deel 1), waar Elizabeth en Darcy elkaar voor het eerst in leven-den lijve ontmoeten. Welke rol speelt het thema van *first impressions* in dit hoofdstuk?
- b Lees vervolgens in *Bridget Jones's Diary* (of bekijk in de verfilming) de scène over de 'New Year's Party', waar Bridget en Mark Darcy elkaar voor het eerst ontmoeten. Welke rol speelt het thema van *first impressions* in deze scène?
- c Welke parallellen zijn er tussen deze scènes?
- d Welke verschillen?

2 Mary Shelley

Mary Shelley (1797–1851) was de dochter van Mary Wollstonecraft, een radicale, romantische filosoof en een van de grondlegsters van het feminisme. Mary was even radicaal en tegendraads als haar moeder en begon op zeventienjarige leeftijd een buitenechtelijke relatie met de al even radicale romantische dichter Percy Bysshe Shelley. Mary raakte onder de invloed van de revolutionaire ideeën van Shelley en zijn vrienden, onder wie Byron. Zij was zich echter ook bewust van de gevaarlijke en oncontroleerbare kanten van die ideeën. Op haar reizen op het Europese vasteland had zij met eigen ogen kunnen waarnemen hoe de hooggespannen idealen van de Franse Revolutie ontspoord waren en geleid hadden tot zinloze bloedbaden.

Frankenstein (1818) gaat over het tijdloze en nog steeds actuele thema van de begaafde mens die zijn creatieve en wetenschappelijke gaven gebruikt om in te grijpen in de natuur (genetische manipulatie, wapenwedloop), voor God gaat spelen en geconfronteerd wordt met het duivelse product van zijn ambitie. Victor Frankenstein, een briljant geleerde, slaagt erin met behulp van elektriciteit een aan elkaar genaaid samenraapsel van menselijke resten tot leven te wekken. Frankenstein's ondoordacht ingrijpen in de wetten van de natuur produceert een afzichtelijk wezen, dat vol goede bedoelingen aan het leven begint, maar door iedereen verstoten en mishandeld wordt. De eenzaamheid en het hem aangedane onrecht maken het kwaad los in het monster, dat verwordt tot een verwoestende wraak-machine en uiteindelijk ook zijn schepper vermoordt. Hierna een fragment uit *Frankenstein*, met de laatste woorden van het monster, voordat hij de zelfvernietiging zoekt door de ijskoude poolnacht in te stappen.

Frankenstein

1 'Once my fancy¹ was soothed² with dreams of virtue, of fame, and of enjoyment. Once I falsely hoped to meet with beings who, pardoning my outward form, would love me for the excellent qualities which I was capable of unfolding³. I was nourished⁴ with high thoughts of honour
5 and devotion. But now crime has degraded me beneath the meanest animal. No guilt, no mischief⁵, no malignity⁶, no misery, can be found comparable to mine. When I run over the frightful catalogue of my sins, I cannot believe that I am the same creature whose thoughts were once filled with sublime and transcendent visions of the beauty and the majesty
10 of goodness. But it is even so; the fallen angel becomes a malignant devil. Yet even that enemy of God and man had friends and associates in his desolation⁷; I am alone. For while I destroyed Frankenstein's hopes, I did not satisfy my own desires. They were for ever ardent and craving; still I desired love and fellowship, and I was still spurned⁸. Was there no
15 injustice in this? Am I to be thought the only criminal when all human kind sinned against me? Why do you not hate Felix who drove his friend from his door? Why do you not execrate⁹ the farmer who sought to destroy the saviour of his child? Nay, these are virtuous and immaculate¹⁰ beings! I, the miserable and abandoned, am an abortion, to be spurned,
20 and kicked at, and trampled on. Even now my blood boils at the recollection of this injustice. But it is true that I am a wretch. I have murdered the lovely and the helpless; I have strangled the innocent as they slept, and grasped to death his throat who never injured me or any other living thing. I have devoted my creator, the select specimen of all that is worthy
25 of love and admiration among men, to misery; I have pursued him even to that irremediable¹¹ ruin. There he lies, white and cold in death. You hate me; but your abhorrence¹² cannot equal that with which I regard myself. I look on the hands which executed the deed; think on the heart in which the imagination of it was conceived, and long for the moment
30 when these hands will meet my eyes, when that imagination will haunt¹³ my thoughts no more. Fear not that I shall be the instrument of future mischief. My work is nearly complete. Neither yours nor any man's death is needed to consummate the series of my being, and accomplish that which must be done; but it requires my own.'

Mary Shelley.

1 verbeelding	6 kwaadaardigheid	11 onherstelbaar
2 getroost	7 ellende	12 afschuwen
3 tentoonspreiden	8 afgewezen	13 achtervolgen
4 gevoed	9 verafschuwen	
5 misdaad	10 onberispelijk	

5 Basisopdracht

- Met welke instelling is het monster aan het leven begonnen? Wat heeft daarin verandering gebracht?
- Wat is volgens het monster het meest ondraaglijke van zijn lot? Wat zegt dat over het monster? Wat zegt dat over de mensheid?
- Hoe ziet het monster zichzelf aan het einde van het verhaal? Welke daad volgt daaruit, dus wat is 'that which must be done'?

- a Kun je begrip of sympathie opbrengen voor het monster? Waarom wel of waarom niet?
 - b Welke les bevat het verhaal over het monster en zijn schepper voor het heden? Licht je mening toe aan de hand van een aantal voorbeelden uit het heden of recente verleden. Denk hierbij bijvoorbeeld aan genetische manipulatie en aan het klonen van mensen.
- 7 Extra opdracht**
- a Onder welke omstandigheden schreef Mary de eerste, ruwe versie van *Frankenstein*?
 - b Vergelijk de uitbeelding van het monster in twee filmversies van *Frankenstein* door respectievelijk de filmacteurs Karloff (*Frankenstein*, James Whale, 1931) en Robert de Niro (*Frankenstein*, Kenneth Branagh, 1996). De vergelijking kun je baseren op *stills* uit de films, die makkelijk op internet te vinden zijn (www.imdb.com). Wat valt je op en welke conclusies kun je daaraan verbinden?
 - c Welke andere horrorfiguren werden beroemd in de Victoriaanse periode?

3 Charles Dickens

Charles Dickens (1812–1870) had een onbezorgde jeugd tot zijn vader wegens schulden gevangen werd gezet. Om de financiële nood te lenigen werd Dickens van school gehaald en tewerkgesteld in een schoensmeerfabriek. Deze schokkende ervaring werd nog verergerd toen zijn moeder geen reden zag de kinderarbeid te beëindigen toen de financiële problemen weer waren opgelost. De ervaring bezorgde Dickens een levenslang trauma en een diepgeworteld wantrouwen tegen zogenaamde respectabele, betrouwbare Victoriaanse volwassenen. Het sociale ideaal van Dickens was de kerstgedachte: vrede op aarde voor mensen van goede wil (= met een levendige, kinderlijke fantasie), uitgedrukt in een liefdevol samenzijn rond een knapperend haardvuur en overvloedige, feestelijke maaltijden. Uit zijn vroege romans (en kerstverhalen) spreekt een optimisme waaruit zijn vertrouwen blijkt in het vermogen van de volwassen mens terug te keren naar de onschuldige fantasiewereld van het kind. Ook gelooft hij dan nog oprecht in de heilzame invloed van een bonte schare eeuwig kinderlijke en onweerstaanbaar komische volwassenen. Maar naarmate Dickens ouder werd, begon hij zelf steeds meer te twijfelen aan deze optimistische visie, en ontdekte en beschreef hij de donkere kanten van de (kinderlijke) fantasie, bijvoorbeeld in *Great Expectations* (1860–1861). Door volwassenen in zijn omgeving en door zijn eigen dromen en fantasieën wordt de hoofdpersoon, Pip, op het verkeerde been gezet. Hij denkt dat Miss Havisham, een rijke en excentrieke dame, het plan heeft opgevat van hem, een wees in dienst van een eenvoudige smid, een *gentleman* te

Charles Dickens op latere leeftijd.

maken. Als rijke *gentleman* kan hij dan trouwen met Estella, een weesmeisje onder de hoede van Miss Havisham. Wat Pip niet wil inzien is dat Miss Havisham alleen maar uit is op wraak op mannen omdat zij ooit op haar huwelijksdag in de steek is gelaten, en dat zij Estella als haar wraakinstrument gebruikt. In het fragment hierna de eerste ontmoeting tussen Pip en Miss Havisham.

Great Expectations

- 1 In an armchair, with an elbow resting on the table and her head leaning on that hand, sat the strangest lady I have ever seen, or shall ever see. She was dressed in rich materials – satins, and lace, and silks – all of white. Her shoes were white. And she had a long white veil ¹ dependent from her
- 5 hair, and she had bridal flowers in her hair; but her hair was white. Some bright jewels sparkled on her neck and on her hands, and some other jewels lay sparkling on the table. Dresses, less splendid than the dress she wore, and half-packed trunks ² were scattered about. She had not quite finished dressing, for she had but one shoe on; the other was on the table
- 10 near her hand, her veil was but half-arranged, her watch and chain were not put on, and some lace ³ for her bosom lay with those trinkets ⁴, and with her handkerchief, and gloves, and some flowers, and a prayer book, all confusedly heaped about the looking-glass.
- It was not in the first few moments that I saw all these things, though I
- 15 saw more of them in the first moments than might be supposed. But I saw that everything within my view which ought to be white had been white long ago, and had lost its luster ⁵, and was faded ⁶ and yellow. I saw that the bride within the bridal dress had withered ⁷ like the dress, and like the flowers, and had no brightness left but the brightness of her
- 20 sunken eyes. I saw that the dress had been put upon the rounded figure of a young woman, and that the figure upon which it now hung loose had shrunk ⁸ to skin and bone. Once I had been taken to see some ghastly waxwork ⁹ at the fair ¹⁰, representing I know not what impossible personage lying in state ¹¹. Once I had been taken to one of our old marsh
- 25 churches to see a skeleton in the ashes of a rich dress, that had been dug out of a vault under the church pavement. Now waxwork and skeleton seemed to have dark eyes that moved and looked at me. I should have cried out, if I could. 'Who is it?' said the lady at the table. 'Pip, ma'am.'
- 'Pip?' 'Mr. Pumblechook's boy, ma'am. Come to play.' 'Come nearer. Let
- 30 me look at you. Come close.' It was when I stood before her, avoiding her eyes, that I took note of the surrounding objects in detail, and saw that her watch had stopped at twenty minutes to nine, and that a clock in the room had stopped at twenty minutes to nine. 'Look at me,' said Miss Havisham. 'You are not afraid of a woman who has never seen the sun
- 35 since you were born?' I regret to state that I was not afraid of telling the enormous lie comprehended ¹² in the answer 'No.' 'Do you know what I touch here?' she said, laying her hands, one upon the other, on her left side. 'Yes, ma'am.' 'What do I touch?' 'Your heart.' 'Broken!' She uttered the word with an eager look, and with strong emphasis, and with a weird
- 40 smile that had a kind of boast in it. Afterward, she kept her hands there for a little while, and slowly took them away, as if they were heavy. 'I am tired,' said Miss Havisham. 'I want diversion ¹³, and I have done with men and women. Play!' It was then I began to understand that everything in

- > the room had stopped, like the watch and the clock, a long time ago. I
 45 noticed that Miss Havisham put down the jewel exactly on the spot from
 which she had taken it up. As Estella dealt the cards, I glanced at the
 dressing-table again and saw that the shoe upon it, once white, now
 yellow, had never been worn. I glanced down at the foot from which the
 shoe was absent, and saw that the silk stocking on it, once white, now
 50 yellow, had been trodden ragged ¹⁴. Without this arrest of everything,
 this standing still of all the pale decayed ¹⁵ objects, not even the withered
 bridal dress on the collapsed form could have looked so like graveclothes,
 or the long veil so like a shroud ¹⁶.

Charles Dickens.

1 sluier	7 verdord was geraakt	13 afleiding
2 koffers	8 gekrompen	14 volledig afgetrapt
3 kant	9 wassen beeld	15 verrotte
4 snuisterijen	10 kermis	16 lijkwade
5 glans	11 die opgebaard ligt	
6 verschoten	12 vervat	

8 Basisopdracht

- Op welk moment is voor Miss Havisham de tijd stil blijven staan?
- Pip beschrijft allerlei details. Wat vertellen die details over het karakter en het 'leven' van Miss Havisham?
- Later in het verhaal denkt Pip dat Miss Havisham het goed met hem voor heeft en haar geld gebruikt om van hem een gentleman te maken. Vind je dat op basis van wat je tot nu toe weet over Miss Havisham in de lijn der verwachting? Licht je antwoord toe.

9 Verdiepingsopdracht

De meest populaire romans van Charles Dickens (*Oliver Twist*, *David Copperfield*) gaan over de moeizame volwassenwording van kinderen die door omstandigheden voornamelijk op zichzelf zijn aangewezen. Zij komen in aanraking met een omgeving en met volwassenen die op een kind akelig of zelfs griezelig overkomen.

- Wat zijn voor Pip griezelige elementen in zijn ontmoeting met Miss Havisham?
- Waaruit blijkt dat hij zich niet op zijn gemak voelt, maar zijn best doet daar niets van te laten blijken?
- Spreekt het thema van kinderen die moeten opgroeien in een beangstigende omgeving jou aan? Leg uit waarom wel of waarom niet.

10 Extra opdracht

Geef je mening over de trend om 19e-eeuwse 'klassiekers' te verfilmen in een gemoderniseerde versie waarin de verhaallijn behouden blijft, maar het verhaal en de personages naar een eigentijdse setting verplaatst worden. Denk bijvoorbeeld aan de films *Clueless* (1995, met Alicia Silverstone, naar *Emma* van Jane Austen) en *Great Expectations* (1998, met Ethan Hawke en Gwyneth Paltrow).

Doet zo'n modernisering volgens jou afbreuk aan het origineel? Licht je mening toe in maximaal 200 woorden.

4 Charlotte en Emily Brontë

De zusters Charlotte (1816–1855) en Emily (1818–1848) Brontë maakten deel uit van een gezin van vijf dochters en een zoon. Ze groeiden op in het dorpje Haworth aan de rand van de woeste en onherbergzame Yorkshire Moors. Vanuit de domineeswoning van hun vader keken ze in de verte uit op dit heidegebied en van dichtbij op het kerkhof waar gaandeweg steeds meer gezinsleden terechtkwamen als slachtoffer van tuberculose en, in het geval van hun broer Branwell, van drank- en drugsmisbruik. De kinderen Brontë vormden een hecht gezin dat trachtte te ontsnappen aan zijn doodse en geïsoleerde bestaan door het creëren van een levendige fantasiewereld, vol romantische personages en avonturen. Deze wereld werd uitgewerkt in een aantal met de hand geproduceerde miniatuurboeken, waarin Charlotte en Emily later, als volwassen schrijfsters, hun inspiratie vonden. Ze deden dit echter op heel verschillende manieren. Charlotte was zich bewust van de aantrekkingskracht van deze kinderlijke fantasiewereld, maar probeerde in haar volwassen leven en werk een compromis te sluiten tussen deze wereld en de echte, Victoriaanse wereld. Heel haar leven streefde ze naar materieel, artistiek en emotioneel succes in de wereld buiten Haworth. Constant probeerde ze Emily in dit streven te betrekken. Emily gaf echter koppig de voorkeur aan haar fantasiewereld en de isolatie van Haworth, en weigerde compromissen te sluiten. *Jane Eyre* (1847) en *Wuthering Heights* (1847) gaan beide over de pogingen van hartstochtelijke, jonge vrouwen om onafhankelijkheid en een eigen identiteit te vinden in de vrouwvijandige en materialistische Victoriaanse wereld. De conclusies van beide romans ten aanzien van de mogelijkheid en wenselijkheid deze pogingen te realiseren staan echter lijnrecht tegenover elkaar.

Portret van Charlotte Brontë.

Jane Eyre, de ik-vertelster in *Jane Eyre*, groeit op als arme wees in het gezin van haar tante, die haar liefdeloos en sadistisch behandelt. Nog wreder is de behandeling die ze moet ondergaan tijdens haar verblijf op Lowood School, een kostschool voor arme meisjes die worden voorbereid op een dienstbaar leven als huishoudster of gouvernante bij rijke families. Jane aanvaardt een betrekking als gouvernante bij Mr. Rochester, een rijk, excentriek en hartstochtelijk heerschap. Jane en Rochester worden verliefd op elkaar en Rochester vraagt haar ten huwelijk. Jane accepteert, maar vlak voor de huwelijksceremonie blijkt dat Rochester een schokkend deel van zijn leven voor haar verborgen heeft gehouden. Op de zolderverdieping van zijn landhuis wordt Bertha Mason verborgen gehouden, een krankzinnige vrouw, maar wel Rochesters wettige echtgenote.

Jane Eyre

- 1 In the deep shade, at the farther end of the room, a figure ran backwards and forwards. What it was, whether beast or human being, one could not, at first sight, tell: it grovelled ¹, seemingly, on all fours; it snatched and growled ² like some strange wild animal: but it was covered with clothing,
- 5 and a quantity of dark, grizzled hair, wild as a mane ³, hid its head and face. The three gentlemen retreated simultaneously. Mr. Rochester flung

>

- me behind him: the lunatic sprang and grappled ⁴ his throat viciously, and laid her teeth to his cheek: they struggled. She was a big woman, in stature almost equalling her husband, and corpulent besides: she showed
 10 virile force in the contest – more than once she almost throttled ⁵ him, athletic as he was. He could have settled her with a well-planted blow: but he would not strike: he would only wrestle. At last he mastered her arms; Grace Poole gave him a cord, and he pinioned ⁶ them behind her: with more rope, which was at hand, he bound her to a chair. The operation
 15 was performed amidst the fiercest yells and the most convulsive plunges ⁷. Mr. Rochester then turned to the spectators: he looked at them with a smile both acrid ⁸ and desolate ⁹. 'That is my wife,' said he. 'Such is the sole conjugal ¹⁰ embrace I am ever to know – such are the endearments which are to solace my leisure hours! And this is what I wished to have' (laying
 20 his hand on my shoulder): 'this young girl, who stands so grave and quiet at the mouth of hell, looking collectedly at the gambols ¹¹ of a demon. I wanted her just as a change after that fierce ragout ¹². Wood and Briggs, look at the difference! Compare these clear eyes with the red balls yonder this face with that mask – this form with that bulk; then judge me, priest
 25 of the gospel and man of the law, and remember with what judgment ye judge ye shall be judged! Off with you now. I must shut up my prize.' We all withdrew. Mr. Rochester stayed a moment behind us, to give some further order to Grace Poole.

Charlotte Brontë.

1 kroop	6 bond vast	11 bokkensprongen
2 grauwe	7 stuiptrekkingen	12 kwaadaardige
3 manen	8 bitter	brouwsel
4 greep vast	9 treurig	
5 wurgde	10 echtelijk	

11 Basisopdracht

- Aan welke befaamde horrorfiguur doet Bertha Mason, 'the mad woman in the attic', je denken?
- Wat voor gevoelens voor Bertha roept deze passage bij je op: medelijden, afschuw, angst, verbazing? Licht je mening toe met verwijzingen naar de tekst.
- Wat voor houding heeft Rochester ten aanzien van zijn wettige echtgenote?
- Hoe verdedigt Rochester zijn daad van bigamie?
- Bertha Mason wordt door sommigen beschouwd als het alter ego van Jane. Zij geeft op extreme wijze uitdrukking aan de gekmakende woede die de 19e-eeuwse vrouw moet hebben gevoeld over haar afhankelijke positie en haar machteloosheid. Ben je het eens met die opvatting? Licht je mening toe.

12 Verdiepingsopdracht

Jane verlaat Rochester en Thornfield Hall, maar keert terug wanneer ze op paranormale wijze ervaart dat Rochester haar nodig heeft. Bij haar terugkeer hoort ze dat Thornfield Hall door Bertha Mason in brand is gestoken. Bertha is in de vlammenzee omgekomen. Rochester heeft de brand overleefd, zij het zwaar gehandicapt. Hij is blind en heeft een hand verloren. Jane kan nu met Rochester trouwen en doet dat ook: 'Reader, I married him.'

Geef in maximaal 150 woorden weer wat jij van dit einde vindt. Vind je het een mooi *happy end*? Of vind je dat Charlotte Brontë met de dood van Bertha Mason wel erg gemakzuchtig en weinig overtuigend de weg vrijmaakt voor een huwelijk tussen Jane en Rochester? Of vind je het einde een slap compromis, waarin Jane het beste krijgt van beide werelden: zij kan onafhankelijk blijven (Rochester is eigenlijk afhankelijk van haar geworden), maar dan wel binnen een voor de Victoriaanse omgeving acceptabel huwelijk zonder al te veel gloeiende, seksuele (en dus gevaarlijke) passie? Licht je antwoord toe.

In *Wuthering Heights* groeit Catherine Earnshaw op met Heathcliff, een mysterieuze vondeling die door haar vader mee naar Wuthering Heights is genomen. Gedurende hun jeugd zijn Catherine en Heathcliff onafscheidelijk, zetten zich af tegen de tirannieke volwassenen in hun omgeving, zoeken constant de vrijheid van de moors en krijgen een unieke band met elkaar, die Catherine in een beroemde passage als volgt omschrijft: 'I am Heathcliff – he's always, always in my mind – not as a pleasure, any more than I am always a pleasure to myself – but as my own being.' Op een avond sluipen Catherine en Heathcliff naar Thrushcross Grange, het huis van de rijke, verfijnde en zeer keurige familie Linton. Zij bespieden Edgar en Isabella, de twee kinderen. Wat er vervolgens gebeurt wordt door Heathcliff verteld aan Nellie Dean, de huishoudster van Wuthering Heights.

Wuthering Heights

- 1 'Isabella – I believe she is eleven, a year younger than Cathy – lay screaming at the farther end of the room, shrieking¹ as if witches were running red-hot needles into her. Edgar stood on the hearth weeping silently, and in the middle of the table sat a little dog shaking its paw and
- 5 yelping, which, from their mutual accusations, we understood they had nearly pulled in two between them. The idiots! That was their pleasure! To quarrel who should hold a heap of warm hair, and each begin to cry because both, after struggling to get it, refused to take it. We laughed outright at the petted² things, we did despise them! I'd not exchange, for
- 10 a thousand lives, my condition here, for Edgar Linton's at Thrushcross Grange – not if I might have the privilege of flinging Joseph off the highest gable, and painting the housefront with Hindley's blood.' 'Hush, hush!' I interrupted. 'Still you have not told me, Heathcliff, how Catherine is left behind?' 'We made frightful noises to terrify them, and then we
- 15 dropped off the ledge³, because somebody was drawing the bars⁴, and we felt we had better flee. I had Cathy by the hand, and was urging her on, when all at once she fell down. "Run, Heathcliff, run!" she whispered. "They have let the bull-dog loose, and he holds me!" The devil had seized her ankle, Nelly; I heard his abominable snorting⁵. She did not yell out –
- 20 no! She would have scorned to do it, if she had been spitted on the horns of a mad cow. I did, though, I vociferated curses⁶ enough to annihilate any fiend in Christianity, and I got a stone and thrust it between his jaws, and tried with all might to cram it down his throat. A beast of a servant came up with a lantern, at last, shouting. "Keep fast, Skulker, keep fast!"
- 25 He changed his note, however, when he saw Skulker's game. The dog was throttled off⁷, his huge, purple tongue hanging half a foot out of his mouth, and his pendant⁸ lips streaming with bloody slaver⁹. The man took Cathy up; she was sick; not from fear, I'm certain, but from pain. He

- carried her in; I followed, grumbling execrations¹⁰ and vengeance. "What prey, Robert?" hallooed Linton from the entrance. "Skulker has caught a little girl, sir," he replied."

Emily Brontë.

1 gillen	5 gesnuif	8 neerhangende
2 verwende	6 vloekte als een	9 kwijl
3 richel	dragonder	10 verwensingen
4 het hekwerk aan het sluiten	7 de strot dichtgeknepen	

13 Basisopdracht

- Hoe kijkt Heathcliff tegen de Lintons aan?
- Wat voor iemand is Heathcliff? Licht je mening toe met verwijzingen naar de tekst.
- Hoe, en door wie of wat, wordt Cathy van Heathcliff gescheiden? Wat verbreekt de hechte band tussen Heathcliff en Cathy en voert Cathy de beschaafde wereld van Thrushcross Grange binnen? Wat is de symbolische betekenis van deze passage?
- Wat vind jij van deze passage met de voor de hele roman zo karakteristieke mengeling van gewelddadig realisme en symboliek?

14 Verdiepingsopdracht

Na de onvrijwillige en pijnlijke kennismaking met de familie Linton wordt Catherine een tijdje verzorgd op Thrushcross Grange en raakt ze in de ban van de luxe, de verfijning en de manier waarop zij als een echte jongedame wordt behandeld. Zij verwaarloost Heathcliff, schaamt zich eigenlijk voor hem en trouwt uiteindelijk met Edgar Linton. Zij sterft in het kraambed na bevallen te zijn van een dochter.

Beantwoord in maximaal 250 woorden de volgende vragen:

- Wat gebeurt er vervolgens met Heathcliff? En met Catherines dochter?
- Kun je begrip opbrengen voor Heathcliffs handelen?
- Wat zijn volgens jou de belangrijkste verschillen tussen de liefdesverhalen van *Jane Eyre* en *Wuthering Heights*?
- Welke van de twee romans heeft jouw voorkeur: het 'gematigd' romantische *Jane Eyre* of het meer compromisloze en extreme *Wuthering Heights*? Licht je voorkeur toe.

5 Thomas Hardy

Hoewel hij dat op allerlei manieren probeerde te verbergen, putte Thomas Hardy (1840–1928) voor zijn romans uit eigen ervaringen en uit zijn familiegeschiedenis. In zijn romans herschiep hij het zuidwesten van Engeland waar hij was opgegroeid, en dat hij in zijn romans Wessex noemde en voorzag van oudere of verzonnen plaatsnamen. In Hardy's romans moet dit oude, landelijke hart van Engeland zich aanpassen aan de Victoriaanse preutsheid en bekrompen burgermoraal. Voor zijn hoofdpersonen heeft dit tragische gevolgen. Meestal zijn dit mensen met een impulsief karakter dat hen tot daden drijft die niet getolereerd worden door de hypocriete burgermaatschappij. Omdat zij er toch voor kiezen in de maatschappij te leven, moeten zij hun impulsieve daden en de gevolgen daarvan geheimhouden. Deze

geheimhoudingsplicht maakt hun leven tot een kaartenhuisachtig bouwsel van halve leugens, onwaarheden en verzinsels. Het toeval of het noodlot speelt dan ook een overheersende rol in hun leven. Per ongeluk wordt een gesprek afgeluisterd, een brief wordt te laat of bij de verkeerde persoon bezorgd, een persoon uit het verleden duikt plotseling op, enzovoort. Deze, op zichzelf onbelangrijke, toevalligheden leiden tot het instorten van het kaartenhuis en tot de (zelf)vernietiging van de hoofdpersonen. De tragiek in Hardy's romans ligt in het gegeven dat kleurloze personen zonder verbeeldingskracht of sterke emoties niet in deze problemen terechtkomen, terwijl goedwillende maar impulsieve personen zonder pardon het slachtoffer worden.

Michael Henchard, de hoofdpersoon van *The Mayor of Casterbridge* (1886), is 'a man of character': koppig, impulsief, hartstochtelijk. Uit frustratie en onder invloed van alcohol heeft hij ooit zijn vrouw en dochtertje verkocht aan een toevallig passerende zeeman. Hij heeft berouw van zijn daad, maar slaagt er niet in zijn vrouw en dochter terug te vinden. Henchard brengt het tot burgemeester van Casterbridge. Zijn vrouw en zijn dochter, Elizabeth-Jane, duiken weer op en Henchard slaagt erin hen in huis te nemen zonder de vroegere relatie en zijn schanddaad te verraden. Bij toeval wordt zijn geheim onthuld en Henchard raakt alles kwijt: zijn ambt, zijn graanbedrijf en ten slotte ook de liefde van Elizabeth-Jane. Uiteindelijk verkiest Henchard de dood boven een leven als maatschappelijk verstotene. Het enige dat hij nalaat is zijn testament. In het volgende fragment worden de laatste dagen in Henchard's leven voor Elizabeth-Jane en haar man, Donald Farfrae, beschreven door Abel Whittle, een simpele ziel die Henchard tot het laatst is trouw gebleven.

The Mayor of Casterbridge

- 1 'By that time we had got past there, but I had seen that this house was empty as I went by, and I got him to come back; and I took down the boards from the windows and helped him inside. "What, Whittle", he said, "and can you really be such a poor fond¹ fool as to care for such a wretch² as I!" Then I went on further, and some neighbourly woodmen lent me a bed, and a chair, and a few other traps, and we brought 'em here, and made him as comfortable as we could. But he didn't gain strength, for you see ma'am, he couldn't eat – no, no appetite, at all – and he got weaker; and today he died. One of the neighbours have gone to get a man to measure
- 10 him.' 'Dear me, is that so!' said Farfrae. As for Elizabeth, she said nothing. 'Upon the head of his bed he pinned a piece of paper, with some writing upon it,' continued Abel Whittle. 'But not being a man o' letters, I can't read writing; so I don't know what it is. I can get it and show ye.' They stood in silence while he ran into the cottage; returning in a moment
- 15 with a crumpled scrap of paper. On it there was pencilled³ as follows:

MICHAEL HENCHARD'S WILL

That Elizabeth-Jane Farfrae be not told of my death, or made to grieve on account of me.

& that I be not bury'd in consecrated⁴ ground.

- 20 & that no sexton⁵ be asked to toll the bell.

& that nobody is wished to see my dead body.

& that no murners⁶ walk behind me at my funeral.

& that no flowers be planted on my grave,

& that no man remember me.

- 25 To this I put my name.

MICHAEL HENCHARD

- › 'What are we to do?' said Donald, when he had handed the paper to her. Elizabeth-Jane could not answer distinctly⁷. 'O Donald!' she said at last through her tears, 'what bitterness lies there! O I would not have minded
30 so much if it had not been for my unkindness at that last parting! ... But there's no altering⁸, so it must be.'

Thomas Hardy.

1 dwaas	4 gewijde	8 we kunnen er niets
2 armzalig schepsel	5 koster	aan veranderen
3 met potlood	6 rouwstoet	
geschreven	7 duidelijk	

15 Basisopdracht

- Beschrijf de relatie tussen Henchard en Abel Whittle. Denk daarbij aan de (bijbelse) betekenis van de naam Abel.
- Hoe komt Henchard aan zijn einde?
- Ben je het eens met Elizabeth-Janes oordeel: 'what bitterness lies there'? Licht je mening toe met verwijzing naar het testament.
- Wat zijn de twee betekenissen die je aan de term *will* kunt geven?
- Welke paradox schuilt er in Henchards opdracht 'that no man remember me' en in de hoofdletters waarmee Henchard zijn naam schrijft?
- Zie je dit testament als uiting van verslagenheid of als uiting van een koppige weerbarstigheid?

16 Verdiepingsopdracht

Hardy's romans gaan over de tragische keuze tussen jezelf zijn met het risico door je omgeving uitgestoten te worden, en je aan te passen aan de grijze massa en zo te overleven. Mocht je zelf voor die keuze geplaatst worden, wat zou jij dan doen? Verklaar je antwoord (minimaal 150 woorden).

17 Extra opdracht

Hardy was een vooraanstaand dichter. Wat is er zo opmerkelijk aan de omstandigheden waaronder zijn serie liefdesgedichten over zijn eerste vrouw, Emma Gifford, tot stand kwam? Wat zegt dit over de mens en man Hardy?

6 Sir Arthur Conan Doyle

De aan de oppervlakte zo respectabele, preutse en bekrompen Victoriaanse maatschappij kende een heimelijke fascinatie voor het (seksueel) abnormale en het paranormale. Hiervan getuigen de enorme productie van pornografische materialen en de ongekennde honger naar seksueel suggestieve horror (bijvoorbeeld Bram Stokers *Dracula*) en horrorachtige misdaadverhalen. De spanning tussen het openlijke normale en het verborgen abnormale komt ook tot uitdrukking in het werk van Conan Doyle (1859–1930), in het dagelijkse leven arts, maar tevens schepper van Sherlock Holmes, 's werelds bekendste detective. Aan de ene kant is Holmes een geniale denkmachine die slechts een paar aanwijzingen nodig heeft om vanuit de studeerkamer de meest raadselachtige misdaden op te lossen. Aan de andere kant is hij als excentrieke, manisch-depressieve en aan drugs verslaafde vrijgezel vertrouwd met de verborgen kanten van de Victoriaanse samenleving. Dr Watson,

de degelijke, oersaai en o zo normale vriend en assistent van Holmes, is de perfecte aangever voor Holmes. Watsons degelijkheid en gebrek aan scherpzinnigheid laten Holmes' intellect des te feller schitteren. Watson is tevens de noodzakelijke schakel tussen de normale wereld en de uitersten van de wereld van Holmes: de studeerkamer en de onderwereld. Het duo, dat model zou staan voor talloze andere speurdersduo's, bestrijkt zo alle aspecten van de Victoriaanse samenleving.

In *The Hound of the Baskervilles* (1902) heeft Watson een afspraak gemaakt met een zekere Dr Mortimer. Met Holmes bespreekt hij wat voor een man Dr Mortimer zou kunnen zijn. Het enige dat Watson weet van Mortimer is dat hij plattelandsarts is en ooit een wandelstok cadeau heeft gekregen met de inscriptie: 'To James Mortimer from his friends of the C.C.H.' Op basis van deze feiten oppert Watson dat de man een oudere, alom gerespecteerde arts moet zijn die de wandelstok cadeau heeft gekregen van een of andere Country Club Hunting. Holmes gebruikt zijn vlijmscherpe intellect en stelt dat C.C.H. ook kan staan voor het Charing Cross Hospital in Londen en komt tot geheel andere conclusies in het volgende fragment.

The Hound of the Baskervilles

- 1 'Well, then, supposing that C.C.H. does stand for Charing Cross Hospital, what further inferences ¹ may we draw? Do none suggest themselves? You know my methods. Apply them!' 'I can only think of the obvious conclusion that the man has practised in town before going to the
- 5 country.' 'I think that we might venture a little farther ² than this. Look at it in this light. On what occasion ³ would it be most probable that such a presentation would be made? When would his friends unite to give him a pledge of their good will? Obviously at the moment when Dr Mortimer withdrew from the service of the hospital in order to start in practice for
- 10 himself. We know there has been a presentation. We believe there has been a change from a town hospital to a country practice. Is it, then, stretching our inference too far to say that the presentation was on the occasion of the change?' 'It certainly seems probable.' 'Now, you will observe that he could not have been on the staff of the hospital ⁴, since
- 15 only a man well-established in a London practice could hold such a position, and such a one would not drift into the country. What was he, then? If he was in the hospital and yet not on the staff he could only have been a housesurgeon or a house-physician ⁵ – little more than a senior student. And he left five years ago – the date is on the stick. So your grave,
- 20 middle-aged family practitioner ⁶ vanishes into thin air, my dear Watson, and there emerges a young fellow under thirty, amiable, unambitious, absent-minded ⁷, and the possessor of a favourite dog, which I should describe roughly as being larger than a terrier and smaller than a mastiff ⁸.' I laughed incredulously ⁹ as Sherlock Holmes leaned back in his settee ¹⁰
- 25 and blew little wavering rings of smoke up to the ceiling.

Sir Arthur Conan Doyle.

1 gevolgtrekkingen

2 verder wagen

3 gelegenheid

4 bij de staf van

specialisten

5 co-assistent

6 huisarts

7 verstrooid

8 bulldog

9 vol ongeloof

10 sofa

18 Basisopdracht

- a Wat bedoelt Holmes met 'you know my methods. Apply them!'?
- b Hoe zou je de relatie tussen Holmes en Watson omschrijven?
- c Hoe realistisch is de figuur van Holmes? En vind je de vernuftige, puzzelachtige misdaden die hij oplost en de methodes die hij voor de oplossing gebruikt, realistisch? Licht je antwoord toe.

19 Verdiepingsopdracht

Beschrijf jouw favoriete speurder-detective (die mag afkomstig zijn uit een roman, een film of een tv-serie). Spreekt deze speurder en zijn avonturen jou aan vanwege het hoge 'Holmes-gehalte', of juist vanwege het ontbreken ervan ten voordele van een meer realistische weergave van misdaadbestrijding, zoals dat gebeurt in de zogenaamde misdaadroman? Licht je voorkeur toe.

20 Extra opdracht

Zoek op internet antwoord op de volgende vragen:

- a Wie was de aartsvijand van Holmes?
- b Waar vond het laatste, beslissende gevecht plaats tussen Holmes en die vijand?
- c Noem twee beroemde vertolkers van Holmes uit de filmgeschiedenis.

Amerikaans proza**7 Nathaniel Hawthorne**

Een van de voorouders van Nathaniel Hawthorne (1804–1864) was rechter in het beruchte heksenproces van Salem (1692), waarbij negentien onschuldige personen in een golf van paranoïde massahysterie schuldig werden bevonden aan hekserij en werden opgehangen. Over die eerste, door de duivel geobsedeerde puriteinse kolonisten schreef Hawthorne: 'Let us thank God for having given us such ancestors; and let each successive generation thank Him, not less fervently, for being one step further from them in the march of ages.' De duistere familiegeschiedenis maakte Hawthorne bewust van de kwalijke kanten van de puriteinse, of eigenlijk van elke, samenleving. Op grond van persoonlijke ervaringen had Hawthorne echter zijn bedenkingen tegen de romantische oplossing van de vlucht van het individu in de ongerepte, ongeregelde en wetteloze wildernis. Hawthornes bekendste roman, *The Scarlet Letter* (1850), gaat over Hester Prynne, een jonge vrouw die door haar man, Roger Chillingworth, vooruit is gestuurd naar Salem, een puriteinse kolonie. Chillingworth raakt vermist en wordt dood gewaand. Na verloop van tijd baart Hester een kind en wordt ze schuldig bevonden aan overspel. Een van haar rechters is de dominee Arthur Dimmesdale, Hesters geliefde en vader van haar kind. In tegenstelling tot Hester kan Dimmesdale zijn zonde geheimhouden en hij wordt ook nog eens door Hester in bescherming genomen. Zij weigert de naam van haar medezondaar te noemen. Als straf voor haar overspel en voor haar weigering de naam van haar minnaar te noemen moet ze te allen tijde een geborduurde, scharlaken letter 'A' (de A is de eerste letter van *adultery* = overspel) dragen als openlijke bekentenis van haar zonde en als afschrikwekkend voorbeeld voor de rest van de gemeenschap. Met Dimmesdale, die zijn zonde geheim moet houden en die verscheurd wordt door schuldgevoelens, gaat het steeds slechter. Hester daarentegen vindt juist onverwachte kracht in de publieke vernedering van het dragen van de scharlaken letter. Zij ontwikkelt zich tot een trotse vrouw die boven

de bekrompen vooroordelen van de samenleving staat: 'The scarlet letter had not done its office.' In een sleutelscène ontmoeten Hester en Arthur elkaar in het geheim in het bos. Hester vraagt hem met haar en haar dochtertje de wildernis in te vluchten:

The Scarlet Letter

7 'Thou wilt go!' said Hester calmly, as he met her glance. 'The past is gone! Wherefore should we linger upon it now? See! With this symbol, I undo it all, and make it as it had never been!' So speaking, she undid the clasp¹ that fastened the scarlet letter, and, taking it from her bosom, threw it to
5 a distance among the withered leaves. The stigma gone, Hester heaved a long, deep sigh, in which the burden of shame and anguish departed from her spirit. Oh, exquisite relief²! She had not known the weight, until she felt the freedom! By another impulse, she took off the formal cap that confined³ her hair; and down it fell upon her shoulders, dark and rich,
10 with at once a shadow and a light in its abundance⁴, and imparting⁵ the charm of softness to her features. There played around her mouth, and beamed out of her eyes, a radiant and tender
15 smile, that seemed gushing⁶ from the very heart of womanhood. A crimson⁷ flush was glowing on her cheek, that had been long so pale. All at once, as
20 with a sudden smile of heaven, forth burst the sunshine, pouring a very flood into the obscure forest, gladdening each green leaf, transmuting⁸
25 the yellow fallen ones to gold, and gleaming adown the grey trunks of the solemn trees.

Hester Prynne op het schavot in de verfilming (1995) van Hawthorne's *The Scarlet Letter*.

The objects that had made a shadow hitherto, embodied the brightness now. The course of the little brook might be traced by its merry gleam
30 afar into the wood's heart of mystery, which had become a mystery of joy. Such was the sympathy of Nature – that wild, heathen Nature of the forest, never subjugated⁹ by human law, nor illumined¹⁰ by higher truth – with the bliss of these two spirits! Love, whether newly born, or aroused from a death-like slumber, must always create a sunshine, filling the heart
35 so full of radiance, that it overflows upon the outward world. Had the forest still kept its gloom¹¹, it would have been bright in Hester's eyes, and bright in Arthur Dimmesdale's!

Nathaniel Hawthorne.

1 gesp

2 opluchting

3 verborg

4 overvloed

5 gevend

6 op te wellen uit

7 vuurrood

8 veranderend

9 onderworpen

10 verlicht

11 somberheid

21 Basisopdracht

- a Ben je het eens met Hesters bewering dat ze met het afdoen van de scharlaken letter het verleden uitwist en helemaal opnieuw kan beginnen? Waarom wel of niet?
- b Wie heeft het volgens jou het moeilijkst in *The Scarlet Letter*, Hester Prynne of Arthur Dimmesdale? Licht je mening toe.
- c Wat gebeurt er met Hester als ze de scharlaken letter afdoet? Verdwijnt de scharlaken kleur volledig?
- d Hoe reageert de natuur op het opnieuw opbloeien van de liefde tussen Hester en Arthur?
- e Hoe geeft Hawthorne aan dat er ook gevaarlijke kanten zitten aan de vlucht in de wildernis van de twee geliefden?

22 Verdiepingsopdracht

Zoek informatie over het leven van Nathaniel Hawthorne. Het conflict in *The Scarlet Letter* tussen een eenzaam leven in de natuur en dienstbaarheid aan de samenleving speelde ook in Hawthornes eigen leven een rol. Leg dat uit in 150 woorden.

23 Extra opdracht

Het heksenproces van Salem is nog steeds een afschuwelijk voorbeeld van het gemak waarmee gewone en goedwillende mensen hun gezonde verstand en medemenselijkheid kunnen verliezen als het gaat om emotionele zaken. Bijvoorbeeld bedreiging van welvaart (vreemdelingenhaat), van vrouw en kinderen (roep om de doodstraf voor seriemoordenaars, rassenhaat) en van kansen op een paradijselijk leven na de dood (religieus fanatisme). Met de massamedia wordt het steeds eenvoudiger gevoelens van volkswroede, volksvreugde (bijvoorbeeld over het behalen van sportsuccessen door 'onze jongens en meisjes') of volksverdriet (dood van een publiekslieveling, treurnis over een sportnederlaag) op te roepen en te manipuleren. Beschrijf aan de hand van een concreet voorbeeld in 100 woorden hoe en waarom je jezelf wel of niet hebt laten meeslepen door een vorm van emotionele manipulatie.

8 Herman Melville

Herman Melville (1819–1891) kwam uit een rijke familie, die plotseling alle rijkdom kwijtraakte. Op zijn negentiende werd Melville daarom zeeman. Hij kwam zo in contact met primitieve en nog kannibalistische Polynesische indianen. In zijn eerste romans gebruikte Melville die ervaringen om de natuurlijke en harmonieuze levenswijze van die indianen te laten contrasteren met de bekrompen houding van de missionarissen die hen kwamen bekeren. Het centrale conflict in *Moby Dick* (1851), Melvilles epos over de walvisjacht, ontstaat als blijkt dat Captain Ahab meer wil dan zoveel mogelijk walvissen vangen. Hij wil voor eens en voor altijd zijn persoonlijke vete uitvechten met Moby Dick, de enorme walvis die hem ooit zijn been heeft afgebeten. Voor Ahab is de walvis de belichaming van het ongrijpbare mysterie van het leven en van de natuur. In zijn obsessie ziet Ahab Moby Dick als de oorsprong van al het kwaad en alle ellende in de wereld: 'all that cracks the sinews and cakes the brain; all evil, to crazy Ahab, were visibly personified, and made practically assailable in Moby Dick. He piled upon the white whale's hump the sum of all the general rage and hate felt by his whole race from Adam down.' Wat Ahab eigenlijk denkt te bereiken met het vernietigen van Moby Dick, is het scheppen van een nieuw paradijs, zonder sterfelijkheid en zonder mysteries, volledig onder controle van de mens. De natuur slaat terug. Moby Dick vernietigt Ahab, het walvis-schip, The Pequod, en de bemanning, net als Amerika een bonte mengeling van

individueen en rassen. De enige overlevende is Ishmael, die bevriend is geraakt met Queequeg, een Polynesische harpoenier. Queequeg voorziet de ondergang van The Pequod en maakt alvast zijn doodskist. Door zich vast te klampen aan de drijvende kist van Queequeg weet Ishmael te overleven. De dood van de (heidense) Queequeg redt dus het leven van de (christelijke) Ishmael. Een van de meest ontroerende scènes in het boek is het volgende fragment, waarin Ishmael en Queequeg vriendschap sluiten.

Moby Dick

- 1 I was a good Christian; born and bred in the bosom of the infallible¹ Presbyterian church. How then could I unite with this wild idolator² in worshipping his piece of wood? But what is worship³? thought I. Do you suppose now, Ishmael, that the magnaminous God of heaven and earth
5 – pagans⁴ and all included – can possibly be jealous of an insignificant bit of black wood? Impossible! But what is worship? – to do the will of God – that is worship. And what is the will of God? – to do to my fellow man what I would have my fellow man do to me – that is the will of God. Now, Queequeg is my fellow man. And what do I wish that this Queequeg
10 would do to me? Why, unite with me in my particular Presbyterian form of worship. Consequently⁵ I must then unite with him in his, ergo, I must turn idolator. So I kindled the shavings⁶; helped prop up⁷ the innocent little idol; offered him the burnt biscuit with Queequeg; salaamed before him twice or thrice; kissed his nose; and that done, we undressed and
15 went to bed, at peace with our own consciences and all the world. But we did not go to sleep without some little chat⁸. How it is I know not; but there is no place like a bed for confidential disclosures⁹ between friends. Man and wife, they say, there open the very bottom of their souls to each other; and some old couples often lie and chat over old times till nearly
20 morning. Thus, then, in our hearts' honeymoon, lay I and Queequeg, a cosy, loving pair.

Herman Melville.

1 onfeilbaar

4 heidenen

7 rechtop zetten

2 heiden

5 dientengevolge

8 kletspraatje

3 aanbidding, verering

6 stak het zaagsel aan

9 vertrouwelijkheden

24 Basisopdracht

- Het gaat in tegen Ishmaels geloof om mee te doen met de heidense godsdienstige ceremonie van Queequeg. Toch slaagt hij erin om in datzelfde geloof een argument te vinden om wel mee te doen. Wat is dat argument?
- Wat is het resultaat van Ishmaels besluit om mee te doen met Queequeg in diens liefdevolle verering van 'the little, wooden idol'?
- Het hele fragment is een pleidooi voor godsdienstige en raciale verdraagzaamheid. Vat het pleidooi kort samen en leg uit waarom je het wel of niet eens bent met dit pleidooi.
- Noem drie verschillen tussen de duo's Ahab-Moby Dick en Ishmael-Queequeg.

25 Verdiepingsopdracht

Wat vind je van de mening van fanatieke Amerikaanse protestanten dat Moby Dick niet meer gelezen mag worden op middelbare scholen omdat

dit fragment homoseksualiteit zou verheerlijken? Geef je mening in minimaal 150 woorden.

9 Frederick Douglass

Frederick Douglass (1817?–1895) werd als slaaf geboren in Maryland en ontsnapte op eenentwintigjarige leeftijd naar Massachusetts, een staat aan de oostkust waar geen slavernij bestond. Hij begon toen aan een serie lezingen in de oostelijke en noordelijke staten om het publiek te informeren over de ware en wrede aard van de slavernij. Toen Douglass de vraag naar optredens niet meer aankon, besloot hij zijn ervaringen te boek te stellen en in 1845 schreef hij de eerste versie van zijn autobiografie. De definitieve versie verscheen in 1892 als *The Life and Times of Frederick Douglass*, de indrukwekkendste van de zogenaamde *slave narratives*. Deze aangrijpende verhalen van ontsnapte slaven stelden zowel de verschrikking van de slavernij in het zuiden, als de wreedheid van de discriminatie in het noorden aan de kaak. In het volgende fragment beschrijft Douglass hoe hij als opstandige vijftienjarige slaaf naar Covey, een zogenaamde *slave-breaker*, wordt gezonden.

The Life and Times of Frederick Douglass

1 I remained with Mr. Covey one year (I cannot say I lived with him), and during the first six months that I was there I was whipped, either with sticks or cowskins, every week. Aching bones and a sore back were my constant companions. Frequently as the lash was used, Mr. Covey
5 thought less of it as a means of breaking down my spirit than that of hard and continued labor. He worked me steadily up to the point of my powers of endurance ¹. From the dawn of day in the morning till the darkness was complete in the evening, I was kept hard at work in the field or in the woods. At certain seasons of the year we were all kept in the field
10 till eleven and twelve o'clock at night. At these times Covey would attend us in the field and urge us on with words or blows, as it seemed best to him. He had in his life been an overseer ², and he well understood the business of slavedriving. There was no deceiving him. He knew just what a man or boy could do, and he held both to strict account. It was scarcely
15 necessary for Mr. Covey to be really present in the field to have his work go on industriously. He had the faculty of making us feel that he was always present. By a series of adroitly ³ managed surprises which he practiced, I was prepared to expect him at any moment. His plan was never to approach in an open, manly, and direct manner the spot where
20 his hands ⁴ were at work. No thief was ever more artful in his devices ⁵ than this man Covey. He would creep and crawl in ditches and gullies, hide behind stumps and bushes, and practice so much of the cunning ⁶ of the serpent, that Bill Smith and I, between ourselves, never called him by any other name than 'the snake'. One-half of his proficiency ⁷ in the art
25 of Negro-breaking consisted, I should think in this species of cunning. We were never secure. He could see or hear us nearly all the time. He was, to us, behind every stump, tree, bush, and fence on the plantation.

Frederick Douglass.

1 uithoudings-
vermogen

2 (slaven)opzichter

3 listig

4 slaven die op het
land werken

5 trucs

6 listigheid

7 vaardigheid

26 Basisopdracht

- a Wat voor tactieken gebruikt Covey om de geest van de slaven te breken?
- b Waarom wordt Covey 'the snake' genoemd?
- c Zijn de slaven de enige slachtoffers van dit systeem? Licht je antwoord toe.
- d Aan welk 20e-eeuws, afschuwelijk systeem doet Coveys *slave-breaking* je denken?

10 Harriet Beecher Stowe

Meer dan welke speech of welk boek, pamflet van welke ex-slaaf of tegenstander van de slavernij dan ook, mobiliseerde *Uncle Tom's Cabin* (1852) van Harriet Beecher Stowe (1811–1896) de publieke opinie tegen de slavenhoudende zuidelijke staten. Harriet Beecher Stowe gebruikte het raamwerk van de *slave narrative* om het verzonnen verhaal te vertellen van de trouwe en nobele slaaf Tom die na de dood van zijn 'goede' meester St Clare doorverkocht wordt aan Simon Legree, een sadistische slaveneigenaar. Stowe gebruikt haar verhaal om de slaven te portretteren als volwaardige mensen, die hartverscheurend verdriet hebben als hun man, vrouw of kinderen weggehaald worden om doorverkocht te worden aan andere plantages. In haar beschrijving van deze verschrikkingen schuwt Stowe het sentiment niet en slaat ze soms door naar het karikaturaal afbeelden van slaven als extreem gevoelige en kinderlijk-naïeve wezens. Dit beeld wordt bevestigd in Stowes *Further Notes on the Negro*: 'There is no more use in making believe to be angry with a Negro than with a child; both instinctively see the true state of the case. In order to appreciate the sufferings of the Negroes sold south, it must be remembered that all the instinctive affections of that race are peculiarly strong. They are not naturally daring and enterprising, but home loving and affectionate.' Uncle Toms liefdevolle en kinderlijke aard komt duidelijk naar voren in het volgende fragment.

Uncle Tom's Cabin

- 1 Not that Tom had not his own way of speaking his mind¹ occasionally, with something of the tact often observable in his class; as for example, the very day St Clare was invited out to a convivial partaking of choice spirits², and was helped home, between one and two o'clock at night. 'I
5 feel very bad, Mas'r. I allays have thought that Mas'r would be good to everybody.' 'Well, Tom, haven't I been? Come, now, what do you want? There's something you haven't got, I suppose, and this is the preface³.' 'Mas'r allays been good to me. I haven't nothing to complain of, on that head. But there's one that Mas'r isn't good to.' 'Why, Tom, what's got into
10 you? Speak out; what do you mean!' 'Last night, between one and two, I thought so. I studied upon the matter then. Mas'r isn't good to **himself**.' Tom said this with his back to his master, and his hand on the door-knob. St Clare felt his face flush crimson, but he laughed. 'Oh, that's all, is it?' he said gayly. 'All!' said Tom, turning suddenly round and falling on
15 his knees. 'Oh, my dear young Mas'r! I'm afraid it will be the **loss of all – all** – body and soul. The good Book says, "it biteth like a serpent and stingeth like an adder!" my dear Mas'r!' Tom's voice choked⁴, and the tears ran down his cheeks. 'You poor silly fool!' said St Clare, with tears in his own eyes. 'Get up, Tom. I'm not worth crying over.' But Tom wouldn't
20 rise, and looked imploring⁵.

Harriet Beecher Stowe.

- 1 voor zijn mening uitkomen 2 gezellig drankfestijn 4 haperde
3 inleiding 5 smekend

27 Basisopdracht

- a Is Harriet Beecher Stowe wel zo'n voorvechtster van de gelijkheid van blank en zwart? Licht je mening toe.
- b Kun je je voorstellen dat latere generaties van zwarte Amerikanen zich geërgerd hebben aan Uncle Tom en dat *being an Uncle Tom* of *Uncle Tomming* in de taal van de Afrikaans-Amerikanen scheldwoorden zijn geworden? Licht je antwoord toe met verwijzingen naar dit fragment.
- c Wat zou in *black English* bedoeld worden met *Uncle Tomming*?

28 Verdiepingsopdracht

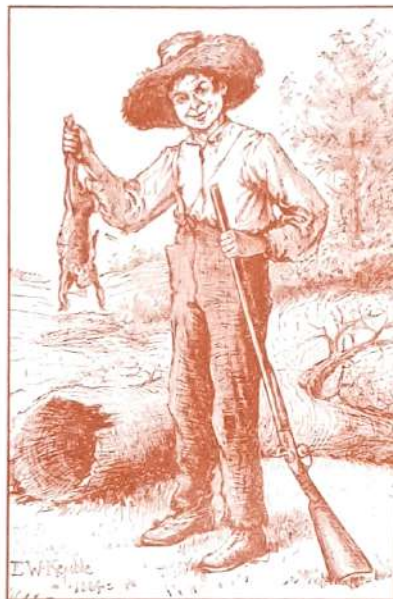
Vergelijk het gedrag en de persoonlijkheid van de echte slaaf in *The Life and Times of Frederick Douglass* met die van Uncle Tom, de door een blanke vrouw verzonden slaaf. Wat zijn de opvallende verschillen? Welk van de twee boeken geeft het beste inzicht in wat slavernij nu eigenlijk inhield? Licht je antwoord toe.

11 Mark Twain

Mark Twain (1835–1910) groeide op in Hannibal, Missouri, een zuidelijk stadje aan de oever van de Mississippi. Twain hield van het ruige, avontuurlijke leven en werd loods op een raderboot, maar hij had tevens de ambitie schrijver te worden. Door de Burgeroorlog verloor Twain zijn nostalgische blik op het 'oude' zuiden. Met *The Adventures of Huckleberry Finn* (1884) haalde Twain vernietigend uit naar alle dromen over de wederopbouw van 'the good, old south'. Het verhaal wordt verteld door Huck Finn, de twaalfjarige zoon van een asociale dronkelap. Huck ontsnapt aan zijn hardhandige vader door zijn eigen dood te ensceneren. Op zijn vlucht ontmoet hij de weggelopen slaaf Jim. Hoewel daar zware straffen op staan en het ingaat tegen zijn door de zuidelijke cultuur beïnvloede 'geweten', helpt Huck Jim de vrijheid te vinden. Gezamenlijk zakken ze op een vlot de Mississippi af. Het verhaal laat het broederlijke en natuurlijke bestaan op het vlot contrasteren met de corruptie en gewelddadigheid van het zogenaamde beschaafde leven in de stadjes en dorpen op de rivieroever. Het geniale van Twain is dat hij Huck het verhaal laat vertellen, in een taal die volkomen past bij een ongeschoolde, naïeve, maar wel spontane en vrijheidslievende jongen uit het zuiden. Huck heeft oog voor het sprekkende detail, weet zijn gevoelens beeldend uit te drukken, maar heeft weinig besef van de diepere betekenis van de avonturen die hij en Jim meemaken. Het is aan de lezer om aan de hand van Hucks ogenschijnlijk onschuldige en komische verhaal conclusies te trekken over 'the good, old south' en de relatie tussen blank en zwart. De climax van het verhaal is de scène waarin Huck heen en weer wordt geslingerd tussen zijn geweten en zijn vriendschap voor Jim. Zijn (christelijke) geweten vertelt hem dat het een doodzonde is een slaaf te helpen ontsnappen. Huck is er heilig van overtuigd dat hij voor eeuwig in de hel zal branden als hij Miss Watson, de eigenaresse van Jim, niet op de hoogte stelt van Jims verblijfplaats. Tot nu toe heeft zijn vriendschap voor Jim hem daarvan weerhouden. Huck hakt uiteindelijk de knoop door en besluit Miss Watson een brief te schrijven en daarin de verblijfplaats van Jim te onthullen.

The Adventures of Huckleberry Finn

- 1 I felt good and all washed clean of sin for the first time I had ever felt so in my life, and I knewed I could pray now. But I didn't do it straight off, but laid the paper down and set there thinking, thinking how good it was all this happened so, and how near I come to being lost and going to hell.
- 5 And went on thinking. And got to thinking over our trip down the river; and I see Jim before me, all the time; in the day, and in the night-time, sometimes moonlight, sometimes storms, and we a floating along ¹, talking, and singing, and laughing. But somehow I couldn't seem to strike no places to harden me against him, but only the other kind. I'd see
- 10 him standing my watch on top of his'n, stead of calling me, so I could go on sleeping; and see him how glad he was when I come back out of the fog; and
- 15 when I come to him again in the swamp, up there where the feud was; and such-like times; and would always call me honey, and pet me ², and do everything he could think of for me, and how good
- 20 he always was; and at last I struck the time I saved him by telling the men we had small-pox ³ aboard,
- 25 and he was so grateful, and said I was the best friend old Jim ever had in the world, and the *only* one he's got now; and then I happened to look around, and see that paper. It was a close place. I took it up, and held it in my hand. I was a trembling, because I'd got to decide, forever, betwixt two things, and I
- 35 knowed it. I studied a minute, sort of holding my breath and then says to myself: 'All right, then, I'll go to hell' – and tore it up ⁴. It was awful thoughts, and awful words, but they was said. And I let them stay said; and never thought no more about reforming ⁵. I shoved the whole thing out of my head; and said I would take up wickedness again, which was in my
- 40 line, being brung up to it, and the other warn't. And for a starter, I would go to work and steal Jim out of slavery again; and if I could think up anything worse, I would do that, too; because as long as I was in, and in for good, I might as well go *the whole hog* ⁶.

Huck en Jim in de beroemde illustraties van E.W. Kemble.

Mark Twain.

1 voortdrijvend

2 me vertroetelen

3 pokken

4 verscheurde het

5 het rechte pad

opgaan

6 iets grondig doen

29 Basisopdracht

- a Leg aan de hand van dit fragment uit waarom Twain zijn boek zelf omschreef als handelend over 'a sound heart and a deformed conscience, in which the sound heart triumphs'?
- b Wie of wat heeft het geweten van Huck misvormd?
- c Omschrijf de relatie tussen Huck en Jim op het vlot.
- d Welk offer is Huck bereid te brengen om die relatie in stand te houden?
- e Wat is er zo wrang aan het feit dat de blanke omgeving en Huck zelf dat offer zien als een doodzonde?

30 Verdiepingsopdracht

- a Mark Twain was het pseudoniem van Samuel Clemens. Hoe kwam Clemens aan dit pseudoniem?
- b Vul je leesdossier aan met een foto, poster, schilderij, songtekst, gedicht of reclameboodschap die gebruikmaakt van het voor velen nog steeds aantrekkelijke basisgegeven van *Huckleberry Finn*: zonder inmenging van hogerhand of van de maatschappij genieten van echte vriendschap, vrijheid en een volkomen natuurlijk bestaan op het water.

31 Extra opdracht

Volgens vele critici is *Huckleberry Finn* de belangrijkste en invloedrijkste Amerikaanse roman. Desondanks bestaan er tot op heden alleen maar Disneyachtige en kinderlijke filmbewerkingen van de roman. Het is opvallend hoe de meeste film- of tv-bewerkingen van ijzersterke en aanstekelijke reisverhalen als *Robinson Crusoe*, *Gulliver's Travels* en *Huckleberry Finn* zich concentreren op het ook voor kinderen aantrekkelijke basisverhaal. Er wordt in die bewerkingen weinig of geen aandacht besteed aan de onderliggende, veel minder amusante betekenis van het verhaal.

Geef in maximaal 250 woorden je mening over dit verschijnsel. Betrek bij je overwegingen de rol die de film, de tv en het boek in onze maatschappij spelen, en de vraag of het wel zo nodig is dat we door de massamedia aan het denken worden gezet over de diepere betekenis van verhalen.

Britse poëzie

12 William Wordsworth

William Wordsworth (1770–1850) groeide op in het ruige en overweldigende landschap van het *Lake District* in Noordwest-Engeland. De natuur speelt dan ook een belangrijke rol in zijn poëzie. De ervaringen met de natuur leidden tot een 'spontaneous overflow of powerful feeling', die de dichter met behulp van het geheugen in zijn verbeelding opnieuw probeerde te beleven en als inspiratiebron gebruikte. In een periode van diepe depressie raakte Wordsworth bevriend met Samuel Taylor Coleridge. Met diens hulp verwerkte hij zijn ideeën over de natuur, het geheugen en de ontwikkeling van zijn dichterschap in een aantal gedichten die samen met bijdragen van Coleridge verschenen als *The Lyrical Ballads* (1798). De tweede editie voorzagen ze van een *Preface*, waarin ze zich afzetten tegen de elitaire en rationele achttiende-eeuwse poëzie. Ze formuleerden hun doelstellingen als volgt: 'The principal object in these poems was to choose incidents and situations from common life, and to relate or describe them throughout, as far as it was possible, in a selection of language really used by men.' De *Preface* werd het

manifest van de romantische dichtkunst. Wordsworths poëzie heeft als voornaamste onderwerpen hemzelf en het beschrijven van de groei van zijn dichterschap. Meestal diept Wordsworth dit onderwerp uit in lange en complexe gedichten, maar soms vat hij zijn ideeën kernachtig samen in korte gedichten die zelfs voldoen aan het criterium van 'language really used by men'.

My Heart Leaps Up

- 1 My heart leaps up when I behold ¹ 1 aanschouw
 A rainbow in the sky;
 So was it when my life began;
 So is it now I am a man;
 5 So be it when I shall grow old,
 Or let me die!
 The Child is father of the Man;
 And I could wish my days to be
 Bound each to each by natural piety ². 2 vroomheid

William Wordsworth.

32 Basisopdracht

- Wat maakt dit gedicht tot een typisch romantisch gedicht? Licht je antwoord toe.
- Op wat voor een moment verkiest Wordsworth de dood boven het leven?
- Wat bedoelt Wordsworth met 'the Child is father of the man'?
- Wat is 'natural piety'?
- Heb je zelf ook wel eens een dergelijke ervaring gehad in de natuur? Wanneer was dat? Beschrijf die ervaring en probeer er een verklaring voor te geven.

13 Samuel Taylor Coleridge

Samuel Taylor Coleridge (1772–1834) was van jongs af aan een dromer en psychisch en fysiek niet in staat gedisciplineerd te werken. Hij is dan ook de man van briljante fragmenten en een groot aantal begonnen, maar nooit voltooide dichtelijke en filosofische projecten. De gedachte dat hij zijn creatieve vermogens niet ten volle benutte, zadelde Coleridge op met enorme schuldgevoelens, die hem weer beletten te werken. Dat vergrootte zijn schuldgevoelens weer. Tot overmaat van ramp had hij ook nog een rampzalig huwelijk en raakte hij verslaafd aan opium. Wellicht had Coleridge bij een minder ongelukkige samenloop van omstandigheden veel meer kunnen produceren. De vraag is echter of zijn relatief kleine poëtische oeuvre zonder zijn schuldgevoelens over de te kleine omvang wel de bijzondere kracht zou hebben die het nu nog steeds heeft. Centraal in Coleridges poëzie staan schuldgevoelens en het hunkeren naar vergiffenis, liefde en begrip voor de uitzichtloze situatie van de zondaar. In *The Rime of the Ancient Mariner* (1798), zijn belangrijkste bijdrage aan *The Lyrical Ballads*, verwerkte Coleridge het schuldthema in het universele en bovennatuurlijke verhaal van de oude zeeman. Op weg naar een bruiloft wordt een man aangehouden door een oude zeeman die hem met zijn hypnotiserende blik dwingt zijn verhaal aan te horen. In de tijdloze stijl van een middeleeuwse ballade vertelt de zeeman hoe zijn schip vast is komen te zitten in het ijs. Door de mist ziet niemand een uitweg uit de witte hel. Dan gebeurt het volgende:

manifest van de romantische dichtkunst. Wordsworths poëzie heeft als voornaamste onderwerpen hemzelf en het beschrijven van de groei van zijn dichterschap. Meestal diept Wordsworth dit onderwerp uit in lange en complexe gedichten, maar soms vat hij zijn ideeën kernachtig samen in korte gedichten die zelfs voldoen aan het criterium van 'language really used by men'.

My Heart Leaps Up

- 7 My heart leaps up when I behold ¹ 1 aanschouw
 A rainbow in the sky;
 So was it when my life began;
 So is it now I am a man;
 5 So be it when I shall grow old,
 Or let me die!
 The Child is father of the Man;
 And I could wish my days to be
 Bound each to each by natural piety ². 2 vroomheid

William Wordsworth.

32 Basisopdracht

- Wat maakt dit gedicht tot een typisch romantisch gedicht? Licht je antwoord toe.
- Op wat voor een moment verkiest Wordsworth de dood boven het leven?
- Wat bedoelt Wordsworth met 'the Child is father of the man'?
- Wat is 'natural piety'?
- Heb je zelf ook wel eens een dergelijke ervaring gehad in de natuur? Wanneer was dat? Beschrijf die ervaring en probeer er een verklaring voor te geven.

13 Samuel Taylor Coleridge

Samuel Taylor Coleridge (1772–1834) was van jongs af aan een dromer en psychisch en fysiek niet in staat gedisciplineerd te werken. Hij is dan ook de man van briljante fragmenten en een groot aantal begonnen, maar nooit voltooide dichtelijke en filosofische projecten. De gedachte dat hij zijn creatieve vermogens niet ten volle benutte, zadelde Coleridge op met enorme schuldgevoelens, die hem weer beletten te werken. Dat vergrootte zijn schuldgevoelens weer. Tot overmaat van ramp had hij ook nog een rampzalig huwelijk en raakte hij verslaafd aan opium. Wellicht had Coleridge bij een minder ongelukkige samenloop van omstandigheden veel meer kunnen produceren. De vraag is echter of zijn relatief kleine poëtische oeuvre zonder zijn schuldgevoelens over de te kleine omvang wel de bijzondere kracht zou hebben die het nu nog steeds heeft. Centraal in Coleridges poëzie staan schuldgevoelens en het hunkeren naar vergiffenis, liefde en begrip voor de uitzichtloze situatie van de zondaar. In *The Rime of the Ancient Mariner* (1798), zijn belangrijkste bijdrage aan *The Lyrical Ballads*, verwerkte Coleridge het schuldthema in het universele en bovennatuurlijke verhaal van de oude zeeman. Op weg naar een bruiloft wordt een man aangehouden door een oude zeeman die hem met zijn hypnotiserende blik dwingt zijn verhaal aan te horen. In de tijdloze stijl van een middeleeuwse ballade vertelt de zeeman hoe zijn schip vast is komen te zitten in het ijs. Door de mist ziet niemand een uitweg uit de witte hel. Dan gebeurt het volgende:

The Rime of the Ancient Mariner

- 1 'The ice was here, the ice was there,
The ice was all around;
It cracked and growled ¹, and roared and howled,
Like noises in a swound!
- 8 At length did cross an Albatross,
Through the fog it came;
As if it had been a Christian soul,
We hailed ² it in God's name,
It ate the food it ne'er had eat,
- 10 And round and round it flew.
The ice did split with a thunder-fit;
The helmsman ³ steered us through!
And a good south wind sprung up behind;
The Albatross did follow,
- 15 And every day, for food or play,
Came to the mariner's hollo!
In mist or cloud, on mast or shroud ⁴,
It perched for vespers nine;
Whiles all the night, through fog-smoke white,
- 20 Glimmered the white Moon-shine.'
'God save thee, ancient Mariner!
From the fiends, that plague thee thus! –
Why lookest thou so?' – 'With my cross-bow ⁵
I shot the ALBATROSS.'
(*Het doden van de albatros heeft desastreuze gevolgen.*)
- 25 'Day after day, day after day,
We stuck, nor breath nor motion;
As idle ⁶ as a painted ship
Upon a painted ocean.
Water, water every where,
- 30 And all the boards did shrink ⁷;
Water, water, every where,
Nor any drop to drink.
The very deep did rot: O Christ!
That ever this should be!
- 35 Yea, slimy ⁸ things did crawl with legs
Upon the slimy sea.
And every tongue, through utter drought ⁹,
Was withered ¹⁰ at the root;
We could not speak, no more than if
- 40 We had been choked with soot ¹¹.
Ah! well a-day! what evil looks
Had I from old and young!
Instead of the cross, the Albatross
About my neck was hung.'
(*De oude zeeman overleeft met bovennatuurlijke hulp als enige de reis en is bij terugkeer gedoemd als boete tot in lengte van dagen aan ieder die het maar horen wil verhaal te vertellen.*)
- 45 'Farewell, farewell! but this I tell

1 kraakte en
gromde

2 begroetten

3 roerganger

4 touwen

5 kruisboog

6 bewegingloos

7 krompen

8 slijmerig

9 droogte

10 uitgedroogd

11 verstikt door roet

- > To thee, thou Wedding-Guest!
 He prayeth well, who loveth well
 Both man and bird and beast.
 He prayeth best, who loveth best
 50 All things both great and small;
 For the dear God who loveth us,
 He made and loveth all.
 The Mariner, whose eye is bright,
 Whose beard with age is hoar ¹²,
 55 Is gone: and now the Wedding-Guest
 Turned from the bridegroom's door.
 He went like one that hath been stunned ¹³,
 And is of sense forlorn ¹⁴:
 A sadder and a wiser man,
 60 He rose the morrow morn.

12 grijs

13 met stormheid geslagen

14 niet meer bij zinnen

Samuel Taylor Coleridge.

33 Basisopdracht

- De belangrijkste gebeurtenis in het verhaal is het neerschieten van de albatros. De zeeman doet dit af met de eenvoudige verklaring 'I shot the ALBATROSS'. Kun je uit het gedicht afleiden waarom hij de albatros neerschiet? Verklaar je antwoord.
- Wat is de les die de oude zeeman uit het gebeurde trekt?
- Zal de oude zeeman ooit vergiffenis vinden? Betrek bij het beantwoorden van de vraag het effect dat zijn verhaal heeft op de bruiloftsgast.

34 Verdiepingsopdracht

Wat vind jij van dit soort tijdloze, bovennatuurlijke verhalen over mensen die veroordeeld worden tot eeuwig rondzwerven (de Vliegende Hollander, de Wandelende Jood) zonder ooit rust te (mogen) vinden? Hebben dit soort verhalen enige betekenis voor jou? Leg uit waarom wel of niet.

14 John Keats

In de laatste drie jaar van zijn leven schreef John Keats (1795–1821) het grootste gedeelte van zijn poëzie. Ongelukkig in de liefde en in het besef jong aan tuberculose te zullen sterven, had Keats het uitzonderlijke vermogen zijn lot met een zekere afstandelijkheid te ondergaan, een vermogen dat hij zelf omschreef als 'negative capability: that is when man is capable of being in uncertainties, mysteries, doubts, without any irritable reaching after fact and reason'. Zowel in zijn lange, verhalende gedichten als in zijn odes zoekt Keats naar blijvende schoonheid en betekenis in een wereld waarin alles wegwijnt en afsterft.

To Autumn

- 1 Season of mists and mellow fruitfulness,
 Close bosom-friend of the maturing sun;
 Conspiring¹ with him how to load and bless
 With fruit the vines² that round the *thatch-eves*³ run;
 5 To bend with apples the mossed cottage-trees,⁴
 And fill all fruit with ripeness to the core⁵;
 To swell the gourd⁶, and plump the hazel shells⁷,
 With a sweet kernel⁸; to set budding⁹ more,
 And still more, later flowers for the bees,
 10 Until they think warm days will never cease,
 For Summer has o'erbrimmed their clammy cells¹⁰.
 Who hath not seen thee oft amid thy store¹¹?
 Sometimes whoever seeks abroad may find
 Thee sitting careless¹² on a granary¹³ floor,
 15 Thy hair soft-lifted by the winnowing¹⁴ wind;
 Or on a half-reaped furrow¹⁵ sound asleep,
 Drowsed with the fume of poppies¹⁶ while thy hook¹⁷,
 Spares the next swath¹⁸ and all its twined flowers:
 And sometimes like a gleaner¹⁹ thou dost keep
 20 Steady thy laden²⁰ head across a brook²¹;
 Or by a cider-press, with patient look,
 Thou watchest the last oozings²² hours by hours.
 Where are the songs of Spring? Aye, where are they?
 Think not of them, thou hast thy music too, –
 25 While barred²³ clouds bloom the soft-dying day,
 And touch the stubble-plains²⁴ with rosy hue²⁵;
 Then in a wailful²⁶ choir the small gnats mourn²⁷
 Among the river shallows²⁸, borne aloft²⁹
 Or sinking as the light wind lives or dies;
 30 And full-grown lambs loud bleat³⁰ from hilly bourn³¹;
 Hedge-crickets³² sing; and now with treble³³ soft
 The red-breast whistles from a garden-croft³⁴;
 And gathering swallows twitter³⁵ in the skies.

John Keats.

1 samenzwerend	11 overvloed	23 gestreepte
2 ranken	12 zorgeloos	24 stoppelvelden
3 overhangend deel	13 graanschuur	25 tint
van een rieten dak	14 het kaf wegblazend	26 klagend
4 de met mos bedekte	15 half geoogste voor	27 muggen treuren
bomen rond het	(in een akker)	28 waterwilgen
boerenhuisje	16 slaperig, bedwelmd	29 omhooggedragen
5 kern, pit	door de geur van	30 blaten
6 pompoen	papaver	31 gebied
7 de hazeldoppen laten	17 sikkkel	32 krekels
uitdijen	18 te maaïen gras	33 jongenssopraan
8 met een zoete noot	19 arenlezer	34 lapje tuin
9 ontkiemen	20 beladen	35 tsjilpen
10 hun klevrige cellen	21 beek	
overvol gemaakt	22 druppels	

35 Basisopdracht

- a In hoeverre wijkt Keats' weergave van de herfst af van het standaardbeeld van dit jaargetijde? Verklaar je antwoord met voorbeelden uit de tekst.
- b Leg uit wat Keats bedoelt met 'thou hast thy music too'.
- c Vermeld de uitdrukkingen en zinsneden die heel subtiel vooruitwijzen naar de naderende dood van de natuur met de komst van de winter.

36 Verdiepingsopdracht

Geef een korte beschrijving (ca. 100 woorden) van het soort herfstweer waar dit gedicht je aan doet denken.

37 Extra opdracht

Alle romantische dichters (Wordsworth, Coleridge, Shelley, Byron, Keats) kenden een ongelukkig en turbulent liefdesleven. Kies een van deze dichters en geef een korte, biografische schets (maximaal 250 woorden) van zijn liefdes- en/of huwelijksleven.

15 Alfred Lord Tennyson

Op het hoogtepunt van zijn carrière werd Alfred Lord Tennyson (1809–1892) bejubeld als Englands grootste, nog levende dichter. Tennyson is de belichaming van de Victoriaanse gespletenheid. Hij was de officiële spreekbuis voor het Victoriaanse stelsel, maar in zijn fascinatie met de wereld van koning Arthur (*Idylls of the King*) geeft hij ook uitdrukking aan een melancholiek verlangen te ontsnappen aan de Victoriaanse wereld. Die gespletenheid ligt ook ten grondslag aan *The Charge of the Light Brigade* (1854), het gedicht dat Tennyson schreef ter nagedachtenis aan de cavaleristen die gevallen waren in de Krimoorlog (1853 – 1856). Door een kolossale blunder van het volslagen incompetente opperbevel kreeg de lichte cavalerie de zelfmoordopdracht een charge uit te voeren tegen een met zware artillerie verdedigde en dus bijna onneembare stelling.

The Charge of the Light Brigade

1.
 Half a league ¹ half a league, 1 2,5 kilometer
 Half a league onward,
 All in the valley of Death
 5 Rode the six hundred.
 'Forward, the Light Brigade!
 Charge for the guns!' he said:
 Into the valley of Death
 Rode the six hundred.
- 10 2.
 'Forward the Light Brigade!
 Was there a man dismayed ^{2?} 2 ontzet
 Not though the soldier knew
 Some one had blundered:
 15 Their's not to make reply,
 Their's not to reason why,
 Their's but to do and die:

- > Into the valley of Death
 Rode the six hundred.
- 20 3.
 Cannon to right of them,
 Cannon to left of them,
 Cannon in front of them
 Volleyed and thundered;
- 25 Stormed at with shot and shell,
 Boldly they rode and well,
 Into the jaws of Death,
 Into the mouth of Hell
 Rode the six hundred.
- 30 4.
 Flashed all their sabres bare,
 Flashed as they turned in air
 Sabring the gunners there,
 Charging an army, while
- 35 All the world wondered:
 Plunged in the battery-smoke
 Right through the line they broke;
 Cossack and Russian
 Reeled ³ from the sabre-stroke,
- 40 Shattered and sundered.
 Then they rode back, but not
 Not the six hundred.
5.
 Cannon to right of them,
 45 Cannon to left of them,
 Cannon behind them
 Volleyed and thundered;
 Stormed at with shot and shell,
 While horse and hero fell,
- 50 They that had fought so well
 Came through the jaws of Death,
 Back from the mouth of Hell,
 All that was left of them,
 Left of six hundred.
- 55 6.
 When can their glory
 fade?
 O the wild charge they made!
- 60 All the world wondered.
 Honour the charge they
 made!
 Honour the Light
 Brigade,
- 65 Noble six hundred!

3 wankelden

Alfred Lord Tennyson.

38 Basisopdracht

- a Welke regel creëert een schrijnend contrast tussen de heldhaftigheid van de soldaten en de stompzinnigheid van hun superieuren?
- b Ben je het eens met Tennysons opvatting dat het de taak van soldaten is 'not to question why but to do and die'? Licht je mening toe.
- c Wat bedoelt Tennyson met 'all the world wondered'?
- d Ben je met Tennyson van mening dat de zeshonderd cavaleristen *noble* genoemd mogen worden? Licht je mening toe.

16 Robert Browning

Robert Browning (1812–1889) was de zoon van een welgestelde bankier. Op 22-jarige leeftijd deed hij de *grand tour* (een rondreis door Europa), waarbij hij lange tijd doorbracht in Italië. Dat wekte zijn belangstelling voor de Renaissance en voor de gedachtewereld en motieven van renaissancefiguren. Bij terugkeer werd hij hevig verliefd op de dichteres Elizabeth Barrett Browning, trouwde met haar (in het geheim) in 1846 en bracht met haar 15 jaar van idyllisch geluk in Italië door. De populariteit van de liefdesgedichten van Elizabeth maakte het paar tot het meest beroemde en meest beschreven Victoriaanse liefdespaar, waarbij Browning vaak werd aangeduid als 'Mrs. Browning's husband'. Pas na de dood van Elizabeth trad Browning uit de schaduw van zijn vrouw en vestigde hij zijn reputatie als de tweede Victoriaanse dichter na Tennyson. In tegenstelling tot Tennyson die als *Poet Laureate* (staatsdichter) de spreekbuis was voor het publieke Victoriaanse sentiment, verdiepte Browning zich in de psychologie van het individu. Zijn karakterstudies publiceerde hij in de vorm van *dramatic monologues*. In zo'n monoloog openbaart de 'ik' van het gedicht aan de ene kant het positieve zelfbeeld dat hij wil overbrengen. Aan de andere kant laat Browning hem dat op zo'n manier doen dat de oplettende lezer ook zicht krijgt op het verborgen, meer negatieve, ware karakter van de spreker. Browning voorzag zijn romanachtige monologen niet van inleidingen of verklarend commentaar. Op die manier dwingt hij de lezer de interpretatie van het karakter van de spreker van de monoloog op niets anders te baseren dan een grondige (her)lezing en bestudering van wat de 'ik' zegt in de monoloog. Een van de beroemdste monologen is *My Last Duchess*. De spreker in de monoloog is Hertog Ferrara, een personage dat Browning baseerde op de historische Alfonso II van het huis Este, die in 1564 onderhandelde over een mogelijk huwelijk met de nicht van de Graaf van Tyrol. In de monoloog legt de spreker aan een bezoeker (onderhandelaar) uit dat hij op zoek is naar een nieuwe vrouw. De monoloog opent met een verwijzing van Ferrara naar het portret van zijn vorige vrouw.

My Last Duchess

- 1 That's my last Duchess painted on the wall,
Looking as if she were alive. I call
That piece ¹ a wonder, now: Frà Pandolf's ² hands
Worked busily a day, and there she stands.
- 5 Will't please you sit and look at her? I said
Frà Pandolf' by design ³, for never read
Strangers like you that pictured countenance ⁴,
The depth and passion of its earnest glance,
But to myself they turned (since none puts by

1 portret, maar hier ook
vulgaire 'stuk'

2 de schilder

3 met opzet

4 gelaat

- 10 The curtain I have drawn for you, but I)
 And seemed as they would ask me, if they durst,
 How such a glance came there; so, not the first
 Are you to turn and ask thus. Sir, 'twas not
 Her husband's presence only, called that spot ⁵
 15 Of joy into the Duchess' cheek: perhaps
 Frà Pandolf chanced to say 'Her mantle laps
 Over my lady's wrist too much', or 'Paint
 Must never hope to reproduce the faint
 Half-flush that dies along her throat:' such stuff
 20 Was courtesy, she thought, and cause enough
 For calling up that spot of joy. She had
 A heart – how shall I say? – too soon made glad,
 Too easily impressed; she liked whate'er
 She looked on, and her looks went everywhere.
 25 Sir, 'twas all one! My favour ⁶ at her breast,
 The dropping of the daylight in the West,
 The bough of cherries some officious ⁷ fool
 Broke in the orchard for her, the white mule ⁸
 She rode with round the terrace – all and each
 30 Would draw from her alike the approving speech ⁹,
 Or blush, at least. She thanked men, – good! but thanked
 Somehow – I know not how – as if she ranked ¹⁰
 My gift of a nine-hundred-years-old name
 With anybody's gift. Who'd stoop ¹¹ to blame
 35 This sort of trifling ¹²? Even had you skill
 In speech – which I have not – to make your will
 Quite clear to such a one, and say, 'Just this
 Or that in you disgusts me ¹³; here you miss,
 Or there exceed the mark ¹⁴ – and if she let
 40 Herself be lessoned so ¹⁵, nor plainly set
 Her wits to yours, forsooth, and made excuse ¹⁶, –
 E'en then would be some stooping; and I choose
 Never to stoop. Oh sir, she smiled, no doubt,
 Whene'er I passed her; but who passed without
 45 Much the same smile? This grew; I gave commands;
 Then all smiles stopped together. There she stands
 As if alive. Will't please you rise? We'll meet
 The company below, then. I repeat,
 The Count your master's known munificence ¹⁷
 50 Is ample warrant ¹⁸ that no just pretence ¹⁹
 Of mine for dowry ²⁰ will be disallowed;
 Though his fair daughter's self, as I avowed ²¹
 At starting, is my object ²². Nay, we'll go
 Together down, sir. Notice Neptune, though,
 55 Taming a sea-horse, thought a rarity ²³,
 Which Claus of Innsbruck cast in bronze for me!
- Robert Browning.**
- 5 bloes
 6 liefdesgift
 7 overijverig
 8 muilezel
 9 woorden van goedkeuring
 10 op hetzelfde niveau waardeerde als
 11 zich verlagen tot
 12 onbelangrijk gedoe
 13 maakt me kotsmisselijk
 14 over het doelwit heenschieten
 15 zich op die manier zou laten corrigeren
 16 zich zou verontschuldigen
 17 edelmoedige vrijgevigheid
 18 voldoende garantie
 19 aanspraak op
 20 bruidsschat
 21 zoals ik al eerder heb bezworen
 22 doel, maar hier ook: voorwerp
 23 uniek kunstwerk

39 Basisopdracht

- a Denk goed na over de regel 'That's my last duchess painted on the wall' en met name het gebruik van de tegenwoordige tijd. Wat voor houding van Ferrara spreekt daaruit tegenover zijn 'last duchess'?
- b In hoeverre wordt die houding nog versterkt door Ferrara's verwijzing naar 'that piece'?
- c Wat zijn de bezwaren die Ferrara heeft tegen het gedrag van zijn vrouw?
- d Hoe verwerpelijk is dat gedrag in jouw ogen? Licht je mening toe.
- e Waarom 'verwaardigde' Ferrara zich niet om dat in zijn ogen verwerpelijke gedrag te corrigeren? Geef aan waar in het gedicht en met welke zinsnede hij de reden geeft.
- f Wat zeggen jouw antwoorden op de vragen a t/m e over het karakter van Ferrara en het karakter van de 'last Duchess'?
- g Wat is er volgens jou gebeurd tengevolge van Ferrara's 'I gave commands'?

40 Verdiepingsopdracht

Is er volgens jou verschil tussen de indruk die Ferrara op de bezoeker/onderhandelaar wil overbrengen en de indruk die hij daadwerkelijk overbrengt (tenminste als je aandachtig luistert of leest)? Verklaar je antwoord in minimaal 150 woorden. Besteed in je antwoord ook aandacht aan het advies dat jij (als onderhandelaar) zou geven aan de vader van het meisje dat Ferrara op het oog heeft als toekomstige bruid.

Amerikaanse poëzie**17 Edgar Allan Poe**

In allerlei opzichten was Edgar Allan Poe (1809–1849) een *outsider*. Hij werd geboren in Boston en nadat hij door zijn ouders in de steek was gelaten belandde hij bij de gegoede familie Allan in Richmond, in de zuidelijke staat Virginia. Poe groeide op als een typische zuiderling, maar bracht vijf middelbare-schooljaren op een school in Engeland door. Zijn Amerikaanse voogd maakte nooit zijn belofte waar Poe officieel te adopteren. Ook als schrijver werd Poe nooit volledig geaccepteerd in de Amerikaanse literaire kringen. Al vroeg verwierf hij vanwege zijn mentale inzinkingen, excentrieke gedrag en drankproblemen een reputatie van decadentie en perversiteit, die hij nog eens versterkte door op zevenentwintigjarige leeftijd te trouwen met zijn dertienjarige nichtje. In alle opzichten was Poe wel gedwongen zijn eigen weg te gaan. In zijn *tales of horror* is Poe 'Europees' in zijn thematiek van het geïsoleerde individu dat het moet opnemen tegen demonen en fobieën uit zijn onderbewuste. In zijn *tales of ratiocination* (*ratiocination* = redenering) is Poe daarentegen typisch 'Amerikaans' in het oplossen van demonische en gruwelijke misdaden met niets anders dan de rede en een pragmatische, *know how* en *can do* benadering. Dezelfde Amerikaanse, pragmatische houding kenmerkt Poe's theorieën over poëzie en zijn eigen praktijk als dichter. Volgens Poe is het doel van poëzie niet het overbrengen van normen en waarden, maar het overbrengen van schoonheid, en dat met een zo groot mogelijke intensiteit. Aangezien intensiteit niet lang kan aanhouden, moet een gedicht kort zijn. Er is niets mooier dan een mooie vrouw en niets intenser dan de dood. Het meest poëtische onderwerp is dus de mysterieuze dood van een mooie vrouw, bij voorkeur weergegeven in een kort gedicht met veel melodieuze klinkers. Poe's leven en werk hadden een enorme invloed. Met zijn *tales of ratiocination* was hij de grondlegger van de moderne

speurdersroman. Zijn reputatie en zijn demonische *tales of horror* en morbide gedichten inspireerden onder anderen de Franse dichter Baudelaire.

Annabel Lee

- 1 It was many and many a year ago,
 In a kingdom by the sea,
 That a maiden there lived whom you may know
 By the name of Annabel Lee; –
- 5 And this maiden she lived with no other thought
 Than to love and be loved by me.
 She was a child and I was a child,
 In this kingdom by the sea,
 But we loved with a love that was more than love –
- 10 I and my Annabel Lee –
 With a love that the winged seraphs ¹ of Heaven
 Coveted ² her and me.
 And this was the reason that, long ago,
 In this kingdom by the sea,
- 15 A wind blew out of a cloud by night
 Chilling ³ my Annabel Lee;
 So that her highborn kinsmen came
 And bore her away from me,
 To shut her up, in a sepulchre ⁴
- 20 In this kingdom by the sea.
 The angels, not half so happy in Heaven,
 Went envying ⁵ her and me: –
 Yes! that was the reason (as all men know,
 In this kingdom by the sea)
- 25 That the wind came out of the cloud, chilling
 And killing my Annabel Lee.
 But our love it was stronger by far than the love
 Of those who were older than we –
 Of many far wiser than we –
- 30 And neither the angels in Heaven above
 Nor the demons down under the sea
 Can ever dissever ⁶ my soul from the soul
 Of the beautiful Annabel Lee: –
 For the moon never beams ⁷ without bringing me dreams
- 35 Of the beautiful Annabel Lee;
 And the stars never rise but I see the bright eyes
 Of the beautiful Annabel Lee;
 And so, all the night-tide, I lie down by the side
 Of my darling, my darling, my life and my bride
- 40 In her sepulchre there by the sea –
 In her tomb by the side of the sea.

1 serafijnen

2 benijden

3 koud maken

4 graf

5 jaloers zijn op

6 scheiden

7 straalt

Edgar Allan Poe.

41 Basisopdracht

- a In welke tijd speelt het gedicht zich af?
- b Geef jouw interpretatie van de regels 'so that her highborn kinsmen came and bore her away from me, to shut her up, in a sepulchre in this kingdom by the sea'.
- c Wat voor soort liefde of verliefdheid beschrijft Poe?
- d Hoe interpreteer jij de 'jaloezie' van de 'winged seraphs of heaven' en de 'chill wind coming out of the cloud' die een einde maken aan de liefde tussen de 'ik' van het gedicht en Annabel Lee.
- e Wat voor leven leidt de 'ik' van het gedicht na de dood van Annabel Lee?
- f Spreekt dit gedicht jou aan? Leg uit waarom wel of waarom niet.

42 Verdiepingsopdracht

Ben je het eens met de criticus Henry James die ooit zei dat 'an admiration of Poe's poetry is the mark of a decidedly primitive stage of development'? Licht je antwoord toe in minimaal 150 woorden.

43 Extra opdracht

Bedenk een welluidende vrouwen naam als titel en een horrorachtige setting (storm, openwaaiende ramen, krakende deuren, flakkerende kaarsen, mist, onbestemde geluiden in de nacht, enzovoort).

Beschrijf, op rijm, een vergeefs wachten op de vrouw van de titel in deze setting (maximaal tien regels), waarbij je veel gebruikmaakt van klanken als 'oo', 'aa', 'oe' en 'ie'. Herhaal een bepaalde regel minimaal twee keer. Je zult zien dat je aardig dicht in de buurt komt van een Poe-achtig gedicht.

18 Walt Whitman

Op elfjarige leeftijd ging Walt Whitman (1819–1891) van school af om in zijn geboortestad New York te gaan werken als timmerman en zich op eigen houtje verder te scholen. Het gemis aan traditionele scholing gaf Whitman de artistieke vrijheid een nieuw soort poëzie te schrijven die volgens Whitman paste bij het nieuwe Amerika en de nieuwe Amerikaanse mens. Die poëzie verscheen in *Leaves of Grass* (1855), de gedichtenbundel die Whitman zijn gehele leven bleef herzien en bewerken. De bundel blijft tot op heden een van de meest vernieuwende en experimentele werken ooit door een Amerikaans dichter geschreven. *Leaves of Grass* gebruikt de niet-rijmende, volledig 'vrije' versvorm om democratische idealen uit te dragen, spontane seksualiteit te verheerlijken, en de dichter Whitman te presenteren als het centrum van het gedicht, van de mensheid en van de wereld. Whitman bekritiseerde het materialistische Amerika 'for its mighty, many-threaded wealth & industry, masking a dry and flat Sahara of the soul' en riep zijn landgenoten op terug te keren naar het ideale Amerika van de (verbeeldings)vrijheid, bevolkt door pioniersgeesten uit alle naties van de wereld. Hierna volgen twee fragmenten uit *Leaves of Grass*.

Leaves of Grass*Song of Myself*

1 1

I celebrate ¹ myself, and sing myself,
 And what I assume you shall assume,
 For every atom belonging to me as good belongs to you.

5

I loafe ² and invite my soul,
 I lean and loafe at my ease observing a spear of summer grass.
 My tongue, every atom of my blood, form'd from this soil, this air,
 Born here of parents born here from parent the same, and their
 parents the same,

10

I, now thirty-seven years old in perfect health begin,
 Hoping to cease not till death.
 Creeds ³ and schools in abeyance ⁴,
 Retiring back a while sufficed at what they are, but never forgotten,
 I harbor for good or bad, I permit to speak at every hazard ⁵,
 15 Nature without check with original energy.

11

Twenty-eight young men bathe by the shore,
 Twenty-eight young men and all so friendly;
 Twenty-eight years of womanly life and all so lonesome.

20

She owns the fine house by the rise of the bank,
 She hides handsome and richly drest aft the blinds of the window.
 Which of the young men does she like the best?
 Ah the homeliest ⁶ of them is beautiful to her.
 Where are you off to, lady? for I see you,

25

You splash in the water there, yet stay stock still in your room.
 Dancing and laughing, along the beach came the twenty-ninth bather,
 The rest did not see her, but she saw them and loved them.
 The beards of the young men glisten'd with wet, it ran from their
 long hair,

30

Little streams pass'd all over their bodies.
 An unseen hand also pass'd over their bodies,
 It descended tremblingly from their temples and ribs.
 The young men float on their backs, their white bellies bulge ⁷ to the
 sun, they do not ask who seizes fast to them,

35

They do not know who puffs and declines with pendant and
 bending arch ⁸,
 They do not think whom they souse ⁹ with spray

Walt Whitman.

1 verheerlijk

2 rondhangen,

lummelen

3 geloofsovertuigingen

4 opschorting

5 kans

6 lelijkste

7 bolstaan

8 gewelfde rug

9 natspatten

44 Basisopdracht

- a De inhoud van Whitmans poëzie is moeilijk in gewone woorden weer te geven. Probeer toch in eigen woorden uit te drukken wat Whitman bedoelt met 'what I assume you shall assume, for every atom belongs to me as good belongs to you'. Welke schrijver uit de Renaissance drukte ongeveer hetzelfde idee uit?
- b Wie is de negenentwintigste zwemmer in het tweede fragment? Hoe komt het dat de andere zwemmers niet in de gaten hebben dat er nog iemand met hen (mee) speelt in het water?
- c Hoe kun je het tweede fragment uitleggen als een eerbewijs aan de heilzame werking van de verbeelding?
- d Welke vorm van poëzie heeft jouw voorkeur: Whitmans experimentele, ogenschijnlijk chaotische, 'vrije' poëzie (zonder rijm, vaststaand metrum en andere formele stijkenmerken) of de meer 'normale' poëzie (mèt rijm, een vaststaand metrum en formele stijkenmerken)? Licht je antwoord toe.

19 Emily Dickinson

Het grootste gedeelte van haar leven heeft Emily Dickinson (1830–1886) doorgebracht in complete afzondering in het huis en de tuin van haar vader in Amherst (Massachusetts). Op vier gedichten na werd er tijdens haar leven niets van haar poëzie gepubliceerd. Zo nu en dan doken er na haar dood wat gedichten van haar op. Pas met de uitgave van haar volledige gedichten in 1955 kwam de literaire wereld erachter dat de meest radicaal-individualistische poëzie in de negentiende eeuw van de hand kwam van een verlegen kluizenares. Er gebeurde weinig in het leven van Emily Dickinson, maar des te meer in haar geest. Haar onderwerpen zijn groots en universeel: liefde, natuur, dood, onsterfelijkheid en schoonheid, maar ze worden op een zeer persoonlijke en intieme wijze behandeld in 1775 korte en intense gedichten. Allemaal geven ze blijk van een bijna exotische, wrang-komische kijk op het leven en de dood, alsof, zoals een bewonderaar het uitdrukt, 'a cat came at us speaking English'.

Emily Dickinson.

288

- 1 I'm Nobody! Who are you?
Are you – Nobody – Too?
Then there's a pair of us?
Don't tell! they'd advertise – you
5 know!
How dreary ¹ – to be – Somebody! 1 saai
How public – like a Frog –
To tell one's name – the livelong
June –
10 To an admiring Bog ²! 2 moeras

Emily Dickinson.

45 Basisopdracht

- a Wat maakt Emily Dickinson in dit gedicht belachelijk?
- b Hoe toepasselijk is de vergelijking met de kikker die zijn eigen naam kwaakt 'to an admiring Bog'?
- c Is het Emily Dickinsons vrije keuze een *Nobody* te zijn? Geef de regel aan waarin je het antwoord op deze vraag kunt vinden.
- d Spreekt Emily Dickinsons stellingname je aan? Licht je mening toe.

46 Verdiepingsopdracht

Geef in 150 woorden weer wat voor jou, na het doorwerken van dit hoofdstuk, de meest opvallende kenmerken van 19e-eeuwse literatuur zijn. Geef tevens aan wat jij zelf van deze periode vindt.

47 Extra opdracht

Van welke in dit hoofdstuk behandelde schrijver, uit Groot-Brittannië of uit de Verenigde Staten, zou je meer willen lezen? Op welk werk valt je keuze? Licht je keuze toe.

Langston Hughes

Hoofdstuk

6

1900–1940

1 Basisopdracht

- a Lees in het Basisboek afdeling 2, hoofdstuk 6, de paragrafen 1 en 2 en de aanvulling voor Engelse literatuur in paragraaf 3.
- b Geef de hoofdkenmerken weer van het modernisme als stroming in de Brits/Amerikaanse literatuur.
- c Zou jij op basis van jouw bestudering en verwerking van de informatie uit het Basisboek het modernisme omschrijven als een voor de 'gewone' lezer moeilijk toegankelijke stroming? Licht je antwoord toe.

Brits proza

1 Joseph Conrad

Joseph Conrad (1857–1924) werd in Polen geboren. Op zijn zeventiende ging hij varen. Uiteindelijk werd hij Brits staatsburger en kapitein in de Britse koopvaardij. Als schrijver gebruikte Conrad de conventies van het in zijn tijd populaire (maritieme) reisverhaal voor diepere, typisch modernistische doeleinden. Zijn verhalen en romans beginnen als exotische avonturen. Al snel wint de psychologie het van de actie en het avontuur en worden de verhalen studies van dwangmatig gedrag, obsessie en neurose. *Heart of Darkness* (1902) is gebaseerd op Conrads eigen ervaringen als kapitein op een rivierboot in de Kongo (het latere Zaïre en de huidige Democratische Republiek Congo), toentertijd privé-bezit van de Belgische koning Leopold II en berucht als een voorbeeld van meedogenloze koloniale exploitatie. De ik-verteller, Marlow, vertelt over een reis op de rivier de Congo. Het doel van de reis is om diep in de jungle een ivoorhandelaar, Kurtz, op te halen. Op

zijn reis raakt Marlow gefascineerd door deze Kurtz, die weliswaar succesvolle, maar ook verdachte praktijken heeft ontwikkeld om ivoor te bemachtigen. Zo laat hij zich door de inboorlingen als een god vereren en neemt hij deel aan kannibalistische praktijken. De reis naar Kurtz voert Marlow dieper en dieper in het hart van de duisternis, niet alleen van Afrika, maar ook van de menselijke ziel. Tijdens de reis ziet Marlow wat er gebeurt wanneer de blanke koloniale worden blootgesteld aan extreme omstandigheden, zonder toezicht van hogerhand. Er blijft dan bitter weinig over van de zogenaamd superieure, westerse beschaving en van de nobele voornemens 'licht te brengen in de duisternis'. In het volgende fragment uit *Heart of Darkness* arriveert Marlow, op weg naar Kurtz, op het Central Station, waar een onvoorstelbare chaos heerst. Slechts één blanke, de boekhouder, lijkt te beschikken over de discipline en de ruggengraat die nodig zijn om de beschaving in stand te houden.

Heart of Darkness

1 I didn't want any more loitering¹ in the shade, and I made haste towards the station. When near the buildings I met a white man, in such an unexpected elegance of get-up that in the first moment I took him for a sort of vision. I saw a high starched² collar, white cuffs³, a light alpaca⁴
 5 jacket, snowy trousers, a clean necktie, and varnished boots. No hat. Hair parted, brushed, oiled, under a green-lined parasol held in a big white hand. He was amazing, and had a penholder behind his ear. I shook hands with this miracle, and I learned he was the Company's chief accountant, and that all the book-keeping was done at this station. He
 10 had come out for a moment, he said, 'to get a breath of fresh air'. The expression sounded wonderfully odd, with its suggestion of sedentary⁵ desk-life. I wouldn't have mentioned the fellow to you at all, only it was from his lips that I first heard the name of the man who is so indissolubly connected with the memories of that time. Moreover, I respected the
 15 fellow. Yes; I respected his collars, his vast cuffs, his brushed hair. His appearance was certainly that of a hairdresser's dummy; but in the great demoralization of the land he kept up his appearance. That's backbone⁶. His starched collars and got-up shirt-fronts were achievements of character. He had been out nearly three years; and, later, I could not help
 20 asking him how he managed to sport such linen. He had just the faintest blush, and said modestly, 'I've been teaching one of the native women about the station. It was difficult. She had a distaste⁷ for the work.' Thus this man had verily accomplished something. And he was devoted to his books, which were in apple-pie⁸ order. Everything else in the station was
 25 in a muddle, heads, things, buildings. Strings of dusty niggers with splay feet arrived and departed; a stream of manufactured goods, rubbishy cottons, beads, and brass-wire set into the depths of darkness, and in return came a precious trickle of ivory. Sometimes he stood up for exercise. When a truckle-bed⁹ with a sick man (some invalid agent from
 30 upcountry) was put in there, he exhibited a gentle annoyance¹⁰. 'The groans of this sick person,' he said, 'distract my attention. And without that it is extremely difficult to guard against clerical errors in this climate.' He began to write again. The sick man was too ill to groan. He crossed the room gently to look at the sick man, and returning, said to
 35 me, 'He does not hear.' 'What! Dead?' I asked, startled. 'No, not yet,' he

- › answered, with great composure ¹¹. Then, alluding with a toss of the head to the tumult in the station-yard, 'When one has got to make correct entries ¹², one comes to hate those savages – hate them to the death.'

Joseph Conrad.

1 lanterfanten	5 zittend	9 stretcher
2 gesteaven	6 ruggengraat	10 irritatie
3 manchetten	7 afkeer	11 kalmte
4 wollen	8 piekfijne	12 boekingen

2 Basisopdracht

- Wat is er modernistisch aan deze passage?
- In eerste instantie bewondert Marlow de boekhouder vanwege zijn *backbone*. Denk je dat dat aan het einde van dit fragment nog steeds het geval is? Licht je mening toe. Ten koste van wat slaagt de boekhouder erin zijn kalmte te bewaren?
- Hoe interpreteer je bij nader inzien de mededeling van de boekhouder: 'I've been teaching one of the native women about the station. It was difficult. She had a distaste for the work.'
- Conrad laat zien hoe makkelijk zogenaamd superieure blanken hun normen en waarden verliezen in omstandigheden waarin 'the butcher and the policeman' (lees: voedsel en 'gezag en orde') niet langer aanwezig zijn. Door vele critici wordt Conrad dan ook gezien als een romanschrijver die met een profetische blik de gruwelijkheden van de 20e eeuw voorzagt, met name het kwaad waartoe ogenschijnlijk nette en beschaafde mensen in staat zijn ('the banality of evil'). Ben je het na bestudering van deze passage met die stelling eens? Licht je mening toe.

3 Verwerkingsopdracht

Heart of Darkness is een moeilijk te doorgronden en in allerlei opzichten 'duister' verhaal over de broosheid van de menselijke beschaving. Het vraagt veel van het geduld en het inlevingsvermogen van de lezer. Is het volgens jou nog wel de moeite waard om in deze tijd van een stortvloed aan multimediale, 'hapklare brokken' informatie dit soort complexe verhalen te lezen over gebeurtenissen die steeds verder weg in de geschiedenis komen te liggen? Licht je mening toe in minimaal 150 woorden.

4 Extra opdracht

In de film *Apocalypse Now* (F. Coppola, 1979) wordt het gegeven van *The Heart of Darkness* geactualiseerd. Coppola trekt allerlei parallellen tussen Conrads verhaal over het Belgische kolonialisme in de negentiende eeuw in de Kongo en de Amerikaanse inmenging in Vietnam tijdens de Vietnamoorlog (1964 – 1973). Maak een lijst van overeenkomsten tussen het verhaal van *The Heart of Darkness* en dat van de film. Licht je lijst met overeenkomsten toe in minimaal 150 woorden.

2 James Joyce

Ofschoon Joyce op 22-jarige leeftijd Ierland verliet en na zijn dertigste nooit meer voet op Ierse bodem zette, kwam hij in zijn geest en in zijn werk nooit los van dat land. Zijn vroege werk, *Dubliners* (1914) en *A Portrait of the Artist as a Young Man* (1916), is qua stijl niet erg ingewikkeld en daardoor vrij toegankelijk. Zijn twee langere romans, *Ulysses* (1922) en *Finnegans Wake* (1939), worden gekenmerkt door veel innerlijke monologen in de zogenaamde *stream-of-consciousness*-techniek, een ogenschijnlijk onsamenhangende brij van gedachteflarden van de hoofdpersonen. Bij elke herlezing gaat de brij echter steeds meer samenhang en structuur vertonen. *A Portrait of the Artist as a Young Man* schetst de jeugd en de ontwikkeling van Stephen Dedalus. Stephen wil kunstenaar worden en ontdekt dat hij daarin alleen kan slagen als hij zich losmaakt van de knellende banden van het gezin, de Kerk en het bekrompen Ierse nationalisme. In het volgende fragment mag de jonge Stephen voor het eerst met de volwassenen aanzitten aan het kerstdiner. Tijdens het diner ontwikkelt zich een twistgesprek tussen Dante Riordan, een fel-katholieke oude vrijster en John Casey, voorvechter van de Ierse onafhankelijkheid. De ruzie gaat over de pas gestorven Ierse politiek leider, Parnell (1846 – 1891), door de Kerk verketterd vanwege zijn verhouding met de getrouwde Kitty O'Shea. In werkelijkheid vervolgde de Kerk Parnell vanwege zijn groeiende populariteit en invloed, die de macht van de Kerk bedreigden.

A Portrait of the Artist as a Young Man

- 1 Dante broke in angrily:
– If we are a priest-ridden ¹ race we ought to be proud of it! They are the apple of God's eye.
Touch them not, says Christ, for they are the apple of My eye.
- 5 – And can we not love our country then? asked Mr. Casey. Are we not to follow the man ² that was born to lead us?
– A traitor to his country! replied Dante. A traitor, an adulterer ³! The priests were right to abandon him. The priests were always the true friends of Ireland.
- 10 – Were they, faith? said Mr. Casey. (...)
His face was glowing with anger and Stephen felt the glow rise to his own cheek as the spoken words thrilled him. Mr. Dedalus uttered a guffaw ⁴ of coarse scorn.
– O, by God, he cried, I forgot little old Paul Cullen! Another apple of
- 15 God's eye! Dante bent across the table and cried to Mr. Casey:
– Right! Right! They were always right! God and morality and religion come first.
Mrs. Dedalus, seeing her excitement, said to her:
– Mrs. Riordan, don't excite yourself answering them.
- 20 – God and religion before everything! Dante cried. God and religion before the world! Mr. Casey raised his clenched fist and brought it down on the table with a crash.
– Very well, then, he shouted hoarsely, if it comes to that, no God for Ireland!
- 25 – John! John! cried Mr. Dedalus, seizing his guest by the coatsleeve.

- > Dante stared across the table, her cheeks shaking. Mr. Casey struggled up from his chair and bent across the table towards her, scraping the air from before his eyes with one hand as though he were tearing aside a cobweb.
- 30 – No God for Ireland! he cried. We have had too much God in Ireland. Away with God!
- Blasphemer ⁵! Devil! screamed Dante, starting to her feet and almost spitting in his face.
- Uncle Charles and Mr. Dedalus pulled Mr. Casey back into his chair
- 35 again, talking to him from both sides reasonably. He stared before him out of his dark flaming eyes, repeating:
- Away with God, I say!
- Dante shoved her chair violently aside and left the table, upsetting her napkinring ⁶ which rolled slowly along the carpet and came to rest
- 40 against the foot of an easychair. Mrs. Dedalus rose quickly and followed her towards the door. At the door Dante turned round violently and shouted down the room, her cheeks flushed and quivering with rage:
- Devil out of hell! We won! We crushed him to death! Fiend! The door slammed behind her.
- 45 Mr. Casey, freeing his arms from his holders, suddenly bowed his head on his hands with a sob of pain.
- Poor Parnell! he cried loudly. My dead king!
- He sobbed loudly and bitterly.
- Stephen, raising his terrorstricken ⁷ face, saw that his father's eyes were
- 50 full of tears.

James Joyce.

1 gedomineerd door
priesters
2 Parnell

3 overspelige man
4 luide lach
5 godslasteraar

6 servetring
7 met ontzetting
vervuld

5 Basisopdracht

- Wat is zo wrang aan het gegeven dat deze ruzie tijdens het kerstdiner plaatsvindt?
- Waar gaat de ruzie over?
- Wat is het standpunt van Dante en wat het standpunt van Casey?
- De ruzie verdeelt de familie. Wie bevinden zich in het kamp van Dante en wie in dat van Casey?
- Wat zegt dit over de machtsverhoudingen in Ierland in die tijd?
- In welk kamp bevindt Stephen zich?
- Hoe reageert Stephen op de ruzie? Vind je dit een begrijpelijke reactie?
- Hoe past deze scène in Stephens latere ontwikkeling waarin hij zich losmaakt van de knellende banden van de familie en van de kerk?

6 Verdiepingsopdracht

Joyce was zijn hele leven geobsedeerd door 'verraad' in allerlei vormen, maar vooral door het verraad dat de Ieren zelf pleegden ten opzichte van hun eigen helden en leiders. Leg uit hoe het thema 'verraad' een rol speelt in dit fragment.

3 David Herbert Lawrence

David Herbert Lawrence (1885–1930) was de zoon van een mijnwerker. Zijn romans vormen een gepassioneerd pleidooi voor het erkennen van wat hij de *carbon* (koolstof) noemde: de diepste laag van de menselijke natuur. Bij de moderne mens is de *carbon* verstikt door dikke lagen van klassenbewustzijn en remmende fatsoensnormen. De in Lawrences eigen tijd onverbloemde weergave van de *carbon*, de diepere (seksuele) drijfveren van de mens, is vandaag de dag minder shockerend, maar nog steeds actueel.

Sons and Lovers (1913) is het verhaal van Paul Morel, zoon van een ongeletterde, alcoholische mijnwerker en een domineesdochter met sociale ambities. Na een korte periode van (lichamelijk) huwelijksgeluk keert de moeder van Paul zich tegen de vader, 'not content with the little he might be; she would have him the much that he ought to be'. De moeder probeert haar gefrustreerde ambities te vervullen via haar kinderen, vooral via haar zoon Paul. Haar obsessieve liefde voor Paul is eerder een wurgende dan een bevrijdende kracht en verstoort Pauls ontwikkeling als schilder en als man. Alleen door zich in een hartverscheurend proces los te maken van zijn moeder, kan Paul de man worden die zijn moeder voor ogen stond. In het fragment zie je een zeldzaam moment van tederheid tussen de inmiddels op leeftijd geraakte vader en moeder.

Mijnbouwwerktuig in de omgeving waarin Lawrence opgroeide.

Sons and Lovers

- 1 Mrs. Morel laughed. He had still a wonderfully young body, muscular, without any fat. His skin was smooth and clear. It might have been the body of a man of twenty-eight, except that there were, perhaps, too many blue scars, like tattoo marks, where the coal-dust remained under the
- 5 skin, and that his chest was too hairy. But he put his hand on his sides ruefully¹. It was his fixed belief that, because he did not get fat, he was thin as a starved rat. Paul looked at his father's thick, brownish hands, all scarred, with broken nails, rubbing the fine smoothness of his sides, and the incongruity² struck him. It seemed strange they were the same flesh.
- 10 'I suppose,' he said to his father, 'you had a good figure once.' 'Eh!' exclaimed the miner, glancing round, startled and timid³ like a child. 'He had,' exclaimed Mrs. Morel, 'if he didn't hurtle himself up as if he was trying to get in the smallest space he could.' 'Me!' exclaimed Morel – 'me a good figure! I wor never much more n'r a skeleton.' 'Man!' cried his
- 15 wife, 'don't be such a pulamiter⁴!' 'Strewth!' he said. 'Tha's niver knowed me but what I looked as if I wor goin' off in a rapid decline⁵.' She sat and laughed. 'You've had a constitution like iron,' she said, 'and never a man had a better start, if it was body that counted. You should have seen him as a young man,' she cried suddenly to Paul, drawing herself up to imitate
- 20 her husband's once handsome bearing⁶. Morel watched her shyly. He saw again the passion she had had for him. It blazed upon her for a moment. He was shy, rather scared, and humble. Yet again he felt his old glow. And then immediately he felt the ruin he had made during these years. He wanted to bustle about⁷, to run away from it. 'Gi' my back a bit of a wesh,'
- 25 he asked her. His wife brought a well-soaped flannel⁸ and clapped it on his shoulders. He gave a jump. 'Eh, tha mucky little 'ussy!'⁹ he cried.

- › 'Coward as death!' 'You ought to have been a salamander,' she laughed, washing his back. It was very rarely she would do anything so personal for him. The children did those things.

David Herbert Lawrence.

1 aanstellerig	4 zeur	7 iets gaan doen
2 ongerijmdheid	5 achteruitgang	8 washandje
3 verlegen	6 lichaamshouding	9 pestkop

7 Basisopdracht

- a Waarom heeft deze passage zo'n filmisch effect?
- b Hoe bekijkt Paul zijn vader?
- c Wat zegt dit over hun relatie?
- d Morel voelt zich schuldig aan 'the ruin he had made during these years'. In het fragment is echter een (klein) detail te ontdekken dat aangeeft dat de mislukking van het huwelijk niet alleen aan hem te wijten is. Welk detail is dat? Licht je antwoord toe.

8 Verdiepingsopdracht

Leg uit hoe dit fragment illustreert dat vele mensen een haat/liefde-relatie met hun familie hebben. Geef tevens aan of jij het boeiend vindt romans of gedichten over dit onderwerp ('odi et amo') te lezen.

9 Extra opdracht

Zoek en verwerk informatie over Lawrences leven en met name over zijn relatie met zijn ouders. Leg uit hoe het 'odi et amo' gegeven daarin een rol speelde, hoe Lawrence in de loop der jaren veranderde in zijn waardering voor zijn moeder en zijn vader en hoe die verandering doorwerkte in zijn romans.

4 Edward Morgan Forster

Alle romans van Edward Morgan Forster (1879–1970) gaan over de desastreuze gevolgen van pogingen van emotioneel geremde mensen om met elkaar en met elkaars gevoelens om te gaan. Volgens Forster ligt de oplossing in een eerlijk streven 'to connect the prose and the passion'. Hij was echter realist genoeg om te erkennen dat het vaak bij dit streven blijft en dat de meeste mensen er niet in slagen die connectie tot stand te brengen.

Het verhaal van *A Passage to India* (1924) gaat over Adela Quested, een jonge, Engelse vrouw. Zij is naar India gereisd om haar verloofde, Ronnie Heaslop, een koloniale ambtenaar, beter te leren kennen en tevens het 'echte' India te ervaren. Dat gebeurt ook, maar op zo'n manier dat ze volledig van haar stuk raakt. Na een verwarrend incident in de grotten van Marabar beschuldigt ze een Indiase arts van een poging tot verkrachting. De rechtszaak wekt grote beroering in het Indiase en het Britse kamp en versterkt de tegenstellingen tussen beide bevolkingsgroepen. Tijdens de rechtszaak ziet Adela in dat haar beschuldiging onjuist is geweest. Ondanks de druk van de Britse omgeving trekt ze haar beschuldiging in. Uitgestoten door zowel de Indiase als de Britse gemeenschap reist ze gedesillusioneerd terug naar Engeland. Forster werkt het incident op wrang-komische wijze uit en legt en passant de diepere oorzaken bloot van de onoverbrugbare kloof tussen de Indiase bevolking en de Britse koloniale. Een van de hoofdoorzaken is de Britse (en westerse) neiging de wereld

the carrion... they didn't want it, they said in their hundred voices, 'no, no, not yet', and the sky said, 'No, not there'.

Heeft het volgens jou, als lid van een samenleving die veel multicultureler en opener is dan de Brits-Indiase samenleving van *A Passage to India*, zin om je te verdiepen in de problematiek die Forster zo genuanceerd schetst? Licht je mening toe.

5 Virginia Woolf

Aan het begin van de 20e eeuw was Virginia Woolf (1882–1941) een van de leidende figuren in een elitaire groep van kunstenaars en intellectuelen in Londen die bekendstond als de Bloomsbury-groep. In allerlei opzichten zette de groep zich af tegen de negentiende-eeuwse moraal. De groep hield er zeer progressieve ideeën en praktijken op na ten aanzien van huwelijk, relaties en (homo)seksualiteit. In haar jeugd was Virginia Woolf seksueel misbruikt en sindsdien leed ze aan zware depressies, die haar geregeld tot waanzin en uiteindelijk tot zelfmoord dreven. Ondanks dit alles weet ze in haar romans op gevoelige wijze momenten van stralend, innerlijk geluk vast te leggen. Het zijn haar inlevingsvermogen en haar weigering zich neer te leggen bij de slachtofferrol die Virginia Woolf tot een van de favoriete schrijfsters van de vrouwenbeweging hebben gemaakt.

Het fragment hierna is van *Mrs. Dalloway* (1925). Hoofdpersoon in dit boek is een vijftigjarige vrouw uit de hogere middenklasse die voorbereidingen treft voor een diner. Haar gedachten gaan over haar gevoelens, het verleden en haar gasten van de komende avond.

Mrs. Dalloway

- 1 For having lived in Westminster – how many years now? over twenty, – one feels even in the midst of the traffic, or waking at night, Clarissa was positive, a particular hush ¹, or solemnity ²; an indescribable pause; a suspense (but that might be her heart, affected, they said, by influenza)
- 5 before Big Ben strikes. There! Out it boomed. First a warning, musical; then the hour, irrevocable ³. The leaden circles dissolved in the air. Such fools we are, she thought, crossing Victoria Street. For Heaven only knows why one loves it so, how one sees it so, making it up, building it round one, tumbling it, creating it every moment afresh; but the veriest
- 10 frumps ⁴, the most dejected of miseries sitting on the doorsteps (drink their downfall) do the same; can't be dealt with, she felt positive, by Act of Parliament for that very reason: they love life. In people's eyes, in the swing, tramp, and motor cars, omnibuses, vans, sandwich men shuffling and swinging; brass bands ⁵; barrel organs ⁶; in the triumph and the jingle
- 15 and the strange high singing of some aeroplane overhead was what she loved: life; London; this moment of June. For it was the middle of June. The War was over, except for some one like Mrs. Foxcroft at the Embassy last night eating her heart out ⁷ because that nice boy was killed and now the old Manor House must go to a cousin; or Lady Bexborough who
- 20 opened a bazaar, they said, with the telegram in her hand, John, her favourite, killed; but it was over; thank Heaven – over. It was June. The King and Queen were at the Palace.

1 stilte	4 zwervers	7 zich opwerend
2 plechtigheid	5 fanfares	
3 onherroepelijk	6 draaiorgels	

12 Basisopdracht

- Welke modernistische verteltechniek wordt hier gebruikt? Wat vind jij van die techniek?
- Wat zijn de twee 'externe' gebeurtenissen/handelingen die vermengd worden met Mrs. Dalloways gedachten? Wat voor rol spelen ze in het fragment?
- Wat voor iemand is Mrs. Dalloway?

13 Extra opdracht

Intermedialiteit is het in elkaar overlopen en naar elkaar verwijzen van kunstuitingen in verschillende media en tijdperken. Goede voorbeelden van moderne intermedialiteit zijn Virginia Woolfs *Mrs. Dalloway*, de roman *The Hours* (2002) van Michael Cunningham en de verfilming van de roman als *The Hours* (2002) van Stephen Daldry.

Leg uit hoe in *The Hours* (zowel in het boek als in de verfilming) het leven van Virginia Woolf en de roman *Mrs. Dalloway* een overheersende en 'bindende' rol spelen. Neem daarbij als uitgangspunt het volgende citaat van Clarissa uit de film: 'There's just this for consolation: an hour here or there when our lives seem, against all odds and expectations, to burst open and give us everything we've ever imagined ... Still, we cherish the city, the morning; we hope, more than anything, for more.'

Geef tevens aan hoe jij staat tegenover het verschijnsel van intermedialiteit.

Nicole Kidman als Virginia Woolf in *The Hours*.

Amerikaans proza

6 Ernest Hemingway

Als ambulancechauffeur maakte Ernest Hemingway (1899–1961) de Eerste Wereldoorlog mee aan het Italiaanse front. Toen hij ernstig gewond raakte, verloor hij alle illusies over abstracte begrippen als roem, eer, moed en vaderlandsliefde. In *A Farewell to Arms* (1929) zegt de ik-verteller, Frederick Henry, hierover: 'I had seen nothing sacred, and the things that were glorious had no glory and the sacrifices were like the stockyards at Chicago if nothing was done with the meat except to bury it.' Het citaat werd het manifest van de gedesillusioneerde *Lost Generation*. Mede als gevolg van zijn oorlogservaringen ontwikkelde Hemingway een pessimistische levensvisie: 'birth is nothing but the beginning of death'. Voor Hemingway betekende dit dat de mens pas echt leeft wanneer hij de dood in de ogen kijkt. Voor de weergave van die momenten van intens leven ontwikkelde Hemingway onder de invloed van het modernisme een geheel nieuwe stijl. De actie wordt zo objectief en concreet mogelijk beschreven in korte zinnen (verbonden door 'en') zonder over-

bodige woorden en emotionele franje. De beschrijving van de actie wordt afgesloten met de onderkoelde weergave van de emotie, die voortkomt uit het beleven van de actie. De Hemingway-stijl wordt nog steeds geïmiteerd, vooral door schrijvers van de zogenaamde hardboiled misdaadromans. In het volgende fragment uit *A Farewell to Arms* beschrijft de ik-verteller, Frederick Henry, hoe hij gewond raakt:

A Farewell to Arms

- 1 We went on eating. There was a cough, a noise like a railway engine starting and then an explosion that shook the earth again. 'This isn't a deep dugout,' Passini said. 'That was a big trench mortar.' 'Yes, sir.' I ate the end of my piece of cheese and took a swallow of wine. Through the other
- 5 noise I heard a cough, then came the chuh-chuh-chuh-chuh-chuh-chuh, then there was a flash, as a blast furnace door¹ is swung open, and a roar that started white and went red and on and on and on in a rushing wind. I tried to breathe but my breath would not come and I felt myself rush bodily out of myself and out and out and out and all the time bodily in
- 10 the wind. I went out swiftly, all of myself and I knew I was dead and that it had all been a mistake to think you just died. Then I floated², and instead of going on I felt myself slide back. I breathed and I was back. The ground was torn up and in front of my head there was a splintered beam of wood. In the jolt³ of my head I heard somebody crying. I thought
- 15 somebody was screaming. I tried to move but could not move. (...) I sat up straight and as I did so something inside my head moved like the weights on a doll's eyes and it hit me inside behind my eyeballs. My legs felt warm and wet and my shoes were warm and wet inside. I knew that I was hit and leaned over and put my hand on my knee. My knee wasn't
- 20 there. My hand went in and my knee was down on my shin⁴. I wiped my hand on my shirt and another floating light came very slowly down and I looked at my leg and was very afraid.

Ernest Hemingway.

1 ovendeur

3 gebonk

2 zweefde

4 scheenbeen

14 Basisopdracht

- Is er iets heldhaftigs of roemrijks aan de omstandigheden waaronder Henry gewond raakt? Wie hoort Henry schreeuwen, denk je?
- Waarom voelen zijn been en schoenen warm en nat aan?
- Leg uit waarom dit fragment kenmerkend is voor de Hemingway-stijl.
- Welke emotie roept de actie bij Henry op? Waar in het fragment wordt deze emotie verwoord?

15 Verdiepingsopdracht

- Wat vind jij van Hemingways levensvisie en de daaruit voortvloeiende verheerlijking van het machogedrag van bijvoorbeeld bokkers, stierenvechters of jagers?
- Welke ervaring vormde de eerste, belangrijke invloed op de korte en bondige Hemingway-stijl? Wat vind jij van de Hemingway-stijl?
- Zou je een langer fragment, kort verhaal of roman in die stijl willen lezen? Licht je mening toe.

7 Francis Scott Fitzgerald

Een van de iconen van de *Jazz Age* was Francis Scott Fitzgerald (1896 – 1940). Fitzgeralds houding ten opzichte van de hogere, rijke klasse in de *Jazz Age* was nogal gespleten. Aan de ene kant was hij zich bewust van de morele leegte van het leven van de miljonairs. Aan de andere kant was hij ook gefascineerd door de macht, de glamour en de cynische zorgeloosheid van de rijken.

In *The Great Gatsby* (1926) wordt Jay Gatsby, een ambitieuze maar onbemiddelde jonge man hopeloos verliefd op Daisy, die zijn liefde beantwoordt. Gatsby moet Daisy verlaten om te gaan vechten aan het front in Europa. Bij zijn terugkomst blijkt Daisy getrouwd met Tom Buchanan, een rijkeluiszoon en een racistische, lompe nietsnut. Met illegale activiteiten vergaart Gatsby in korte tijd een vermogen, koopt een reus-achtig huis in de buurt van Daisy en geeft avond na avond overdadige feesten. Op die manier hoopt hij Daisy weer te ontmoeten en met zijn rijkdom indruk op haar te maken. Door bemiddeling van de ik-verteller, Nick Carraway, bevriend met Gatsby en een ver familielid van Daisy, komt de ontmoeting tot stand. Daisy en Gatsby beginnen weer een verhouding. Op tragische wijze blijkt dat Daisy veranderd is en even corrupt en harteloos is geworden als haar echtgenoot en de feestgangers die op Gatsby's feesten afkomen. Op een nacht keren Gatsby en Daisy in Gatsby's auto terug van een uitstapje. Daisy zit achter het stuur en rijdt een vrouw dood. Zij laat vervolgens iedereen in de waan dat Gatsby achter het stuur zat. Later wordt Gatsby door de echtgenoot van de overreden vrouw vermoord. In het fragment hierna, van de eerste uren na het ongeluk, bespiedt Carraway de Buchanans om Gatsby gerust te kunnen stellen dat met Daisy alles in orde is:

The Great Gatsby

- 1 I walked back along the border of the lawn, traversed ¹ the gravel softly, and tiptoed up the veranda steps. The drawing-room curtains were open, and I saw that the room was empty. Crossing the porch where we had dined that June night three months before, I came to a small
- 5 rectangle ² of light which I guessed was the pantry ³ window. The blind was drawn, but I found a rift at the sill ⁴. Daisy and Tom were sitting opposite each other at the kitchen
- 10 table, with a plate of cold fried chicken between them, and two bottles of ale. He was talking intently ⁵ across the table at her, and in his earnestness his hand had fallen upon and covered
- 15 her own. Once in a while she looked up at him and nodded in agreement ⁶. They weren't happy, and neither of them had touched the chicken or the ale and yet they weren't unhappy
- 20 either. There was an unmistakable air of natural intimacy ⁷ about the picture, and anybody would have said that they were conspiring ⁸ together. As I tiptoed from the porch I heard my taxi feeling its way along the dark road towards the house. Gatsby was waiting where I had left him in the drive ⁹.

Robert Redford en Mia Farrow als Gatsby en Daisy in Jack Claytons verfilming van *The Great Gatsby*.

- 25 'Is it all quiet up there?' he asked anxiously. 'Yes, it's all quiet.' I hesitated. 'You'd better come home and get some sleep.' He shook his head. 'I want to wait here till Daisy goes to bed. Good night, old sport.' He put his hands in his coat pockets and turned back eagerly to his scrutiny¹⁰ of the house, as though my presence marred¹¹ the sacredness of the vigil¹². So
- 30 I walked away and left him standing there in the moonlight – watching over nothing.

Francis Scott Fitzgerald.

1 stak over	6 instemming	10 onderzoekend
2 rechthoek	7 intimiteit	bekijken
3 bijkeuken	8 samenzweren	11 verstoorde
4 kozijn	9 oprijlaan	12 wake
5 gespannen		

16 Basisopdracht

- Is het van belang dat Tom en Daisy hun gesprek in de keuken hebben? Verklaar je antwoord.
- Welk gebaar verraadt niet zozeer de liefde, als wel de intimiteit tussen Tom en Daisy?
- Waarom noemt Carraway hun gesprek een 'samenzwering'?
- Nothing* kan veel betekenen. Wat zou de diepere betekenis van Nicks woorden kunnen zijn ('left him standing there in the moonlight – watching over nothing')?

17 Verdiepingsopdracht

Fitzgerald en Hemingway waren vrienden, maar ook rivalen en qua schrijfstijl elkaars tegenpolen. Hemingway perfectioneerde de ultra-realistische, van alle franje ontdane *action-emotion*-stijl, Fitzgerald een stijl die hij zelf omschreef als *poetic naturalism*. In die stijl krijgt de beschrijving van alledaagse zaken een extra lading door het gebruik van poëtische technieken als synesthesie (zie Basisboek afdeling 1, hoofdstuk 2, paragraaf 4), bijvoorbeeld: 'the band was playing yellow cocktail music'.

- Wat is een goed voorbeeld van synesthesie in de *Gatsby*-passage?
- Welke stijl spreekt jou het meeste aan, die van Hemingway of die van Fitzgerald? Licht je antwoord toe.

8 John Steinbeck

John Steinbeck (1902–1968) zwierf van baantje naar baantje tot hij in 1935 begon met schrijven. Uit eigen ervaring kende hij het leven van de miljoenen *have-nots* (misdeelden), die het ergst te lijden hadden onder de *Depression*. Over dat leven schrijft hij gepassioneerd in een documentaireachtige stijl die nauwkeurig de taal, het denken en de gewoontes van zijn beroorde, maar waardige personages weergeeft. Steinbeck plaatst zijn eigentijdse en realistische verhalen in een universeel en tijdloos kader door zijn titels en verhaallijnen te ontleen aan het Oude Testament en middeleeuwse verhalen.

The Grapes of Wrath (1939) beschrijft de exodus van straatarme boeren uit de *dustbowl* van Oklahoma naar het beloofde land van Californië. Daar kunnen ze alleen maar werk krijgen als fruitplukkers en worden ze genadeloos uitgebuit door

de fruittelers. De *Okies* zijn volledig op elkaar en hun onderlinge solidariteit aangewezen. In het fragment is een *Okie* met zijn gezin in een oude auto op weg naar Californië. Onderweg stapt hij met zijn twee zoontjes een cafetaria binnen om een brood te kopen. De serveerster wil eigenlijk niets met hem te maken hebben en bekommert zich liever om twee vrachtwagenchauffeurs, die financieel iets meer te bieden hebben dan de *Okie*.

The Grapes of Wrath

1 She held the screen door open and the man came in, bringing a smell of sweat with him. The boys edged in behind him and they went immediately to the candy case¹ and stared in – not with craving, or with hope or even with desire, but with a kind of wonder that such things
5 could be. (...) Mae opened a drawer and took out a long waxpaper-wrapped² loaf. 'This here is a fifteen-cent loaf.' The man put his hat back on his head. He answered with inflexible humility: 'Won't you – can't you see your way to cut off ten cents' worth?' Al said snarlingly, 'Goddamn it, Mae. Give 'em the loaf.' The man turned toward Al. 'No, we want ta buy
10 ten cents' worth of it. We got it figgered³ awful close, mister, to get to California.' Mae said resignedly, 'You can have this for ten cents.' 'That's be robbin' you, ma'am.' 'Go ahead – Al says to take it.' She pushed the waxpapered loaf across the counter. The man took a deep leather pouch⁴ from his rear pocket, untied the strings, and spread it open. It was heavy
15 with silver and with greasy bills. 'May soun' funny to be so tight⁵,' he apologized. 'We got a thousan miles to go, an' we don' know if we'll make it.' He dug in the pouch with his forefinger, located a dime⁶, and pinched in for it. When he put it down on the counter he had a penny⁷ with it. He was about to drop the penny back into the pouch when his eye fell on
20 the boys frozen before the candy counter. He moved slowly down to them. He pointed in the case at the big long sticks of striped peppermint. 'Is them penny candy⁸, ma'am?' Mae moved down and looked in. 'Which ones?' 'There, them stripy ones.' 'Oh – them. Well, no – them's two for a penny.' 'Well, gimme two then, ma'am.' He placed the copper cent
25 carefully on the counter. The boys expelled their held breath softly. Mae held the big sticks out. 'Take 'em,' said the man. (...) The man got in and started his car, and with a roaring motor and a cloud of blue oily smoke the ancient Nash⁹ climbed up on the highway and went on its way to the west. From inside the restaurant the truck drivers and Mae and Al
30 stared after them. Big Bill wheeled back, 'Them wasn't two-for-a-cent candy,' he said. 'What's that to you?' Mae said fiercely. 'Them was nickel a piece candy¹⁰,' said Bill. 'We got to get going,' said the other man. 'We're dropping time.' They reached in their pockets. Bill put a coin on the counter and the other man looked at it and reached again and put down
35 a coin. They swung round and walked to the door. 'So long,' said Bill. Mae called, 'Hey! Wait a minute. You got change¹¹.' 'You go to hell,' said Bill, and the screen door slammed. Mae watched them get into the great truck, watched it lumber off in low gear, and heard the shift up the whining gears to cruising ratio. 'Al –', she said softly. 'Look there.' She pointed at
40 the coins beside the cups – two half-dollars¹². Al walked near and looked, and then he went back to his work. 'Truck drivers,' Mae said reverently¹³.

John Steinbeck.

1 vitrine met
snoepgoed	6 dubbeltje
7 cent	11 jullie krijgen nog
geld terug
2 verpakt in vetvrij
papier	8 snoepgoed voor een
cent	12 twee munten van
vijftig cent
3 heel precies berekend	9 Amerikaanse auto	13 vol eerbied
4 buidel	10 snoepgoed voor een
stuiver per stuk	
5 zuinig		

18 Basisopdracht

- Het fragment geeft drie voorbeelden van menselijke waardigheid en mededogen. Wat zijn die drie voorbeelden?
- Wat is de diepere betekenis van deze kleine, ogenschijnlijk betekenisloze scène?
- Hoe draagt Steinbecks stijl bij tot het effect van de scène?
- Hoe reageer jij op de beroorde familie: met medelijden of met bewondering?

9 Raymond Chandler

In de jaren dertig begon Raymond Chandler (1888–1959) misdaadverhalen te schrijven voor tijdschriften als *Black Mask*. In die verhalen zette hij zich af tegen de toen populaire puzzeldetectives: onrealistische verhalen waarin Holmesachtige excentrieke speurders ingenieuze misdaden oplossen. Chandler wilde beschrijven hoe echte misdaad en corruptie onderzocht worden door (privé-)detectives met herkenbare menselijke trekken zoals angsten en tekortkomingen. Chandler maakte de detective van vlees en bloed in het personage van Philip Marlowe. Marlowe maakt zich geen illusies over zichzelf en de hem omringende wereld. Het enige wapen dat hij feilloos hanteert is de *wisecrack*. Dit is een laconieke, onderkoelde manier van praten en reageren, vol zelfspot en relativerende, cynische humor. Chandlers detective werd beroemd door de filmvertolkingen van Humphrey Bogart. In het volgende fragment, de openingsscène van *Farewell, My Lovely* (1940), ontmoet Marlowe de reusachtige, ex-gedetineerde 'Moose' Malloy, ooit hopeloos en, zoals zal blijken, fataal verliefd op een zekere Velma.

Farewell My Lovely

- 1 He was a big man but not more than six feet five inches tall and not wider than a beer truck. He was about ten feet away from me. His arms hung loose at his sides and a forgotten cigar smoked behind his enormous fingers. (...) A hand I could have sat in came out of the dimness and took
- 5 hold of my shoulder and squashed it to a pulp. Then the hand moved me through the doors and casually ¹ lifted me up a step. (...) He reached for my shoulder again. I tried to dodge ² him but he was as fast as a cat. He began to chew my muscles up some more with his iron fingers. 'Yeah,' he said. 'Little Velma. I ain't seen her in eight years. You say this here is a
- 10 dinge joint ³?' I croaked that it was. He lifted me up two more steps. I wrenched myself loose and tried for a little elbow room. I wasn't wearing a gun. Looking for Dimitrios Aleidis hadn't seemed to require it. I doubted if it would do me any good. The big man would probably take it away

- from me and eat it. 'Go on up and see for yourself,' I said, trying to keep
 15 the agony out of my voice. He let go of me again. He looked at me with a
 sort of sadness in his grey eyes. 'I'm feelin' good,' he said. 'I wouldn't want
 anybody to fuss with me. Let's you and me go on up and maybe nibble a
 couple ⁴. 'They won't serve you. I told you it's a coloured joint.' 'I ain't seen
 Velma in eight years', he said in his deep sad voice. 'Eight long years since
 20 I said good-bye. She ain't wrote to me in six. But she'll have a reason. She
 used to work here. Cute she was. Let's you and me go in up, huh?' 'All
 right', I yelled. 'I'll go up with you. Just lay off carrying me. Let me walk.
 I'm fine. I'm all grown up. I go to the bathroom alone and everything.
 Just don't carry me.' 'Little Velma used to work here,' he said gently. He
 25 wasn't listening to me. We went on up the stairs. He let me walk. My
 shoulder ached. The back of my neck was wet.

Raymond Chandler.

1 nonchalant

3 kroeg voor zwarte

4 een paar borrels

2 ontwijken

Amerikanen

drinken

19 Basisopdracht

- a Noteer tenminste drie *wisecracks* van Marlowe (vergelijkingen, reacties, observaties) in dit fragment.
- b Wat voor man is Moose Malloy? Wat is Marlowes houding tegenover hem?
- c Is Marlowe een onverschrokken superspeurder? Licht je antwoord toe.
- d Chandler is beïnvloed door Hemingway. Waar in dit fragment is dat zichtbaar?

20 Verdiepingsopdracht

In een beroemd citaat omschreef Chandler zelf zijn detective als: 'But down these mean streets, a man must go who is not himself mean, who is neither tarnished nor afraid. The detective in this kind of story must be such a man. He is the hero. He is everything. He must be a complete man and a common man and yet an unusual man. He must be, to use a rather weathered phrase, a man of honor by instinct, by inevitability, without thought of it, and certainly without saying it.'

- a Wat voor soort personage beschrijft Chandler? Hoe staat dat personage tegenover de omgeving waarin hij moet opereren?
- b Chandler was Engelsman van geboorte en grootgebracht met middeleeuwse ridderverhalen. Sporen van die jeugdervaring zijn terug te vinden in de beschrijving van zijn ideale speurder. Waar zie je die?

21 Extra opdracht

Het probleem bij de verfilming van Chandlers ik-verhalen is het overbrengen van de 'stem' van het boek naar de film en van de *wisecracks* van de ik-verteller.

Bestudeer de opening van de film *Farewell My Lovely* (D. Richards, 1974 met Robert Mitchum en Charlotte Rampling) en schrijf een analyse van maximaal 150 woorden van de technieken die gebruikt worden om de 'stem' en gedachtewereld van Marlowe in beeld en geluid weer te geven.

10 Richard Wright

Richard Wright (1908 – 1960) groeide straatarm op in Mississippi als zoon van een zwarte, ongeletterde landarbeider en een invalide moeder. Op negentienjarige leeftijd vertrouwde hij een vriend toe dat hij wilde dat 'zijn leven gewicht in de schaal zou leggen'. Hij wist dat het door rassenscheiding gedomineerde Mississippi niet de plaats was om dit te bereiken en verhuisde naar Chicago, waar hij de kost verdiende als straatveger en postbeambte. In 1933 werd hij lid van de communistische partij en begon revolutionaire poëzie te schrijven. Hij raakte actief betrokken bij bewegingen om de positie van de zwarte Amerikanen te verbeteren. In 1937 verhuisde hij naar New York, waar hij in twee jaar tijd twee romans schreef: *Uncle Tom's Children* (1938) en *Native Son* (1940). In zijn romans en korte verhalen legt Wright de wortels bloot van de gewelddadigheid van de jonge zwarte Amerikanen in de grote steden. Die wortels liggen in de mensonterende ervaringen van de zwarten in het racistische zuiden, waar ze waren overgeleverd aan de vooroordelen, willekeur en terreur van de blanken.

In het volgende fragment uit *Big Boy Leaves Home* (1938) hebben vier zwarte jongens (Big Boy, Bobo, Lester en Buck) naakt gezwommen in een afgelegen kreekje. Ze laten zich op de oever in de zon opdrogen.

Big Boy Leaves Home

- 1 'Oh!' They looked up, their lips parting. 'Oh!' A white woman, poised on the edge of the opposite embankment¹ stood directly in front of them, her hat in her hand and her hair lit by the sun. 'Its a woman!' whispered Big Boy in an underbreath. 'A white woman!' They stared, their hands
- 5 instinctively covering their groins². Then they scrambled to their feet. The white woman backed slowly out of sight. They stood for a moment, looking at one another. 'Les git outta here!' Big Boy whispered. 'Wait till she goes erway.' 'Les run, theyll ketch us here naked like this!' 'Mabbe theres a man wid her.' 'C mon, les git our cloes³,' said Big Boy. (...)
- 10 Bobo climbed after. Twenty-five feet away the woman stood. She had one hand over her mouth. Hanging by fingers, Buck and Lester peeped over the edge. 'C mon back; that womans scared,' said Lester. Big Boy stopped, puzzled. He looked at the woman. He looked at the bundle of clothes. Then he looked at Buck and Lester. 'C mon, les git our cloes!' He made a
- 15 step. 'Jim!' the woman screamed. Big Boy stopped and looked around. His hands hung loosely at his sides. The woman, her eyes wide, her hand over her mouth, backed away to the tree where their clothes lay in a heap. 'Big Boy, come back n wait till shes gone!' Bobo ran to Big Boy's side. 'Les go home! Theyll ketch us here,' he urged. Big Boy's throat felt
- 20 tight. 'Lady, we wanna git our cloes,' he said. Buck and Lester climbed the embankment and stood indecisively⁴. Big Boy ran toward the tree. 'Jim!' the woman screamed. 'Jim! Jim!' Black and naked, Big Boy stopped three feet from her. 'We wanna git our cloes,' he said again, his words coming mechanically. He made a motion. 'You go away! You go away! I tell you,
- 25 you go away!' Big Boy stopped again, afraid. Bobo ran and snatched the clothes. Buck and Lester tried to grab theirs out of his hands. 'You go away! You go away! You go away!' the woman screamed. 'Les go!' said Bobo, running towards the woods. CRACK! Lester grunted, stiffened, and pitched forward⁵. His forehead struck a toe of the woman's shoes.

- 30 Bobo stopped, clutching the clothes. Buck whirled. Big Boy stared at Lester, his lips moving. 'Hes gotta gun; hes gotta gun!' yelled Buck, running wildly. CRACK! Buck stopped at the edge of the embankment, his head jerked backward, his body arched ⁶ stiffly to one side; he toppled headlong, sending up a shower of bright spray to the sunlight. The creek
 35 bubbled. Big Boy and Bobo backed away, their eyes fastened fearfully on a white man who was running toward them. He had a rifle and wore an army officer's uniform. He ran to the woman's side and grabbed her hand. 'You hurt, Bertha, you hurt?' She stared at him and did not answer. The man turned quickly. His face was red. He raised the rifle and pointed
 40 it at Bobo. Bobo ran back, holding the clothes in front of his chest. 'Don shoot me, Mistah, don shoot me ...'

Richard Wright.

1 tegenoverliggende

oever

2 geslachtsdelen

3 kleren

4 besluiteloos

5 viel voorover

6 boog

22 Basisopdracht

- Bij het lezen van het fragment moet je bedenken dat zwarte mannen in die tijd gelyncht konden worden als ze alleen al 'vrijpostig' naar een blanke vrouw keken of naar haar floten. In welk vreselijk dilemma bevinden de vier zwarte jongens zich wanneer de blanke vrouw plotseling uit het niets opduikt?
- Hoe besluit Big Boy de patstelling te doorbreken? Hoe reageert de blanke vrouw hierop? Vind je Big Boys besluit verstandig?
- De situatie kan niet anders dan gruwelijk voor alle betrokkenen aflopen. Welke zin in het fragment drukt dit kort en bondig uit?
- Wie of wat kun je als schuldige aanwijzen voor de explosie van geweld die volgt op Big Boys pogingen de kleren van de jongens te pakken in de nabijheid van de blanke vrouw? Licht je mening toe.
- Vind je het zinvol je te verdiepen in vormen van racisme en discriminatie die zich in het verleden hebben voorgedaan?

Britse poëzie

11 Wilfred Owen

De Eerste Wereldoorlog was de eerste oorlog waarin de overgrote meerderheid van de soldaten kon lezen en schrijven. Ondanks pogingen tot censuur werd het thuisfront op de hoogte gesteld van de verschrikkingen en zinloosheid van de oorlog. Veel soldaten hielden dagboeken bij en een aantal, bijvoorbeeld Wilfred Owen, Siegfried Sassoon en Isaac Rosenberg, schreef gedichten over hun ervaringen.

In het werk van Wilfred Owen (1893–1918) zijn de soldaten geen helden, maar kanonnenvoer. Door de gedichten van Owen, die sneuvelde op vijftientigjarige leeftijd, blijft de hel van de loopgraven voortbestaan als een van de gruwelijkste verschijningsvormen van het bestaan in *the wasteland* (de leegte) van het industriële tijdperk.

Dulce Et Decorum Est

- 7 Bent double, like old beggars under sacks,
Knock-kneed ¹, coughing like hags, we cursed through sludge ²,
Till on the haunting flares we turned our backs
And towards our distant rest began to trudge ³.
- 5 Men marched asleep. Many had lost their boots
But limped on, blood-shod ⁴. All went lame; all blind;
Drunk with fatigue ⁵; deaf even to the hoots
Of tired, outstripped Five-Nines ⁶ that dropped behind.
Gas! Gas! Quick, boys! – An ecstasy of fumbling ⁷,
- 10 Fitting the clumsy helmets just in time;
But someone still was yelling out and stumbling
And flound'ring ⁸ like a man in fire or in lime ⁹ ...
Dim, through the misty panes ¹⁰ and thick green light,
As under a green sea, I saw him drowning.
- 15 In all my dreams, before my helpless sight,
He plunges at me, guttering, choking ¹¹, drowning.
If in some smothering dreams, you too could pace ¹²
Behind the wagon that we flung ¹³ him in,
And watch the white eyes writhing ¹⁴ in his face,
- 20 His hanging face, like a devil's sick of sin;
If you could hear, at every jolt ¹⁵, the blood
Come gargling from the froth-corrupted ¹⁶ lungs,
Obscene as cancer, bitter as the cud ¹⁷
Of vile, incurable sores ¹⁸ on innocent tongues, –
- 25 My friend, you would not tell with such high zest ¹⁹
To children ardent for ²⁰ some desperate glory,
The old Lie: Dulce et decorum est
Pro patria mori ²¹.

Wilfred Owen.

1 met knikkende knieën	8 spartelen	18 zweren
2 blubber	9 ongebluste kalk	19 enthousiasme
3 sjokken	10 het mistige glas	20 vurig verlangend naar
4 liepen mank verder op schoenen van bloed	11 stikkend	21 het is zoet en gepast voor het vaderland te sterven (Horatius, Oden, III. 2.13)
5 vermoeidheid	12 lopen, marcheren	
6 granaten met gifgas	13 gooien	
7 zenuwachtig geknoei	14 kronkelen	
	15 schok	
	16 vol giftig slijm	
	17 etter	

23 Basisopdracht

- Hoe kun je de 'misty panes' en 'the green sea' in de eerste strofe verklaren?
- Wie is de 'you / My friend' die Owen in de laatste strofe van het gedicht aanspreekt?
- Wie zijn de kinderen 'ardent for some desperate glory'?
- Op welke schokkende wijze maakt het gedicht duidelijk dat het oude gezegde *Dulce et decorum est pro patria mori* een achterhaalde leugen is?

24 Verdiepingsopdracht

- a Leg aan de hand van het gedicht uit wat Owen bedoelde toen hij zei 'the poetry is in the pity'.
- b Wat voor reactie brengt dit gedicht bij jou teweeg?

25 Extra opdracht

Zoek op het internet of in andere (digitale) bronnen foto's, kaarten of afbeeldingen ter illustratie van dit gedicht. Leg het zoekproces vast. Motiveer je keuze.

12 Thomas Stearns Eliot

Thomas Stearns Eliot (1888–1965) werd in Amerika geboren, maar verhuisde als zovele Amerikaanse intellectuelen naar Europa. Mettertijd vestigde hij zich in Londen en werd Brits staatsburger. T.S. Eliot was de grote dichter van het modernisme, geobsedeerd door het idee van *the wasteland*: de morele leegte waarin de moderne mens terecht was gekomen na de Eerste Wereldoorlog. Eliot beheerst alle technieken van het modernisme en excelleert in de techniek van de collage. In zijn gedichten contrasteert hij citaten uit en verwijzingen naar de 'grote' teksten van het verleden met de banaliteiten van het heden. Volledig begrip van Eliots werk vereist dan ook een grote belesenheid, een omvangrijke culturele bagage en het gebruik van goed geannoteerde edities. Eliots visie op de moderne mens in de moderne wereld wordt het meest treffend en toegankelijk verwoord in *The Hollow Men* (1925).

The Hollow Men (fragment)

<p>1 <i>Mistah Kurtz – he dead.</i>¹
 <i>A penny for the Old Guy</i>²
 We are the hollow men
 We are the stuffed men</p> <p>5 Leaning together
 Headpiece filled with straw. Alas!
 Our dried voices, when
 We whisper together
 Are quiet and meaningless</p> <p>10 As wind in dry grass
 Or rats' feet over broken glass
 In our dry cellar.
 Shape without form, shade³ without colour,
 Paralysed force, gesture without motion;</p> <p>15 Those who have crossed
 With direct eyes, to death's other Kingdom⁴
 Remember us – if at all – not as lost
 Violent souls, but only
 As the hollow men</p> <p>20 The stuffed men.
 V
 (...)
 This is the way the world ends
 This is the way the world ends</p> <p>25 This is the way the world ends
Not with a bang but a whimper.</p>	1 Met deze woorden kondigt een negerjongen de dood van Kurtz aan in Conrads <i>The Heart of Darkness</i>. Het thema van Conrads verhaal over de verloedering van een man zonder <i>backbone</i>, die hol van binnen is, is rechtstreeks van toepassing op Eliots <i>The Hollow Men</i>. 2 Elk jaar op 5 november verbranden Engelse kinderen een strooien beeltenis van de verrader Guy Fawkes, die in 1605 de parlamentsgebouwen probeerde op te blazen. Op de dagen die daaraan voorafgaan, lopen ze rond met hun Guys en vragen ze om kleingeld (<i>pennies</i>) voor vuurwerk. 3 tint/kleurschakering 4 de hemel van de geredde zielen

26 Basisopdracht

- a Wat is er modernistisch aan dit fragment?
- b Wat voor soort personen zijn de *we / us* in het fragment?
- c Kun je uitleggen waarom Eliot het fragment laat voorafgaan door de verwijzingen naar *The Heart of Darkness* en Guy Fawkes?
- d Wat bedoelt Eliot met de wereld die eindigt 'not with a bang but a whimper'?
- e De eerste en de laatste vier regels van het fragment zijn in vorm en ritme gebaseerd op kinderversjes. Welk effect wil Eliot bereiken met het verwoorden van zijn visie in deze onschuldige en kinderlijk-naïeve vorm?

13 William Butler Yeats

Van jongs af aan was Nobelprijswinnaar William Butler Yeats (1865–1939), geboren te Dublin, actief betrokken bij groeperingen die een Ierse, literaire *revival* nastreefden. Dit bracht hem in contact met politiek geëngageerde Ierse nationalistes, die steeds bloediger conflicten met de toenmalige Britse overheersers uitvochten. Met die nationalistes, en met name met zijn grote liefde Maud Gonne, had Yeats een stormachtige haat-liefde relatie. Hij deelde hun patriottisme en streven naar onafhankelijkheid, maar had grote problemen met hun inzet van geweld en van volksoproeren om die onafhankelijkheid te bewerkstelligen. Yeats' eerste gedichtenbundel verscheen in 1887, maar in zijn vroege periode schreef hij meer toneelstukken dan gedichten. Samen met Lady Gregory richtte hij 'The Irish Theatre' op, dat later 'The Abbey Theatre' zou worden. Zijn toneelstukken (bijvoorbeeld *The Countess Cathleen* uit 1892 en *Deirdre* uit 1907) handelen over Ierse helden en legendes, maar vertonen tevens al Yeats' fascinatie met het mysticisme en het spiritualisme. Gaandeweg concentreerde Yeats zich op gedichten en op de menselijke neiging tot het bouwen van intellectuele en religieuze systemen, die de mens naar een perfecte wereld van schoonheid en harmonie moesten voeren. Hoofdsymbolen in Yeats' gedichten zijn dan ook de wenteltrap en de ladder. Gedichtenbundels als *Michael Robartes and the Dancer* (1922), *The Tower* (1928), *The Winding Stair and Other Poems* (1933), *Last Poems and Plays* (1939) laten zien hoe dit nastreven van ideale schoonheid in de kunst gedwarsboomd wordt door de weerbarstigheid van het laag-bij-de-grondse, alledaagse leven. In *The Circus Animals' Desertion*, een van zijn laatste gedichten, legt Yeats op ontroerende wijze uit hoe hij dit contrast tussen de kunst en het leven aan het einde van zijn leven ervaart.

William Butler Yeats.

The Circus Animals' Desertion (fragmenten)

- 1 I
 I sought a theme and sought for it in vain,
 I sought it daily for six weeks or so.
 Maybe at last, being but a broken man,
 5 I must be satisfied with my heart, although
 Winter and summer till old age began
 My circus animals were all on show,
 Those stilted ¹ boys, that burnished chariot ²,
 Lion and woman and the Lord knows what.
- 10 II
 Those masterful images because complete
 Grew in pure mind, but out of what began?
 A mound of refuse ³ or the sweepings of a street,
 Old kettles, old bottles, and a broken can,
 15 Old iron, old bones, old rags, that raving slut
 Who keeps the till ⁴. Now that my ladder's gone,
 I must lie down where all the ladders start,
 In the foul rag-and-bone shop ⁵ of the heart.
- 1 op stelten
 2 vergulde krijgswagen
 3 berg afval
 4 tierende slet aan de kassa
 5 winkel in lompen en oude ijzerwaren

William Butler Yeats.

27 Basisopdracht

- a Wat bedoelt Yeats met 'I sought a theme'?
- b Wie of wat zijn de 'circus animals'? Wat bedoelt Yeats met 'winter and summer they were all on show'?
- c Waarmee moet hij zich nu tevredenstellen? Waarom?
- d Waarmee begint volgens Yeats alle kunst en al het denken?
- e Wat bedoelt Yeats met 'Now that my ladder's gone'?
- f Parafraseer de laatste twee regels van het gedicht.

28 Verdiepingsopdracht

Hoe komt dit gedicht op jou over: als de klacht van een stervende man die zijn poëtische inspiratie verloren heeft of als de eindconclusie die een groot dichter aan het eind van zijn leven trekt over de relatie tussen de kunst en het leven? Licht je antwoord toe.

29 Extra opdracht

Zoek op het internet twee andere gedichten van Yeats: *No Second Troy* (1910) en *Easter 1916*. Toon aan de hand van deze gedichten aan dat de dichter zijn mening veranderde over het nut van gewelddadig verzet tegen de Britse overheersers.

14 Wystan Hugh Auden

In de jaren dertig beïnvloedde Eliot het werk van een jongere generatie dichters die bekendstaat als de '30s Poets' of de 'Auden Generation'. Echter, in tegenstelling tot Eliot, waren deze dichters (Auden, Spender, MacNeice, C. Day-Lewis) in

hun poëzie politiek geëngageerd. Zij verwezen rechtstreeks naar eigentijdse politieke ontwikkelingen en conflicten, met name die in Duitsland en Spanje (de Spaanse Burgeroorlog). Gaandeweg deden ze dat met steeds minder hoop op een goede afloop, getuige Audens versregel in *Spain* (1937): 'Tomorrow for the young, the poets exploding like bombs.'

In zijn vroege werk kan W.H. Auden (1907–1973) even erudiet en complex zijn als Eliot. Hij gebruikte echter een grotere verscheidenheid aan versvormen, van de Angelsaksische allitererende vorm tot het sonnet en de ballade. Als vrijwilliger aan de kant van de republikeinen in de Spaanse Burgeroorlog verloor Auden zijn politieke illusies toen hij merkte dat niet alleen de fascistten, maar ook de republikeinen zich schuldig maakten aan zinloze vernietiging van mensen en cultuurmonumenten. In 1939 verliet hij Europa om zich in Amerika te vestigen. In New York aangekomen, schreef hij *September 1, 1939*, zijn afscheid van de jaren dertig.

September 1, 1939 (fragment)

1 I sit in one of the dives ¹	1 goedkope hotels
On Fifty-Second Street	
Uncertain and afraid	
As the clever hopes expire ²	2 de laatste adem uitblazen
5 Of a low dishonest decade:	
Waves of anger and fear	
Circulate over the bright	
And darkened lands of the earth,	
Obsessing our private lives;	
10 The unmentionable odour ³ of death	3 geur
Offends the September night.	
Accurate scholarship can	
Unearth the whole offence ⁴	4 ongenoegen
From Luther until now	
15 That has driven a culture mad,	
Find what occurred at Linz ⁵ ,	5 geboorteplaats van Adolf Hitler
What huge imago ⁶ made,	6 (zelf)beeld
A psychopathic god:	
I and the public know	
20 What all schoolchildren learn,	
Those to whom evil is done	
Do evil in return.	
(...)	
All I have is a voice	
25 To undo the folded ⁷ lie,	7 weggeborgen
The romantic lie in the brain	
Of the sensual ⁸ man-in-the-street	8 voor zijn gevoelens en zintuigen levend
And the lie of Authority	
Whose buildings grope ⁹ the sky:	9 aftasten
30 There is no such thing as the State	
And no one exists alone;	
Hunger allows no choice	
To the citizen or the police;	
We must love one another or die.	

Wystan Hugh Auden. In: E. Mendelson (ed.), *The English Auden*.

30 Basisopdracht

- a Wat is aan dit fragment zo typisch voor de poëzie van de jaren dertig?
- b Wat bedoelt Auden met 'As the clever hopes expire / Of a low dishonest decade'?
- c Welke verklaring geeft Auden voor de opkomst en opvattingen van de 'psychopathic god' (Hitler)?
- d Wat is de 'leugen' waarin de gewone man en de staat geloven? Wat wil Auden daartegenover stellen?

31 Verdiepingsopdracht

Ervaar je dit gedicht als een optimistisch of pessimistisch gedicht? Licht je mening toe.

Amerikaanse poëzie

15 Robert Frost

De populariteit van Robert Frost (1874–1963) bereikte een hoogtepunt in 1961 toen hij uit eigen werk voordroeg bij de beëdiging van John F. Kennedy. Zijn populariteit is makkelijk te verklaren. In tegenstelling tot zijn modernistische tijdgenoten Eliot en Pound ontleende Frost zijn onderwerpen aan algemeen bekende aspecten van het plattlandsleven: het plukken van appels, het repareren van stenen wallen, het zwerven over afgelegen landweggetjes. Hij koppelde die onderwerpen aan een heldere stijl en eenvoudige rijmschema's, die zijn gedichten voor een groot publiek toegankelijk maakten. Pas bij herlezing blijkt dat Frosts poëzie veel meer te bieden heeft dan nostalgie voor het ouderwetse plattlandsleven.

Stopping by Woods on a Snowy Evening

- 1 Whose woods these are I think I know.
His house is in the village though;
He will not see me stopping here
To watch his woods fill up with snow.
- 5 My little horse must think it queer
To stop without a farmhouse near
Between the woods and frozen lake
The darkest evening of the year.
He gives his harness bells a shake
- 10 To ask if there is some mistake.
The only other sound's the sweep
Of easy wind and downy flake.
The woods are lovely, dark and deep,
But I have promises to keep,
- 15 And miles to go before I sleep,
And miles to go before I sleep.

Robert Frost.

32 Basisopdracht

- a Wat is het rijmschema van dit gedicht? Wat voor effect heeft dit rijmschema?
- b De laatste strofe bevat een tegenstelling: 'The woods are lovely, dark and deep, / But I have promises to keep'. Wat zijn de tegengestelde gevoelens en verlangens van de 'ik' van het gedicht?
- c Wat wordt gesuggereerd met de herhaling van de laatste regel: 'And miles to go before I sleep'? Hoe verhoudt deze herhaling zich tot de in de voorafgaande regels verwoorde tegenstelling?

33 Verdiepingsopdracht

Welke poëzie spreekt je meer aan: die van Eliot (of Auden) of die van Frost? Licht je mening toe.

16 Edward Estlin Cummings

E.E. Cummings (1894–1962), beter bekend als e.e. cummings, was een van de meest radicale vernieuwers onder de Amerikaanse dichters in de periode 1900–1940. Zijn gedichten spreken nog steeds een groot publiek aan vanwege hun geestige en elegante verheerlijking van de liefde en de erotiek. Hij maakt in zijn gedichten een gedurfd gebruik van onconventionele spatiëring, inspringen en interpunctie. Het meest opvallende is Cummings' weglaten van hoofdletters.

my sweet old etcetera

- 1 my sweet old etcetera
 aunt lucy during the recent
 war could and what
 is more did tell you just
 5 what everybody was fighting
 for,
 my sister
 isabel created hundreds
 (and
 10 hundreds) of socks not to
 mention shirts fleaproof earwarmers
 etcetera wristers¹ etcetera, my
 mother hoped that
 i would die etcetera
 15 bravely of course my father used
 to become hoarse talking about how it was
 a privilege and if only he
 could meanwhile my
 self etcetera lay quietly
 20 in the deep mud et
 cetera
 (dreaming,
 et
 cetera, of
 25 Your smile
 eyes knees and of your Etcetera)

1 polsmofjes

e.e. cummings.

34 Basisopdracht

- a Welke kenmerken in dit gedicht zijn typisch voor de poëzie van Cummings?
- b Wat voor houding hebben de familieleden tegenover de oorlog. Leg uit hoe die houding verschilt van die van de 'ik' tegenover de oorlog.
- c Op twee uitzonderingen na gebruikt Cummings geen hoofdletters in dit gedicht. Met welk effect en met welke reden gebruikt hij ze bij die twee uitzonderingen?
- d Geef bij elke keer dat 'etcetera' in het gedicht voorkomt aan wat jij denkt dat ermee bedoeld wordt.

17 Langston Hughes

Langston Hughes (1902–1967) was een van de eerste zwarte schrijvers die authentieke Afrikaans-Amerikaanse materialen zoals de *blues*, *spirituals*, *folklore* en *black English* in zijn gedichten verwerkte. Hughes was een belangrijke promotor van de Afrikaans-Amerikaanse cultuur en het ontluikende zwarte zelfbewustzijn. In zijn uitgave van bloemlezingen van zwarte schrijvers, lezingen en journalistiek werk benadrukte Hughes de Afrikaanse wortels van de Afrikaans-Amerikaanse cultuur. *Me and My Song* (1926) is daar een treffend voorbeeld van.

Langston Hughes op een Amerikaanse postzegel.

Me and My Song

- 1 Black as the gentle knight
Black as the kind and quiet night
Black as the deep and productive earth
Body out of Africa
- 5 Strong and black as iron
First smelted ¹ in Africa
Song out of Africa
Riches of black earth
Strong as black iron
- 10 Kind as the black knight
My song from the dark lips of Africa
Deep as the rich earth
Beautiful as the black night
Strong as the first iron
- 15 Black out of Africa,
Me and my song.

¹ uit erts gesmolten

Langston Hughes, *The Collected Poems of Langston Hughes*.

35 Basisopdracht

- a Op welke Afrikaans-Amerikaanse kunstvormen doelt Hughes met 'my song'?
- b Hughes gebruikt twee 'zwarte' fenomenen op een wijze die duidelijk verschilt van de manier waarop blanke schrijvers traditioneel met die fenomenen omgaan. Welke fenomenen zijn dat? Waarin zit dat verschil?
- c Hoe benadrukt Hughes het feit dat in de Afrikaans-Amerikaanse cultuur 'body and song' een eenheid vormen?
- d Citeer de regel in het gedicht waarin 'body and song' volledig een worden.

36 Verdiepingsopdracht

Citeer een zwarte Amerikaanse *song* (regels uit een *blues*, *spiritual*, *gospel*, *soulballad*, *rap*) of speech van een zwarte leider, die voor jou een speciale betekenis heeft. Gebruik maximaal 100 woorden om uit te leggen waarom die *song* of die speech op jou zo'n indruk heeft gemaakt.

37 Extra opdracht

- a Van welke in dit hoofdstuk behandelde schrijver(s) zou je meer willen lezen? Op welk werk of welke werken zou dan je keuze vallen? Licht je keuze toe.
- b Over welk thema of onderwerp zou je meer willen lezen of een werkstuk willen maken? Licht je keuze toe.
- c Het modernisme wordt vaak als een moeilijke en ontoegankelijke stroming gezien. Ben je het met die mening eens? Motiveer je antwoord.

Hoofdstuk

7

1940–1960

Brits proza

1 George Orwell

Na enige tijd voor de koloniale politie in Birma gewerkt te hebben, keerde George Orwell, pseudoniem voor Eric Blair (1903–1950), in de jaren dertig terug naar Engeland, vastbesloten om nooit meer voor het koloniale of enig ander systeem te werken. Al zijn geschriften getuigen van een volledig gebrek aan vertrouwen in het vermogen van welke politieke partij of systeem dan ook om een oplossing te vinden voor de sociale problemen. De hoofdpersoon in *1984* (1949) is Winston Smith. Hij woont en werkt in *Oceania* (de westerse wereld), dat door een totalitaire partij geregeerd wordt. Hij wordt verliefd, en dat is verboden. Verliefd worden is namelijk iets wat gebeurt uit vrije wil en de partij staat de uitoefening van vrije wil niet toe. Winston wordt verraden aan de *thought-police* en net zolang gemarteld tot hij toegeeft dat de partij altijd gelijk heeft. Aan het einde van het boek is Winston 'gelukkig' omdat hij uit eigen vrije wil ervoor gekozen heeft geen vrije wil meer te hebben. In het volgende fragment beschrijft Orwell de verplichte, dagelijkse 'haatsessies'. Gedurende twee minuten worden op gigantische tv-schermen beelden vertoond van Goldstein, staatsvijand nummer één, en van oprukkende vijandelijke legers.

1984

- Before the Hate had proceeded for thirty seconds, uncontrollable exclamations of rage¹ were breaking out from half the people in the room. The self-satisfied sheep-like face on the screen, and the terrifying power of the Eurasian army behind it, were too much to be borne: besides, the sight or even the thought of Goldstein produced fear and anger automatically. (...) In its second minute the Hate rose to a frenzy². People were leaping up and down in their places and shouting at the tops of their voices in an effort to drown the maddening bleating voice that came from the screen. The little sandy-haired woman had turned bright pink, and her mouth was opening and shutting like that of a landed fish. Even O'Brien's heavy face was flushed. He was sitting very straight in his chair, his powerful chest swelling and quivering³ as though he were standing up to the assault of a wave. The dark-haired girl behind Winston had begun crying out 'Swine! Swine! Swine!' and suddenly she picked up a heavy Newspeak⁴ dictionary and flung it at the screen. It struck Goldstein's nose and bounced off; the voice continued inexorably⁵. In a lucid⁶ moment Winston found that he was shouting with the others and kicking his heel violently against the rung⁷ of his chair. The horrible thing about the Two Minutes Hate was not that one was obliged to act a part, but, on the contrary, that it was impossible to avoid joining in. Within thirty seconds any pretence⁸ was always unnecessary. A hideous⁹ ecstasy of fear and vindictiveness, a desire to kill, to torture, to smash faces in with a sledge-hammer, seemed to flow through the whole group of people like an electric current, turning one even against one's will into a grimacing, screaming lunatic.

George Orwell.

1 uitbarstingen van

woede

2 razernij

3 trillend

4 officiële taal in

Oceania

5 niet te stoppen

6 helder

7 dwarsspijl

8 doen alsof

9 afschuwelijk

1 Basisopdracht

- Wat gebeurt er met Winston en de anderen in de loop van de haatsessie?
- Noteer tenminste tien woorden en uitdrukkingen die aangeven hoe gewelddadig de haatsessies en de reacties van de deelnemers zijn.
- Citeer de passages in het fragment die duidelijk maken dat er gedurende de haatsessie geen sprake meer is van vrije wil.
- Hoe geloofwaardig vind je Orwells uit 1948 daterende visie op de nabije toekomst nu? Betrek in je antwoord de macht die Orwell toekent aan het medium van de tv.

2 Extra opdracht

Net als *1984* is de roman *Popcorn* (1996) van Ben Elton een satire op de macht van de media (film en tv). Aan het einde van het boek dreigt een gijzelnemer zijn gijzelaars te doden. De gijzeling wordt 'live' op tv uitgezonden. De gijzelnemer kondigt aan dat hij de gijzelaars niet zal doden indien het merendeel van de kijkers van kanaal verandert. Indien echter het merendeel blijft kijken, zal hij ze wel doden. Beschrijf in maximaal 150 woorden wat jij in dit geval zou hebben gedaan: van kanaal veranderen of blijven kijken? Geef de redenen voor je besluit. Hoe denk je dat het boek eindigt?

2 William Golding

In 1954 brak William Golding (1911–1993) internationaal door met *Lord of the Flies*. Het boek gaat over een groep 'beschaafde' jongens, die schipbreuk lijden en terechtkomen op een onbewoond eiland. Alle volwassenen zijn omgekomen. In het begin proberen de jongens te overleven door in redelijk overleg gezag en orde te handhaven. Maar al snel komen primitieve angsten en driften bovendien. Het merendeel van de jongens valt terug op bijgeloof, geweld en het recht van de sterkste. Het verhaal is typisch voor Goldings overtuiging dat de mens van nature naar het kwade neigt en meer vernietigt dan creëert. In *Lord of the Flies* zijn Ralph en Piggy de laatsten van de groep jongens die nog in redelijk overleg geloven. Zij worden in het volgende fragment bedreigd door de rest, die zich onder leiding van Jack hebben uitgedost en beschilderd als woeste inboorlingen.

Lord of the Flies

- 1 Piggy's voice penetrated ¹ to Ralph. 'Let me speak.' (...) 'I got this to say. You're acting like a crowd of kids.' The booing rose and died again as Piggy lifted the white, magic shell ². 'Which is better – to be a pack of painted niggers like you are, or to be sensible like Ralph is?' A great clamour ³ rose
5 among the savages. Piggy shouted again. 'Which is better – to have rules and agree, or to hunt and kill?' Again the clamour and again – 'Zup!' Ralph shouted against the noise. 'Which is better – law and rescue ⁴, or hunting and breaking things up?' Now Jack was yelling too and Ralph could no longer make himself heard. Jack had backed right against the tribe and
10 they were a solid mass of menace ⁵ that bristled with spears. The intention of a charge was forming among them; they were working up to it and the neck ⁶ would be swept clear. Ralph stood facing them, a little to one side, his spear ready. By him stood Piggy, still holding out the talisman, the fragile, shining beauty of the shell. The storm of sound beat at them, an
15 incantation ⁷ of hatred. High overhead, Roger, with a sense of delirious abandonment ⁸, leaned all his weight on the lever ⁹. Ralph heard the great rock long before he saw it. He was aware of a jolt in the earth that came to him through the soles of his feet, and the breaking sound of stones at the top of the cliff. Then the monstrous red thing bounded across the neck and
20 he flung himself flat while the tribe shrieked. The rock struck Piggy a glancing blow from chin to knee; the conch ¹⁰ exploded into a thousand white fragments and ceased to exist. Piggy, saying nothing, with no time even for a grunt, travelled through the air sideways from the rock, turning over as he went. The rock bounded twice and was lost in the forest. Piggy
25 fell forty feet and landed on his back across that square, red rock in the sea. His head opened and stuff came out and turned red. Piggy's arms and legs twitched a bit, like a pig's after it has been killed. Then the sea breathed again in a long slow sigh, the water boiled white and pink over the rock; and when it went, sucking back again, the body of Piggy was gone.

William Golding.

1 drong door

2 schelp

3 geschreeuw

4 redding

5 dreiging

6 landengte

7 toverspreuk

8 volledig buiten

zinnen

9 hefboom

10 grote schelp

3 Basisopdracht

- a Toen er nog 'gezag en orde' heerste, is er afgesproken dat de jongen die de schelp vasthoudt het recht van spreken heeft en dat de rest dan naar hem luistert. Wat gebeurt er met de schelp en wat is daar de symbolische betekenis van?
- b Welke overeenkomsten zijn er tussen wat er met de schelp en wat er met Piggy gebeurt?
- c Welke waarden en normen vertegenwoordigen Ralph en Piggy aan de ene kant en Jack en de *savages* aan de andere kant? Licht je mening toe met verwijzing naar passages in het fragment.
- d Net als Joseph Conrad maakt Golding zich weinig illusies over wat er van onze beschaving overblijft onder extreme omstandigheden. Ben je het met die pessimistische visie op de mensheid eens? Licht je antwoord toe.

4 Verdiepingsopdracht

In deze periode verschijnen er veel verhalen over een kleine groep overlevenden die opnieuw moeten beginnen en daar meestal een puinhoop van maken. Die verhalen vinden hun oorsprong in de Koude Oorlog en de dreiging van een atoomoorlog. Vind je dit soort verhalen, nu de Koude Oorlog is beëindigd, nog wel de moeite van het lezen waard? Waarom wel of niet?

3 J.R.R. Tolkien

Tolkien (1892–1973) was het grootste deel van zijn leven werkzaam in Oxford als professor in de Engelse taal- en letterkunde, met het Oudengels en de Germaanse epiek als speciale aandachtsgebieden. De Germaanse mythes, legenden en heldenverhalen gebruikte hij als inspiratiebron voor de zelfverzonnen heldenverhalen die hij aan zijn kinderen en collega-professoren / verhalenvertellers ('the Inklings') vertelde. Gaandeweg smeedde hij die verhalen tot een allesomvattend geheel en schiep daarmee een unieke en in detail uitgewerkte prehistorische wereld met eigen talen, geschiedenis, mythologie, helden en schurken. Die wereld noemde hij 'Middle-earth' met bewoners als Mensen, Elven, Dwergen, Orken (of Goblins) en, natuurlijk, Hobbits. Tijdens de donkere jaren van de Tweede Wereldoorlog werkte hij aan het hoofdepos van 'Middle-earth', *The Lord of the Rings*. Het epos werd in 1954–55 in drie delen uitgegeven en kreeg al snel een cultstatus. De Tolkien-cult nam massale vormen aan toen er in 1965 een illegale paperbackversie in Amerika werd uitgebracht. Het copyrightgeschil werd breed uitgemeten in de pers en bracht het boek onder de aandacht van miljoenen, vooral jonge Amerikanen. *The Lord of the Rings* werd vanwege Tolkiens aandacht voor het milieu en vanwege de antimaterialistische levensstijl van de Hobbits al snel de bijbel van de hippiecultuur. Tolkien moest zelfs een geheim telefoonnummer nemen omdat hij op de vreemdste tijdstippen gebeld werd door lezers die het niet meer uithielden van de spanning en van Tolkien zelf de afloop van het verhaal wilden vernemen. In 1997 kwam *The Lord of the Rings* in drie gezaghebbende Britse enquêtes op de eerste plaats als het beste boek van de 20e eeuw. *The Lord of the Rings* gaat over de strijd tussen het goed en het kwaad en de queeste van 'the fellowship of the ring' om het voortbestaan van 'Middle-earth' veilig te stellen. Dan moet de 'fellowship' een magische ring voor eens en voor altijd uit de handen houden van het kwaad in de persoon van de kwade genius Sauron: 'One ring to rule them all, One ring to find them, / One ring to bring them all and in the darkness bind them / In the land of Mordor where the Shadows lie.' Na een meeslepende serie avonturen slaagt, in het fragment hierna, de queeste van 'the fellowship' door het doorzettingsvermogen en de opofferingsgezindheid van de kleinste en minst krijgshaftige leden van het gezelschap, de Hobbits Frodo en Sam.

The Lord of the Rings

1 There was a roar and a great confusion of noise. Fires leaped up and licked the roof. The throbbing grew to a great tumult, and the Mountain shook. Sam ran to Frodo and picked him up and carried him out to the door. And there upon the dark threshold ¹ of the Sammath Naur, high
 5 above the plains of Mordor, such wonder and terror came on him that he stood still forgetting all else, and gazed as one turned to stone. (...) And then at last over the miles between there came a rumble, rising to a deafening crash and roar; the earth
 10 shook, the plain² heaved and cracked. Fire belched from its riven summit ³. The skies burst into thunder seared with lightning. Down like lashing whips fell a torrent of black
 15 rain. And into the heart of the storm, with a cry that pierced ⁴ all other sounds, tearing the clouds asunder, the Nazgûl came, shooting like flaming bolts, as caught in the fiery
 20 ruin of hill and sky they crackled ⁵, withered ⁶, and went out.

The Lord of the Rings deel 1: The Fellowship of the Ring.

'Well, this is the end, Sam Gamgee', said a voice by his side. And there was Frodo, pale and worn, and yet himself again; and in his eyes there was peace now, neither strain of will ⁷, nor madness, nor any fear. His burden
 25 was taken away. There was the dear master of the sweet days in the Shire. 'Master!', cried Sam, and fell upon his knees. In all that ruin of the world for the moment he felt only joy, great joy. The burden was gone. His master had been saved; he was himself again, he was free.

J.R.R. Tolkien.

1 drempel

2 vlakte

3 gespleten top

4 doorboorde

5 vlam vatten

6 verschrompelden

7 innerlijk conflict

5 Basisopdracht

- a Met wat voor effecten en met welke stijlmiddelen beschrijft Tolkien het einde van de queeste?
- b Wat is het uiteindelijke resultaat van de inspanningen van Frodo en Sam?
- c Wat is, volgens jou, het belang van het feit dat het juist Frodo en Sam, de kleinsten en minst heldhaftigen van de 'fellowship', zijn die de queeste tot een goed einde brengen?
- d Zie je in het einde van *The Lord of the Rings* en in de rol van Frodo en Sam enig verband met de Tweede Wereldoorlog die woedde toen Tolkien het epos aan het afronden was? Licht je antwoord toe.
- e Eindigt het verhaal met het begin van een nieuwe wereldorde of met de terugkeer naar een oudere wereldorde? Licht je antwoord toe aan de hand van de tekst.
- f Wat is het verschil tussen de visie op de mensheid van aan de ene kant Orwell en Golding en aan de andere kant Tolkien?

- 9 Volgens eigen zeggen begon Tolkien aan zijn epos over Hobbits en 'Middle-earth' toen hij examens van studenten aan het corrigeren was en zonder enige aanleiding, volledig onbewust, op een lege pagina de opmerking schreef: 'In a hole in the ground, there once lived a Hobbit'. Hij begon toen na te denken over wat een Hobbit zou kunnen zijn en waarom die in een hol woonde en zo begon zijn epos.

Wat vertelt deze anekdote jou over het creatieve proces van schrijvers en kunstenaars (en over de beoordeling van hun werk)?

Het succes van *The Lord of the Rings* wordt door cultuurcritici in rechtstreeks verband gebracht met de alsmaar stijgende populariteit van het fantastische genre in de literatuur en in de film. Zonder het voorbereidende werk van Tolkien en de speculaties over (on)mogelijke verfilmingen, zou het succes van de *Harry Potter*-serie van J.K. Rowling (in boek en film) wel eens veel minder fenomenaal hebben kunnen zijn. In deze opdracht staat de vraag centraal hoeveel deze twee zo overdadig 'gehyppte' fantastische verhalen/verfilmingen eigenlijk met elkaar te maken hebben.

6 Verdiepingsopdracht

Zoek en verwerk eerst via internet informatie over J.K. Rowling en de *Harry Potter*-verhalen.

Lees vervolgens het fragment uit het einde van *Harry Potter and the Goblet of Fire* en beantwoord dan de vragen.

Harry Potter and the Goblet of Fire

- 1 'There is somebody else who must be mentioned in connection with Cedric's death', Dumbledore went on. 'I am talking, of course, about Harry Potter.' A kind of ripple crossed the Great Hall, as a few heads turned in Harry's direction before flicking back to face Dumbledore.
- 5 'Harry Potter managed to escape Lord Voldemort', said Dumbledore. 'He risked his own life to return Cedric's body to Hogwarts. He showed, in every respect, the sort of bravery that few wizards¹ have ever shown in facing Lord Voldemort, and for this, I honour him.' Dumbledore turned gravely to Harry and raised his goblet² once more. Nearly everyone in the
- 10 Great Hall followed suit. They murmured his name as they had murmured Cedric's, and drank to him. But, through a gap in the standing figures, Harry saw that Malfoy, Crabbe, Goyle and many of the Slytherins had remained defiantly³ in their seats, their goblets untouched. Dumbledore, who after all possessed no magical eye, did not see them. (...) 'Every
- 15 guest in this Hall', said Dumbledore, and his eyes lingered⁴ upon the Durmstrang students, 'will be welcomed back here, at any time, should they wish to come. I say to you all, once again, – in the light of Lord Voldemort's return, we are only as strong as we are united, as weak as we are divided. Lord Voldemort's gift for spreading discord and enmity⁵ is
- 20 very great. We can fight it only by showing an equally strong bond of friendship and trust. (...) It is my belief – and never have I so hoped that I am mistaken – that we are facing dark and difficult times. (...) Remember Cedric. Remember, if the time should come when you have to make a choice between what is right, and what is easy, remember what
- 25 happened to a boy who was good, and kind, and brave, because he strayed across the path of Lord Voldemort. Remember Cedric Diggory.'

J.K. Rowling.

- 1 tovenaars
 2 drinkbeker
 3 uitdagend
- 4 zijn blik bleef even
 gevestigd
- 5 tweedracht en
 vijandschap zaaien

- a Wat hebben de twee verhaallijnen met elkaar gemeen? Denk bijvoorbeeld aan de held(en) en de schurk(en) en de rol van magie.
- b In welk(e) opzicht(en) verschillen de twee verhaallijnen? Denk hierbij bijvoorbeeld aan hoe definitief het einde is van de verhalen. Zijn er mogelijkheden voor een vervolg? Betrek ook de leeftijd van de hoofdpersonen in je antwoord.
- c Is er verschil in de 'reikwijdte' van beide verhalen?
- d Wat zijn de verschillen in de stijl en het taalgebruik van Tolkien en Rowling?
- e Wat is de doelgroep van Tolkien en wat de doelgroep van Rowling?
- f Tolkiens verhaal is geworteld in de Germaanse mythen en oorlogs-epiek. Waar liggen volgens jou de wortels van de verhalen van J.K. Rowling?
- g Welk verhaal spreekt jou het meest aan? Licht je antwoord toe.

7 Extra opdracht

Bestudeer op internet recensies van de verfilmingen van de boeken van Tolkien en Rowling. De hype rond het fantastische genre in literatuur en film en rond speciale, computergegenereerde effecten in het filmaanbod zal afnemen. Welke verfilming zal volgens jou het langst bestand zijn tegen het afnemen van deze hype? Verklaar je antwoord in minimaal 150 woorden.

Amerikaans proza

4 Jerome David Salinger

Jerome David Salinger (1919) werd in New York geboren en leidt tot op heden een zeer teruggetrokken leven in New Hampshire. Zijn enige roman is *The Catcher in the Rye* (1951), de monoloog van de zeventienjarige Holden Caulfield. Net voor Kerstmis is Holden weggelopen van kostschool en hij brengt enige dagen door in New York, wikkend en wegend of hij niet naar huis zal gaan. Holden walgt van de huichelachtige (*phony*), liefdeloze wereld van de volwassenen, maar ziet niet hoe hij kan ontsnappen aan het volwassen worden. Hij zwerft doelloos door de stad en praat met taxichauffeurs, barkeepers, prostituees en zijn zusje Phoebe, die hij wil waarschuwen voor de gevaren van het volwassen worden. In het fragment hierna, uit het einde van de roman, legt Holden uit wat bedoeld wordt met *The Catcher in the Rye*.

The Catcher in the Rye

- 1 'Anyway, I keep picturing all these little kids playing some game in this big field of rye¹ and all. Thousands of little kids, and nobody's around – nobody big, I mean – except me. And I'm standing on the edge of some crazy cliff. What I have to do, I have to catch, I have to catch everybody if
- 5 they start to go over the cliff – I mean if they're running and they don't look where they're going I have to come out from somewhere and catch them. That's all I'd do all day. I'd just be the catcher in the rye and all.

- › I know it's crazy, but that's the only thing I'd really like to be. I know it's crazy.' Old Phoebe didn't say anything for a long time. Then, when she
 10 said something, all she said was, 'Daddy's going to kill you.' 'I don't give a damn if he does,' I said. I got up from the bed then, because what I wanted to do, I wanted to phone up this guy that was my English teacher at Ekton Hills, Mr. Antolini. He lived in New York now. He quit Ekton Hills. He took this job teaching English at N.Y.U. 'I have to make a phone
 15 call', I told Phoebe. 'I'll be right back. Don't go to sleep.' I didn't want her to go to sleep while I was in the living room. I knew she wouldn't but I said it anyway, just to make sure. While I was walking toward the door, old Phoebe said, 'Holden!' and I turned around. She was sitting way up in bed. She looked so pretty. 'I'm taking belching² lessons from this girl,
 20 Phyllis Margulies', she said. 'Listen.' I listened, and I heard something, but it wasn't much. 'Good,' I said. Then I went out in the living room and called up this teacher I had, Mr. Antolini.

Jerome David Salinger.

1 rogge

2 boeren

8 Basisopdracht

- Wat is het letterlijke en wat het figuurlijke gevaar waar Holden als *catcher in the rye* de kinderen en zijn zusje Phoebe van wil redden?
- Wat is kenmerkend voor het taalgebruik van Holden?
- Vanwege zijn gevoeligheid en oprechte taalgebruik werd Holden voor een hele generatie middelbare scholieren een symbool van puurheid en (verloren) onschuld. Wat voor effect heeft Holden op jou?
- Wat is het verschil tussen Phoebe en Holden en hoe komt dit verschil tot uiting?
- Hoe zie jij Holdens opname in een inrichting aan het einde van het verhaal, als een capitulatie of juist als een ontsnapping aan de wereld van de volwassenen?

5 Ralph Ellison

Ralph Ellison (1914–1994) schreef slechts één, alomteweesde, roman, en verder nog twee bundels essays. Na zijn dood werd een onvoltooide roman van tweeduizend pagina's gevonden, waaruit een samenhangend gedeelte werd gepubliceerd als *Juneteenth* (1999).

Invisible Man (1952) is het verhaal van een zwarte Amerikaan. De verteller is 'onzichtbaar' en leeft ondergronds. Het verhaal van de ik-verteller vermengt realistische passages met surrealistische hallucinaties. Sommige van die hallucinaties zijn geschreven in een stijl die gebaseerd is op de improvisatietechnieken in de jazzmuziek. Er wordt gebruikgemaakt van de *stream-of-consciousness*-techniek. Het verhaal is het relaas van de groteske, ontluisterende ervaringen die de verteller 'onzichtbaar' hebben gemaakt en gedoemd tot het leven in een ondergrondse hel op aarde. De verteller is onzichtbaar omdat anderen, verblind door vooroordelen, hem weigeren te zien zoals hij werkelijk is. Het volgende fragment laat ons de jonge, nog hoopvolle verteller zien, als hij net een schoolrede heeft gegeven voor een gehoor van ongeïnteresseerde blanken. Toch krijgt hij applaus en komt de rector hem feliciteren en een prijs overhandigen.

Invisible Man

1 'Gentlemen, you see that I did not overpraise this boy. He makes a good speech and some day he'll lead his people in the proper ¹ paths. And I don't have to tell you that that is important in these days and times. This is a good, smart boy, and so to encourage ² him in the right direction, in the name of the Board of Education I wish to present him a prize in the form of this ...' He paused, removing the tissue ³ paper and revealing a gleaming calfskin briefcase '... in the form of this first-class article from Shad Whitmore's shop.' 'Boy,' he said, addressing me, 'take this prize and keep it well. Consider it a badge ⁴ of office. Prize it. Keep developing as you are and some day it will be filled with important papers that will help shape the destiny of your people.' (...) 'Open it and see what's inside,' I was told. My fingers a-tremble, I complied ⁵, smelling the fresh leather and finding an official-looking document inside. It was a scholarship ⁶ to the state college for Negroes. My eyes filled with tears and I ran awkwardly off the floor. (...) When I reached home everyone was excited. Next day the neighbours came to congratulate me. I even felt safe from grandfather, whose deathbed curse usually spoiled ⁷ my triumphs. I stood beneath his photograph with my briefcase in hand and smiled triumphantly into his stolid ⁸ black peasant's face. It was a face that fascinated me. The eyes seemed to follow everywhere I went. That night I dreamed I was at a circus with him and that he refused to laugh at the clowns no matter what they did. Then later he told me to open my briefcase and read what was inside and I did, finding an official envelope stamped with the state seal ⁹; and inside the envelope I found another and another, endlessly, and I thought I would fall of weariness ¹⁰. 'Them's years,' he said. 'Now open that one.' And I did and in it I found an engraved document containing a short message in letters of gold. 'Read it,' my grandfather said. 'Out loud.' 'To Whom It May Concern,' I intoned ¹¹. 'Keep This Nigger Boy Running.' I awoke with the old man's laughter ringing in my ears. (It was a dream I was to remember and dream again for many years after. But at that time I had no insight into its meaning. First I had to attend college.)

Ralph Ellison.

1 juiste	5 gehoorzaamde	9 zegel
2 aanmoedigen	6 beurs	10 vermoeidheid
3 vloei	7 bedierf	11 las ik hardop voor
4 insigne	8 onverstoortbaar	

9 Basisopdracht

- Wat bedoelt de rector met 'this is a good, smart boy'? De ik-verteller interpreteert dit als een voor hem positieve waardering. Jij ook?
- Wat voor iemand was de overleden opa van de verteller? Wat voor soort relatie hadden de ik-verteller en zijn opa?
- Wat is volgens jou de betekenis van de droom en van de boodschap 'Keep this Nigger Boy Running'?

6 Vladimir Nabokov

Vladimir Nabokov (1899–1977) schreef in het Russisch tot hij zich in 1940 in Amerika vestigde. Hij gaf zichzelf een spoedcursus in de Amerikaanse populaire cultuur door dagelijks uren naar soaps op de radio te luisteren en naar films en commercials op tv te kijken. Zo maakte hij zich alle facetten van het eigentijdse Amerikaans-Engels eigen en kon hij zijn latere werk in het Engels schrijven. Nabokov was gefascineerd door taal en literaire tradities. Zijn boeken staan vol met woordspelingen en stijlparodieën. Constant haalt hij de verwachtingspatronen van de lezer onderuit. De lezer komt terecht in een verraderlijke fictionele wereld. In Nabokovs romans heeft alles, dus ook de gekozen vorm, een of meer dubbele bodems.

Humbert Humbert, de ik-verteller in *Lolita* (1955), is een Europese professor van middelbare leeftijd. Hij vestigt zich in Amerika en wordt kostganger bij Mrs. Charlotte Haze, een weduwe van middelbare leeftijd. Humbert, 'a murderer with a fancy prose style,' verafschuwt Charlotte, maar raakt geobsedeerd door haar twaalfjarige dochter Lolita. Hij trouwt met de moeder, die kort daarna overlijdt door een auto-ongeluk. Tot zijn grote genoegen wordt Humbert Lolita's voogd. Zij begeven zich op een zwerftocht door het Amerika van groezelige motels. Hun tocht en (seksuele) relatie eindigen wanneer Humbert een zekere Quilty, zijn rivaal en achtervolger, vermoordt. Humberts relaas is de 'onbetrouwbare' rechtvaardiging van zijn gedrag tegenover de jury in de rechtszaak die volgt op de moord. Humbert is echter volledig betrouwbaar (en geestig) in zijn cynische commentaar op de uitwassen en trends die hij tegenkomt op zijn zwerftocht met Lolita door het Amerika van de jaren vijftig. Hier volgt zijn weergave van een gesprek dat hij heeft met de rectrix van een meisjesschool waar hij Lolita tijdelijk wil parkeren.

Lolita

- 1 I had hoped Beardsley School for girls, an expensive day school, with lunch thrown in and a glamorous gymnasium ¹ would, while cultivating all those young bodies, provide some formal education for their minds as well. Gaston Godin, who was seldom right in his judgment of American
- 5 habitus ², had warned me that the institution might turn out to be one of those where girls are taught, as he put it with a foreigner's love for such things: 'not to spell very well, but to smell very well.' I don't think they achieved even that. At my first interview with headmistress Pratt, she approved of my child's 'nice blue eyes' (blue! Lolita!) and of my friendship with that 'French genius' (a genius! Gaston!) – and then, having
- 10 turned Dolly ³ over to a Miss Cormorant, she wrinkled her brow (...) and said: 'We are not so much concerned, Mr. Humbert, with having our students become bookworms or be able to reel off ⁴ all the capitals of Europe which nobody knows anyway, or learn by heart the dates of
- 15 forgotten battles. What we are concerned with is the adjustment ⁵ of the child to group life. This is why we stress the four D's: Dramatics, Dance, Debating and Dating ⁶. (...) But we do try to turn our backs on the fog and squarely face the sunshine. To put it briefly, while adopting certain teaching techniques, we are more interested in communication than in
- 20 composition. That is, with due respect to Shakespeare and others, we want our girls to communicate freely with the live world around them rather than plunge into musty old books. We are still groping ⁷ perhaps,

- › but we grope intelligently, like a gynecologist feeling a tumor. (...) Do you realize, Dr Hummer, that for the modern pre-adolescent child, medieval dates are of less vital value than weekend ones (twinkle)? – to repeat a pun ⁸ that I heard the Beardsley college psychoanalyst permit herself the other day.' (...) This program rather appalled me ⁹, but I spoke to two intelligent ladies who had been connected with the school, and they affirmed that the girls did quite a bit of sound reading and that the
- 25 'communication' line was more or less ballyhoo ¹⁰ aimed at giving old-fashioned Beardsley School a financially remunerative ¹¹ modern touch, though actually it remained as prim ¹² as a prawn.

Vladimir Nabokov.

1 sporthal	6 afspraakjes maken	10 gebakken lucht
2 gebruiken	7 tastend zoeken	11 lonend
3 Lolita	8 woordspeling	12 stijf
4 opdreunen	9 vervulde mij met	
5 aanpassing	afschuw	

10 Basisopdracht

- Wat bedoelt Gaston met de opmerking 'they teach girls not to spell very well, but to smell very well'?
- Hoe komt Humbert Humbert in deze passage op jou over?
- Hoe goed 'communiceert' Miss Pratt voor iemand die beweert dat alles in haar school om communicatie draait? Hoe gepast zijn bijvoorbeeld haar vergelijkingen en beeldspraak en hoe gaat ze met de naam Humbert Humbert om?
- Deel jij Humberts negatieve reactie op de rectrix en haar visie op onderwijs? Verklaar je antwoord.

11 Extra opdracht

Vanwege het vermeende pornografische karakter van het boek kreeg regisseur Stanley Kubrick slechts met grote moeite de financiering rond voor de verfilming van *Lolita* (1962). Voorwaarde was wel dat hij in de verfilming de leeftijd van Lolita zou veranderen van 12 in 15 jaar. Kubrick stemde daarmee in, maar koos wel een actrice, Sue Lyon, die er beduidend jonger dan 15 uitzag.

Geef in maximaal 150 woorden aan of je het eens bent met de stelling dat er vanwege deze verandering geen sprake meer kan zijn van een getrouwe verfilming van het boek.

Poster voor Stanley Kubricks verfilming van *Lolita*.

Britse poëzie

7 Dylan Thomas

Dylan Thomas (1914–1953) werd in Swansea in Wales geboren. Als dichter werkte Thomas in de Keltische traditie van de barden, de woordmagiërs, die hun gedichten voordroegen en bijzondere aandacht besteedden aan de klank ervan. Thomas combineerde de Keltische traditie van poëzie als voordrachtskunst met het surrealisme. Het resultaat is een vitale, uitbundige poëzie die zich meeslepend laat voorlezen. De poëzie van Thomas is vrij moeilijk vanwege de beeldspraak, die gebaseerd is op de wereld van de dromen en van het onderbewuste. Thomas had grote invloed op de jongere kunstenaars van zijn generatie, vanwege zijn poëzie, maar ook vanwege zijn levensstijl. Heel bewust cultiveerde Thomas het imago van de rebelse, drinkende en tot een vroege dood gedoemde dichter. Die vroege dood kreeg hij dan ook. Hij overleed tijdens een voordrachtstournee in Amerika door een combinatie van drank, fysieke uitputting en een verkeerde medische behandeling. De gedichten van Thomas moet je eigenlijk niet lezen maar beluisteren, voordragen liefst door Thomas zelf of door die andere *great Welsh voice*, die van de acteur Richard Burton. Het gedicht *Do Not Go Gentle into That Good Night* (1952) schreef Dylan Thomas voor zijn vader toen die op sterven lag.

Do Not Go Gentle into That Good Night

1 Do not go gentle into that good night,
Old age should burn and rave ¹ at close of day;
Rage ² , rage against the dying of the light.
Though wise men at their end know dark is right,	1 tieren
2 razen
5 Because their words had forked no lightning ³ they
Do not go gentle into that good night.
Good men, the last wave by ⁴ , crying how bright
Their frail deeds might have danced in a green bay ⁵ ,
Rage, rage against the dying of the light.	3 geen bliksem
gespleten
4 nu de laatste golf is
weggespoeld
5 baai
10 Wild men who caught and sang the sun in flight ⁶
And learn, too late, they grieved it ⁷ on its way,
Do not go gentle into that good night.
Grave men, near death, who see with blinding sight
Blind eyes could blaze ⁸ like meteors and be gay,	6 in zijn rondgang
7 bedroefden hem
8 fel schijnen,
schitteren
15 Rage, rage against the dying of the light.
And you, my father, there on the sad height,
Curse, bless, me now with your fierce tears, I pray.
Do not go gentle into that good night.
Rage, rage against the dying of the light.	

Dylan Thomas.

12 Basisopdracht

- Waaruit blijkt dat dit gedicht voordrachtspoëzie is?
- Twee regels worden een aantal malen herhaald. Welke regels zijn dat en hoe vaak worden ze herhaald? Wat is het effect van die herhaling?
- Welk idee over de manier waarop oude mensen 'horen' te sterven haalt Thomas met die twee regels onderuit?
- Vind je dit een deprimerend gedicht? Verklaar je antwoord.

8 Philip Larkin

Philip Larkin (1922–1985) kreeg bekendheid met zijn gedichtenbundel *The Less Deceived* (1955). Alleen al de titel verradt Larkins scepsis ten aanzien van (politieke) ideologieën. In zijn gedichten reageert Larkin met wrange humor op de alledaagsheid en saaiheid van het leven. Op zijn geheel eigen, laconieke wijze weet hij toch daaruit zo nu en dan momenten van schoonheid en berusting te destilleren.

This Be The Verse

<p>1 They fuck you up, your mum and dad.
They may not mean to, but they do.
They fill you with the faults they had
And add some extra, just for you.</p> <p>5 But they were fucked up in their turn
By fools in old-style¹ hats and coats,
Who half the time were soppy-stern²
And half at one another's throats³.
Man hands on misery to man</p> <p>10 It deepens like a coastal shelf⁴.
Get out as early as you can,
And don't have any kids yourself.</p>	1 ouderwetse 2 slap-streng 3 ruziemaken 4 kustgeul op de bodem van de zee

Philip Larkin, *High Windows*.

13 Basisopdracht

- Welke woordspeling zit er in de befaamde / beruchte beginregel van het gedicht?
- Wat is volgens jou een goede vertaling van wat Larkin bedoelt met 'they fuck you up, your mum and dad'?
- Doen de ouders dit bewust?
- Wat is de oorzaak van dit ouderlijk gedrag?
- Is er enige hoop in dit gedicht dat de situatie voor kinderen mettertijd beter zal worden?
- Wat voor advies geeft Larkin (daarom) aan de lezer?
- Ben je het met dit advies of de strekking van het gedicht eens? Licht je antwoord toe.
- Wat voor idee geeft dit gedicht jou van de 'mens' Larkin?

Amerikaanse poëzie

9 Theodore Roethke

Theodore Roethke (1908–1963) groeide op in en rond de kassen van het bloemenbedrijf van zijn vader en oom, een gegeven dat vaak terugkomt in zijn gedichten, zo ook in zijn tweede dichtbundel *The Lost Son* (1948). De gedichten in deze bundel beschrijven de ervaringen van een opgroeiende jongen in beelden die ontleend zijn aan de wereld van het bloemenbedrijf en de kassen. Roethke koppelt dit autobiografische element aan zijn favoriete thema: de cyclus van geboorte, groei, aftakeling en dood. Roethkes persoonlijke en eerlijke poëzie was van grote invloed op het ontstaan van de persoonlijke bekentenispoëzie aan het eind van de jaren vijftig, van dichters als Robert Lowell en Sylvia Plath. Een van de meest karakteristieke gedichten uit *The Lost Son* is het hieronder weergegeven *My Papa's Waltz*.

My Papa's Waltz

1 The whiskey on your breath
Could make a small boy dizzy ¹ ;	1 duizelig
But I hung on ² like death:	2 klampte me vast
Such waltzing was not easy.	
5 We romped ³ until the pans
Slid from the kitchen shelf;	3 stoeiden
My mother's countenance ⁴
Could not unfrown itself.	4 gezicht
The hand that held my wrist	
10 Was battered ⁵ on one knuckle;	5 gehavend
At every step you missed
My right ear scraped a buckle ⁶ .	6 gesp
You beat time on my head
With a palm caked by dirt ⁷ ,	7 met vastgekoekte aarde
15 Then waltzed me off to bed
Still clinging to ⁸ your shirt.	8 me vastklappend aan

Theodore Roethke.

14 Basisopdracht

- Maak een kopie van dit gedicht en onderstreep de lettergrepen die volgens jou een klemtoon krijgen.
- Welke relatie is er tussen de titel van het gedicht en het door jou aangegeven ritme?
- Hoe ervaart de kleine jongen het 'walsen' met zijn vader? Licht je mening toe met verwijzing naar de dichtregels.
- Gaat dit gedicht volgens jou over een geval van kindermishandeling? Licht je antwoord toe.

10 Allen Ginsberg

Allen Ginsberg (1926–1997) had verschillende baantjes, tot hij in 1955 in San Francisco opzien baarde met de publicatie van *Howl and Other Poems*. Hierin trok Ginsberg woedend van leer tegen de burgerlijkheid van het tijdperk Eisenhower en het vernietigende effect daarvan op zijn generatiegenoten. Hij deed dat in zulke onverbloemde bewoordingen dat de autoriteiten in San Francisco het werk zelf en ook Ginsbergs voordrachten eruit probeerden te verbieden. De publiciteit maakte van Ginsberg een internationale beroemdheid. In lezingen en voordrachten over de hele wereld presenteerde hij zichzelf als de goeroe van de levensstijl van de *beats*. Hij werd de profeet van vrije (en homo-seksuele) liefde en van *holy ecstasy* (heilige extase), die hij bereikte met behulp van marihuana en het voorlezen van zijn eigen, bezwerende poëzie. Ginsbergs publieke rol als *godfather* van de hippies van de jaren zestig overschaduwde al snel zijn prestaties als dichter. Ginsbergs voorbeelden waren de profetische dichters William Blake en Walt Whitman. Zijn verdienste als dichter is zijn vermogen door middel van wrange humor de rotte Amerikaanse samenleving bloot te leggen. Hierna volgt een fragment van het gedicht *Howl*.

Allen Ginsberg op een hippie-manifestatie in Londen.

Howl

- 1 I saw the best minds of my generation destroyed by madness, starving hysterical naked,
dragging themselves through the negro streets at dawn looking for an angry fix ¹,
- 5 angelheaded hipsters burning for the ancient heavenly connection to the starry dynamo in the machinery of night,
who poverty and tatters and hollow-eyed and high sat up smoking in the supernatural darkness of cold-water flats floating across the tops of cities contemplating jazz,
- 10 who bared their brains to Heaven under the El ² and saw Mohammedan angels staggering on tenement roofs illuminated,
who passed through universities with radiant cool eyes hallucinating Arkansas and Blake-light tragedy among the scholars of war,
who were expelled from the academies for crazy & publishing obscene odes on the windows of the skull ³,
- 15 who cowered in unshaven rooms in underwear, burning their money in wastebaskets and listening to the Terror through the wall,
who got busted in their pubic ⁴ beards returning through Laredo with a belt ⁵ of marijuana for New York,
- 20 who ate fire in paint hotels or drank turpentine in Paradise Alley ⁶, death,
or purgatoried ⁷ their torsos night after night
with dreams, with drugs, with waking nightmares, alcohol and cock
and endless balls, (...)

Allen Ginsberg.

>

1	heroïneshot	5	(geld)riem	7	joegen door het
2	luchtspoorweg in
New York	6	achterbuurtpleintje
in Lower East Side
Manhattan		vagevuur
3	schedel				
4	schaamharen				

15 Basisopdracht

- Geef aan welke elementen in dit gedicht erop duiden dat het gedicht geschreven is om op een bezwerende en hypnotiserende manier te worden voorgedragen.
- Wat voor een leven leiden de 'best minds of Ginsbergs generation'?
- Selecteer drie regels uit het gedicht en geef die regels weer in proza. Probeer daarbij de associaties, die Ginsberg in zijn ecstasy met een enkel woord oproept, logisch en / of vertellend uit te schrijven.

16 Verdiepingsopdracht

Tegen het einde van de jaren negentig van de vorige eeuw was er sprake van een herontdekking en een herwaardering van de *beats* (Allen Ginsberg, Jack Kerouac, William Burroughs, Gregory Corso, enzovoort). Zie jij enig verband met de opkomst van *slam-poetry* (zie Basisboek afdeling 2, hoofdstuk 9) en *rap* in dezelfde periode? Licht je mening toe en geef tevens aan of je waardering kunt opbrengen voor deze vormen van *performance* poëzie.

Brits toneel

11 Samuel Beckett

Samuel Beckett (1906–1989) werd in Dublin geboren, maar vestigde zich op jonge leeftijd in Parijs. Daar werkte hij een tijdje als privé-secretaris voor James Joyce. Beckett werd op Goede Vrijdag geboren en zou het leven altijd met lijden en dood associëren. Hij schreef zijn experimentele romans en toneelstukken zowel in het Frans als in het Engels. In zijn werk portretteert hij de moderne, naoorlogse mens als een 'niet-weter' en een 'niet-kunner', die zich alleen met berusting, zelfspot en een flinke dosis zwarte humor staande kan houden.

Becketts toneelstuk *Waiting for Godot* (1956) is een beroemd voorbeeld van het *theatre of the absurd* door het gebruik van nonsensdialogen, van surrealistische en onheilspellende decors en van een volstrekt onlogische verhaallijn. Zijn toneelfiguren hebben geen enkele controle over de gebeurtenissen en daarin ligt de relatie met de naoorlogse werkelijkheid. Twee zwervers, Vladimir en Estragon, wachten op de komst van Godot, een mysterieuze persoon. Godot komt echter niet en de zwervers blijven eindeloos wachten. Hierna een fragment van *Waiting for Godot*.

Enkele van de klassieke ingrediënten van elke *Waiting for Godot*-productie: twee mannen en een boom.

Waiting for Godot

- 1 Estragon Let's go.
 Vladimir We can't.
 Estragon Why not?
 Vladimir We're waiting for Godot.
 5 Estragon (*despairingly*) Ah! (*pause*) You're sure it was here?
 Vladimir What?
 Estragon That we were to wait.
 Vladimir He said by the tree. (*They look at the tree.*) Do you see any others?
 10 Estragon What is it?
 Vladimir I don't know. A willow.
 Estragon Where are the leaves?
 Vladimir It must be dead.
 Estragon No more weeping.
 15 Vladimir Or perhaps it's not the season.
 Estragon Looks to me more like a bush.
 Vladimir A shrub.
 Estragon A bush.
 Vladimir A – What are you insinuating? That we've come to the wrong
 20 place?
 Estragon He should be here.
 Vladimir He didn't say for sure he'd come.
 Estragon And if he doesn't come?
 Vladimir We'll come back tomorrow.
 25 Estragon And then the day after tomorrow.
 Vladimir Possibly.
 Estragon And so on.
 Vladimir The point is –

Samuel Beckett.

17 Basisopdracht

- a Welke regels in het fragment geven aan dat het wachten wel eens eindeloos zou kunnen doorgaan?
- b Wat voor indruk krijg je van Godot in dit fragment? Aan wie doet de naam Godot je denken? Denk je dat dit toevallig is?
- c Stel dat je de gelegenheid krijgt een opvoering van *Waiting for Godot* bij te wonen, zou je dan van die gelegenheid gebruikmaken? Waarom wel of waarom niet?

18 Extra opdracht

De Beckettiaanse dialoog die nergens over gaat en eindeloos kan doorgaan (oneerbiedig: 'slap geouwehoer') is tegenwoordig een veelgebruikt stijlmiddel in toneelstukken en films, vaak zonder het onderliggende, pessimistische mensbeeld van Beckett.

Geef een recent voorbeeld van zo'n dialoog. Licht je keuze toe en beschrijf de functie van deze dialoog. Met wat voor effect wordt de dialoog gebruikt?

Amerikaans toneel

12 Arthur Miller

Arthur Miller (1915) is geboren en getogen in New York. In de jaren vijftig zag Miller hoe de waarden en de rechten van het individu bedreigd werden door de smerige manipulaties en chantagepraktijken van senator Joseph McCarthy in diens jacht op communisten. Als reactie op deze heksenjacht schreef Miller *The Crucible* (1953), een toneelstuk over de heksenprocessen van Salem. In 1692 werden daar negentien onschuldige personen schuldig bevonden aan hekserij en opgehangen. De parallel met McCarthy's communistenjacht in de periode 1952-1954 is duidelijk. Ook hier gingen de beklaagden vrijuit als ze bekenden lid te zijn geweest van de communistische partij (zich schuldig te hebben gemaakt aan hekserij) en de namen noemden van andere leden (medecommunisten, medehexen). In hun wanhoop noemden de beklaagden de namen van onschuldigen, die op hun beurt gedwongen werden de namen van andere onschuldigen te noemen. De vicieuze cirkel van het *naming names* kon volgens Miller alleen worden doorbroken als beklaagden de moed toonden niet toe te geven aan chantage en meer waarde toekenden aan de waarheid en aan zelfrespect dan aan het behoud van het eigen leven.

In het volgende fragment, van het einde van *The Crucible*, toont een van de beklaagden, John Proctor, de door Miller zo bewonderde moed. Hij weigert te bekennen en stijgt daarmee uit boven zichzelf en zijn eigen zwakheden, zij het ten koste van zijn leven.

The Crucible

1 **Danforth** (*pointing at the confession¹ in Proctor's hand*) Is that document a lie? If it is a lie I will not accept it! What say you? I will not deal in lies, Mister! (*Proctor is motionless*) You will give me your honest confession in my hand, or I cannot keep you
5 from the rope². (*Proctor does not reply*) Which way do you go, Mister? (*His breast heaving³, his eyes staring, Proctor tears the paper and crumples it, and he is weeping in fury, but erect*)

Danforth Marshall!

Parris (*hysterically, as though the tearing paper were his life*) Proctor, Proctor!

10 **Hale** Man, you will hang! You cannot!

Proctor (*his eyes full of tears*) I can. And there's your first marvel, that I can. You have made your magic now, for now I do think I see some shred⁴ of goodness in John Proctor. Not enough to wave a banner with, but white enough to keep it from such dogs. (*Elizabeth, in a burst of terror, rushes to him and weeps against his hand*) Give them no tear! Tears pleasure them! Show honour now, show a stony heart and sink them with it! (*He has lifted her, and kisses her now with great passion*)

20 (...) >

- › **Hale** Woman, plead with him! *(He starts to rush out the door, and then goes back to her)* Woman! It is pride, it is vanity⁵. *(She avoids his eyes, and moves to the window. He drops to his knees)* Be his helper! – What profit him to bleed? Shall the
 25 dust praise him? Shall the worms declare his truth? Go to him, take his shame away!
- Elizabeth** *(supporting herself against collapse⁶, grips the bars of the window, and with a cry)* He have his goodness now. God forbid I take it from him!
- 30 *(The final drumroll crashes, then heightens violently. Hale weeps in frantic prayer, and the new sun is pouring upon her face, and the drums rattle like bones in the morning air)* The curtain falls.

Arthur Miller.

1 bekentenis	3 zwaar ademend	5 ijdelheid
2 strop	4 greintje	6 instorten

19 Basisopdracht

- Wat geeft Proctor te kennen met het verscheuren van de bekentenis?
- Wat bedoelt hij met 'I see some shred of goodness'?
- Hoe reageren de rechter (Danforth) en de aanklager (Hale) hierop?
- Hoe reageert Elizabeth, Proctors vrouw, op zijn weigering te bekennen en dus zijn keuze voor de dood?
- Wat vind jij van Proctors beslissing en van de reactie van zijn vrouw?

20 Extra opdracht

Het stuk eindigt met 'The curtain falls'. De verfilming uit 1997 (N. Hytner, naar een script van Arthur Miller) eindigt met de volgende mededeling op het scherm: 'After nineteen executions the Salem witch-hunt was brought to an end, as more and more accused people refused to save themselves by giving false confessions.'

Geef in maximaal 100 woorden je commentaar op het verschil in effect op de toeschouwer van deze twee manieren om de *The Crucible* te beëindigen.

21 Extra opdracht

- Van welke in dit hoofdstuk behandelde schrijver zou je meer willen lezen? Op welk werk of welke werken zou dan je keuze vallen? Licht je keuze toe.
- Over welk thema zou je meer willen lezen of een werkstuk willen maken? Licht je keuze toe.
- De jaren vijftig worden wel eens als een mufte en sombere periode afgeschilderd. Is dat ook de indruk die jij overhoudt na het doorwerken van dit hoofdstuk? Licht je mening toe.

WE'LL ALL WIN
WITH THE
CONSERVATIVES.

Hoofdstuk

8

1960–1980

Brits proza

1 John Fowles

De wereld van John Fowles (1926) is er een van (seksuele) obsessie en zinsbegoocheling. In zijn romans laat Fowles met allerlei experimentele technieken de grenzen vervagen tussen werkelijkheid en fictie. Hij flitst heen en weer tussen heden en verleden, tussen feiten en verbeelding en geeft als auctoriaal verteller uitgebreid tekst en uitleg bij de gebeurtenissen, maar geeft tevens toe geen controle te hebben over de gebeurtenissen. Het verhaal is niet van hem, maar van de personages en die leiden een eigen leven. Zijn stijl switcht moeiteloos van heden naar verleden, van hedendaags Engels naar briljante imitaties van achttiende- of negentiende-eeuws proza. *The French Lieutenant's Woman* is het verhaal van de obsessieve liefde van een rijke *gentleman* (Charles) voor een 'gevalen' vrouw (Sarah), 'het liefje van de Franse luitenant'. Net als het verhaal zijn de stijl en vorm van het boek negentiende-eeuws. Op gezette tijden onderbreekt Fowles als auctoriaal verteller het verhaal. Hij informeert de lezer dan over Darwin, Freud en het verschil tussen de onderdrukte, maar intense beleving van seksualiteit in de negentiende eeuw en de vrijgevochten, maar verveelde twintigste-eeuwse beleving. Het volgende fragment is een goed voorbeeld van de manier waarop Fowles de werkelijkheid van de negentiende eeuw belicht vanuit de twintigste-eeuwse belevingswereld van de lezer.

Sarah heeft onderdak gevonden bij Mrs. Poulteney, die haar uit liefdadigheid als metgezellin in dienst heeft genomen. Mrs. Poulteney is een tirannieke en hypocriete dame op leeftijd, die Sarah onderwerpt aan een vroom schrikbewind van bijbel-lezen, verplichte dankbaarheid, boetedoening en onderdrukking van elk natuurlijk gevoel. De enige ontsnappingsmogelijkheid die Sarah heeft is haar dagelijkse mid-

dagwandeling. Die voert haar eerst naar de nabijgelegen pier (waar ze uren over de zee staart) en, wanneer haar dat door Mrs. Poulteney verboden wordt, naar 'Ware Commons', een afgelegen bosgebied dat de kwalijke reputatie heeft een toevluchtsoord voor geliefden te zijn. Ook dit komt Mrs. Poulteney ter ore en er ontwikkelt zich dan de volgende scène.

The French Lieutenant's Woman

- 1 Sarah came forward and stood in front of her mistress. 'I must insist on knowing of what I am accused.' Mrs. Poulteney told her. To her amazement Sarah showed not the least sign of shame. 'But what is the sin in walking in Ware Commons?' 'The sin! You, a young woman, alone, in such a
- 5 place!' 'But ma'am, it is nothing but a large wood.' 'I know very well what it is. And what goes on there. And the sort of person who frequents it!'
'No one frequents it. That is why I go there – to be alone.' 'Do you contradict me, miss! Am I not to know what I speak of?' The first simple fact was that Mrs. Poulteney had never set eyes on Ware Commons, even
- 10 from a distance, since it was out of sight of any carriage road. The second simple fact is that she was an opium addict but before you think I am wildly sacrificing plausibility to sensation, let me quickly add that she did not know it. What we call opium she called laudanum. A shrewd, if blasphemous, doctor of the time called it Our Lordanum, since many a
- 15 nineteenth-century lady (...) sipped it a good deal more frequently than Communion Wine. It was, in short, a very near equivalent of our own age's sedative pills². Why Mrs. Poulteney should have been an inhabitant of the Victorian valley of the dolls we need not inquire, but it is to the point that laudanum, as Coleridge once discovered, gives vivid dreams. I
- 20 cannot imagine what Bosch-like pictures of Ware Commons Mrs. Poulteney had built up over the years; what satanic orgies she divined³ behind every tree, what French abominations under every leaf. But I think that we may safely say it had become the projection of all that went on in her own subconscious. (...) 'Very well. But let it be plainly
- 25 understood. I permit no one in my employ to go or be seen near that place. You will confine your walks to where it is seemly. Do I make myself clear?' Sarah murmured, 'Yes'. Then, 'I thank you ma'am.' No more was said. She turned to the Bible and read the passage Mrs. Poulteney had marked. It was the same one as she had chosen for that first interview –
- 30 Psalm 119: 'Blessed are the undefiled⁴ in the way, who walk in the law of the Lord.' Sarah read in a very subdued voice, seemingly without emotion. The old woman sat facing the dark shadows at the far end of the room; like some pagan idol she looked, oblivious of the blood sacrifice her pitiless stone face demanded. Later that night Sarah might have been
- 35 seen – though I cannot think by whom, unless a passing owl – standing at the open window of her unlit bedroom. The house was silent, and the town as well, for people went to bed by nine in those days before electricity and television. It was now one o'clock. Sarah was in her nightgown, with her hair loose; and she was staring out to sea. A distant lantern
- 40 winked faintly on the black waters out towards Portland Bill, where some ship sailed towards Bridport. Sarah had seen the tiny point of light; and not given it a second thought. If you had gone closer still, you would have seen that her face was wet with silent tears. She was not standing at her window as part of her mysterious vigil⁵ for Satan's sails; but as a

- › 45 preliminary to jumping from it. I will not make her teeter on the window-sill; or sway forward, and then collapse sobbing back on to the worn carpet of her room. We know she was alive a fortnight after this incident, and therefore she did not jump. Nor were hers the sobbing, hysterical sort of tears that presage⁶ violent action; but those produced
50 by a profound misery- slow- welling, unstoppable, creeping like blood through a bandage. Who is Sarah? Out of what shadows does she come?

John Fowles.

1 er regelmatig komt	3 inbeelden	5 wake
2 kalmeringspillen	4 onbezoedelden	6 voorafgaan aan

1 Basisopdracht

- Bestudeer in het Basisboek afdeling 1, hoofdstuk 3, de theorie over verteltechniek en soorten vertellers. Met welk soort verteller hebben we in dit fragment te maken?
- Welke bewijzen voert de verteller aan voor de hypocrisie van Mrs. Poulteney?
- Hoe reageert Sarah op de valse beschuldigingen en terreur van Mrs. Poulteney?
- Op welke punten in het fragment onderbreekt de verteller het verhaal om de lezer te wijzen op verschillen en / of overeenkomsten tussen de negentiende en de twintigste eeuw?
- Dragen die onderbrekingen volgens jou bij tot een beter begrip van de personages en van het verhaal? Verklaar je antwoord.
- Waar geeft de verteller aan dat hij (tot op zekere hoogte) de controle heeft over het verhaal en de personages zonder echter alles te weten?

2 Verdiepingsopdracht

- Wat vind jij van de door Fowles gehanteerde vertelstijl? Zou je meer boeken willen lezen die in deze vertelstijl geschreven zijn?
- Wat vind je in het algemeen van de trend om historische romans of films te produceren en daarin de lezer / kijker nadrukkelijk te wijzen op verschillen of overeenkomsten tussen de historische periode van het verhaal en de eigentijdse wereld van de lezer? (Denk bijvoorbeeld aan films als *Shakespeare in Love* en *A Knight's Tale*.)
- Fowles is van mening dat in sommige opzichten de Victoriaanse tijd te prefereren is boven de onze omdat mannen en vrouwen harder moesten vechten voor de uitdrukking van hun gevoelens en verlangens en er dan ook intenser van genoten op de (zeldzame) momenten dat ze daarin slaagden. Kun jij je vinden in deze redenering? Waarom wel of niet?

3 Extra opdracht

Bestudeer de eerste twintig minuten van de filming van *The French Lieutenant's Woman*. Leg in maximaal 150 woorden uit wat voor oplossing scriptschrijver Harold Pinter bedacht heeft om de constante vergelijking van de negentiende en de twintigste eeuw door de verteller weer te geven met puur filmische middelen (= beeld, geluid, dialoog, actie). Wat vind jij van die oplossing?

Poster voor de film *The French Lieutenant's Woman*.

2 Angela Carter

Al het werk van Angela Carter (1940–1992) gaat over de vrouwelijke seksualiteit en de noodzaak voor de vrouw zich te bevrijden uit de traditionele slachtofferrol, die haar door de man en door haarzelf wordt opgelegd. In haar romans lopen de werkelijkheid en de wereld van dromen, mythes en het onderbewustzijn door elkaar op een manier die verwant is aan het magisch-realisme en aan de horrorverhalen van Edgar Allan Poe.

In *The Magic Toyshop* (1967) loopt de vijftienjarige Melanie in de tuin in haar moeders trouwjurk. Kort daarna sterven haar ouders en wordt Melanie toevertrouwd aan de zorgen van haar oom Philip, een gestoorde poppenmaker. De climax van het boek is de scène waarin Melanie verkracht wordt door een van de poppen van haar oom, een mechanische zwaan, en zo hetzelfde lot ondergaat als Leda in de Griekse mythe van Leda en de zwaan. In het volgende fragment kan Melanie niet slapen. Ze loopt de slaapkamer van haar ouders binnen, die op dat moment ergens anders verblijven.

The Magic Toyshop

- 1 Melanie was fifteen years old, beautiful and had never even been out with a boy, when, for example, Juliet had been married and dead of love at fourteen. She felt that she was growing old. Cupping her bare breasts, which were tipped as pinkly as the twitching noses of white rabbits, she
- 5 thought: 'Physically, I have probably reached my peak¹ and can do nothing but deteriorate² from now on. Or, perhaps, mature³'. But she did not want to think she might not be already perfect. One night Melanie could not sleep. It was late in summer and the red, swollen moon winked in the apple tree and kept her awake. The bed was hot. She itched. She turned
- 10 and twisted and thumped her pillow. Her skin prickled with wakefulness and her nerves were as raw as if a hundred knives were squeaking⁴ across a hundred plates in concert. At last, she could bear it no longer and got up. The house was heavy with sleep but Melanie was wide awake. She felt strangely excited to be up and about when they all slept. (...) She
- 15 wandered idly⁵ into her parents' empty room. Shoes under the bed waited patiently for her mother's returning feet, an empty tobacco tin pinned on⁶ the bedside table for her father to come back and throw it away. The room was lit completely by the moon; the white crochet cover⁷ on the low, wide bed glowed in the moonlight with a pregnant luminosity⁸.
- 20 Her parents slept in this bed, which was generous and luxuriant as a film star's. (...) Melanie tried to imagine her parents making love. This seemed a very daring thing to think on such a hot night. She tried hard to picture their embraces in this bed but her mother always seemed to be

- › wearing her black, going-to-town suit ⁹, and Daddy had on the hairy
 25 tweed jacket with leather elbow-patches which, together with his pipe,
 was his trademark ¹⁰. His pipe would be tucked into the breast pocket
 while they did it. Melanie tried but could not imagine her parents'
 nakedness. When she thought of her mother and father, their clothes
 seemed part of their bodies, like hair or toenails.

Angela Carter.

1 top	5 doelloos	9 pak
2 achteruitgaan	6 verlangde naar	10 handelsmerk
3 volwassen worden	7 gehaakte sprei	
4 piepen	8 schijnsel	

4 Basisopdracht

- Probeer met minimaal vijf sleutelwoorden aan te geven hoe Melanie in dit fragment op jou overkomt? (bijvoorbeeld: ongeduldig)
- Zie jij een verband tussen Melanies leeftijd (en gemoedstoestand) en haar nachtelijke bezoek aan de (verlaten) slaapkamer van haar ouders?
- Waarom is het volgens jou voor Melanie zo moeilijk zich haar ouders zonder kleren voor te stellen?
- Zou een man deze passage hebben kunnen schrijven? Licht je mening toe.
- Geef een korte samenvatting van de Griekse mythe van Leda en de zwaan. Wat is de diepere betekenis van die mythe?

Amerikaans proza

3 Michael Herr

Het allesbepalende onderwerp in Amerika in deze periode was de Vietnamoorlog, de eerste oorlog die via de tv *live* de huiskamer binnenkwam. Hoewel de tv-beelden voor zich spraken, voelden vele verslaggevers en Vietnamveteranen de behoefte om die beelden van geschreven commentaar te voorzien om het Amerikaanse publiek te overtuigen van de waanzin en in het bijzonder de verwoestende, psychische effecten van deze oorlog. Centraal in de zogenaamde Vietnamliteratuur staat de jonge soldaat (*the grunt*) die slecht voorbereid en meestal onvrijwillig voor een jaar de hel van de Vietnamese jungle wordt ingejaagd. De jonge soldaten maken dan in sneltreinvaart een proces door van demoralisering en totale verloedering, waar vele Vietnamveteranen tot op de dag van heden nog de traumatische gevolgen van ondervinden.

Wat inhoud betreft, hadden Joseph Conrad en Joseph Heller de sterkste invloed op de Vietnamliteratuur. In *Heart of Darkness* (1902) had Conrad al aangetoond hoe dun het laagje Westerse beschaving wel is onder extreme omstandigheden 'if you but take the butcher and policeman away'. Joseph Heller had in zijn cultroman *Catch 22* (1961) over Amerikaanse vliegers in de Tweede Wereldoorlog op hilarische en macabere wijze de perverse logica en immoraliteit van het militaire systeem aan de kaak gesteld.

Amerikaanse soldaat (*grunt*) in Vietnam.

Wat de vorm betreft was de grootste invloed op de Vietnamliteratuur het *New Journalism*, waarin de schrijver verslag doet van waar gebeurde gebeurtenissen met behulp van de technieken en het inlevingsvermogen van de romanschrijver. Tot nu toe is er niemand beter in geslaagd dan Michael Herr (1940) om de bizarre verschikkingen van de Vietnamoorlog weer te geven. Herr was een jonge filmrecensent toen hij in 1967 van het blad *Esquire* de opdracht kreeg een artikel te schrijven over de Amerikanisering van Saigon. Hij koos er echter voor om naar Khesanh te gaan gedurende het beruchte, maanden durende beleg van die plaats door het Noord-Vietnamese leger. Het resultaat was het artikel *Khesanh*, dat samen met Conrad's *Heart of Darkness* de basis vormde van zijn meesterwerk *Dispatches* en van het scenario dat hij samen met Francis Ford Coppola zou schrijven voor diens monumentale Vietnamfilm *Apocalypse Now*. Een fragment van *Khesanh* volgt hierna.

Khesanh

- 1 He was a tall blond from Michigan, probably about twenty, though it was never easy to guess the ages of Marines at Khesanh since nothing like youth ever lasted in their face for very long. It was the eyes: Because they were always either strained or blazed-out or simply blank, they never had
- 5 anything to do with what the rest of the faces were doing, and it gave everybody the look of extreme fatigue or even a glancing madness. (And age. If you take one of those platoon photographs from the Civil War and cover everything but the eyes, there is no difference between a man of fifty and a boy of thirteen.) This Marine, for example, was always smiling.
- 10 It was the kind of smile that verged on the high giggles ¹, but his eyes showed neither amusement nor embarrassment nor nervousness. It was a little insane, but it was mostly esoteric ² in the way that so many Marines under twenty-five became esoterics after a few months in I Corps. On that young, non-descript face, the smile seemed to come out
- 15 of some old knowledge, and it said, 'I'll tell you why I'm smiling, but it will make you crazy.'
- He had the name Marlene tattooed on his upper arm, and up on his helmet there was the name Judy, and he said, 'Yeah, well, Judy knows all about Marlene. That's cool, there's no sweat there.' On the back of his flak
- 20 jacket he had once written, 'Yea, though I walk through the Valley of the shadow of Death I shall fear no Evil, because I'm the meanest Motherfucker in the Valley', but he had tried later, without much success, to scrub it off because, he explained, every damn dude in the D.M.Z. ³ had that written on their flak jackets and he'd smile.
- 25 He was smiling on this last morning of his tour. His gear was straight, his papers in order, his duffel packed and he was getting through all of the last-minute business of going home, the backslapping and goosing; the joshing with the Old Man ('Come on, you know you're gonna miss this place.' 'Yes sir. Oh wow!'); the exchanging of addresses; the odd,
- 30 fragmented reminiscences blurted out of awkward silences. He had a few joints left, wrapped up in a plastic bag (he hadn't smoked them because, like most Marines at Khesanh, he expected a ground attack, and he didn't want to be stoned when it came), and he gave these to his best friend, or rather his best surviving friend. His oldest friend had been blown away,
- 35 on the same day the ammo dump had been hit. (...) On this last morning, the young Marine caught a ride from his company position that dropped him off fifty metres from the strip. As he moved on foot he

- heard the distant sound of the C-123 coming in, and that was all he heard. There was hardly more than a hundred-foot ceiling, scary, bearing
 40 down on him. Except for the approaching engines, everything was still. If there had been something more, just one incoming round, he might have been all right, but in that silence, the sound of his own feet moving over the dirt was terrifying to him. He later said that this is what made him stop. He dropped his duffel and looked round. He watched the
 45 plane, his plane, as it touched down, and then he ran leaping over some discarded sandbags by the road. He lay out flat and listened as the plane switched loads and took off, listened until there was nothing left to listen to. Not a single round had come in.
- Back at the bunker there was some surprise at his return, but no one said
 50 anything. Anyone can miss a plane. (...) The next morning two of his friends went with him to the edge of the strip and saw him into the trench. ('Good-bye', Gunny⁴ said, 'And that's an order.') They came back to say he'd gotten out for sure this time. An hour later, he came up the road again, smiling. He was still there the first time I left Khesanh, and
 55 while he probably made it out eventually, you can't be sure.
- Something was working on the young Marine, and the Gunny knew what it was. In this war they called it 'acute environmental reaction', but Vietnam had spawned a jargon of such delicate locutions⁵ that it's often impossible to know even remotely the thing being described. Most
 60 Americans would rather be told that their son is undergoing acute environmental reaction than to hear that he is suffering from shell shock⁶, because they could no more deal with the fact of shell shock than they could with the reality of what had happened to this boy during his five months at Khesanh.
- 65 Say that his legs just weren't working. It was clearly a medical matter, and the sergeant was going to have to see that something was done about it. But when I left, the kid was still there, sitting relaxed on his duffel and smiling, saying, 'Man, when I get home, I'll have it knocked⁷'.

Michael Herr, *Esquire* 1969.

1 slappe lach	4 sergeant	gevolge van lang-
2 buitenissig	5 verhullend taal-	durig blootgesteld
3 demilitarised zone	gebruik	zijn aan extreem
(dus achter de	6 totale psychische	oorlogsgeweld
frontlinie)	instorting ten	7 helemaal voor elkaar

5 Basisopdracht

- Wat zijn de meest opvallende uiterlijke kenmerken van de jonge soldaat? Wat is er zo 'buitenissig' aan die kenmerken? Waaruit blijkt Herrs bijna fotografisch en filmisch oog voor detail? Wat zeggen die details over de jonge soldaat?
- Wat is het romanachtige element in dit fragment en wat het journalistieke? (denk bijvoorbeeld aan het door Herr gehanteerde vertelperspectief)
- Hoe en op welke plaatsen in dit fragment geeft Herr aan dat ook de romanachtige passages gebaseerd zijn op gedocumenteerde feiten?
- Wat is er volgens Herr aan de hand met de jonge soldaat?
- Hoe zou jij Herrs houding omschrijven tegenover de oorlog en de jonge soldaten?

- f In dit fragment geeft Herr ook kritiek op het thuisfront. Wat behelst die kritiek?
- g Kun jij die kritiek in verband brengen met Herrs keuze Vietnam te benaderen met de technieken van het *New Journalism*? Licht je antwoord toe.

6 Verdiepingsopdracht

- a Wat heeft dit fragment jou duidelijk gemaakt over het effect van de Vietnam-oorlog op de doorgaans negentienjarige soldaten?
- b Denk jij dat dit effect beperkt is tot de Vietnam-oorlog? Verklaar je antwoord.
- c Hoe effectief en gepast vind je Herrs *New Journalism*-aanpak voor de beschrijving van de effecten van de Vietnam-oorlog?
- d Welk medium is volgens jou het meest geschikt om de waanzin en wreedheid van oorlog over te brengen: de roman, de journalistieke reportage, fotoreportage, film of documentaire? Je mag ook een voorkeur uitspreken voor een combinatie van media. Verklaar je voorkeur. Bestudeer hierbij de theorie uit het Basisboek afdeling 1, over eerste, tweede en derde werkelijkheid (hoofdstuk 1, paragraaf 2) en over de relatie tussen boek en film (hoofdstuk 7, paragraaf 6).

7 Extra opdracht

Kies voor uitwerking van een van onderstaande researchopdrachten.

- a Maak korte recensies (maximaal 100 woorden per recensie) van drie toonaangevende titels uit de Vietnam-literatuur (romans, journalistiek, autobiografische geschriften). Raadpleeg hiervoor internet en paragraaf 6h van afdeling 3 in het Basisboek, over recensies.
- b Maak korte recensies (maximaal 100 woorden per recensie) van drie toonaangevende films over de (nasleep van de) Vietnam-oorlog. Raadpleeg hiervoor internet en paragraaf 6h van afdeling 3 in het Basisboek, over recensies.
- c Maak korte recensies (maximaal 100 woorden per recensie) van drie toonaangevende popsongs over Vietnam. Raadpleeg hiervoor internet en paragraaf 6h van afdeling 3 in het Basisboek over recensies.
- d Geef in steekwoorden aan wat de meest opvallende overeenkomsten zijn tussen Conrads *Heart of Darkness* en Herrs scenario voor Coppola's *Apocalypse Now*. Op internet is veel informatie te vinden over beide werken.
- e Vele soldaten in Vietnam voelden zich gevangen in de *Catch 22*-logica van het militaire apparaat. Een berucht voorbeeld van deze logica is de uitspraak: 'we had to destroy the village in order to save it'. De bedenker van het in deze periode door de *counterculture* wereldwijd gehanteerde begrip *Catch 22* was Joseph Heller in zijn roman *Catch 22* (1961):
'There was only one catch and that was Catch 22, which specified that a concern for one's own safety in the face of dangers that were real and immediate was the process of a rational mind. Orr was crazy and could be grounded¹. All he had to do was ask; and as soon as he did, he would no longer be crazy and would have to fly more missions. Orr would be crazy to fly more missions and sane if he didn't, but if he was sane he had to fly them. If he flew them, he was crazy and didn't have to; but if he didn't want to he was sane and had to. Yossarian was deeply moved by the absolute simplicity of this clause² of Catch-22 and let out a respectful whistle. "That's some catch, that Catch-22," he observed. "It's the best there is," Doc Daneeka agreed.'
Leg uit wat het geniepige is van *Catch 22*. Geef tevens een hedendaags voorbeeld van een *Catch 22*-regeling of bepaling.

¹ een vliegverbod opgelegd krijgen

² bepaling

4 Ken Kesey

Ken Kesey (1935–2001) is een van de legendarische figuren van de tegen-cultuur van de jaren zestig. In 1960 meldde hij zich als proefkonijn bij een laboratorium waar werd geëxperimenteerd met lsd en andere bewustzijnsverruimende middelen. Deze ervaring maakte van hem een van de profeten van de psychedelische revolutie. Kesey verzamelde een schare volgelingen en trok met een psychedelisch beschilderde, oude schoolbus door Amerika, 'to shock some and turn on others'. De avonturen van Ken Kesey en zijn *Merry Pranksters* worden in de stijl van het *New Journalism* beschreven door Tom Wolfe in *The Electric Kool-Aid Acid Test*, nog steeds een van de beste boeken over de gloriejaren van het hippietijdperk. Rond 1970 trok Kesey zich terug op een boerderij in zijn geboortestreek Oregon.

One Flew over the Cuckoo's Nest (1962) is gebaseerd op Keseys ervaringen als nachtwaker in een psychiatrische inrichting en op zijn experimenten met lsd. De roman speelt zich af op een afdeling van een psychiatrische inrichting. De afdeling staat onder leiding van de strenge hoofdverpleegster Big Nurse Ratched en van haar met stokken gewapende, sadistische zwarte helpers. De rust wordt verstoord door de komst van Randle McMurphy, een ruige, opgewekte en zelfbewuste man. Hij bindt de strijd aan met de ijzeren dictatuur van de Big Nurse. Aan de ene kant verliest hij de strijd, omdat de Big Nurse hem uiteindelijk met een hersenoperatie weet klein te krijgen. Aan de andere kant wint hij de strijd, omdat zijn aanwezigheid de patiënten weer vreugde in het leven heeft gegeven en ook het zelfbewustzijn om terug te keren in de 'normale' maatschappij. De patiënt die het meest opbloeit onder McMurphy's aanwezigheid is de verteller van het verhaal, de reusachtige indiaan Chief Bromden. Aanvankelijk is het verhaal van Chief onbetrouwbaar. Onder invloed van kalmerende middelen verwacht hij de werkelijkheid met zijn eigen, verschrikkelijke angstvisioenen. In die visioenen ziet hij zichzelf als een nietig en hulpeloos mannetje. Gaandeweg hervindt hij met behulp van McMurphy zichzelf, zijn indiaanse roots en zijn imposante gestalte. Hier is Chiefs beschrijving van McMurphy's aankomst in de inrichting.

One Flew over the Cuckoo's Nest

- 1 Most days I'm the first to see the admission¹, watch him creep in the door and slide along the wall and stand scared till the black boys come sign for him and take him into the shower room, where they strip him and leave him shivering with the door open while they all three run grinning up and down the halls looking for the Vaseline. 'We need that Vaseline',
 5 they'll tell the Big Nurse, 'for the thermometer'. She looks from one to the other. 'I'm sure you do', and hands them a jar holds at least a gallon², 'but mind you boys don't group up in there'. Then I see two, maybe all three of them in there, in that shower room with the Admission, running that
 10 thermometer around in the grease³, till it's coated⁴ the size of your finger, crooning, 'Tha's right, motha, tha's right', and then shut the door and turn all the showers up to where you can't hear anything but the vicious hiss of water on the green tiles⁵. I'm out there most days, and I see it like that. But this morning I have to sit in the chair and only listen to them
 15 bringing him in. Still, even though I can't see him, I know he's no ordinary Admission. I don't hear him slide⁶ scared along the wall, and when they tell him about the shower he don't just submit⁷ with a weak little yes, he tells them right back in a loud, brassy voice that he's already plenty damn clean, thank you. 'They showered me this morning at the courthouse and

- › 20 last night at the jail. And I swear I believe they'd of washed my ears for me on the taxi ride over if they coulda found the vacilities. Hoo boys, seems like everytime they ship me someplace I gotta get scrubbed down ⁸ before, after, and during the operation. I'm getting so the sound of water makes me start gathering up my belongings. And get back away from me
- 25 with that thermometer, Sam, and give me a minute to look my new home over; I've never been in an Institute of Psychology before'.

Ken Kesey.

1 nieuwe patiënt	4 bedekt met een laag	7 gehoorzamen
2 vier liter	5 tegels	8 afgeboend
3 vet	6 sluipen	

8 Basisopdracht

- Hoe gaan de zwarte helpers met de nieuwe patienten om?
- Wat is het verschil tussen McMurphy en de meeste nieuwe patienten? Waar- aan merkt Chieft het verschil?
- Wat voor rol spelen vrouwen, blanke mannen en minderheden (zwarten, indianen) in dit fragment?
- Ben je het op basis van je antwoord op c eens met de stelling dat de inrichting een miniatuurversie is van de Amerikaanse maatschappij? Licht je mening toe.

9 Verdiepingsopdracht

In *The Electric Kool-Aid Acid Test* (1968) geeft Tom Wolfe de volgende beschrijving van Kesey, toen die naar Mexico gevlucht was voor de Amerikaanse autoriteiten vanwege zijn gebruik van marihuana: 'Kesey had gotten paranoid as hell, but that wasn't the only thing. He liked this Fugitive game. Man, he'd scam out in the jungle and hide out for two or three days and smoke a lot of grass and finally straggle in. (...) And yet it was nice. It was crazy but nice. Kesey was the most magnetic person. He radiated something, a kind of power. His thoughts, the things he talked about, were very complex and metaphysical and cryptic but his manner was back-home, almost back-country. Even while he was reeking with paranoia, he seemed to have total confidence.' Welke overeenkomsten en verschillen zie jij tussen de echte Kesey en de fictionele McMurphy?

10 Extra opdracht

Zoek in de roman de passage waarin Chieft Bromden de aankomst en het uiterlijk van McMurphy beschrijft. Kijk naar de opkomst van Jack Nicholson als Randle McMurphy in Milos Formans verfilming van de roman. Vind je Nicholsons uiterlijk en de manier waarop hij McMurphy uitbeeldt passen bij de beschrijving in het boek? Licht je mening in maximaal 150 woorden toe.

Britse poëzie

5 Ted Hughes

Ted Hughes (1930–1998), getrouwd geweest met de Amerikaanse schrijfster en dichteres Sylvia Plath, is de dichter van de pracht, maar ook van de immorele wreedheid van de natuur. De mens moet opnieuw met die natuurkracht in contact

komen om zijn vitaliteit te hervinden. Omdat Hughes teruggrijpt op heidense tradities en rituelen, heeft zijn poëzie bij eerste kennismaking een vervreemdende en onthutsende werking. De lezer dient zich over te geven aan de bezwerende kracht die uitgaat van de beelden en het ritme van Hughes' gedichten. Pas dan ervaart hij dat de gedichten van Hughes wat thematiek betreft vrij eenvoudig zijn. Zij gaan, in de woorden van Hughes zelf, over 'the war between vitality and death and may be said to celebrate the warriors of either side'.

Hawk Roosting ¹

¹ op stok zitten

- ¹ I sit in the top of the wood, my eyes closed.
In action, no falsifying dream
Between my hooked ² head and my hooked feet:
Or in sleep rehearse ³ perfect kills and eat.
- ⁵ The convenience ⁴ of the high trees!
The air's buoyancy ⁵ and the sun's ray
Are of advantage to me;
And the earth's face upward for my inspection.
- My feet are locked on the rough bark.
¹⁰ It took the whole of Creation
To produce my foot, my each feather:
Now I hold Creation in my foot
- Or fly up, and revolve ⁶ it all slowly –
I kill where I please because it is all mine.
- ¹⁵ There is no sophistry ⁷ in my body:
My manners are tearing off heads –
- The allotment ⁸ of death.
For the one path of my flight is direct
Through the bones of the living.
- ²⁰ No arguments assert my right ⁹:
The sun is behind me.
Nothing has changed since I began.
My eye has permitted no change.
I am going to keep things like this.

² gekromd, gehaakt

³ repeteer

⁴ gemak

⁵ opwaartse druk

⁶ denk nog eens over alles
na

⁷ bedrog

⁸ toewijzing

⁹ voor dit recht zijn geen
argumenten nodig

Ted Hughes, *Lupercal*.

11 Basisopdracht

- Heeft dit gedicht over een vogel iets met jou, als mens, te maken? Licht je antwoord toe.
- Hoe kijkt de havik aan tegen de wereld en zijn rol in de schepping?
- Welk gevoel roept dit gedicht bij je op?
- Critici beschuldigden Hughes van het verheerlijken van fascistische impulsen en zagen de havik als een symbool voor een moordende, totalitaire dictator. Hughes zelf denkt daar anders over: 'in this hawk nature is thinking. Simply thinking'. Ben je het eens met de critici of met Hughes? Licht je mening toe.
- Zoek een afbeelding (foto, schilderij, still van een film) die volgens jou past bij de sfeer van het gedicht. Licht je keuze toe.

6 Seamus Heaney

Seamus Heaney werd in 1939 geboren in Noord-Ierland, in een kinderrijk, katholiek gezin. Tijdens zijn Brits-georiënteerde opleiding aan de *Queen's University* in Belfast raakte Heaney geïnspireerd door de Engelse poëzie. Zijn eerste bundel, *Death of a Naturalist* (1966), combineert een Ierse inhoud (het toen nog vreedzame leven op het Ierse platteland) met een strakke Engelse vorm. Vanaf dat moment zou hij in zijn leven en werk de twee werelden, de Ierse (het platteland) en de Engelse (de stad), blijven combineren. Na het begin van *The Troubles* in 1969 komt daar met Heaneys verhuizing naar Dublin ook nog een element van politiek engagement bij. Zijn bundels *Field Work* (1979) en *Station Island* (1984) bevatten bijvoorbeeld gedichten ter nagedachtenis van vermoorde vrienden en familieleden. Volgens Heaney zelf kan hij echter alleen maar politiek in zijn gedichten verwerken als het onderwerp zich 'vanzelf' aandient binnen de eigenlijke en grotere thematiek van zijn werk: het feit dat onzichtbare, verbeelde gegevens een heel gewone en belangrijke plaats in het dagelijks leven innemen.

Digging

1	Between my finger and my thumb
The squat ¹ pen rests; snug ² as a gun.	1 log, plomp
2 comfortabel
	Under my window, a clean rasping sound
When the spade sinks into gravelly ground:	
5	My father, digging, I look down	
	Till his straining rump among the flowerbeds
Bends low, comes up twenty years away
Stooping ³ in rhythm through potato drills ⁴
Where he was digging.	3 buigend
4 zaaivoren
10	The coarse boot nestled on the lug ⁵ , the shaft
Against the inside knee was levered firmly ⁶ .
He rooted out tall tops ⁷ , buried the bright edge deep
To scatter new potatoes that we picked
Loving their cool hardness in our hands.	5 handvat, steel
6 stevig vastgezet
7 loof
15	By God, the old man could handle a spade.
Just like his old man.	
	My grandfather cut more turf ⁸ in a day
Than any other man on Toner's bog ⁹ .
Once I carried him milk in a bottle	8 turf
9 veenmoeras
20	Corked sloppily with paper. He straightened up
To drink it, then fell to right away
Nicking and slicing neatly, heaving sods ¹⁰
Over his shoulder, going down and down
For the good turf. Digging.	10 zoden

- > 25 The cold smell of potato mould ¹¹, the squelch and slap ¹²
 Of soggy peat ¹³, the curt cuts of an edge
 Through living roots awaken in my head.
 But I've no spade to follow men like them.
- Between my finger and my thumb
 30 The squat pen rests.
 I'll dig with it.

- 11 schimmel
 12 zompende en
 zuigende geluid
 13 drassig turf

Seamus Heaney. In: G. Summerfield (ed.), *Worlds*.

12 Basisopdracht

- Geef de regel aan in het gedicht, waarin Heaneys gedachten zich verplaatsen van het heden (zijn vader die in de tuin werkt) naar het verleden (zijn vader die aardappelen opgraaft en diens vader, de turfsteker).
- Wat zijn de eigenschappen die Heaney in zijn vader en grootvader bewondert?
- Wat bedoelt Heaney met de regel: 'But I've no spade to follow men like them'?
- Hoe interpreteer jij de laatste regel? Betrek bij je antwoord de tweede regel van het gedicht waarin Heaney zegt dat de pen 'snug as a gun' in zijn hand ligt.

Amerikaanse poëzie

7 Sylvia Plath

Sylvia Plath (1932–1963) werd in Massachusetts geboren en publiceerde haar eerste gedicht op achtjarige leeftijd. In alles wat ze deed streefde ze naar perfectie en daarmee probeerde ze ernstige, psychische stoornissen te maskeren. Ze studeerde *cum laude* af en kreeg een beurs om in Cambridge in Engeland te gaan studeren. Daar trouwde ze in 1956 met de dichter Ted Hughes en publiceerde ze haar eerste gedichtenbundel, *Colossus* (1960). Het succesverhaal liep spaak toen Plath en Hughes uit elkaar gingen. Sylvia Plath moest voor hun twee kinderen zorgen in een flat in Londen gedurende een extreem koude winter. Ziek en wanhopig werkte ze als een bezetene – meestal 's ochtends vroeg van vier tot acht – om een serie gedichten af te krijgen over haar recente ervaringen. Toen die voltooid was, vergaste ze zichzelf in haar keuken.

De gedichten werden verzameld in de bundel *Ariel* (1965), die twee jaar na haar dood verscheen. In haar gedichten brengt Plath op geheel eigen wijze de lessen in praktijk van haar leermeester Robert Lowell, de bekentenisdichter, en van haar man Ted Hughes, de dichter van de instinctieve emotie. In het bittere gedicht *The Applicant* bekent Plath gefrustreerd te zijn in de rol van huisvrouw, die geen emoties mag tonen, geen carrière mag maken en vervulling moet vinden in het zorgen voor man en kinderen.

The Applicant¹ (*fragment*)

1 de sollicitante

- 1 A living doll, everywhere you look.
 It can sew, it can cook.
 It can talk, talk, talk.
 It works, there is nothing wrong with it.
- 5 You have a hole, it's a poultice²,
 You have an eye, it's an image.
 My boy, it's your last resort³.
 Will you marry it, marry it, marry it.

2 drukverband

3 redmiddel

Sylvia Plath.

13 Basisopdracht

- a Wie of wat is 'the Applicant' in de titel?
- b Wie prijst er in dit gedicht 'the living doll' aan?
- c Waarom wordt de vrouw beschreven als een 'it'?
- d Welke eigenschappen heeft de 'it'?
- e Wat vind je van Plaths 'bekentenis'? Te bitter, te veel zelfbeklag, eindelijk iemand die zegt waar het op staat? Licht je mening toe.

14 Verdiepingsopdracht

De vrouwenbeweging gaf Ted Hughes de schuld van de zelfmoord van Sylvia Plath.

Tot 1998 heeft Hughes zich nooit in wat voor vorm dan ook uitgelaten over zijn huwelijk met Sylvia Plath en over haar dood. In 1998, toen Hughes wist dat hij nog maar kort te leven had, verscheen volkomen onverwacht de bundel *Birthday Letters*, een serie zeer aangrijpende gedichten over Hughes en zijn relatie met Sylvia Plath. Lees het volgende gedicht uit de bundel en beantwoord daarna de vragen.

The Ventriloquist¹

1 buikspreker

- 1 We caught each other by the body
 And fell in a heap.
 Your doll in the dark bedroom woke
 With her scream a whip.
- 5 With your arms around my neck
 I ran through a thorny wood.
 The doll screamed after us, to the world,
 Daddy was no good.
- You sobbed against my chest.
 10 I waded the river's freeze.
 The doll had put your Mummy on show-
 The Kraken² of the seas.

2 mythologisch zeemonster

- > As you lay on the bed
 I leaned to the locked door.
 15 The doll sat on the roof and screamed
 I was with a whore.

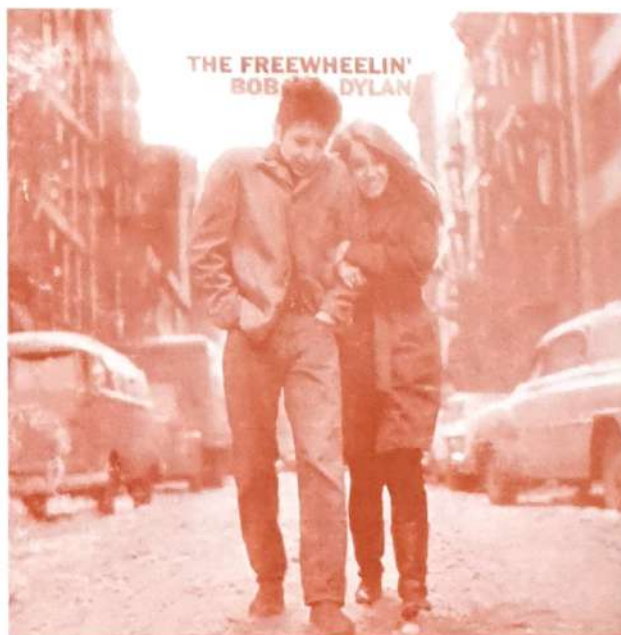
- The doll broke in that night
 Killed you and was gone
 Screaming at the stars to look
 20 And see Justice done.

Ted Hughes, *Birthday Letters*.

- Wat drukt de titel uit over de relatie tussen Sylvia Plath en de 'doll' (zie tevens Plaths gedicht *The Applicant*, waarin zij zichzelf presenteert als een 'living doll')?
- Wat voor een wezen is de 'doll'? Hoe denkt de 'doll' over 'Daddy', 'Mummy' en Plath zelf?
- Wat bedoelt Hughes met de 'doll killed you and was gone / screaming at the stars to look / and see Justice done'?
- Wat zegt dit gedicht over wie of wat Hughes verantwoordelijk hield voor de problemen in zijn relatie met Plath?
- Zou Plath het met die interpretatie eens zijn geweest? (zie tevens *The Applicant*)

8 Bob Dylan (Robert Allen Zimmerman)

Bob Dylan (1941) brak door bij het toenmalige jongerenpubliek toen hij in 1961 van het middenwesten verhuisde naar de oostkust en in Greenwich Village in New York begon op te treden. Beïnvloed door de rhythm&blues, rock&roll, country- en gospelmuziek van zijn jeugd, maakte Dylan naam als solo-artiest op akoestische gitaar en mondharmonica. Met zijn unieke voordracht, zang en teksten vestigde hij snel zijn reputatie als protestzanger en als de popdichter van de jaren zestig. Nu, 40 jaren, 500 songs, 43 albums en vele stijlwisselingen later, hebben de teksten en muziek van de 'vroege' Dylan nog weinig aan zeggingskracht en relevantie ingeboet, getuige zijn *Masters of War* van het album *The Freewheelin' Bob Dylan* (1963).

Oorspronkelijke cover van *The Freewheelin' Bob Dylan*.

Masters of War

1 Come you masters of war
 You that build all the guns
 You that build the death planes
 You that build the big bombs
 5 You that hide behind walls
 You that hide behind desks
 I just want you to know
 I can see through your masks

You that never done nothin'
 10 But build to destroy
 You play with my world
 Like it's your little toy
 You put a gun in my hand
 And you hide from my eyes
 15 And you turn and run farther
 When the fast bullets fly

Like Judas of old
 You lie and deceive ¹
 A world war can be won
 20 You want me to believe
 But I see through your eyes
 And I see through your brain
 Like I see through the water
 That runs down my drain ²

1 bedriegen

2 gootsteen

25 You fasten the triggers
 For the others to fire
 Then you sit back and watch
 When the death count gets higher
 You hide in your mansion
 30 As young people's blood
 Flows out of their bodies
 And is buried in the mud

You've thrown the worst fear
 That can ever be hurled
 35 Fear to bring children
 Into the world
 For threatening my baby
 Unborn and unnamed
 You ain't worth the blood
 40 That runs in your veins ³

3 aderen

How much do I know
 To talk out of turn
 You might say that I'm young
 You might say I'm unlearned

- > 45 But there's one thing I know
 Though I'm younger than you
 Even Jesus would never
 Forgive what you do

 Let me ask you one question
 50 Is your money that good
 Will it buy you forgiveness
 Do you think that it could
 I think you will find
 When your death takes its toll
 55 All the money you made
 Will never buy back your soul

 And I hope that you die
 And your death'll come soon
 I will follow your casket ⁴ 4 kist
 60 In the pale afternoon
 And I'll watch while you're lowered
 Down to your deathbed
 And I'll stand o'er your grave
 'Til I'm sure that you're dead

Bob Dylan, *The Freewheelin' Bob Dylan*.

15 Basisopdracht

- Bestudeer in het Basisboek afdeling 1, hoofdstuk 5, paragraaf 4 het gedeelte over rijm en rijmschema's. Wat voor een soort rijm gebruikt Dylan en wat is het schema?
- Wie zijn de 'Masters of War' en wat zijn hun eigenschappen?
- Wat voor leven leiden de 'Masters of War'?
- Wat is de houding van de 'ik' van de tekst tegenover de 'Masters of War'?
- Wat is de vraag die de 'ik' stelt aan de 'Masters of War'?
- Wat is de hoop die de 'ik' uitspreekt?
- Hoe zou jij reageren op critici die deze tekst afdoen als 'rijmelarij' en 'te kinderlijk eenvoudig om poëzie genoemd te worden'?
- Hoe komt deze song nu op jou over: als een gedateerd document van de jaren zestig of als een tekst die ook nu geschreven had kunnen (moeten) worden? Licht je mening toe.
- De heftigheid van de tekst verontrustte ook Dylan zelf: 'I've never really written anything like that before. I don't sing songs which hope people will die, but I couldn't help it in this one.' Vind je Dylans heftigheid geoorloofd? Licht je mening toe.

16 Verdiepingsopdracht

- Beluister Dylans *Masters of War*. (Bijvoorbeeld op internet, zoek maar op 'Bob Dylan' + 'Masters of War'.) Wat is voor jou het verschil tussen het alleen maar lezen van de tekst en het beluisteren van de tekst samen met de muziek en zang van Dylan?
- Veel literaire critici kijken neer op song- en voordrachtsteksten, die ze beoordelen (en veroordelen) door ze alleen maar te lezen zonder ze te beluisteren. Vind je dit fair tegenover de tekstschrijvers en de voordrachtskunstenaars? Licht je mening toe.

- > 45 But there's one thing I know
 Though I'm younger than you
 Even Jesus would never
 Forgive what you do

 Let me ask you one question
 50 Is your money that good
 Will it buy you forgiveness
 Do you think that it could
 I think you will find
 When your death takes its toll
 55 All the money you made
 Will never buy back your soul

 And I hope that you die
 And your death'll come soon
 I will follow your casket ⁴ 4 kist
 60 In the pale afternoon
 And I'll watch while you're lowered
 Down to your deathbed
 And I'll stand o'er your grave
 'Til I'm sure that you're dead

Bob Dylan, *The Freewheelin' Bob Dylan*.

15 Basisopdracht

- Bestudeer in het Basisboek afdeling 1, hoofdstuk 5, paragraaf 4 het gedeelte over rijm en rijmschema's. Wat voor een soort rijm gebruikt Dylan en wat is het schema?
- Wie zijn de 'Masters of War' en wat zijn hun eigenschappen?
- Wat voor leven leiden de 'Masters of War'?
- Wat is de houding van de 'ik' van de tekst tegenover de 'Masters of War'?
- Wat is de vraag die de 'ik' stelt aan de 'Masters of War'?
- Wat is de hoop die de 'ik' uitspreekt?
- Hoe zou jij reageren op critici die deze tekst afdoen als 'rijmelarij' en 'te kinderlijk eenvoudig om poëzie genoemd te worden'?
- Hoe komt deze song nu op jou over: als een gedateerd document van de jaren zestig of als een tekst die ook nu geschreven had kunnen (moeten) worden? Licht je mening toe.
- De heftigheid van de tekst verontrustte ook Dylan zelf: 'I've never really written anything like that before. I don't sing songs which hope people will die, but I couldn't help it in this one.' Vind je Dylans heftigheid geoorloofd? Licht je mening toe.

16 Verdiepingsopdracht

- Beluister Dylans *Masters of War*. (Bijvoorbeeld op internet, zoek maar op 'Bob Dylan' + 'Masters of War'.) Wat is voor jou het verschil tussen het alleen maar lezen van de tekst en het beluisteren van de tekst samen met de muziek en zang van Dylan?
- Veel literaire critici kijken neer op song- en voordrachtsteksten, die ze beoordelen (en veroordelen) door ze alleen maar te lezen zonder ze te beluisteren. Vind je dit fair tegenover de tekstschrijvers en de voordrachtskunstenaars? Licht je mening toe.

17 Extra opdracht

Leg in maximaal 150 woorden uit of je het wel of niet eens bent met de stelling dat songteksten en popmuziek een heel duidelijk beeld kunnen geven van wat er leeft onder (groepen van) jongeren in een bepaalde periode. Gebruik een songtekst naar eigen keuze om je mening te illustreren.

9 Gwendolyn Brooks

Gwendolyn Brooks (1917) groeide op in een zwarte achterbuurt in Chicago. Haar jeugd was een inspiratiebron voor haar eerste gedichtenbundels. Voor haar tweede bundel *Annie Allen* (1949), een verhalend gedicht over een zwart meisje dat opgroeit in de Tweede Wereldoorlog, kreeg ze in 1949 als eerste zwarte vrouw de prestigieuze Pulitzer Prize. In de jaren zestig werd haar poëzie met de opkomst van de *Black Panthers* en de *Black Muslims* gecompromiteerder en militanter. Haar gedichten werden ook merkbaar 'zwarter' door het gebruik van de staccatoritmes van het *black English* dat in de getto's gesproken wordt.

We Real Cool

The Pool Players

*Seven at the Golden Shovel*¹

¹ 'Poolhall' in Chicago

- 1 We real cool. We
Left school. We
Lurk late. We
Strike straight. We
5 Sing sin. We
Thin gin. We
Jazz June. We
Die soon.

Gwendolyn Brooks.

18 Basisopdracht

- a Wie zijn de 'we' in Brooks' gedicht? Wat voor leven leiden ze?
- b Geef aan hoe Brooks ook in de vorm van het gedicht aan hun leven een abrupt einde maakt.
- c Aan welke 'zwarte' muziekstijl en voordrachtskunst doet dit gedicht je denken?
- d Hoe komt dit gedicht op jou over?

Brits toneel

10 Peter Shaffer

In zijn baanbrekende werk pakte Peter Shaffer (1926) een onderwerp aan dat hem en zijn tijdgenoten intrigeerde: hoe moest de mens in dit tijdperk van een heilig geloof in gelijke kansen voor iedereen omgaan met het gegeven dat de ene mens 'zomaar' beschikt over meer talent dan de andere. In het losjes op historische

17 Extra opdracht

Leg in maximaal 150 woorden uit of je het wel of niet eens bent met de stelling dat songteksten en popmuziek een heel duidelijk beeld kunnen geven van wat er leeft onder (groepen van) jongeren in een bepaalde periode. Gebruik een songtekst naar eigen keuze om je mening te illustreren.

9 Gwendolyn Brooks

Gwendolyn Brooks (1917) groeide op in een zwarte achterbuurt in Chicago. Haar jeugd was een inspiratiebron voor haar eerste gedichtenbundels. Voor haar tweede bundel *Annie Allen* (1949), een verhalend gedicht over een zwart meisje dat opgroeit in de Tweede Wereldoorlog, kreeg ze in 1949 als eerste zwarte vrouw de prestigieuze Pulitzer Prize. In de jaren zestig werd haar poëzie met de opkomst van de *Black Panthers* en de *Black Muslims* gecompromiteerder en militanter. Haar gedichten werden ook merkbaar 'zwarter' door het gebruik van de staccatoritmes van het *black English* dat in de getto's gesproken wordt.

We Real Cool

The Pool Players

*Seven at the Golden Shovel*¹

¹ 'Poolhall' in Chicago

- 1 We real cool. We
Left school. We
Lurk late. We
Strike straight. We
5 Sing sin. We
Thin gin. We
Jazz June. We
Die soon.

Gwendolyn Brooks.

18 Basisopdracht

- a Wie zijn de 'we' in Brooks' gedicht? Wat voor leven leiden ze?
- b Geef aan hoe Brooks ook in de vorm van het gedicht aan hun leven een abrupt einde maakt.
- c Aan welke 'zwarte' muziekstijl en voordrachtskunst doet dit gedicht je denken?
- d Hoe komt dit gedicht op jou over?

Brits toneel

10 Peter Shaffer

In zijn baanbrekende werk pakte Peter Shaffer (1926) een onderwerp aan dat hem en zijn tijdgenoten intrigeerde: hoe moest de mens in dit tijdperk van een heilig geloof in gelijke kansen voor iedereen omgaan met het gegeven dat de ene mens 'zomaar' beschikt over meer talent dan de andere. In het losjes op historische

feiten gebaseerde toneelstuk *Amadeus* (1979) werkt Shaffer dit onderwerp uit als een even tragische als fascinerende confrontatie tussen de middelmatige componist Antonio Salieri en de geniale Wolfgang Amadeus Mozart. Ondanks een minimum aan talent heeft Salieri met hard werken en manipulatie de lucratieve positie verworven van kapelmeester aan het hof van keizer Jozef II van Oostenrijk. In de periode 1781-1791 heeft hij dan regelmatig contact met de steeds in geldzorgen verkerende Mozart, die als voormalig wonderkind is blijven steken in infantiel, onaangepast gedrag met een voorliefde voor kinderlijke poep- en pieshumor. Het is het noodlot van Salieri dat hij net voldoende talent heeft om de genialiteit van Mozart te herkennen en te waarderen en te beseffen dat Mozart meer muzikaliteit heeft in zijn kleine pink dan Salieri in zijn hele lichaam. In het volgende fragment verzet Salieri zich als (voormalig) gelovig katholiek tegen het onrechtvaardig gedrag van God die volkomen arbitrair genialiteit verleent aan een in Salieri's ogen verachtelijk persoon als Mozart.

Amadeus

- 1 (SALIERI is quite still, lying among the manuscripts. Finally the clock sounds: seven times. SALIERI stirs as it does. Slowly he raises his head and looks up. And now – quietly at first – he addresses his God.)
 Why? ... What is my fault? ... Until this day I have pursued ¹ virtue with
 5 rigor. I have labored long hours to relieve my fellow men. I have worked and worked the talent you allowed me. (Calling up) You know how hard I've worked! Solely that in the end, in the practice of the art, which alone makes the world comprehensible to me, I might hear Your Voice! And now I do hear it – and it says only one name: MOZART! ... Spiteful,
 10 sniggering, conceited ², infantine Mozart – who has never worked one minute to help another man! Shit-talking Mozart with his *botty-smacking* ³ wife! Him You have chosen to be Your sole conduit ⁴ I And my only reward – my sublime privilege – it to be the sole man alive who shall clearly recognize Your Incarnation! (Savagely) Grazie en grazie ancora!
 15 (He hurls the portfolio into a corner.) So be it! From this time we are enemies, You and I! I'll not accept it from you – do you hear? ... They say God is not mocked. I tell You, Man is not mocked! ... I am not mocked! ... They say the spirit bloweth where it listeth: I tell You no! It must list to virtue or not blow at all! (Yelling) Dio ingiusto ⁵ – You are the Enemy! I
 20 name Thee now – *Nemico Eterno* ⁶! And this I swear: To my last breath I shall block You on earth and destroy your preferred Creature-Mozart, named Amadeus ⁷! (He glares up at God. To audience) What use, after all, is Man, if not to teach God His lessons?

Peter Shaffer.

1 nagestreefd	5 onrechtvaardige god	liefhebbend, bemind
2 verwaand	6 eeuwige vijand	door god
3 billen-meppend	7 letterlijke betekenis	
4 spreekbuis	van de naam: god	

feiten gebaseerde toneelstuk *Amadeus* (1979) werkt Shaffer dit onderwerp uit als een even tragische als fascinerende confrontatie tussen de middelmatige componist Antonio Salieri en de geniale Wolfgang Amadeus Mozart. Ondanks een minimum aan talent heeft Salieri met hard werken en manipulatie de lucratieve positie verworven van kapelmeester aan het hof van keizer Jozef II van Oostenrijk. In de periode 1781-1791 heeft hij dan regelmatig contact met de steeds in geldzorgen verkerende Mozart, die als voormalig wonderkind is blijven steken in infantiel, onaangepast gedrag met een voorliefde voor kinderlijke poep- en pieshumor. Het is het noodlot van Salieri dat hij net voldoende talent heeft om de genialiteit van Mozart te herkennen en te waarderen en te beseffen dat Mozart meer muzikaliteit heeft in zijn kleine pink dan Salieri in zijn hele lichaam. In het volgende fragment verzet Salieri zich als (voormalig) gelovig katholiek tegen het onrechtvaardig gedrag van God die volkomen arbitrair genialiteit verleent aan een in Salieri's ogen verachtelijk persoon als Mozart.

Amadeus

- 1 (SALIERI is quite still, lying among the manuscripts. Finally the clock sounds: seven times. SALIERI stirs as it does. Slowly he raises his head and looks up. And now – quietly at first – he addresses his God.)
 Why? ... What is my fault? ... Until this day I have pursued ¹ virtue with
 5 rigor. I have labored long hours to relieve my fellow men. I have worked and worked the talent you allowed me. (Calling up) You know how hard I've worked! Solely that in the end, in the practice of the art, which alone makes the world comprehensible to me, I might hear Your Voice! And now I do hear it – and it says only one name: MOZART! ... Spiteful,
 10 sniggering, conceited ², infantine Mozart – who has never worked one minute to help another man! Shit-talking Mozart with his *botty-smacking* ³ wife! Him You have chosen to be Your sole conduit ⁴ I And my only reward – my sublime privilege – it to be the sole man alive who shall clearly recognize Your Incarnation! (Savagely) Grazie en grazie ancora!
 15 (He hurls the portfolio into a corner.) So be it! From this time we are enemies, You and I! I'll not accept it from you – do you hear? ... They say God is not mocked. I tell You, Man is not mocked! ... I am not mocked! ... They say the spirit bloweth where it listeth: I tell You *no*! It must list to virtue or not blow at all! (Yelling) Dio ingiusto ⁵ – You are the Enemy! I
 20 name Thee now – *Nemico Eterno* ⁶! And this I swear: To my last breath I shall block You on earth and destroy your preferred Creature-Mozart, named Amadeus ⁷! (He glares up at God. To audience) What use, after all, is Man, if not to teach God His lessons?

Peter Shaffer.

1 nagestreefd	5 onrechtvaardige god	liefhebbend, bemind
2 verwaand	6 eeuwige vijand	door god
3 billen-meppend	7 letterlijke betekenis	
4 spreekbuis	van de naam: god	

19 Basisopdracht

- a Waarom vindt Salieri dat hij en niet Mozart het verdiend heeft over de genialiteit te beschikken om goddelijke muziek te maken?
- b Salieri beroept zich op zijn deugdzzaamheid (= 'virtue'). Hoe deugdzzaam is hij eigenlijk?
- c Met welke befaamde personages kan Salieri vergeleken worden wanneer hij in deze monoloog het voornemen uitspreekt 'to teach God His lessons'?
- d Kun jij enig begrip of waardering opbrengen voor Salieri's woede en frustratie? Licht je antwoord toe.

20 Verdiepingsopdracht

Als je wilt ervaren op wat voor duivelse manier Salieri erin slaagt God tegen te werken en Mozart het leven onmogelijk te maken, lees dan het stuk of bekijk (en vooral beluister!) de met acht Oscars bekroonde verfilming van het stuk door Milos Forman.

Geef vervolgens in maximaal 150 woorden weer of je het eens of oneens bent met de kritiek die Margaret Thatcher, *the Iron Lady*, uitte tegenover Peter Hall, de regisseur van de eerste opvoering van het toneelstuk: 'She was not pleased. In her best headmistress style, she gave me a severe wiggling for putting on a play that depicted Mozart as a scatological imp with a love of four-letter words. It was inconceivable, she said, that a man who wrote such exquisite and elegant music could be so foulmouthed. I said that Mozart's letters proved he was just that: he had an extraordinarily infantile sense of humor. "I don't think you heard what I said," replied the Prime Minister. "He couldn't have been like that." I offered (and sent) a copy of Mozart's letters to Number Ten the next day. I was even thanked by the appropriate Private Secretary. But it was useless: the Prime Minister insisted that I was wrong, so wrong I was.'

21 Extra opdracht

Salieri doet zich voor als Mozarts vriend en beschermheer, maar werkt hem in feite op sadistische wijze tegen. Door geraffineerde psychologische manipulatie dwingt hij Mozart tot het componeren van een Requiem (= muziek voor een begrafenismis) en geeft hij Mozart tegelijkertijd het waanidee dat het voltooien van het Requiem ook het eind van Mozarts leven zal betekenen. De climax van het toneelstuk en van de verfilming is de scène waarin Salieri de doodzieke Mozart bezoekt en hem 'assisteert' bij het voltooien van de partituur. Bekijk deze scene in de verfilming en lees de scène (Tweede Akte, scene 16) in de laatste (= zesde!) versie van het toneelstuk (Perennial, 2001). Bestudeer voor deze opdracht de theorie in het Basisboek afdeling 1, hoofdstuk 7 over film en over toneel.

- a Wat zijn de overeenkomsten en verschillen tussen deze versies?
- b Ben je het eens of oneens met Shaffer zelf die zegt dat de filmversie briljant werkt op het filmdoek maar nooit even effectief op het toneel gepresenteerd had kunnen worden? Verklaar je antwoord.
- c Wat is de ironie van de filmversie waarin Salieri als het ware 'met zijn eigen handen' Mozart vermoordt, maar daar nooit voor veroordeeld zal kunnen worden, dus in feite de perfecte moord pleegt?
- d Wat is de ironie van de toneelversie waarin Salieri delen van de partituur opeet?

19 Basisopdracht

- a Waarom vindt Salieri dat hij en niet Mozart het verdiend heeft over de genialiteit te beschikken om goddelijke muziek te maken?
- b Salieri beroept zich op zijn deugdzzaamheid (= 'virtue'). Hoe deugdzzaam is hij eigenlijk?
- c Met welke befaamde personages kan Salieri vergeleken worden wanneer hij in deze monoloog het voornemen uitspreekt 'to teach God His lessons'?
- d Kun jij enig begrip of waardering opbrengen voor Salieri's woede en frustratie? Licht je antwoord toe.

20 Verdiepingsopdracht

Als je wilt ervaren op wat voor duivelse manier Salieri erin slaagt God tegen te werken en Mozart het leven onmogelijk te maken, lees dan het stuk of bekijk (en vooral beluister!) de met acht Oscars bekroonde verfilming van het stuk door Milos Forman.

Geef vervolgens in maximaal 150 woorden weer of je het eens of oneens bent met de kritiek die Margaret Thatcher, *the Iron Lady*, uitte tegenover Peter Hall, de regisseur van de eerste opvoering van het toneelstuk: 'She was not pleased. In her best headmistress style, she gave me a severe wiggling for putting on a play that depicted Mozart as a scatological imp with a love of four-letter words. It was inconceivable, she said, that a man who wrote such exquisite and elegant music could be so foulmouthed. I said that Mozart's letters proved he was just that: he had an extraordinarily infantile sense of humor. "I don't think you heard what I said," replied the Prime Minister. "He couldn't have been like that." I offered (and sent) a copy of Mozart's letters to Number Ten the next day. I was even thanked by the appropriate Private Secretary. But it was useless: the Prime Minister insisted that I was wrong, so wrong I was.'

21 Extra opdracht

Salieri doet zich voor als Mozarts vriend en beschermheer, maar werkt hem in feite op sadistische wijze tegen. Door geraffineerde psychologische manipulatie dwingt hij Mozart tot het componeren van een Requiem (= muziek voor een begrafenis) en geeft hij Mozart tegelijkertijd het waanidee dat het voltooien van het Requiem ook het eind van Mozarts leven zal betekenen. De climax van het toneelstuk en van de verfilming is de scène waarin Salieri de doodzieke Mozart bezoekt en hem 'assisteert' bij het voltooien van de partituur. Bekijk deze scène in de verfilming en lees de scène (Tweede Akte, scène 16) in de laatste (= zesde!) versie van het toneelstuk (Perennial, 2001). Bestudeer voor deze opdracht de theorie in het Basisboek afdeling 1, hoofdstuk 7 over film en over toneel.

- a Wat zijn de overeenkomsten en verschillen tussen deze versies?
- b Ben je het eens of oneens met Shaffer zelf die zegt dat de filmversie briljant werkt op het filmdoek maar nooit even effectief op het toneel gepresenteerd had kunnen worden? Verklaar je antwoord.
- c Wat is de ironie van de filmversie waarin Salieri als het ware 'met zijn eigen handen' Mozart vermoordt, maar daar nooit voor veroordeeld zal kunnen worden, dus in feite de perfecte moord pleegt?
- d Wat is de ironie van de toneelversie waarin Salieri delen van de partituur opeet?

Amerikaans toneel

11 Edward Albee

Twee weken na zijn geboorte werd Edward Albee (1928) geadopteerd door de rijke familie Albee uit New York. Albees jeugd was er een van privé-leraren, bedienden en luxe. Zijn jeugd maakte Albee bewust van de geestelijke en morele schade die het materialisme kan aanrichten. Albee combineerde in zijn toneelwerk de technieken van het realistische en het absurdistische theater. In zijn stukken is (verbaal) geweld de enig mogelijke vorm van communicatie tussen mensen die leven in een wereld zonder betekenisvolle waarden en normen. Dat thema wordt op aangrijpende wijze verder uitgewerkt in *Who's Afraid of Virginia Woolf?* (1962), Albees eerste avondvullende toneelstuk. Het stuk speelt zich af in een alledaagse, normale omgeving en heeft in George en Martha, een ruziënd echtpaar van middelbare leeftijd, herkenbare personages. De invloed van het absurdisme is echter merkbaar in het denkbeeldige kind dat George en Martha gecreëerd hebben om de leegte in hun door alcohol verstoorde relatie te vullen. Behalve over het 'kind' kunnen ze alleen nog maar communiceren via destructieve ruzies, waarin ze elkaar treiteren en zo diep mogelijk proberen te kwetsen. In hun ruzies nemen ze geen blad voor de mond en dat maakte het stuk indertijd zeer omstreden. In 1966 werd *Who's Afraid of Virginia Woolf?* succesvol verfilmd met in de hoofdrollen Richard Burton en Elizabeth Taylor, die toen ook in het echte leven als echtpaar ruziënd en drinkend door het leven gingen. In het volgende fragment komen George, een geschiedenisprofessor, en zijn vrouw Martha zaterdagavond laat thuis. Zij hebben stevig gedronken op een feestje van Martha's vader, die rector is van de universiteit waar George werkt. Tot ontzetting van George kondigt Martha aan dat ze een ander echtpaar heeft uitgenodigd om een borrel te komen drinken, en dat om twee uur 's nachts. Dit is de aanleiding voor de eerste van hun talrijke ruzies.

Who's Afraid of Virginia Woolf?

- 1 **Martha** You remember them now?
George (*vaguely*) Oh.
Martha You remember them now?
George Yes, I guess so, Martha ... But why in God's name are they
5 coming over here now?
Martha (*in a so-there voice*) Because Daddy said we should be nice to them. Thank you.
George But why now? It's after two o'clock in the morning, and ...
Martha Because Daddy said we should be nice to them!
10 **George** Yes. But I'm sure your father didn't mean we were supposed to stay up all night with these people. I mean, we could have them over some Sunday or something...
Martha Well, never mind ... Besides, it is Sunday. Very early Sunday.
George I mean ... It's ridiculous...
15 **Martha** Well, it's done!
George (*resigned and exasperated*) All right. Well ... Where are they? If we've got guests, where are they?
Martha They'll be here soon.
George What did they do ... go home and get some sleep first, or
20 something?

Amerikaans toneel

11 Edward Albee

Twee weken na zijn geboorte werd Edward Albee (1928) geadopteerd door de rijke familie Albee uit New York. Albees jeugd was er een van privé-leraren, bedienden en luxe. Zijn jeugd maakte Albee bewust van de geestelijke en morele schade die het materialisme kan aanrichten. Albee combineerde in zijn toneelwerk de technieken van het realistische en het absurdistische theater. In zijn stukken is (verbaal) geweld de enig mogelijke vorm van communicatie tussen mensen die leven in een wereld zonder betekenisvolle waarden en normen. Dat thema wordt op aangrijpende wijze verder uitgewerkt in *Who's Afraid of Virginia Woolf?* (1962), Albees eerste avondvullende toneelstuk. Het stuk speelt zich af in een alledaagse, normale omgeving en heeft in George en Martha, een ruziënd echtpaar van middelbare leeftijd, herkenbare personages. De invloed van het absurdisme is echter merkbaar in het denkbeeldige kind dat George en Martha gecreëerd hebben om de leegte in hun door alcohol verstoorde relatie te vullen. Behalve over het 'kind' kunnen ze alleen nog maar communiceren via destructieve ruzies, waarin ze elkaar treiteren en zo diep mogelijk proberen te kwetsen. In hun ruzies nemen ze geen blad voor de mond en dat maakte het stuk indertijd zeer omstreden. In 1966 werd *Who's Afraid of Virginia Woolf?* succesvol verfilmd met in de hoofdrollen Richard Burton en Elizabeth Taylor, die toen ook in het echte leven als echtpaar ruziënd en drinkend door het leven gingen. In het volgende fragment komen George, een geschiedenisprofessor, en zijn vrouw Martha zaterdagavond laat thuis. Zij hebben stevig gedronken op een feestje van Martha's vader, die rector is van de universiteit waar George werkt. Tot ontzetting van George kondigt Martha aan dat ze een ander echtpaar heeft uitgenodigd om een borrel te komen drinken, en dat om twee uur 's nachts. Dit is de aanleiding voor de eerste van hun talrijke ruzies.

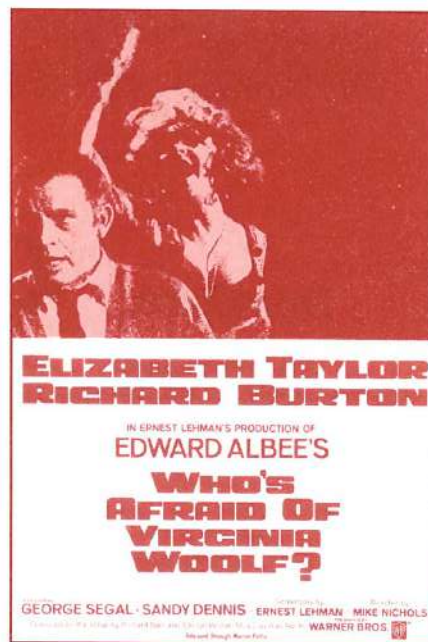
Who's Afraid of Virginia Woolf?

- 1 **Martha** You remember them now?
George (*vaguely*) Oh.
Martha You remember them now?
George Yes, I guess so, Martha ... But why in God's name are they
5 coming over here now?
Martha (*in a so-there voice*) Because Daddy said we should be nice to them. Thank you.
George But why now? It's after two o'clock in the morning, and ...
Martha Because Daddy said we should be nice to them!
10 **George** Yes. But I'm sure your father didn't mean we were supposed to stay up all night with these people. I mean, we could have them over some Sunday or something...
Martha Well, never mind ... Besides, it is Sunday. Very early Sunday.
George I mean ... It's ridiculous...
15 **Martha** Well, it's done!
George (*resigned and exasperated*) All right. Well ... Where are they? If we've got guests, where are they?
Martha They'll be here soon.
George What did they do ... go home and get some sleep first, or
20 something?

- Martha They'll be here!
 George I wish you'd tell me about something sometime ... I wish you'd stop springing things on me all the time.
 25 Martha I don't spring things on you all the time.
 George Yes, you do ... you really do ... you're always springing things on me.
 Martha (friendly-patronizing) Oh, George!
 George Always.
 30 Martha Poor Georgie-Porgie, put-upon pie! (as he sulks). Awwwww ... What are you doing? Are you sulking? Hunh? Let me see ... are you sulking? Is that what you're doing?
 35 George (very quietly) Never mind, Martha ...
 Martha Awwwwwwwwwwwwww!
 George Just don't bother yourself ...
 Martha Awwwwwwwwww! (no reaction) Hey! (no reaction.) Hey! (George looks at her, put-upon) Hey. (she sings) Who's afraid of Virginia Woolf¹,
 40 Virginia Woolf,
 Virginia Woolf ...

Edward Albee.

- 1 De jingle die Martha zingt, is een parodie op *Who's Afraid of the Big Bad Wolf*, een liedje uit de tekenfilm *The Three Little Pigs* van Walt Disney.

Poster voor *Who's Afraid of Virginia Woolf* (1966).

22 Basisopdracht

- Hoe zie jij de relatie tussen Martha en George?
- Waaruit kun je afleiden dat Martha en George reeds lang getrouwd moeten zijn?
- Indertijd werd Albee geprezen om zijn oor voor levensechte dialoog. Vind je de dialoog tussen Martha en George nu nog steeds levensecht?
- Heb jij een verklaring voor de populariteit in actiefilms, soaps en comedy's voor duo's (man / vrouw, man / man, vrouw / vrouw) die constant kibbelen en ruziemaken? Licht je antwoord toe.
- Geef een aantal voorbeelden van ruziënde duo's?
- Bedenk een reden waarom Albee Martha *the big, bad wolf* laat vervangen door *Virginia Woolf*?

Voor de heel goede opzoekers: wat was de oorspronkelijke werktitel voor het stuk en hoe kwam Albee aan de uiteindelijke titel *Who's Afraid of Virginia Woolf*?

23 Verdiepingsopdracht

Je bent regisseur en je bent gevraagd om *Who's Afraid of Virginia Woolf*? in een eigentijdse setting te regisseren. De enige informatie die je hebt, is wat je kunt afleiden uit deze paragraaf over Albee. Beschrijf in maximaal 150 woorden hoe jij je het uiterlijk en de woonomgeving van Martha en George voorstelt. Je kunt dit ook doen door middel van afbeeldingen die je voorziet van enig commentaar.

Hoofdstuk

9

Sinds 1980

Brits proza

1 Martin Amis en Craig Raine

In de satirische romans van Martin Amis (1949) wordt het leven in grote steden als Londen en New York afgeschilderd als een dolgedraaide gruwelmaschine, waarin alles draait om consumeren, seks en geld. De moderne mens is zo afgestompt dat hij het bizarre normaal is gaan vinden en zich nergens meer over verwondert. Met allerlei stijlmiddelen probeert Amis die afstomping te doorbreken en de lezer bewust te maken van de abnormaliteit van het normale. Een van die middelen is het gebruik van het 'marsmannenperspectief'. Vaak lijden personages in Amis' romans aan geheugenstoornissen of gebruiken ze drugs, waardoor ze niet langer vertrouwd zijn met het alledaagse en hun normale omgeving als het ware met de blik van een buitenstaander waarnemen en/of er extreem op reageren. Een andere techniek is de introductie van een *whodunnit*- of detective-element, zoals dat bijvoorbeeld gebeurt in *Other People* (1981) en *Night Train* (1997). Het is nu eenmaal de taak van een detective rond te wroeten in ogenschijnlijk normale levens en de werkelijkheid met een andere blik te bekijken om zo tot een oplossing van een (zelf)moord te komen.

In *Night Train* onderzoekt de vrouwelijke detective Mike Hoolihan de zelfmoord van de beeldschoone en succesvolle Jennifer Rockwell. Hoolihan is een uitstekende detective omdat ze over het talent beschikt om op een verfrissende wijze tegen het ogenschijnlijk normale aan te kijken en zo er vaak in slaagt de verborgen, gruwelijke waarheid te achterhalen. Het volgende fragment demonstreert Hoolihans talent op spectaculaire wijze. De baby van een zwarte vrouw is op een picknickplaats gewurgd aangetroffen in een koelbox. De verdenking valt op blanke racisten.

Hoolihan ondervraagt de vrouw thuis in het bijzijn van haar twee jongere zusters, Sophie en Nancy, respectievelijk dertien en veertien jaar oud.

Night Train

- 1 But I'm watching the girls. I'm watching Sophie and Nancy. And the whole thing went transparent ¹. This was all it took: From the adjoining ² bedroom came the sound of a baby's cry. A baby waking, dirty or hungry or lonely. LaDonna kept talking – she never skipped a beat – but Sophie
- 5 rose an inch from her seat for a second, and Nancy's face suddenly swelled with hatred. Immediately I saw: LaDonna was not the mother of the murdered boy. She was his grandmother. Sophie and Nancy were not LaDonna's kid sisters. They were her daughters. Sophie was the mother of the waking baby in the bedroom. Nancy was the mother of the baby in
- 10 the Igloo ³. Sophie was the murderess. It was down ⁴. We even got a motive: Earlier the same day, Nancy had taken Sophie's last diaper ⁵. I was on the six o'clock news that night, nationwide. 'This murder was not about race,' I reassured 150 million viewers. 'This murder was not about drugs. Everyone can relax. This murder was about a diaper.'

Martin Amis.

1 doorzichtig

2 aangrenzend

3 koelbox

4 opgelost

5 luier

1 Basisopdracht

- Welke handelingen of reacties van de gezinsleden helderen voor Hoolihan de hele zaak op? Licht je antwoord toe met verwijzing naar de betreffende regels in het fragment.
- Vind je dit fragment geloofwaardig? Verklaar je antwoord.
- Houd je zelf van detectives? Hoe verklaar je de huidige populariteit van het genre, dat door steeds meer 'literaire' schrijvers beoefend wordt?
- Ben je het eens met Hoolihan als die tegen het massapubliek zegt: 'Everyone can relax... This murder was not about race. This murder was not about drugs. This murder was about a diaper.'?

2 Extra opdracht

De dichter Craig Raine (1944), vriend en geestverwant van Martin Amis, gaat nog een stapje verder in het op een ongewone en verrassende manier aankijken tegen het alledaagse. In zijn bundel *A Martian Sends a Postcard Home* (1979) laat hij een marsmannetje ansichtkaarten naar Mars schrijven met daarop zijn waarnemingen op aarde. Lees onderstaande fragmenten en probeer te achterhalen welke gewone objecten het marsmannetje beschrijft. Probeer vervolgens zelf een *Martian*-beschrijving te geven van een alledaags voorwerp. Geef in circa honderd woorden je mening over deze techniek: vind je het een gimmick of een verrassende en verrijkende manier om tegen het alledaagse aan te kijken?

A Martian Sends a Postcard Home

- 1 But time is tied to the wrist
or kept in a box, ticking with impatience.
In homes, a haunted apparatus sleeps,
that snores when you pick it up.
- 5 If the ghost cries, they carry it
to their lips and soothe it to sleep
with sounds. And yet, they wake it up
deliberately, by tickling it with a finger.
Only the young are allowed to suffer
- 10 openly. Adults go to a punishment room
With water but nothing to eat,
they lock the door and suffer the noises
alone. No one is exempt
and everyone's pain has a different smell.
- 15 At night, when all the colours die,
they hide in pairs
and read about themselves –
in colour, with their eyelids shut.

Craig Raine.

2 Jeanette Winterson

Op haar tweeëntwintigste wilde Jeanette Winterson (1959) redacteur bij een uitgeverij worden. Toen ze tijdens het sollicitatiegesprek merkte dat ze weinig kans maakte, begon ze uit wanhoop curieuze verhalen te vertellen over haar jeugd. Daarmee maakte ze zoveel indruk dat haar een contract werd voorgelegd, als ze bereid was die verhalen op te schrijven. Zo ontstond *Oranges are not the Only Fruit* (1985), over haar jeugd in een religieuze sekte in het noorden van Engeland. In die gemeente functioneerde ze als geloofsverkondigster tot ze verliefd werd op een meisje en haar positie onhoudbaar werd. Ze verliet de gemeente en ging in Oxford studeren. Haar volgende romans gingen meer de kant op van het magisch realisme en worden bevolkt door bizarre personages. Winterson maakt gebruik van veel verschillende stijlen en verwijst naar uiteenlopende wetenschappelijke disciplines.

Oranges are not the Only Fruit

- 1 Like most people I lived for a long time with my mother and father. My father liked to watch the wrestling¹, my mother liked to wrestle; it didn't matter what. She was in the white corner and that was that. She hung out the largest sheets on the windiest days. She wanted the Mormons to
- 5 knock on the door. At election time in a Labour mill town she put a picture of the Conservative candidate in the window. She had never heard of mixed feelings. There were friends and there were enemies. Enemies were:
The Devil (in his many forms)

- > 10 Next Door
 Sex (in its many forms)
 Slugs²
 Friends were:
 God
 15 Our dog
 Auntie Madge
 The Novels of Charlotte Brontë
 Slug pellets³
 and me, at first. I had been brought in to join her in a tag match⁴ against
 20 the Rest of the World. She had a mysterious attitude towards the
 begetting of children; it wasn't that she couldn't do it, more that she didn't
 want to do it. She was very bitter about the Virgin Mary getting there
 first. So she did the next best thing and arranged for a foundling⁵. (...)
- Sunday was the Lord's day, the most vigorous day of the whole week; we
 25 had a radiogram at home with an imposing mahogany front and a fat
 Bakelite knob to twiddle for the stations. Usually we listened to the Light
 Programme, but on Sundays always the World Service, so that my mother
 could record the progress of our missionaries. (...) The Missionary
 Report was a great trial⁶ to me because our mid-day meal depended on
 30 it. If it went well, no deaths and lots of converts⁷, my mother cooked a
 joint⁸. If the Godless had proved not only stubborn, but murderous,
 my mother spent the rest of the morning listening to the Jim Reeves
 Devotional Selection, and we had to have boiled eggs and toast soldiers⁹.
 Her husband was an easy-going man, but I knew it depressed him. He
 35 would have cooked it himself but for my mother's complete conviction
 that she was the only person in our house who could tell a saucepan from
 a piano. She was wrong, as far as we were concerned, but right as far as
 she was concerned, and really, that's what mattered. Somehow we got
 through those mornings, and in the afternoon she and I took the dog for
 40 a walk, while my father cleaned all the shoes. 'You can tell someone by
 their shoes,' my mother said. 'Look at Next Door.'

Jeanette Winterson.

1 beroepsworstelen	twee worstelaars	8 groot stuk vlees
2 slakken	tegen elkaar vechten	9 reepjes toast
3 slakkengif	5 vondeling	
4 worstelwedstrijd	6 beproeving	
waarin teams van	7 bekeerlingen	

3 Basisopdracht

- Wat voor iemand is de moeder van de ik-verteller? Hoe kijkt zij tegen de wereld aan en wat voor rol speelt haar (aangenomen) dochter in haar leven?
- Hoe staat de ik-verteller tegenover de moeder? Op welke toon beschrijft ze de moeder?
- Welke rol speelt de vader?
- Hoe reageer jij op dit fragment? Wat wil je bijvoorbeeld nog meer weten over dit gezin, de jeugd van de ik-verteller en het opgroeien binnen een strenge, religieuze sekte?

4 Extra opdracht

De ik-verteller groeit op in een religieuze sekte die in Engeland bekend staat als *The Plymouth Brethren* en in Nederland als de pinkstergemeente. Probeer te achterhalen wat dat voor een sekte is en waarom de (homo)seksualiteit van de ik-verteller binnen die sekte voor problemen zorgt. Geef ook in het kort weer hoe jij tegenover het verschijnsel religieuze sekten staat.

3 Salman Rushdie

Op betoverende wijze vermengt het werk van de Brits-Indiase schrijver Salman Rushdie (1947) werkelijkheid en fantasie. Het magisch realisme van *The Satanic Verses* (1988) bracht Rushdie in ernstige problemen. Het boek gaat over het conflict tussen goed en kwaad, verpersoonlijkt in twee acteurs, die uit een vliegtuig vallen en veranderd worden in de engel Gibreel en de duivel Shaitan. Gibreels dromen over de profeet Mahound in de fantasiestad Jahilia werden door fundamentalistische moslims opgevat als een belediging van hun profeet Mohammed. Exemplaren van het boek werden verbrand en Rushdie werd ter dood veroordeeld door ayatollah Khomeini, de toenmalige geestelijk leider van Iran. Pas in 1998 distantieerde de Iraanse regering zich van deze *fatwa*.

Rushdies beste boek is *Midnight's Children* (1981), het verhaal van een rijke, Indiase familie in de afgelopen tachtig jaar. Hoofdpersoon is Saleem, een van de 1001 kinderen die geboren zijn op 15 augustus 1947, de dag waarop India onafhankelijk werd van Groot-Brittannië. Het tijdstip van zijn geboorte geeft Saleem uitzonderlijke gaven. Hij kan zijn geest moeiteloos door de geschiedenis van India laten dwaalen en de ervaringen meemaken van wie hij maar kiest, van Gandhi en Nehru tot de meest armzalige en onbetekenende bedelaar. In het beschrijven van Saleems magische en werkelijke ervaringen geeft Rushdie satirisch commentaar op de recente politieke en sociale geschiedenis van India. Rushdies politieke en sociale satire blijft ondanks de magische elementen verankerd in de werkelijkheid van India, die vaak surrealistischer is dan welke droom of fantasie ook. In het fragment hierna wordt de eerste ontmoeting van de grootouders van Saleem beschreven. Die is niet geheel alledaags.

Midnight's Children

- 1 Two more women, also built like professional wrestlers, stood stiffly in the light, each holding one corner of an enormous white bedsheet, their arms raised high above their heads so that the sheet hung between them like a curtain. Mr. Ghani welled up out of the murk ¹ surrounding the
- 5 sunlit sheet and permitted the nonplussed ² Aadam to stare stupidly at the peculiar tableau for perhaps half a minute, at the end of which, and before a word had been spoken, the Doctor made a discovery: In the very centre of the sheet, a hole had been cut, a crude circle about seven inches in diameter. 'Close the door, ayah', Ghani instructed the first of the lady
- 10 wrestlers, and then, turning to Aziz, became confidential. 'This town contains many good-for-nothings who have on occasion tried to climb into my daughter's room. She needs,' he nodded at the three musclebound women, 'protectors'. Aziz was still looking at the perforated sheet ³. Ghani said, 'All right, come on, you will examine my Naseem right now. Pronto.'
- 15 My grandfather peered around the room. 'But where is she, Ghani Sahib?'

- he blurted out finally. The lady wrestlers adopted supercilious⁴ expressions and, it seemed to him, tightened their musculatures, just in case he intended to try something fancy. 'Ah, I see your confusion,' Ghani said, his poisonous smile broadening, 'You Europe-returned chappies forget
 20 certain things. Doctor Sahib, my daughter is a decent girl, it goes without saying. She does not flaunt⁵ her body under the noses of strange men. You will understand that you cannot be permitted to see her, no, not in any circumstances; accordingly I have required her to be positioned behind that sheet. She stands there, like a good girl.' A frantic⁶ note had
 25 crept into Doctor Aziz's voice. 'Ghani Sahib, tell me how I am to examine her without looking at her?' Ghani smiled on. 'You will kindly specify⁷ which portion of my daughter it is necessary to inspect. I will then issue her with my instructions to place the required segment⁸ against that hole which you see there. And so, in this fashion the thing may be achieved.'
 30 'But what, in any event, does the lady complain of?' – my grandfather, despairingly. To which Mr. Ghani, his eyes rising upwards in their sockets, his smile twisting into a grimace of grief, replied: 'The poor child! She has a terrible, a too dreadful stomach-ache.' 'In that case,' Doctor Aziz said with some restraint⁹, 'will she show me her stomach, please.'

Salman Rushdie.

1 duisternis	4 hautain	8 het vereiste gedeelte
2 verbaasde	5 uitdagend tonen	9 zelfbeheersing,
3 laken met een gat	6 wanhopig	ingehouden woede
erin	7 aangeven	

5 Basisopdracht

- Wat voor een man is Doctor Aziz en wat voor een man Ghani?
- Maakt deze scène volgens jou de Indiase cultuur belachelijk? Licht je antwoord toe met verwijzing naar de betreffende regels in het fragment.
- Zou je meer van Rushdie of andere Brits-Indiase schrijvers willen lezen? Licht je antwoord toe.
- Sommige critici beweren dat Rushdie met het op een soortgelijke ironische en komische manier beschrijven van islamitische rituelen en tradities in *The Satanic Verses* het doodvonnis min of meer over zichzelf heeft afgeroepen, wetende dat dit soort zaken zeer gevoelig ligt bij fundamentalistische moslims. Wat vind jij van deze stelling?

6 Extra opdracht

Geef in maximaal 350 woorden je mening over de Rushdie-affaire. Geef in ieder geval antwoord op deze drie vragen:

- Vind je dat een religieus leider de macht mag hebben over leven en dood van zijn geloofsgenoten en / of van medemensen in het algemeen?
- Vind je dat schrijvers (of kunstenaars in het algemeen) rekening moeten houden met de religieuze of andere gevoeligheden van (sub)groepen in de samenleving?
- Vind je dat in bepaalde gevallen censuur van de overheid gerechtvaardigd is? In welke gevallen?

4 Zadie Smith

In de sensationele debuutroman *White Teeth* (2002) van Zadie Smith (1975), dochter van een Engelse vader en Jamaicaanse moeder, worden de door Rushdie beschreven etnische, religieuze en culturele verschillen verplaatst van de voormalige koloniën naar het eigentijdse Londen (net als overigens in het werk van Hanif Kureishi). De roman heeft als motto de *cricket test*-passage uit een toespraak over immigratie uit 1990 van Norman Tebbit, de toenmalige voorzitter van de Britse conservatieven: 'Imagine Asian and Afro-Caribbean citizens of the United Kingdom watching a cricket match between their former homeland and their adopted country. Which side do they cheer for? It's an interesting test. Are you still looking back to where you came from or where you are? Well, you can't have two homes.'

White Teeth beschrijft een samenleving waarin het wel degelijk mogelijk is dat immigranten *beide* teams aanmoedigen. Haar realistische en tegelijkertijd ook utopische roman gaat over de problemen in een multiculturele samenleving als de Britse, maar behandelt die op een tragi-komische, soms hilarische en uiteindelijk optimistische wijze.

De twee hoofdpersonen, Archie Jones, een blanke Brit, en Samad Iqbal, een Bengalees, sluiten toevallig vriendschap tijdens de Tweede Wereldoorlog, gaan ieder terug naar hun geboorteland en ontmoeten elkaar weer na dertig jaar, wanneer Samad naar Londen emigreert en terechtkomt in Willesden, een multiraciale wijk van Londen waar Archie woont (en Zadie Smith is opgegroeid). De families van de twee vrienden en de daaromheen hangende netwerken van vrienden en bekenden raken bij toeval steeds meer bij elkaar betrokken en zodanig met elkaar verweven tot Samad verzucht: 'And then you begin to give up the *very idea* of belonging. Suddenly this thing, this belonging, it seems like some long, dirty lie... and I begin to believe that birthplaces are accidents, that everything is *an accident*. But if you believe that, where do you go? What does anything matter?' Archies dochter Irie kijkt daar duidelijk anders tegenaan: 'As Samad described this utopia with a look of horror, Irie was ashamed to find that the land of accidents sounded like *paradise* to her. Sounded like freedom.'

Het is uiteraard geen toeval dat deze roman over het Verenigd Koninkrijk als een *land of accidents* begint met een *accident*, wanneer Archie in het fragment hierna door een moslimslager gered wordt bij een poging tot zelfmoord:

Zadie Smith.

White Teeth

- 1 'Abba?' 'Find out what it's doing there and get rid of it.' Mo disappeared from the window. A minute later Arshad returned with the explanation. 'Abba'. Mo's head sprang back through the window like a malicious ¹ cuckoo from a Swiss clock. 'He's gassing himself, Abba.' 'What?' Arshad
- 5 shrugged. 'I shouted through the car window and told the guy to move on and he says, 'I am gassing myself, leave me alone.' Like that.' 'No one gasses himself on my property', Mo snapped as he marched downstairs. 'We are not licensed ²'. Once in the street, Mo advanced upon Archie's car, pulled out the towels that were sealing ³ the gap in the driver's window,

- > 10 and pushed it down five inches with brute, bullish force. 'Do you hear that, mister? We're not licensed for suicides around here. This place kahal. Kosher, understand? If you're going to die round here, I'm afraid you've got to be thoroughly bled ⁴ first.' Archie dragged his head off the steering wheel. And in the moment between focusing on the sweaty bulk
- 15 of a brown-skinned Elvis and realizing that life was still his, he had a kind of epiphany ⁵. It occurred to him that, for the first time since his birth, Life had said Yes to Archie Jones. Not simple an 'O.K.' or 'You-might-as-well-carry-on-since-you've started', but a resounding affirmative ⁶. Life wanted Archie. She had jealously grabbed him from the jaws of death, back to
- 20 her bosom. Although he was not one of her better specimens, Life wanted Archie and Archie, much to his own surprise, wanted Life. Frantically, he wound down both his windows and gasped for oxygen from the very depths of his lungs. In between gulps he thanked Mo profusely ⁷, tears streaming down his cheeks, his hands clinging on to
- 25 Mo's apron. 'All right, all right', said the butcher, freeing himself from Archie's fingers and brushing himself clean, 'move along now. I've got meat coming in. I'm in the business of bleeding. Not counselling. You want Lonely Street. This Cricklewood Lane.' Archie, still choking on thank-yous, reversed, pulled out from the curb, and turned right. Archie
- 30 Jones attempted suicide because his wife Ophelia, a violet-eyed Italian with a faint moustache, had recently divorced him. But he had not spent New Year's morning gagging on the tube of a vacuum cleaner because he loved her. It was rather because he had lived with her for so long and had not loved her. Archie's marriage felt like buying a pair of shoes, taking
- 35 them home and finding they don't fit. For the sake of appearances he put up with them. And then, all of a sudden and after thirty years, the shoes picked themselves up and walked out of the house. She left. Thirty years.

Zadie Smith.

1 kwaadaardig	3 afsluiten	6 luide bevestiging
2 daar hebben we geen vergunning voor	4 ritueel geslacht	7 uitbundig
	5 openbaring	

7 Basisopdracht

- Op wat voor wijze wordt Archie van de dood gered? Is dit het gevolg van een weloverwogen reddingsactie of toeval (*accident*)? Licht je antwoord toe.
- Welke argumenten gebruikt Mo om Archie te verbieden zelfmoord op zijn bedrijfsterrein te plegen? Wat vertelt jou dit over de manier waarop Mo tegenover Archie (en de samenleving) staat?
- Wat bedoelt Mo met 'you want Lonely Street. This Cricklewood Lane.'?
- Hoe reageert Archie zelf op de mislukte zelfmoordpoging en zijn 'redding' door Mo?
- Waarom reageert Archie op de scheiding van zijn vrouw met een zelfmoordpoging? Wat vertelt jou dit over de persoon Archie?

8 Verdiepingsopdracht

Deel jij op basis van dit fragment (en/of jouw eigen ervaringen) Zadie Smiths optimisme ten aanzien van de mogelijkheden tot verbroedering en wederzijdse tolerantie in de moderne, multiculturele samenleving? Licht je mening toe.

Amerikaans proza

5 Cormac McCarthy

Cormac McCarthy (1933) leidt een teruggetrokken bestaan in het zuidwesten van Amerika. Hij wordt vaak in een adem genoemd met Edgar Allan Poe, Herbert Melville en Ernest Hemingway. Zijn romans gaan over de degeneratie van het leven in het zuiden en in het zuidwesten van Amerika. Zijn hoofdpersonen zijn dolende drifters, variërend van een necrofiele seriemoordenaar tot een cowboy die rondtrekt in gezelschap van een wolf.

De sleutel tot het werk van McCarthy is *Blood Meridian* (1985). Deze roman behandelt de gewelddadige geschiedenis van het grensgebied tussen Texas en Mexico en is gebaseerd op expeditie tegen de indianen halverwege de negentiende eeuw. Amerikaanse scalpjagers doorkruisten Texas en Mexico op jacht naar scalpen van indianen, waarvoor ze forse premies konden opstrijken. Geen van de betrokken partijen – blanke Amerikanen, indianen, Mexicanen – deed voor de ander onder in moordzucht en zinloos bloedvergieten. Er is geen goed en geen kwaad in dit grensgebied, alleen oorlog. Dit wordt op kernachtige wijze verwoord door de *judge*, een sinister personage en de belichaming van McCarthy's stelling dat 'de sleutel van de hemel ook past op de poort van de hel': 'It makes no difference what men think of war,' said the judge. 'War endures. As well ask men what they think of stone. War was always there. Before man was, war waited for him. (...) War endures because young men love it and old men love it in them. Those that fought, those that did not.'

De hoofdpersoon van *Blood Meridian* is de negentienjarige *kid*, die de gruwelijke waarheid van de woorden van de *judge* aan den lijve ervaart. Hij voegt zich bij een bende scalpjagers. De bende wordt afgeslacht door een horde indiaanse krijgers. De *kid* overleeft de slachting en zwerft vervolgens met Sproule, die het bloedbad ook heeft overleefd, door het inferno dat de *horde from hell* heeft achtergelaten.

Blood Meridian

- 1 The way narrowed through rocks and by and by they came to a bush that was hung with dead babies. They stopped side by side, reeling in the heat. These small victims, seven, eight, of them, had holes punched in their underjaws and were hung so by their throats from the broken stubs of a
- 5 mesquite to stare eyeless at the naked sky. (...) In the afternoon they came upon a village in the plain where smoke still rose from the ruins and all were gone to death. From a distance it looked like a decaying brick kiln ¹. They stood without the walls a long time listening to the silence before they entered. They went slowly through the little mud streets.
- 10 There were goats and sheep slain in their pens and pigs dead in the mud. They passed mud hovels where people lay murdered in all attitudes of death in the doorways and the floors, naked and swollen and strange. They found plates of food half eaten and a cat came out and sat in the sun and watched them without interest and flies snarled everywhere in the
- 15 still hot air. (...) They sat on a bench and Sproule held his wounded arm to his chest and rocked back and forth and blinked in the sun. What do you want to do? said the kid. Get a drink of water. Other than that, I don't know. You want to try and head back? To Texas? I don't know where else. We'd never make it. Well you say. I ain't got no say. He was coughing
- 20 again. He held his chest with his good hand and sat as if he'd get his

- › breath. What have you got, a cold? I got consumption². Consumption? He nodded. I come out here for my health.

Cormac McCarthy.

1 steenoven

2 tuberculose

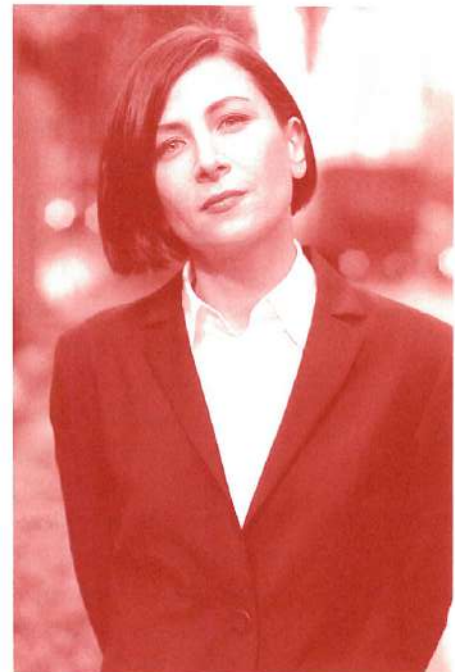
9 Basisopdracht

- a Wat voor effect wil McCarthy volgens jou bereiken met het beëindigen van dit gruwelijke fragment door Sproule te laten zeggen 'I come out here for my health'? Wat voor effect heeft dit fragment op jou?
- b Vind je dat McCarthy te ver gaat in zijn weergave van de werkelijke geschiedenis van het Wilde Westen? Zijn er volgens jou andere en wellicht betere manieren om de lezers ervan te overtuigen dat het Wilde Westen niet het romantische avonturenland was van de populaire verbeelding en van de Amerikaanse Droom? Noem twee voorbeelden.
- c De *judge* stelt dat 'war endures' en dat het enige dat echt telt voor de mens oorlog is. Verzamel tekstueel en / of audiovisueel materiaal dat deze stelling bevestigt, ontkent of nuanceert. Licht je keuze toe.
- d Leg in maximaal honderd woorden uit op wat voor grond(en) je het eens of oneens bent met de stelling van de *judge*.

6 Donna Tartt

Donna Tartt (1963) debuutroman *The Secret History* (1992) was een literair én commercieel megasucces. De roman vertelt het verhaal van vijf studenten Oudgrieks aan een elitaire *college* in Vermont. Geïnspireerd door de denkbeelden van een charismatische mentor, vermoorden zij een medestudent en gaan dan ten onder aan schuldgevoelens en hoogmoed. De spannende roman is een universiteitsroman met elementen van de griezelroman, de Griekse tragedie en de thriller.

Tartt werkte tien jaar aan haar tweede roman en koos ervoor de torenhoge verwachtingen in te lossen door af te wijken van de eigenzinnige succesformule van de eerste roman. *The Little Friend* (2003) speelt in een totaal ander milieu, in een andere staat, in een ander tijdperk en heeft een twaalfjarig meisje als hoofdpersoon. Toch zijn er bij nader inzien duidelijke overeenkomsten tussen beide romans. Zij gaan allebei over de ontwrichtende gevolgen van een moord in een hechte gemeenschap / familie, het streven naar kennis en waarheid en de daaruit resulterende verloren onschuld. Met deze thematiek verbindt Tartt de 'grote' Amerikaanse traditie van Twain en Salinger met de eigentijdse *family novel* van generatiegenoten als Dave Eggers en Jonathan Frantzen. Laatstgenoemden beschrijven heel direct en persoonlijk de aftakeling (en wederopbouw) van het Amerikaanse gezin in de grotere context van het wegvallen van de zekerheden van het tijdperk van de koude oorlog.

Donna Tartt.

In *The Little Friend* begint de aftakeling op een moederdag, begin jaren 60, in het (fictieve) zuidelijke stadje Alexandria in de staat Mississippi. De negenjarige Robin Cleve Dufresnes wordt dood gevonden, opgehangen aan een boom in de tuin van zijn ouderlijk huis. Niemand heeft iets gezien of gehoord; de moord wordt nooit opgelost en verwoest een hechte familie. Met het idee dat vroeger – vóór de moord op Robin – alles beter was trekt de jongste dochter Harriet zich met haar favoriete boeken terug in een fantasiewereld. Daarvan neemt ze langzaam afstand als ze besluit om alsnog de moord op te lossen met de hulp van haar vriendje Hely en met haar helden Sherlock Holmes, Captain Scott en Harry Houdini als grote voorbeelden. Haar speurtocht confronteert haar op pijnlijke wijze met de sociale en etnische tegenstellingen in het stadje en in de zuidelijke staten van Amerika. Door haar neiging de feiten aan haar fantasieën aan te passen, slaat Harriet de plank vaak volledig mis en richt zij onbedoeld nog meer schade aan. De schade blijft niet beperkt tot haar eigen familie, maar tast ook het leven aan van Ida, de zwarte huishoudster, en van Danny, een blanke achterbuurtjongen die zij (ten onrechte) van de moord verdenkt en waarop zij zich wil wreken. De moord blijft onopgelost. Harriet raakt wel haar fantasiewereld (en haar jeugdvriendje) kwijt en bereikt iets dat zij eigenlijk niet wil bereiken; zij groeit op en wordt als de volwassenen: 'They lost their grip, they didn't fight anymore and resigned themselves to what had happened. That's life.' Hierna volgt Tarts beschrijving van de gebeurtenis die Harriet moet leren accepteren.

The Little Friend

- 1 As Charlotte went past the open kitchen window on the side of the house,
she could still hear Ida's gospel program:

*Softly and tenderly Jesus is calling
Calling for you and for me*

- 5 *See, by the portals he's waiting and watching ...*

- The back yard was deserted. The door of the tool shed stood ajar: empty. A mucid sheet of green scum¹ floated undisturbed over the goldfish pool. As Charlotte glanced up, a ravelled² wire of lightning flashed in the black clouds. It was Mrs. Fountain who saw him first. The screams froze
- 10 Charlotte in her tracks. She turned and ran back, quick, quick, not quick enough – dry thunder rumbling in the distance, everything strangely lit beneath the stormy sky and the ground pitching up³ at her as the heels of her shoes sank in the muddy earth, as the choir still sang somewhere and a strong sudden wind, cool with the coming rain, swept through the oaks
- 15 overhead with a sound like giant wings and the lawn rearing up all green and bilious⁴ and heaving about her like the sea, as she stumbled blind and terrified toward what she knew – for it was there, everything, in Mrs. Fountain's cry – would be the very worst. Where had Ida been when she got there? Where was Edie? All she remembered was Mrs. Fountain, a
- 20 hand with a crumpled Kleenex pressed tight to her mouth and her eyes rolling and wild behind the pearly glasses; Mrs. Fountain, and the poodle barking, and – ringing from nowhere, and somewhere, and everywhere at once – the rich, unearthly vibrato of Edie's screams. He was hanging by the neck from a piece of rope, slung over a low branch of the black-tupelo
- 25 that stood near the overgrown privet hedge⁵ between Charlotte's house and Mrs. Fountain's; and he was dead. The toes of his limp tennis shoes dangled six inches above the grass. The cat, Weenie, was sprawled barrel-legged⁶ on his stomach atop a branch, batting with a deft, feinting⁷ paw, at Robin's copper-red hair, which ruffled and glinted in the breeze and
- 30 which was the only thing about him that was the right color any more.

> *Come home*, sang the radio choir, melodiously:

Come home . . .

Ye who are weary come home

Black smoke pouring out the kitchen window. The chicken croquettes
 35 had gone up on the stove. They had been a family favorite but after that
 day no one was ever able to touch them again.

Donna Tartt.

1 een groene laag algen

2 gerafeld

3 haar tegemoet-
komend

4 gal-achtig

5 ligusterheg

6 lag languit met de
achterpoten om de
tak

7 boksende schijn-
bewegingen

10 Basisopdracht

- Hoe bouwt Tartt de spanning op in deze passage? Betrek bij je antwoord Tartts afwisseling van lange en korte zinnen in de bewuste passage en haar gebruik van *point of view*.
- Wat is het effect van het onweer en van het radioprogramma in de passage?
- Waar begint het gedeelte dat het gruwelijke incident beschrijft?
- Wat is het detail in die beschrijving dat het geheel zo mogelijk nog gruwelijker maakt?
- Uit welk klein, ogenschijnlijk overvloedig detail blijkt dat het incident een blijvende en verwoestende uitwerking zal hebben op het gezinsleven?
- Wat vind je van deze beschrijving? Nodigt die jou uit tot verder lezen? Licht je antwoord toe.

11 Verdiepingsopdracht

Een van de motto's van het boek is een uitspraak van Thomas Aquino in de *Summa Theologica*: 'En toch is de geringste kennis over de hoogste dingen te verkiezen boven de betrouwbaarste kennis over de geringste dingen'. Waarom zou Tartt deze uitspraak als motto gekozen hebben? Betrek in je antwoord het gegeven dat Harriet aanvankelijk haar kennis voornamelijk haalt uit langdradige verhalen van haar kwebbelende oudtantes en uit haar lievelingsboeken als *Treasure Island* en *The Junglebook*.

7 Jonathan Safran Foer

Het thema 'familie' speelt ook een grote rol in de verbluffende en uitermate geestige roman *Everything is Illuminated* van Jonathan Safran Foer (1977), waarin het thema op komisch-aangrijpende wijze gerelateerd wordt aan de holocaust. De held, Jonathan Safran Foer, gaat in Oekraïne op zoek naar de vrouw die in de Tweede Wereldoorlog het leven van zijn grootvader heeft gered. Het verslag van de reis wordt afgewisseld met hoofdstukken, waarin de geschiedenis wordt verteld van Trachimbrod, het joodse dorp van Foers grootouders, van 18 maart 1791 tot 18 maart 1942. Dan wordt het dorp door Duitse troepen uitgemoord en vernietigd. Deze familiegeschiedenis wordt beschreven in een bijbels soort 'magisch realisme' vol wonderlijke gebeurtenissen en personages. Zelfs in deze hoofdstukken blijft de humor volop aanwezig, gekoppeld aan de onverwoestbare vitaliteit van de personages. Vitaliteit kenmerkt overigens het hele boek: alles is verlicht, bruisend en energiek.

De holocausthoofdstukken lopen naadloos over in het verslag van de reis van de held in het heden. Op zijn tocht wordt hij vergezeld door een plaatselijke tolk, Alexander Pertjov, diens vrijwel blinde grootvader die dienst doet als chauffeur en de tegen alles en iedereen oprijende hond, Sammy Davis Junior Junior. Het reisverslag komt uit de mond en de pen van de tolk Alex die een merkwaardig soort Engels hanteert, iets dat de komedie van de Don Quichot-achtige gebeurtenissen onderweg nog eens versterkt. Alex haalt formeel en informeel Engels door elkaar en verhaspelt woorden en uitdrukkingen. Om een goed idee te krijgen van het bizarre taalgebruik van Alex volgt hier de Nederlandse vertaling van de passage waarin hij zich voorstelt aan de lezer: 'Ik vind Amerikaanse films te gek. Ik vind negers te gek, vooral Michael Jackson. Ik vind het te gek om zeer veel valuta uit te reiken in beroemde nachtclubs in Odessa. Veel meisjes willen vieselijk met mij zijn in diverse goede houdingen, ingezonderd de Dronken Kangoeroe, de Gorky Kriebel en de Streng Dierentemmer. Als u wilt weten waarom zoveel meisjes met mij willen zijn, dit komt omdat ik een fabuleus persoon ben om mee te zijn. Ik ben zeer knus, en ongeloofbaar grappig, en dit zijn aantrekkelijke dingen.' Het boek probeert het levende bewijs te zijn van de stelling van een van de personages in het boek dat humor de enige ware manier is om een treurig verhaal te vertellen. Tegen wil en dank schiet de lezer zo vaak in de lach dat het contrast met de alom aanwezige treurigheid misschien veel indringender is dan de reactie op een meer traditionele (en gepaste) beschrijving van de holocaust. In het fragment hierna probeert Alex een vegetarische maaltijd voor de held te regelen in een omgeving waar tot voor kort vlees bijna onverkrijgbaar, zeker onbetaalbaar en derhalve een fel begeerd iets was.

Everything is Illuminated

- 1 'Well, let him deduce what he is going to eat. We will go to the most proximal¹ restaurant.' 'You are a schmuck', I informed the hero. 'You're not using the word correctly', he said. 'Yes, I am', I said. 'What do you mean he does not eat meat?', the waitress asked, and Grandfather put his
- 5 head in his hands. 'What is wrong with him?', she asked. 'It is only the way that he is.' The hero asked what we were talking about. 'They do not have anything without meat', I informed him. 'He does not eat any meat at all?' she inquired me again. 'It is merely the way that he is', I told her. 'Sausage?' 'No sausage', Grandfather answered to the waitress, rotating his head
- 10 from here to there. 'Maybe you could eat some meat', I suggested to the hero, 'because they do not have anything that is not meat.' 'Don't they have potatoes or something?' he asked. 'Do you have potatoes?' I asked the waitress. 'Or something?' 'You could only receive a potato with the meat', she said. I told the hero. 'Couldn't I just get a plate of potatoes?' 'What?' 'Couldn't I get two or three potatoes, without meat?' I asked the
- 15 waitress, and she said she would go to the chef and inquire him. The waitress returned and said, 'Here is what I have to say. We can make concessions² to give him two potatoes, but they are served with a piece of meat on the plate. The chef says that this cannot be negotiated³. He will have to eat it.' 'Two potatoes is fine?' I asked the hero. 'Oh, that would be great.' When the food arrived, the hero asked for me to remove the meat off his plate. 'I'd prefer not to touch it', he said. This was on my nerves to the maximum. If you want to know why, it is because I perceived⁴ that the hero perceived he was too good for our food. (...) I asked the hero for his
- 20 maps. As he was reaching into his fanny pack, he again kicked his leg, which made Sammy Davis, Junior, Junior become sociable⁵ with the table

- › and also made the plates move. One of the hero's potatoes descended ⁶ to the floor. When it hit the floor it made a sound. PLOMP. It rolled over, and then was inert ⁷. Grandfather and I examined each other. I did not know
 30 what to do. 'A terrible thing has occurred', Grandfather said. The hero continued to view the potato on the floor. 'This is awful', Grandfather said silently, and moved his plate to the side. 'Awful.' He was correct.

Jonathan Safran Foer.

1 aanpalend	3 over onderhandeld	5 sociaal actief worden
2 tegemoetkomingen	worden	6 daalde af
	4 percipieerde	7 bewegingsloos

12 Basisopdracht

- Geef minstens vijf voorbeelden van een verkeerd gebruik van het Engels door Alex.
- Wat voor effect heeft dit gestoethaspel op jou als lezer? Is het gestoethaspel slechts een komische *gimmick* of levert het ook een inhoudelijke bijdrage aan de passage? Licht je antwoord toe.
- Wat vertelt deze passage jou over de manier waarop het voormalige oost-blok zich al of niet aanpast aan de Amerikaans-westerse cultuur waarin de klant altijd koning is?
- Wie heeft jouw sympathie in deze passage: de serveerster of de 'held'? Waarom?
- Wat zou jij gedaan hebben in de plaats van de 'held': net als hij blijven staan op vegetarisch voedsel of toch maar vlees eten?

13 Verdiepingsopdracht

Licht toe waarom je het wel of niet eens bent met de stelling dat 'humor de enige ware manier is om een treurig verhaal te vertellen'. Verwijs in je antwoord naar een of meer voorbeelden uit de literatuur of de film.

8 Amy Tan

Amy Tan (1952) werd geboren in Oakland, Californië. Haar ouders emigreerden uit de Volksrepubliek China. In haar romans concentreert Tan zich op twee problemen: de tweeslachtige houding van in Amerika geboren en getogen Chinees-Amerikanen tegenover de traditionele Chinese cultuur en de onderdrukking van de vrouw in het feodale China en het China van Mao. In de interactie van haar personages botsen de traditionele, Chinese cultuur en de eigentijdse, Amerikaanse cultuur. Het zijn de veramerikaanse vrouwen die gaandeweg begrip krijgen voor de problemen waar de in China opgegroeide vrouwen mee te kampen hebben gehad. Zij krijgen waardering voor de creatieve manier waarop de Chinese vrouwen het Chinese stelsel van mythes, rituelen en bijgeloof hebben omgevormd tot een vrouwvriendelijk stelsel dat hun de kracht heeft gegeven te overleven, niet alleen in China, maar ook in Amerika. Datzelfde stelsel helpt uiteindelijk de veramerikaanse vrouw om haar Chinese achtergrond te integreren met haar Amerikaanse identiteit. *The Hundred Secret Senses* (1995) gaat over de relatie tussen de in Amerika opgegroeide Olivia en Kwan, haar in China opgegroeide, oudere halfzuster. Kwan is naar Amerika geëmigreerd en in het gezin van Olivia komen wonen toen Olivia zes was. Als jong meisje heeft Olivia zich altijd geschaamd voor haar eigenaardige halfzus-

ter, die beweert 'yin-ogen' te hebben, waarmee ze in contact kan komen met de geesten van overledenen. In het fragment blikt Olivia als volwassen vrouw terug op haar halfzuster.

The Hundred Secret Senses

- 1 No one in our family talks about Kwan's unusual abilities. That would call attention to what we already know, that Kwan is wacky¹, even by Chinese standards, even by San Francisco standards. A lot of stuff she says and does would strain the credulity² of most people who are not on anti-
 5 psychotic drugs or living on cult farms. But I no longer think my sister is crazy. Or if she is, she's fairly harmless, that is, if people don't take her seriously. She doesn't chant on the sidewalk like that guy on Market Street who screams that California is doomed to slide into the ocean like a plate of clams. And she's not into New Age profiteering³, you don't have
 10 to pay her a hundred fifty an hour just to hear her reveal what's wrong with your past life. She'll tell you for free, even if you don't ask. Most of the time, Kwan is like anyone else, standing in line, shopping for bargains, counting success in small change: 'Libby-ah,' she said during this morning's phone call, 'yesterday, I buy two-for-one shoes on sale,
 15 Emporium Capwell. Guess how much I don't pay. You guess.' But Kwan is odd⁴, no getting around that. Occasionally it amuses me. Sometimes it irritates me. More often I become upset, even angry – not with Kwan but with how things never turn out the way you hope. Why did I get Kwan for a sister? Why did she get me? Every once in a while, I wonder how things
 20 might have been between Kwan and me if she'd been more normal. Then again, who's to say what's normal? Maybe in another country Kwan would be considered ordinary. Maybe in some parts of China, Hong Kong, or Taiwan she'd be revered⁵. Maybe there's a place in the world where everyone has a sister with yin eyes.

Amy Tan.

1 geschift

3 uitbuiten

5 in hoog aanzien

2 goedgelovigheid

4 vreemd

staan

14 Basisopdracht

- In welke opzichten is Olivia's houding ten opzichte van Kwan veranderd? Licht je antwoord toe met verwijzing naar de termen die Olivia in het fragment gebruikt om haar zuster te beschrijven.
- Het fragment staat vol met termen voor afwijkend gedrag. Noem een aantal van die termen. Hoe definieert Olivia uiteindelijk het begrip 'normaal'? Ben je het met haar definitie eens?
- Wat betekent volgens jou de laatste regel van het fragment?

9 Alice Walker

Volgens Alice Walker (1944) hebben zwarte vrouwen zwaar te lijden gehad onder een dubbele vorm van onderdrukking. Als zwarten werden ze door de blanken onderdrukt en als zwarte vrouwen ook nog eens door hun mannen die hun frustraties botvierden op hun vrouwen. Toch zijn het de vrouwen in de romans van

Alice Walker die er het best in slagen zich te ontworstelen aan de gevolgen van onderdrukking. De reden hiervoor is de kracht die zwarte vrouwen (kunnen) vinden in hun onderlinge lotsverbondenheid, hun centrale rol in de gezinnen waar de man vaak afwezig was en in de muzikale en religieuze tradities van de zwarte gemeenschap. Walker noemt die oerkracht *womanism*, een zwarte variant op het feminisme: 'Een *womanist* is een zwarte of gekleurde feministe, een vrouw die niet per se lesbisch is, en van dansen, eten, vrijen en muziek houdt'.

In *The Color Purple* (1983) is de blueszangeres Shug (Sugar) Avery zo'n *womanist*. Zij ontfermt zich over Celie, een jonge, ongeletterde en seksueel mishandelde zwarte vrouw. Celie schrijft brieven aan God omdat ze verder niemand heeft en denkt dat haar zuster Nettie gestorven is. De man die haar echtgenoot wordt, is verliefd op Shug Avery en behandelt Celie als zijn huisvrouw. Nettie is zendeling in Afrika geworden en is daar in contact gekomen met Afrikaanse vormen van het *womanism*. Hoewel Nettie nooit antwoord krijgt, blijft ze trouw brieven schrijven aan Celie. Wanneer Celie bij toeval ontdekt dat haar echtgenoot – in haar brieven steevast 'Mr. –' genoemd – die brieven voor haar verborgen heeft gehouden, verlaat ze hem met hulp van Shug. Geïnspireerd door Shugs *womanism* vindt Celie seksuele en maatschappelijke onafhankelijkheid en wordt ze uiteindelijk met Nettie herenigd. De roman speelt in de jaren twintig en bestaat uit Celies brieven aan God en uit Netties 'Afrikaanse' brieven aan Celie. In het fragment een brief van Celie aan God, waarin ze haar gevoelens beschrijft op het moment dat ze een affiche ziet dat een optreden van Shug aankondigt. Tot dat moment heeft Celie alleen nog maar over Shug gehoord, maar haar nog nooit in levenden lijve ontmoet.

The Color Purple

- 1 Dear God,
Shug Avery is coming to town! She coming with her orchestra. She going to sing in the Lucky Star out on Coalman road. Mr. – going to hear her. He dress all up in front the glass, look at himself, then undress and dress
5 all over again. He slick back his hair with pomade, then wash it out again. He been spitting on his shoes and hitting it with a quick rag. He tell me, Wash this. Iron that. Look for this. Look for that. Find this. Find that. He groan over holes in his
10 sock. I move round darning and ironing, finding hankers. (...) I walk round all day with the announcement burning a hole in my pocket. It pink. The trees tween the turn off to our road and the store is lit up
15 with them. He got bout five dozen in his trunk. Shug Avery standing upside a piano, elbow crook, hand on her hip. She wearing a hat like Indian Chiefs. Her mouth open showing all her teef and don't
20 nothing seem to be troubling her mind. Come on, come on all, it say. The Queen Honey Bee is back in town. Lord, I wants to go so bad. Not to dance. Not to drink. Not to play cards. Not even to hear Shug Avery sing. I just be thankful to lay eyes on her.

Whoopi Goldberg als Celie in de verfilming van *The Color Purple*.

Alice Walker.

15 Basisopdracht

- a Wat voor taal gebruikt Celie in haar brief aan God? Wat zegt dat over de persoon en achtergrond van Celie?
- b Hoe reageren Celie en Mr. – op het nieuws dat Shug Avery in de buurt komt optreden?
- c Wat voor uitstraling heeft Shug op het affiche? Licht je mening toe met verwijzing naar de tekst.
- d Wat is Celies houding tegenover Shug? Waarom denk je dat Celie die houding heeft?

16 Extra opdracht

Welke befaamde blueszangeres uit de jaren twintig geldt voor Alice Walker als een van de grote voorbeelden van *womanism*? Geef een korte beschrijving van haar loopbaan en haar leven. Sluit zo mogelijk een foto of afbeelding bij. In welke opzichten heeft zij model gestaan voor Shug Avery?

17 Extra opdracht

The Color Purple is in 1985 verfilmd door Steven Spielberg. Noteer wat jij op basis van Celies beschrijving van Shug in het fragment en van Walkers definitie van een *womanist* verwacht van een optreden van Shug en van Shugs uitstraling op het podium. Bekijk vervolgens Spielbergs versie van Shugs optreden in Harpo's *jukejoint* (= bouwvallige schuren waar indertijd zwarte muzikanten optraden voor een exclusief zwart publiek). Beantwoordt Spielbergs versie aan jouw verwachtingen? Verklaar je antwoord in maximaal honderd woorden.

Britse poëzie**10 Carol Ann Duffy**

Een van de leidende figuren van de Schotse literaire renaissance is Carol Ann Duffy (1955). Duffy benadert haar onderwerpen (opgroeien, seksuele / lesbische identiteit, liefde, vrouwzijn) op een oorspronkelijke manier, die bij de lezer desondanks een gevoel van herkenning oproept. Haar grote kracht is de monoloog, waarin ze op subtiele wijze ingaat op de geïmpliceerde vragen en reacties van de 'you' tot wie ze zich richt. Het gevolg is dat de lezer de rol van de 'you' speelt in het gedicht, actief bij de monoloog betrokken raakt en eigenlijk in dialoog treedt met de dichter. Een goed voorbeeld van deze techniek is het gedicht *Valentine* uit de bundel *Mean Time* (1993).

Valentine

- 1 Not a red rose or a satin heart.
I give you an onion.
It is a moon wrapped in brown paper.
It promises light
- 5 like the careful undressing of love.
Here.
It will blind you with tears
like a lover.

- > It will make your reflection
 10 a wobbling photo of grief.
 I am trying to be truthful.
 Not a cute card or a kissogram.
 I give you an onion.
 Its fierce kiss will stay on your lips,
 15 possessive and faithful
 as we are,
 for as long as we are.
 Take it.
 Its platinum loops ¹ shrink to a wedding-ring, 1 ringen
 20 if you like.
 Lethal ², 2 dodelijk
 Its scent will cling ³ to your fingers, 3 kleven
 cling to your knife.

Carol Ann Duffy, *Mean Time*.

18 Basisopdracht

- a Wat zijn de associaties die een ui bij jou oproept? Is verliefdheid daar een van?
- b Slaagt Duffy er volgens jou in de ui te presenteren als een toepasselijk Valentijnsgeven om haar liefde uit te drukken? Licht je mening toe met verwijzing naar de tekst.
- c Is de 'you' van het gedicht een man of een vrouw? Licht je antwoord toe.
- d Noteer de regels in het gedicht waarin de 'I' van het gedicht ingaat op de reacties, tegenwerpingen, vragen of interrupties van de 'you' tot wie zij zich richt. Probeer zelf een aantal van die reacties te verwoorden.
- e Vind je dit een geslaagd Valentijnsgeven? Verklaar je antwoord.

19 Extra opdracht

Op welke dag in het jaar is het Valentijnsdag? Wat is de gewoonte op die dag en waar komt die gewoonte vandaan? Mag Valentijnsdag wat jou betreft worden afgeschaft of juist niet? Licht je mening toe.

11 Wendy Cope

Wendy Cope (1945) groeide op in een streng-christelijk gezin, waar zij van jongs af aan gedwongen werd zich te conformeren aan regels en haar rebelse instincten te onderdrukken. Dat verklaart waarschijnlijk haar voorkeur voor 'klassieke', strikt geregelde versvormen (sonnetten, trioletten, villanelles) waarin zij dan een tegendraadse, eigenzinnige inhoud verwerkt en met name de huichelachtigheid van de hoog opgeleide middenklasse aan de kaak stelt. Haar geheel eigen wijze van vermenging van traditie en onconventionele opvattingen heeft haar niet alleen succes gebracht bij gerespecteerde critici maar ook goede verkoopcijfers bezorgd bij het grote publiek dat normaliter maar weinig 'echte' poëzie leest, laat staan aanschaft. Zij wordt dan ook wel de 'jet-age Tennyson' genoemd. Net als Tennyson verwoordt zij de tijdgeest en net als hij doet zij dat op een wijze die zowel de critici als een groot publiek aanspreekt.

Voor *Reading Scheme* (1986) koppelde zij haar eigenzinnig spelen met vorm en inhoud aan haar veertienjarige ervaring als lerares in het basisonderwijs, waar zij

onder andere leesonderwijs gaf met behulp van de zogenaamde 'reading scheme' leesboekjes. Die boekjes gaan over het dagelijkse, 'nette' en volstrekt onbenullige leven van modale, blanke kinderen die doorgaans Peter en Jane heten ('Jip en Janneke').

Reading Scheme

- 1 Here is Peter, Here is Jane. They like fun.
Jane has a big doll. Peter has a ball.
Look, Jane, look! Look at the dog! See him run!

Here is Mummy. She has baked a bun.

- 5 Here is the milkman. He has come to call.
Here is Peter. Here is Jane. They like fun.

Go Peter! Go Jane! Come, milkman come!
The milkman likes Mummy. She likes them all.
Look, Jane, look! Look at the dog! See him run!

- 10 Here are the curtains. They shut out the sun.
Let us peep! On tiptoe Jane! You are small!
Here is Peter, Here is Jane. They like fun.

I hear a car Jane. The milkman looks glum.
Here is Daddy in his car. Daddy is tall.

- 15 Look, Jane, look! Look at the dog! See him run!

Daddy looks very cross. Has he a gun?
Up milkman! Up milkman! Over the wall!
Here is Peter. Here is Jane. They like fun.
Look, Jane, look! Look at the dog! See him run!

Wendy Cope, *Making Cocoa for Kingsley Amis*.

20 Basisopdracht

- a Het gedicht is geschreven in de uiterst eenvoudige, kinderlijke stijl van de leesboekjes in het basisonderwijs. Betekent dit ook dat het gedicht over eenvoudige, kinderachtige zaken gaat? Licht je antwoord toe.
- b Ook de vorm van het gedicht oogt 'eenvoudig'. Is die vorm wel zo eenvoudig? Let op het gebruik van rijmwoorden en het gebruik van herhalingen.
- c Op welk punt in het gedicht begin je in de gaten te krijgen dat het gedicht niet gaat over de geïdealiseerde wereld van kinderlijke onschuld die je normaal in de elementaire leesboekjes aantreft?
- d Wie spreekt er in regel 7?
- e Wie zijn de 'them' in regel 8?
- f Heeft het woord 'fun' aan het einde van het gedicht dezelfde betekenis als aan het begin?
Licht je antwoord toe.

21 Verdiepingsopdracht

Dit zegt een Britse criticus over het gedicht: 'If we add all this up, we can get to a *reading* of the poem. What Wendy Cope does is set up the idealised, fanciful world of the Reading Scheme books and then subvert it by introducing the sordid adult activities of infidelity, jealousy and violence. She does this, presumably, because she believes that world and its *innocence* to be phoney, dishonest.'

Ben je het met deze interpretatie eens of zie je dit als veel te veel zoeken achter een eenvoudig, grappig gedicht? Licht je mening toe.

12 Sting (Gordon Sumner)

De multigetalenteerde Sting (1951) is het levende bewijs van de moderne trend van intermedialiteit. Moeiteloos switcht hij van het muziekpodium naar het witte doek, van podiumoptredens als boegbeeld van een band (The Police) naar de studio als soloartiest en naar het spreekgestoelte als politiek activist voor het milieu en voor de mensenrechten. Hoogtepunt in zijn politieke carrière was zijn optreden als *keynote speaker* tijdens de Human Rights Awards ceremonie in 1989. De uitvoering van de Police hit *Roxanne* vormde een van de hoogtepunten van de film *Moulin Rouge* (2001). Bij de Grammy Awards van het jaar 2000 werd Stings album *Brand New Day* uitgeroepen tot beste popalbum en kreeg hij de *grammy* voor de beste mannelijke hitsingle met de gelijknamige single *Brand New Day*. In maart 2003 werd The Police opgenomen in de Rock and Roll Hall of Fame. Sting is naast dit alles ook nog een begenadigd tekstschrijver, getuige de *lyrics* van een van de grootste Police-hits *Don't stand so close to me* (1981/1986).

Don't stand so close to me

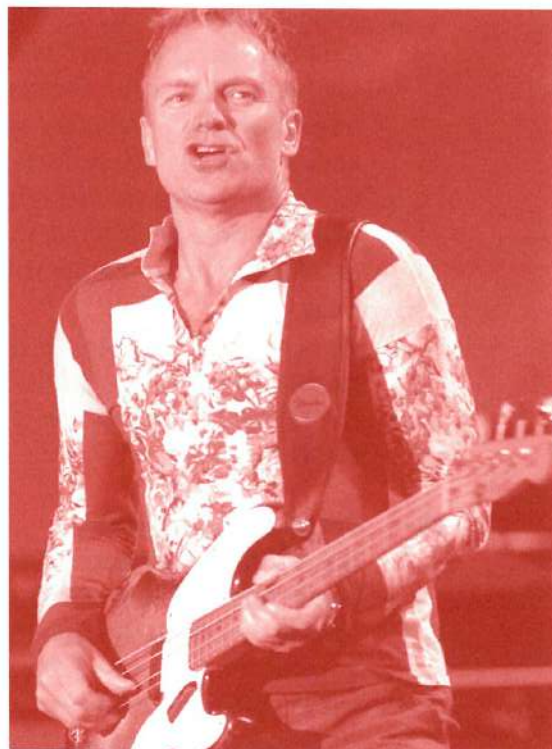
- 1 Young teacher the subject
Of schoolgirl fantasy
She wants him so badly
Knows what she wants to be
- 5 Inside her there's longing
This girl's an open page
Book marking – she's so close now
This girl is half his age

- Don't stand, don't stand so
- 10 Don't stand so close to me
Don't stand, don't stand so
Don't stand so close to me

- Her friends are so jealous
You know how bad girls get
- 15 Sometimes it's not so easy
To be the teacher's pet ¹
Temptation², frustration
So bad it makes him cry
Wet bus stop, she's waiting
- 20 His car is warm and dry

- 1 favoriet van de leraar
2 verleiding

Sting.

- › Don't stand, don't stand so
Don't stand so close to me
Don't stand, don't stand so
Don't stand so close to me
- 25 Loose talk in the classroom
To hurt they try and try
Strong words in the staff room ³ 3 directiekamer
The accusations fly
It's no use, he sees her
- 30 He starts to shake and cough
Just like the old man in
That book by Nabokov ⁴ 4 titel van het boek: *Lolita*
- Don't stand, don't stand so
Don't stand so close to me
- 35 Don't stand, don't stand so
Don't stand so close to me
Don't stand, don't stand so
Don't stand so close to me

Sting, The Police, *Zenyatta Mondatta*.

22 Basisopdracht

- Sting zei ooit over het schrijven van *lyrics*: 'I never begin a song unless I have a metaphor. I don't start with a good first line, I start with the whole idea in my head about what the song's going to be about, and I work backwards from that point.' Wat is de centrale metafoor van de song (te vinden in het eerste couplet)? Wat is de betekenis van die metafoor?
- Wie is de spreker van het refrein?
- Wat is de prijs die de leraar moet betalen voor de relatie en wat is de prijs die de leerlinge moet betalen? Licht je antwoord toe met verwijzing naar de tekst.
- Wat is de houding van de tekstschrijver tegenover de leraar: veroordeling, afschuw, medelijden, begrip? En tegenover de leerlinge?
- Deel jij de houding van de tekstschrijver? Naar wie gaat jouw sympathie (of verachting) uit?

23 Verdiepingsopdracht

Dit zegt Sting zelf over *Don't stand so close to me*: 'I wanted to write a song about sexuality in the classroom. I'd done teaching practice at secondary schools and been through the business of having 15-year-old girls fancying me and me really fancying them! How I kept my hands off them I don't know ... Then there was my love for *Lolita* which I think is a brilliant novel. But I was looking for the keys for eighteen months and suddenly there it was. That opened the gates and out it came: the teacher, the open page, the virgin, the rape in the car, getting the sack, Nabokov, all that'.
Geef aan waar in de tekst je de door Sting genoemde elementen vindt: the open page, the virgin, the rape in the car, getting the sack, Nabokov. Geeft de toelichting van Sting jou een beter idee van zijn houding tegenover de leraar?

13 Benjamin Zephaniah

De Jamaicaanse dichter Benjamin Zephaniah (1958) groeide op in Handsworth, een zwarte wijk in Birmingham, Groot-Brittannië. Hij kwam regelmatig in aanraking met de politie en belandde uiteindelijk – overigens onschuldig – in de gevangenis, waar hij bijna stierf aan een longinfectie. Toen hij vrijkwam, verhuisde hij in 1979 naar Londen. Hij begon een boekhandel en stortte zich in het wereldje van Jamaicaanse *dub* of reggaevoordrachtsdichters. Hij is inmiddels uitgegroeid tot de meest gevraagde en literair erkende reggaedichter. Hij treedt regelmatig op voor radio en tv als dichter en als cultureel commentator.

Zephaniah is een overtuigd veganist. Hij werft fondsen voor allerlei organisaties die zich inzetten voor de verbetering van de levensomstandigheden van de zwarte minderheden in Groot-Brittannië en de Verenigde Staten. Een van die organisaties is het *Andrew Lee Jones Fund*, dat beurzen verstrekt aan rechtenstudenten die in Amerika juridische bijstand willen verlenen aan ter dood veroordeelden.

Het gedicht *Talking Turkeys* laat op geestige wijze zien dat Zephaniah zich ook bekommert om het lot van tot de (kerst)dood veroordeelde kalkoenen.

Talking Turkeys (fragment)

<p>1 Be nice to yu turkeys dis christmas
 Cos' turkeys just wanna hav fun
 Turkeys are cool, turkeys are wicked ¹
 An every turkey has a Mum.</p> <p>5 Turkeys just wanna play reggae
 Turkeys just wanna hip-hop
 Can yu imagine a nice young turkey saying,
 'I cannot wait for de chop ²,'
 Turkeys like getting presents,</p> <p>10 Dey wanna watch christmas TV,
 Turkeys hav brains an turkeys feel pain
 In many ways like yu an me.
 I once knew a turkey called ... Turkey
 He said 'Benji explain to me please,</p> <p>15 Who put de turkey in christmas
 An what happens to christmas trees?'
 I said 'I am not too sure turkey
 But it's nothing to do wid Christ Mass
 Humans get greedy an waste more dan need be</p> <p>20 An business men mek loadsa cash.'
 Be nice to yu turkey dis christmas
 Invite dem indoors fe sum greens ³
 Let dem eat cake an let dem partake
 In a plate of organic grown beans,</p> <p>25 Be nice to yu turkey dis christmas
 An spare dem de cut of de knife,
 Join Turkeys United an dey'll be delighted
An yu will mek new friends 'FOR LIFE'.</p>	1 te gek 2 bijl 3 groenten

Benjamin Zephaniah.

24 Basisopdracht

- a Welke kenmerken hebben de taal, de stijl en het rijmschema van dit gedicht?
- b Noem enkele regels die volgens jou aantonen dat Zephaniah een dichter is die op subtiele wijze met de taal omgaat. Licht je keuze toe.
- c Wat is de basis van de humor van dit gedicht?
- d Is dit alleen maar een grappig gedicht of heeft het voor jou ook een serieuze ondertoon? Licht je mening toe.

Amerikaanse poëzie**14 Sandra Cisneros**

Sandra Cisneros werd in 1954 in Chicago geboren. Haar moeder was een Engelssprekende Chicana, haar vader een Spaanssprekende Mexicaan. Deze gemengde achtergrond heeft Cisneros een geheel eigen stem gegeven. Zij schrijft in een Engels dat gebaseerd is op het staccato *punch-you-in-the-nose* Engels van haar moeder, de straattaal van de *barrios* (wijken die bewoond worden door arme Chicanos). Vooral wanneer ze gevoelens beschrijft, wordt dat Engels doorspekt met flarden van het *sugar-powdered* Spaans van haar vader.

In haar korte verhalen en gedichten beschrijft Cisneros het leven en de gevoelens van Chicanos en Chicanas in Amerika. Zij doet dat op een Mexicaanse manier: gepassioneerd, met humor en associatief. De gedichten gaan meer over Sandra Cisneros zelf en haar pogingen zich als vrouw staande te houden in de macho Chicanocultuur. 'They say I'm a beast ... a bitch / or witch ... the woman of myth and bullshit ... / By all accounts I am / a danger to society / I'm Pancha Villa – come to save the women! / In other words, I'm anarchy.'

Sandra Cisneros.

Curtains

- 1 Rich people don't need them.
Poor people tie theirs into fists
or draw them tight as modest brides
up to the neck.
- 5 Inside they hide bright walls.
Turquoise or lipstick pink.
Good colors in another country.
Here they can't make you forget
the dinette set that isn't paid for,
- 10 floorboards the landlord needs to fix,
raw wood, linoleum roses,
the what you wanted but didn't get.

Sandra Cisneros, *My Wicked Ways*.

25 Basisopdracht

- a Wat is er verrassend en vrouwelijk aan de manier waarop Cisneros het thema van het verschil tussen rijke (blanke) Amerikanen en arme immigranten duidelijk maakt?
- b Wat is het verschil in de manier waarop de rijken en de armen met gordijnen omgaan?
- c Waarom zijn 'turquoise or lipstick pink good colors in another country'?
- d Wat kunnen de felle kleuren op de muren niet verbergen?

26 Verdiepingsopdracht

Om haar Chicano-achtergrond uit te dragen schilderde Cisneros haar huis in San Antonio in een uitbundig lavendelblauw. Omdat haar huis in een historische wijk 'met beschermd stadsaanzicht' lag, eiste een comité van wijkbewoners dat ze haar huis overschilderde in een rustigere, minder opvallende kleur met het argument dat lavendelblauw getuigde van *poor taste* (slechte smaak).

Schrijf ofwel de reactie (met argumenten) van Cisneros op deze eis ofwel de eis (met argumenten) van het comité van wijkbewoners. Gebruik hiervoor maximaal 150 woorden.

15 Simon Ortiz

Simon Ortiz werd in 1941 in Albuquerque geboren als lid van de pueblgemeenschap van de Acoma-indianen. Naast dichter is Ortiz een vooraanstaand pleitbezorger voor de rechten van indianen en voor de, ook voor blanke Amerikanen, onmisbare waarde van hun culturele tradities, met name op het terrein van het omgaan met de natuur. Als adviseur van *The Pueblo of Acoma Press* speelt Ortiz een belangrijke rol in het stimuleren van jonge, indiaanse schrijvers en kunstenaars.

Het gedicht *The Indians Sure Came in Handy* (1992) is een goed voorbeeld van de typisch indiaanse wijze waarop Ortiz de uitbuiting van de indianen door de blanke machthebbers aan de kaak stelt.

The Indians Sure Came in Handy

- 1 There was a Greek
who was the city judge
in the late 1950's and early 60's
and he got in early
- 5 on the uranium boom business.
The workers were trying to organize then,
you know.
A lot of them had come in,
miners from West Virginia, Montana,
- 10 Colorado, oilfield workers
from Oklahoma, Texas, Louisiana.
The mines were pretty dangerous, wet,
water a foot deep most of the time,
and the companies said
- 15 there just wasn't enough timber

- > to go around; there were cave-ins ¹. 1 instortingen
 The companies just couldn't mine fast enough
 to keep up with the demand
 for yellowcake ² the Atomic Energy Commission 2 uraniumerts
 20 was buying and stockpiling ³ then. 3 opslaan
 The mine superintendents
 and the city judge,
 who was also with the Chamber of Commerce ⁴, 4 Kamer van Koophandel
 were all good friends, of course.
 25 They played golf at the Zuni Country Club.
 During that organizing time
 and during the strike in 1961
 that jail full of Indians sure came in handy.
 The jailer would even call in sick for you
 30 and tell you which mines were hiring Indians.
 The unions didn't have much of a chance,
 and Grants ⁵ just kept on booming. 5 de uraniummaatschappij

Simon Ortiz, *Woven Stone*.

27 Basisopdracht

- Leg uit waarom de indianen 'goed van pas kwamen' in 1961.
- Wat voor rol speelt de rechter hier? Wat zegt dat over de manier waarop de indianen door de autoriteiten behandeld werden (en worden)?
- Op welke voor toon en met wat voor effect vertelt Ortiz dit verhaal? Licht je mening toe.
- Zijn er elementen in dit gedicht die 'indiaans' op jou overkomen? Welke?

28 Extra opdracht

Schrijf een persoonlijk verslag van het beeld dat je had of in de loop der jaren hebt gekregen van de Amerikaanse indianen. Welke films, boeken, afbeeldingen, muziek, enzovoort zijn van invloed geweest op die beeldvorming? Hoe denk je nu over de indianen? Gebruik hiervoor maximaal 250 woorden. Sluit zo mogelijk afbeeldingen of illustraties bij.

16 Rap

Rap komt voort uit de hiphopcultuur die begin jaren zeventig ontstond in de zwarte gemeenschap van stadsdelen van New York als de Bronx en Queens. Hiphop was een samensmelten van de straatculturen van de Afrikaans-Amerikaanse, Puerto Ricaanse en Jamaicaanse etnische minderheden en werd geuit in *breakdancing*, muziek, graffiti en rap. In de verpauperde wijken werden allerlei dansfestijnen en graffiticompetities georganiseerd om de jongeren een alternatief te bieden voor de hen omringende wereld van drugs, geweld en criminaliteit. Rap ontstond toen de MCs (*Masters of Ceremonies*) vocaal commentaar begonnen te leveren op de prestaties van de DJs en van de dansers. Het vocale commentaar ontwikkelde zich al snel tot een unieke muziekstijl. Op een stampend en strak ritme met vele *breaks* worden vocale improvisaties in de traditie van Afrikaans-Amerikaanse blues en jazz vermengd met reggae-achtig commentaar op de leefomstandigheden van de zwarte jongeren. De meeste rapartiesten hebben zelf die omstandigheden aan den

lijve ondervonden en zijn meermalen met justitie in aanraking gekomen. Zij doen verslag van hun eigen ervaringen in de rauwe, recht voor zijn raapstijl van de straat. Dat geeft rap een levensechtheid, die wellicht shockeert, maar in ieder geval een eerlijk beeld geeft van het leven in de Amerikaanse, zwarte achterstandswijken. Een goed voorbeeld van deze nieuwste vorm van *performance* en *slam-poetry* is *Streets of New York* (1990) van Kool G Rap (Kool Genius of Rap), oftewel Nathaniel Wilson, geboren 1968 in Queens, New York. Kool G is een van de beste rapdichters en tevens een van de meest shockerende, getuige het feit dat de cover voor zijn album *Live and Let Die* (1992) uit de handel moest worden genomen wegens aanzetten tot geweld tegen blanken!

Streets of New York (fragment)

1	Baby needs new shoes
But his papa uses all the money for booze ¹
A young girl is undressed in the back seat of a Caddy
Calling some man Daddy	1 drank
5	Three men slain ² inside an apartment
All you could see was the sparks when it darkened
Daylight broke, cops roll on the scene
The drug war, daily routine
Gambling spots, just a poor man's jackpot	2 vermoord
10	You winning a lot, you get shot
The drug dealing fanatics
But you don't want no static ³
Cause they got crack addicts with automatics
Shoot-outs for a desire for territory	3 niet bij betrokken raken
15	A kid got caught in the crossfire
A tired mother can't take no more
She grab the bottle full of sleeping pills and took about 24
Human beings are laying on the pavement
Cause they're a part of a mental enslavement	
20	The cop snipers ⁴ , little babies in dirty diapers ⁵
This type of life is making you hyper
People scouting a torched-out ⁶ building
And got killed when the cold air filled in
Is hell really suggested?	4 sluipschutters
5 luiers
6 in de fik gestoken
25	No more persons arrested, a child molested
A little kid says, 'Yo
I got a color TV, CD player and car stereo
And all I want is a castle
I also got a 38, don't give me no hassle'	
30	One kid heads straight for the top
And gets stopped and popped ⁷ by a crooked ⁸ cop
Look behind you when you walk
That's how it is in the streets of New York	7 neergeschoten
8 corrupt

Kool G Rap / Nathaniel Wilson, *Wanted: Dead or Alive*.

29 Basisopdracht

- a Leg aan de hand van de tekst uit waarom rap ook wel de 'CNN for black people' genoemd wordt.
- b Neem drie gebeurtenissen en / of personages die Kool G beschrijft en werk die in detail en in je eigen woorden uit.
- c Wat bedoelt Kool G met 'look behind when you walk / that's how it is in the streets of New York'?
- d Wat voor leef-en woonomgeving beschrijft Kool G? Wat is het effect van die omgeving op de kinderen? Licht je antwoord toe met verwijzing naar en uitleg van de passage in de tekst, waarin Kool G daar een schrijnend voorbeeld van geeft.

30 Verdiepingsopdracht

Vanwege de banden van rapartiesten met de wereld van criminaliteit en drugs en de grafische beschrijving van (seksueel) geweld wordt rap, ook door vele zwarte leiders, als een vorm van muziek en lyriek gezien die aanzet tot crimineel gedrag en eerder een negatieve dan een positieve invloed heeft op de zwarte jeugd. Gebruik de tekst van Kool G en / of rapteksten van eigen keuze om te illustreren of je het wel of niet met deze stellingname eens bent.

Brits toneel**17 Dennis Potter**

Dennis Potter (1935–1994) groeide op als arbeidersjongen. Toen hij met een beurs in Oxford ging studeren, ontwikkelde hij zich tot een *angry young* man met socialistische ideeën en een hartstochtelijke liefde voor de volkse muziek- en filmcultuur uit zijn jeugd. Begin jaren zestig belandde Potter in het ziekenhuis met psoriasis, een uiterst pijnlijke, chronische huidziekte, die ook de gewrichten aantast. De symptomen konden alleen bestreden worden met medicijnen die hallucinaties veroorzaakten. Al deze ingrediënten verwerkte Potter in zijn meesterwerk, de zesdelige tv-serie *The Singing Detective* (1986). In *The Singing Detective*, een van de eerste echt intermediale producties, lopen verhaal, taal, geluid, beeld en muziek naadloos in elkaar over en versterken elkaars effecten. De hoofdpersoon van de serie is Philip Marlow, een schrijver van detectives. Hij ligt in het ziekenhuis met psoriasis. Verlamd en rancuneus ten opzichte van alles en iedereen herschrijft hij in zijn geest een van zijn detectives, *The Singing Detective*. Ook de held van dat verhaal heet Philip Marlow. Hij is een koele *private eye* die als dekmantel zingt bij een band. Hij moet een mysterie oplossen rond de smokkel van geleerden uit nazi-Duitsland. Onder invloed van de zware medicijnen begint de 'echte' Marlow te hallucineren. Op intrigerende wijze wordt het plot van de detective vermengd met Marlows jeugdherinneringen, schuldgevoelens en paranoïde fantasieën over zijn overspelige vrouw. Op meesterlijke wijze gebruikt Potter muziek om de kijker een rode draad door het doolhof te bieden. Met de hulp van een psychiater slaagt Marlow erin de hele wirwar te ontrafelen en de beslissende stap te zetten naar lichamelijke en geestelijke genezing. In het volgende fragment komt Marlows vrouw Nicola op ziekenbezoek.

The Singing Detective

1 *(In the hospital ward, Marlow is explaining something to his bedside visitor.)*

Marlow In my head. Yes. In my head. The worst thing about a detective story is the plot. The best thing too. What am I saying? It's the only thing. You have to work it all out in your head. And that's what I've been trying to do. Like a rat in a maze¹.

10 **Nicola** But not with a story you've already written, surely – ? How can you work out what you already know is going to happen?

15 *(She seems troubled – perhaps feeling that he is a little loopy.)*

Marlow *(With a glint)* Think I'm cuckoo. Is that it?

Nicola No, but –

Marlow *(With great satisfaction)* Bananas². You think I'm bananas.

Nicola It just seems a –

20 **Marlow** *(Sharply cutting in)* What happened to that screenplay? Where is it?

Nicola What screenplay?

Marlow What do you mean, 'what screenplay'? The one I wrote years ago. The one I put in the – Those shoe-boxes.

25 **Nicola** Shoe-boxes?

Marlow Yes! Shoe-boxes!

(Silence. They look at each other.)

Nicola *(Gently)* Philip.

Marlow *(Sigh)* I know. I know.

30 *(Silence. He seems sad. She speaks again with vigour.)*

Nicola Write something new, Philip. You should write something else.

Marlow Oh? like what?

Nicola Like this – what has happened to you. Like real things.

Marlow Pooh.

35 **Nicola** Use your talent, Philip.

Marlow Bugger that!

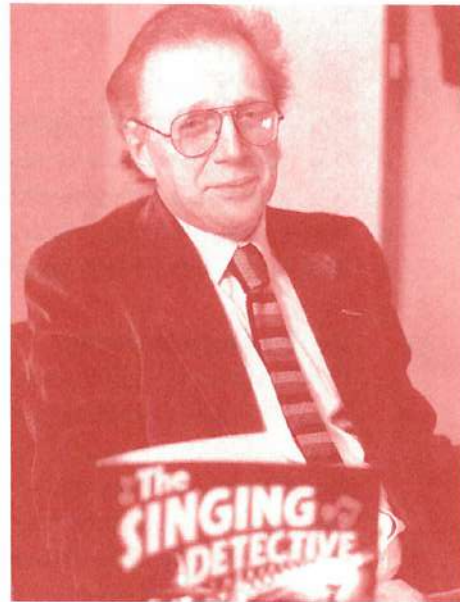
Nicola Write about real things in a realistic way – real people, real joys, real pains – Not these silly detective stories. Something more relevant.

40 **Marlow** *(With contempt)* Solutions.

Nicola What – ?

Marlow All solutions, and no clues. That's what the dumb-heads want. That's the bloody Novel – He said, she said, and descriptions of the sky – I'd rather it was the other way around. All clues. No solutions. That's the way things are. Plenty of clues. No solutions.

Dennis Potter.

Dennis Potter.

1 doolhof

2 compleet geschrift

31 Basisopdracht

- a Is het toeval dat de hoofdpersoon Philip Marlow heet?
- b Geef jouw indruk van de relatie tussen Nicola en Philip.
- c Wat voor verhalen moet Philip volgens Nicola gaan schrijven?
- d Wat is Philips bezwaar daartegen?
- e Wat vind jij van Philips opvatting over de *bloody Novel*? Licht je mening toe.

32 Verdiepingsopdracht

De roman en de film kennen twee tradities. In de ene, de realistische traditie doen schrijvers en filmers hun uiterste best de wereld van de roman of de film zo getrouw mogelijk te laten lijken op wat zij zien als de echte wereld. Eigenlijk beweren ze dat je door het lezen van hun boeken of het bekijken van hun films iets kunt leren over het echte leven. In de andere, de experimentele traditie benadrukken schrijvers en filmers als Dennis Potter juist dat de wereld van elke roman of film een op zichzelf staande wereld is, die wellicht kan lijken op de echte wereld, maar daar per definitie nooit gelijk aan kan zijn. Door het lezen van hun boeken of bekijken van hun films leer je van alles over de verbeeldingswereld van de schrijver of filmer en hun personages en wordt je eigen verbeelding gestimuleerd. Maar dat mag je niet verwarren met het ervaren van de echte wereld.

In het doorwerken van dit boek ben je voorbeelden van beide tradities tegengekomen. Tot welke traditie voel jij je het meest aangetrokken? Leg in maximaal 200 woorden uit waarom.

Amerikaans toneel**18 Sam Shepard**

Sam Shepard (1943) is filmacteur, regisseur, scenarioschrijver, drummer, dichter en toneelschrijver. Hij is een typisch product van de Californische 'car culture for the young', de cultuur van de *beats*, rock-'n-roll, drugs. Voor Shepard is toneel onderdeel van het echte leven. Iedereen wil gezien worden, iets voorstellen of iets uitbeelden. Shepards personages zijn wanhopig op zoek naar het 'iets' dat ze kunnen voorstellen of uitbeelden. In de eigentijdse, Amerikaanse cultuur kunnen ze dat niet meer vinden. Sinds de verdwijning van het echte westen en de opkomst van de commerciële media bevat de Amerikaanse cultuur, volgens Shepard, geen normen en rolmodellen meer van enige waarde. In zijn zogenaamde *family plays* proberen de personages zichzelf te (her)vinden in het gezin. In *True West* (1981) blijkt het gezin echter even onbetrouwbaar, verwarrend en leeg als de omringende cultuur. Het stuk gaat over twee broers, Lee en Austin. Lee is een rebelse zwerver, die een tijd in de Mojave woestijn heeft doorgebracht en beweert dat hij het echte westen kent. Hij wil een scenario schrijven voor een film over dit echte westen, maar kan dat niet zonder de hulp van Austin, zijn jongere broer en een succesvol schrijver voor film en tv. In het stuk botsen de broers steeds gewelddadiger in hun vergeefse pogingen Lees echte verhaal te vertellen met behulp van Austins vervalsende en alleen op winstbejag gebaseerde schrijftechnieken. In het volgende fragment bespreken Lee en Austin het scenario met Saul, een producer.

Philip Seymour Hoffman en John C. Reilly als Austin en Lee in Mathew Marchus' productie van *True West*.

True West

- 1 **Austin** Yeah, well you can afford to give me a percentage on the outline¹ then. And you better get the genius here an agent before he gets burned.
- Lee** Saul's gonna be my agent. Isn't that right, Saul?
- 5 **Saul** That's right. (*to Austin*) Your brother has really got something, Austin. I've been around too long not to recognize it. Raw talent.
- Austin** He's got a lotta 'balls is what he's got. He's taking you right down the river².
- Saul** Three hundred thousand, Austin. Just for a first draft³. Now
- 10 **Austin** you've never been offered that kind of money before.
I'm not writing it.
(*pause*)
- Saul** I see. Well –
- Lee** We'll just go to another writer then. Right, Saul? Just hire us
- 15 somebody with some enthusiasm. Somebody who can recognize the value of a good story.
- Saul** I'm sorry about this, Austin.
- Austin** Yeah.
- Saul** I mean I was hoping we could continue both things but now I
- 20 don't see how it's possible.
- Austin** So you're dropping my idea altogether. Is that it? Just trade horses in midstream? After all these months of meetings.
- Saul** I wish there was another way.
- Austin** I've got everything riding on this, Saul. You know that. It's my
- 25 only shot⁴. If this falls through –
- Saul** I have to go with what my instincts tell me –
- Austin** Your instincts!
- Saul** My gut reaction.
- Austin** You lost! That's your gut reaction. You lost a gamble. Now you're
- 30 trying to tell me you like this story? How could you possibly fall for that story? It's as phony⁵ as *Hoppalong Cassidy*. What do you see in it? I'm curious.
- Saul** It has the ring of truth, Austin.
- Austin** (*laughs*) Truth?
- 35 **Lee** It is true.
- Saul** Something about the real West.
- Austin** Why? Because it's got horses? Because it's got grown men acting like little boys?
- Saul** Something about the land. Your brother is speaking from
- 40 experience.
- Austin** So am I!
- Saul** But nobody's interested in love these days, Austin. Let's face it.
- Lee** That's right.
- Austin** (*to Saul*) He's been camped out on the desert for three months.
- 45 Talking to cactus. What's he know about what people wanna' see on the screen! I drive on the freeway every day. I swallow the smog. I watch the news in color. I shop in the Safeway. I'm the one who's in touch! Not him!
- Saul** I have to go now, Austin.
- 50 (*Saul starts to leave*)

- › **Austin** There's no such thing as the West anymore! It's a dead issue ⁶!
It's dried up, Saul, and so are you.
(*Saul stops and turns to Austin*)
Saul Maybe you're right. But I have to take the gamble, don't I?
55 **Austin** You're a fool to do this, Saul.
Saul I've always gone on my hunches ⁷. Always. And I've never been
wrong.

Sam Shepard.

1 concept	4 mijn enige kans	6 achterhaald
2 belazert je	5 onecht	onderwerp
3 eerste versie		7 instinctieve reacties

33 Basisopdracht

- Wat zijn Austins tegenwerpingen tegen Sauls besluit Austins eigen project te laten vallen en hem in plaats daarvan het script voor Lees film te laten schrijven?
- Waarom blijft Saul bij zijn besluit?
- Austin zegt dat hij *in touch* is met wat de mensen willen zien, dat hij weet wat er 'echt' gaande is. Ben jij overtuigd door zijn argumenten?

34 Verdiepingsopdracht

De discussie in het fragment weerspiegelt een fundamentele discussie over de rol van de media in de (Amerikaanse) samenleving. Moet het aanbod worden afgestemd op wat 'echt' is, of op wat de mensen graag willen zien? Wat vind jij? Denk je dat een combinatie van beide standpunten mogelijk, zo niet wenselijk is? Licht je mening toe.

35 Extra opdracht

De waarheid van Shepards stelling dat iedereen gezien wil worden blijkt uit het fanatisme waarmee allerlei mensen, ook al hebben ze weinig of niets te bieden, proberen op het tv-scherm te verschijnen. Denk bijvoorbeeld aan de talkshows van Oprah Winfrey, Jerry Springer, Ricky Lake en aan de vele *Big Brother*-achtige programma's in het genre van *reality tv*, of aan een programma als *Idols*. Geef in maximaal 150 woorden jouw mening over dit fenomeen.

36 Extra opdracht

- Welke trends en stromingen in de periode na 1980 zijn je na het doorwerken van dit hoofdstuk bijgebleven? Denk bijvoorbeeld aan het fenomeen van intermedialiteit, de opkomst van de multiculturele / etnische roman, de opkomst van de *family novel*, de rol van *performance poetry* in de eigentijdse cultuur, de Amerikaanse obsessie met het Wilde Westen enzovoort.
- Van welke in dit hoofdstuk behandelde schrijver zou je meer willen lezen? Op welk werk of welke werken zou dan je keuze vallen? Licht je keuze toe.
- Over welk thema zou je meer willen lezen of een werkstuk willen maken?
- Wat vind je van deze periode in vergelijking met andere perioden waar je tot nu toe kennis van hebt genomen? Welke periode vind je bijvoorbeeld het boeiendst? Licht je mening toe.
- Ben je het eens met de mening dat de eigentijdse periode per definitie het meest toegankelijk is voor scholieren?

Bronvermelding

Voorwerk

- Jeff Lynne, *Eldorado*. Finale in: *Eldorado, A Symphony*, The Electric Light Orchestra 1974.

Hoofdstuk 1

- Anoniem, *Beowulf*. Seamus Heaney (vert.), Faber&Faber, London 1999.
- Anoniem, *The Battle of Maldon*. In: J. Hollander and F. Kermode (ed.), *The Oxford Anthology of English Literature, Medieval English Literature*, J.B. Trapp (ed.), OUP, London 1973.
- Bede, *Caedmon's Miracle, Ecclesiastical History of the English People*. In: Kevin Crossley-Holland, *The Anglo-Saxon world*. OUP, London 1982.
- Tacitus, *Germania*. In: H. Mattingly (vert.), *The Agricola and the Germania*. Penguin, Harmondsworth 1970.

Hoofdstuk 2

- Anoniem, *A Gest of Robyn Hode*. In: James Kinley (ed.), *The Oxford Book of Ballads*. OUP, London 1982.
- Anoniem, *Portrait of William (Middle English version), The Peterborough Chronicle*. In: C. Dunn and E. Byrnes (ed.), *The Peterborough Chronicle, Middle English Literature*. Harcourt Brace, London 1973.
- Geoffrey Chaucer, *The Portrait of the Pardoner (Middle English version)*. In: Nevill Coghill (vert.), *Geoffrey Chaucer, The Canterbury Tales*. Penguin Books, Harmondsworth 1951.
- Geoffrey Chaucer, *The Prologue of the Pardoner (Middle English version)*. In: Nevill Coghill (vert.), *Geoffrey Chaucer, The Canterbury Tales*. Penguin Books, Harmondsworth 1951.
- Karen Cushman, *Catherine, Called Birdy*, Harper Trophy, New York 1994.
- Thomas Malory, *The Parting of Launcelot and Guenever*. In: Loomis and Willard (ed.), *Medieval English Verse and Prose*, Appleton-Century-Crofts, New York 1948.

Hoofdstuk 3

- John Donne, *Meditation XVII*. In: J. Hollander and F. Kermode (ed.), *The Oxford Anthology of English Literature, The Literature of Renaissance England*. OUP, London 1973.
- John Donne, *A Valediction: Forbidding Mourning*. In: J. Hollander and F. Kermode (ed.), *The Oxford Anthology of English Literature, The Literature of Renaissance England*. OUP, London 1973.
- Christopher Marlowe, *Doctor Faustus*. In: J. Hollander and F. Kermode (ed.), *The Oxford Anthology of English Literature, The Literature of Renaissance England*. OUP, London 1973.
- Andrew Marvell, *To his Coy Mistress*. In: J. Hollander and F. Kermode (ed.), *The Oxford Anthology of English Literature, The Literature of Renaissance England*. OUP, London 1973.
- John Milton, *Paradise Lost*. In: J. Hollander and F. Kermode (ed.), *The Oxford Anthology of English Literature, The Literature of Renaissance England*. OUP, London 1973.
- Rebecca Reisert, *The Third Witch*. Hodder and Stoughton, London 2001.
- William Shakespeare, *Macbeth*. In: Kenneth Muir (ed.), *The Arden Shakespeare*. Methuen, London 1964.
- William Shakespeare, *Richard III*. In: A. Hammond (ed.), *The Arden Shakespeare*. Methuen, London 1981.
- William Shakespeare, *Sonnet 130: My mistress' eyes are nothing like the sun*. In: J. Hollander and F. Kermode (ed.), *The Oxford Anthology of English Literature, The Literature of Renaissance England*. OUP, London 1973.
- Sir Thomas Wyatt, *Whoso List to Hunt*. In: J. Hollander and F. Kermode (ed.), *The Oxford Anthology of English Literature, The Literature of Renaissance England*. OUP, London 1973.

Hoofdstuk 4

- William Blake, *London*. In: J. Hollander and F. Kermode (ed.), *The Oxford Anthology of English Literature, Romantic Poetry and Prose*, H. Bloom and L. Trilling (ed.), OUP, London 1973.
- Robert Burns, *A Red, Red Rose*. In: J. Hollander and F. Kermode (ed.), *The Oxford Anthology of English Literature, The Restoration and the 18th Century*, M. Price (ed.), OUP, London 1973.
- Daniel Defoe, *Robinson Crusoe*. Angus Ross (ed.), Penguin, Harmondsworth 1965.
- Samuel Pepys, *The Diary of Samuel Pepys*. In: John Warrington (ed.), *The Diary of Samuel Pepys*. Everyman's Library, Dent, London 1967.
- Alexander Pope, *The Rape of the Lock*. In: J. Hollander and F. Kermode (ed.), *The Oxford Anthology of English Literature, The Restoration and the 18th Century*, M. Price (ed.), OUP, London 1973.
- Jonathan Swift, *Gulliver's Travels*. P. Dixon and J. Chalker (ed.), Penguin, Harmondsworth 1967.

Hoofdstuk 5

- Jane Austen, *Pride and Prejudice*. T. Tanner (ed.), Penguin, Harmondsworth 1972.
- Harriet Beecher Stowe, *Uncle Tom's Cabin*. In: *World's Greatest Classic Books*, Corel CD Home, Misco Canada, Ontario 1996.
- Charlotte Brontë, *Jane Eyre*. Q.D. Leavis (ed.), Penguin, Harmondsworth 1966.
- Emily Brontë, *Wuthering Heights*. D. Daiches (ed.), Penguin, Harmondsworth 1965.
- Robert Browning, *My Last Duchess, Dramatic Lyrics*. In: J. Hollander and F. Kermode (ed.), *The Oxford Anthology of English Literature, Victorian Prose and Poetry*, Harold Bloom and Lionel Trilling (ed.), OUP, London 1973.
- Sir Arthur Conan Doyle, *The Hound of the Baskervilles*. In: *World's Greatest Classic Books*, Corel CD Home, Misco Canada, Ontario 1996.
- Charles Dickens, *Great Expectations*. A. Calder (ed.), Penguin, Harmondsworth 1965.
- Emily Dickinson, *288, I'm Nobody! Who Are You?* In: Kathryn van Spanckeren (ed.), *An Outline of American Literature*, USIS 1994.
- Frederick Douglass, *The Life and Times of Frederick Douglass*. In: George McMichael (ed.), *The Anthology of American Literature, vol. I, Colonial Through Romantic*. MacMillan Publishing Company, New York 1985.
- Thomas Hardy, *The Mayor of Casterbridge*. M. Seymour-Smith (ed.), Penguin, Harmondsworth 1978.
- Nathaniel Hawthorne, *The Scarlet Letter*. T.E. Connolly (ed.), Penguin, Harmondsworth 1970.
- John Keats, *To Autumn*. In: J. Hollander and F. Kermode (ed.), *The Oxford Anthology of English Literature, Romantic Poetry and Prose*, Harold Bloom and Lionel Trilling (ed.), OUP, London 1973.
- Herman Melville, *Moby Dick*. Everyman's Library, Dent, London 1954.
- Edgar Allan Poe, *Annabel Lee*. In: George McMichael (ed.), *The Anthology of American Literature, vol. I, Colonial Through Romantic*, MacMillan Publishing Company, New York 1985.
- Mary Shelley, *Frankenstein*. In: *World's Greatest Classic Books*, Corel CD Home, Misco Canada, Ontario 1996.
- Samuel Taylor Coleridge, *The Rime of the Ancient Mariner*. In: J. Hollander and F. Kermode (ed.), *The Oxford Anthology of English Literature, Romantic Poetry and Prose*, Harold Bloom and Lionel Trilling (ed.), OUP, London 1973.
- Alfred Lord Tennyson, *The Charge of the Light Brigade*. In: Jon Stallworthy (ed.), *The Oxford Book of War Poetry*. Book Club Associates, OUP, London 1984.
- Mark Twain, *The Adventures of Huckleberry Finn*. P. Coveney (ed.), Penguin, Harmondsworth 1966.
- Walt Whitman, *Leaves of Grass*. In: George McMichael (ed.), *The Anthology of American Literature, vol. I, Colonial Through Romantic*, MacMillan Publishing Company, New York 1985.
- William Wordsworth, *My Heart Leaps Up*. In: J. Hollander and F. Kermode (ed.), *The Oxford Anthology of English Literature, Romantic Poetry and Prose*, Harold Bloom and Lionel Trilling (ed.), OUP, London 1973.

Hoofdstuk 6

- Wystan Hugh Auden, *September 1, 1939*. In: E. Mendelson (ed.), *The English Auden*. Faber & Faber, London 1977.
- Raymond Chandler, *Farewell My Lovely*. Penguin, Harmondsworth 1949.
- Joseph Conrad, *Heart of Darkness*. In: J. Hollander and F. Kermode (ed.), *The Oxford Anthology of English Literature, Modern British Literature*, OUP, London 1973.
- e.e. cummings, *my sweet old etcetera*. In: Jon Stallworthy (ed.), *The Oxford Book of War Poetry*. Book Club Associates, OUP, London 1984.
- Thomas Stearns Eliot, *The Hollow Men*. In: *Collected Poems 1909-1962*. Faber & Faber, London 1962.
- Edmund Morgan Forster, *A Passage to India*. Penguin, Harmondsworth 1961.
- Robert Frost, *Stopping by Woods on a Snowy Evening*. In: Kathryn van Spanckeren (ed.), *An Outline of American Literature*, USIS 1994.
- Ernest Hemingway, *A Farewell to Arms*. Penguin, Harmondsworth 1935.
- Langston Hughes, *Me and My Song*. In: *The Collected Poems of Langston Hughes*. Vintage Books, New York 1995.
- James Joyce, *A Portrait of the Artist as a Young Man*. Penguin, Harmondsworth 1935.
- David Herbert Lawrence, *Sons and Lovers*. Penguin, Harmondsworth 1961.
- Wilfred Owen, *Dulce et Decorum Est*. In: J. Hollander and F. Kermode (ed.), *The Oxford Anthology of English Literature, Modern British Literature*, OUP, London 1973.
- Francis Scott Fitzgerald, *The Great Gatsby*. Penguin, Harmondsworth 1950.
- John Steinbeck, *The Grapes of Wrath*. In: C. Bode (ed.), *Highlights of American Literature*. USIS 1983.
- Virginia Woolf, *Mrs Dalloway*. Penguin, Harmondsworth 1992.

- Richard Wright, *Big Boy Leaves Home*. In: Mark Schorer (ed.), *The Literature of America: Twentieth Century*. McGraw-Hill, New York 1970.
- William Butler Yeats, *The Circus Animals' Desertion*. In: J. Hollander and F. Kermode (ed.), *The Oxford Anthology of English Literature, Modern British Literature*, OUP, London 1973.

Hoofdstuk 7

- Samuel Beckett, *Waiting for Godot*. Faber&Faber, London 1965.
- Ralph Ellison, *Invisible Man*. Penguin, Harmondsworth 1965.
- Allen Ginsberg, *Howl*. In: Mark Schorer (ed.), *The Literature of America: Twentieth Century*. McGraw-Hill, New York 1970.
- William Golding, *Lord of the Flies*. Faber&Faber, London 1958.
- Philip Larkin, *This Be The Verse*. In: *High Windows*, Faber&Faber, London 1974.
- Arthur Miller, *The Crucible*. Penguin, Harmondsworth 1968.
- Vladimir Nabokov, *Lolita*. Corgi edition, London 1961.
- George Orwell, *1984*. Penguin, Harmondsworth 1954.
- Theodore Roethke, *My Papa's Waltz*. In: George McMichael (ed.), *The Anthology of American Literature, vol.II, Realism to the Present*. MacMillan Publishing Company, New York 1964.
- J.K. Rowling, *Harry Potter and the Goblet of Fire*. Bloomsbury, London 2001.
- J.D. Salinger, *The Catcher in the Rye*. Bantam edition, New York 1964.
- Dylan Thomas, *Do not Go Gentle into that Good Night*. In: J. Hollander and F. Kermode (ed.), *The Oxford Anthology of English Literature, Modern British Literature*, OUP, London 1973.
- J.R.R. Tolkien, *The Lord of the Rings*. George Allen & Unwin Ltd., London 1968.

Hoofdstuk 8

- Edward Albee, *Who's Afraid of Virginia Woolf?* Penguin, Harmondsworth 1965.
- Gwendolyn Brooks, *We Real Cool*. In: George McMichael (ed.), *The Anthology of American Literature, vol.II, Realism to the Present*. MacMillan Publishing Company, New York 1985.
- Angela Carter, *The Magic Toyshop*. Virago Press, London 1967.
- Bob Dylan, *Masters of War*. In: *The Freewheelin' Bob Dylan*, Columbia Records, New York 1963.
- John Fowles, *The French Lieutenant's Woman*. Panther Books, London 1971.
- Seamus Heaney, *Digging*. In: G. Summerfield (ed.), *Worlds*. Penguin, Harmondsworth 1974.
- Michael Herr, *Khesanh*. In: *Esquire*, 1969. In: Tom Wolfe (ed.), *The New Journalism*, Picador, London 1975.
- Ted Hughes, *Hawk Roosting*. In: *Lupercal*, Faber&Faber, London 1960.
- Ted Hughes, *The Ventriloquist*. In: *Birthday Letters*, Faber&Faber, London 1998.
- Ken Kesey, *One Flew over the Cuckoo's Nest*. J.Pratt (ed.), Viking Critical Library, New York 1973.
- Sylvia Plath, *The Applicant*. In: Kathryn van Spankeren (ed.), *An Outline of American Literature*, USIS 1994.
- Peter Shaffer, *Amadeus*. Perennial, New York 2001.

Hoofdstuk 9

- Martin Amis, *Night Train*. Jonathan Cape, London 1997.
- Sandra Cisneros, *Curtains*. In: *My Wicked Ways*, Third Woman Press, Berkeley 1987.
- Wendy Cope, *Reading Scheme*. In: *Making Cocoa for Kingsley Amis*, Faber&Faber, London 1986.
- Carol Ann Duffy, *Valentine*. In: *Mean Time*, Anvil Press Poetry, London 1993.
- Jonathan Safran Foer, *Everything is Illuminated*. Hamish Hamilton, London 2002.
- Cormac McCarthy, *Blood Meridian*. Picador, London 1990.
- Simon Ortiz, *The Indians Sure Came in Handy*. In: *Woven Stone*, University of Arizona Press, Phoenix 1992.
- Craig Raine, *A Martian Sends a Postcard Home*. Penguin, Harmondsworth 1979.
- Koolhaas/Haan, *Streets of New York*. In: *Wanted: Dead or Alive*, Cold Chillin', New York 1990.
- Salman Rushdie, *Midnight's Children*. Picador, London 1982.
- Sam Shepard, *True West*. In: *Sam Shepard: Seven Plays*, Faber&Faber, London 1985.
- Zadie Smith, *White Teeth*. Hamish Hamilton, London 2000.
- Sting/Gordon Sumner, *Don't Stand So Close to Me*. In: *The Police, Zenyatta Mondatta*, A&M Records, Santa Monica 1980.
- Amy Tan, *The Hundred Secret Senses*. Ballantine Books, New York 1995.
- Donna Tartt, *The Little Friend*. Bloomsbury, London 2002.
- Alice Walker, *The Color Purple*. The Women's Press, London 1983.
- Jeanette Winterson, *Oranges Are Not the Only Fruit*. Pandora, London 1985.
- Benjamin Zephaniah, *Talking Turkeys*. Puffin/Penguin, Harmondsworth 1994.

Illustratieverantwoording

Omslagillustratie: Nanette Hoogslag, Amsterdam

Beeldresearch: B en U International Picture Service, Diemen

Afbeeldingen:

ANP Foto, Rijswijk p. 142 ro; Associated Press, Amsterdam p. 96 rb, 121, 123 lb, 164 rb, 173, 183, 186, 192; B en U International Picture Service, Diemen p. 8 ro; BBC Publications p. 9; Bettmann/Corbis/TCS, Amsterdam p. 47 lb, 58 lb, 66, 96 lb, 116, 123 ro; Bodleian Library, University of Oxford (Ms. Douce 313, fol. 394v) p. 15 ro; Bodleian Library, University of Oxford (Ms. Douce 383, fol. 17r) p. 16; Bridgeman Art Library, Londen p. 12, 15 rb, 20, 48; British Library, Londen p. 8 rb, 14, 15 lb; Cinergi/The Kobal Collection p. 74; Corbis/TCS, Amsterdam p. 58 ro, 63; EMI/John Brabourne/Richard Goodwin/HBO/John Heyman/The Aquarius Collection p. 96 ro; Owen Franken/ Corbis/TCS, Amsterdam p. 142 lb; Michael Freeman/Corbis/TCS, Amsterdam p. 18; Gavin Gillespie p. 101; Hulton-Deutsch Collection/Corbis/TCS, Amsterdam p. 42; Kings College, Cambridge p. 47 rb, 57; Kippa, Hilversum p. 191; Kunsthistorisches Museum, Wenen p. 27 lb, 41; Mary Evans Picture Library, Londen p. 80 links; Mayfair/Bayly/Pare/The Kobal Collection/Alex Bailey p. 27 ro; MGM/The Kobal Collection p. 133; Miramax Films/Universal Pictures/The Kobal Collection/Laurie Sparham p. 33; Oxford University/Nassau/Venfilm/The Kobal Collection p. 31; Tim Page/Corbis/TCS, Amsterdam p. 146; Paramount/Miramax/The Kobal Collection/Clive Coote p. 105; Popperfoto p. 87; Neal Preston/Corbis/TCS p. 142 rb; Billie Rafaeli/PAL/Topfoto/ANP Foto, Rijswijk p. 138; Robert Rasmeyer/Corbis/TCS, Amsterdam p. 164 ro; The Aquarius Collection p. 107; Topfoto/ANP Foto, Rijswijk p. 58 rb, 94, 123 rb, 137, 170; Touchstone Pictures/The Kobal Collection/Rob McEwan p. 8 lb; 20th Century Fox/Dreamworks/The Kobal Collection/François Duhamel p. 53; United Artists/The Kobal Collection p. 144; Pierre Vinet/New Line/The Aquarius Collection p. 127; Warner Bros/The Kobal Collection p. 163, 179; WFA/Reuters, Den Haag p. 164 lb.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de auteursrechten te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.